COMITETUL DE STAT
PENTRU CULTURĂ ŞI ARTĂ

REVISTA MUZEELOR

3

ANUL III—1966

APARE SUB ÎNGRIJIREA
CONSILIULUI MUZEELOR DIN C.S.C.A.
Redactor șef: LUCIAN ROȘU

Redacția: str. Fundației nr. 4, raionul 30 Decembrie, București, telefon 121770
Administrația: str. Brezoianu nr. 23—25, tel. 146799

Întreprinderea poligrafică «Arta Grafică»
Calea Șerban Vodă nr. 133—135

https://biblioteca-digitala.ro

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
SEMINARUL DE ARHEOLOGIE
„VASILE PÂRVAN"
Nr. inv.: .....
Cota.:.....

Fondul
LUCIAN ROŞU

REVISTA MUZEELOR

Nr. 3 Anul III 1966

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

TEXTUL ORIGINAL AL PETIȚIEI DEPUTAȚILOR CLĂCAȘI DIN ADUNAREA AD-HOC A MOLDOVEI ÎN 1857

Prof. univ. ION IONAȘCU

studii și cercetări

Ca urmare a luptei pentru unire desfășurată de forțele progresiste din Țara Românească și Moldova și a activității intense a revoluționarilor români în emigrație, prin tratatul de la Paris din 30 martie 1856, marile puteri garante decid să se consulte voința poporului român asupra unirii sub supravegherea reprezentanților acestora, pentru că Turcia și Austria negau românilor dorința de a se uni. Astfel s-a ajuns la alegerile pentru constituirea Adunărilor ad-hoc din anul 1857, cînd, pentru prima oară în istoria națională, țăranii clăcași, în număr de 1 200 000, își trimit deputații lor alături de acei ai claselor privilegiate.

În Adunarea ad-hoc din Moldova, deschisă la Iași duminică 22 septembrie 1857, cei 15 deputați clăcași (pontași) au susținut cu patriotic avînt unirea. În ședința din 23 septembrie s-au ales două comisii de cîte șapte deputați pentru validarea mandatelor celor aleși: prima pentru deputații ținuturilor Iași, Dorohoi, Botoșani, Neamț, Suceava, Roman și Bacău, compusă din G. Sturdza (74 de voturi), D. Rallet (72), C. Negri (63), arhim. Melchisedec (63), deputatul pontaș *Ioan Roată* (56). D. Cracti (49) și C. Hurmuzaki (45 de voturi); a doua pentru deputații ținuturilor Vaslui, Tutova, Fălciu, Tecuci, Putna, Covurlui, Ismail și Cahul, formată din: Lascăr Catargiu (82 de voturi), D. Matcaș (79), «locuitorul pontaș» Ioan Levărdă (77), C. Rosetti (77), D. Cozadini (70), slugerul N. Bosie (67), C. Iacovachi (63). Numărul voturilor întrunite de fiecare membru al comisiei de validare este luat din dosarul, necunoscut pînă acum, păstrat în arhiva Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România și purtînd pe legătura nouă: «*1857. No.* 1. *Adunarea ad-hoc. Procese verbale, septembrie- decembrie* »[1].

Comisiile de validare și-au încheiat lucrările la 25 septembrie întocmind zilnic cîte un jurnal, în care deputații clăcașilor, Ioan Roată și Ioan Levărdă, iscălesc prin punere de deget, neștiind carte. Cît privește pe cel din urmă, acesta apare constant după N. Bosie, sub forma: '«*eu Ioan Levărdă am pus degitul* », însă scrisul aparține lui Bosie. La sfîrșitul dosarului[2] comisiei a II-a, iscălesc toți membrii, iar pentru Levărdă scrie Bosie: « *Eu Ioan Levărdă neștiind carte am pus degitul pe sămnul sfintii cruci* ».

---

[1] **Arhiva Marii Adunări Naționale**, dosar 3748/1857, f. 22 (în creion, 21—24, 26—29). Pe f. 1 se află ofisul caimacamului N. Vogoridi, din 20 septembrie (nr. 94), prin care invită pe mitropolitul Sofronie Miclescu, președintele Adunării ad-hoc, să deschidă lucrările la 22 septembrie. În dosar figurează firmanul sultanului, în romînă și franceză, tipărit în « Institutul Albinei », avînd 18 pagini. Urmează nr. 71 și 73, din « Gazeta de Moldavia », de luni 9 și 16 septembrie 1857, în care apar numele deputaților. Pe f. 8—14 (15—18 în creion) se înfățișează apelul nominal al deputaților, încheindu-se cu iscălitura mitropolitului, ca președinte, și a celor doi secretari provizorii, C. Rolla și A. Panu. Pe f. 12 (19) se află jurnalul primei ședințe, din 22 septembrie, iscălit de birou, iar pe f. 14 (20) apelul nominal al deputaților, tipărit, pe care s-au notat absenții de la ședința a doua, din 23 sept. Pe f. 15 (21) se află certificarea manuscrisă a biroului Adunării de cei prezenți (83) și de absenți (4), aceștia din urmă indicați nominal (starețul m-rii Neamț, Al. Balș, V. Alecsandri, Alecu Cuza). Am indicat paginația cu cerneală, apoi în paranteze cea în creion, fiindcă între ele nu e nici o concordanță, unele piese din dosar lipsesc.

[2] Fiecare comisie și-a strîns lucrările într-un dosar șnuruit și sigilat, pe ultima foaie redactîndu-se formula de încheiere, unde se găsește și textul citat privind pe Levărdă. Dosarul comisiei a II-a conține 9 file, iar șnurul lui este sigilat cu patru peceți, trei au inițialele: C.R., L.K. și D.K., iar a patra, legenda « . . .colai Bo<sie> », ea se află la cotor. *Dos.* 3748/1857, f. 67 (62). Ambele dosare au fost integrate în dosarul Adunării ad-hoc.

https://biblioteca-digitala.ro

Fiindcă actele alegerilor deputaților nu se găseau la dispoziția Adunării, ele s-au cerut de către biroul ministerului de interne, acesta le-a înaintat la 24 septembrie [3] sub forma a cinci dosare, constituite pe categorii sociale. La 26 septembrie, comisia I înaintează Adunării lucrările sub formă de dosar, restituind actele și propunînd validarea alegerilor [4]. Același lucru face și comisia a II-a, care se adresează « *Onorabilei Adunări pentru rostuirea dorințelor țării* », constatînd că alegerile de la Cahul « *s-au prezedat de administratorul ținutului* ». În dosarele celor două comisii se găsesc și listele deputaților, la comisia I în ordinea: clerici, proprietari mari, pontași, orășeni, proprietari mici, iar la comisia a II-a în modul acesta: clerici, pontași (începe cu Răducan Sava din Covurlui), proprietari mici, proprietari mari și orășeni [5]. În ședința din 27 septembrie, Adunarea aprobă raporatele celor două comisii, iar președintele ei declară « *că Adunarea ad-hoc a Moldovei este constituită și că de acum își începe lucrările* » [6], în aceeași zi făcîndu-se și alegerea comisiei însărcinate « *cu proectarea regulamentului Adunării* » [7]. După cinci zile raportorul acestei comisii, A. Fătu, supune adunării proiectul, care a fost discutat și votat la 3 octombrie, cu modificarea unor articole, printre ele fiind și articolul 64, devenit 53, în care se stipulează ca deputatul neștiutor de carte să poată însărcina pe altul « *în care are încredere* » de a-l scrie în lista de votare sau în buletinul de vot [8], așa cum au procedat Ioan Roată și Ioan Levărdă.

Hotărîndu-se de Adunare, la 4 octombrie, ca cei cinci secretari aleși în această zi să fie repartizați, prin tragere la sorți, cîte unul la fiecare din cele cinci comitete de deputați, constituite pe categorii sociale, lui C. Rolla i-a revenit pentru o lună de zile, cît dura mandatul său de secretar, răspunderea pentru comitetul deputaților săteni [9]. În ziua următoare, cei 14 deputați pontași (lipsind al 15-lea pentru Ismail) se întrunesc în prezența lui Rolla și aleg pe președintele comitetului lor în persoana lui Simion Stanciu [10]. Această alegere a fost adusă la cunoștința Adunării în ședința din 7 octombrie. În calitatea de președinte al comitetului deputaților clăcași el semnează propunerea de a se exprima recunoștința Adunării față de marile puteri și a se rosti dorințele țării [11]. În lista apelului nominal din 5 octombrie sînt înscriși următorii, în această ordine: Dănilă Bălan, din Cristești-Iași, Dumitru Savin, Tătărești-Dorohoi; Simion a Stancei [12], Salcea-Botoșani; Toader sin Pavel, Rădășeni-Suceava; Costachi sin Vasile Ostahi, Slobozia-Neamț; Ioan Levărdă, Stărpu-Roman; Ioan a Babei, Blăgești-Bacău; Ioan Roată, Cîmpuri-Putna; Vasile Balaiș, Drăgănești-Tecuci; Răducan Sava, Tămăoani-Covurlui; Vasile Stan, Slobozia-Tutova; Ioniță Olariul, Báhnari-Vaslui: Pandelachi Croitorul, Sămînești-Fălciu; Dimitrie Vasiliev Romov, Ismail (absent); Ioan Roșca, Tartaul-Cahul.

Potrivit art. 13 și 22 din regulamentul Adunării, la 4 noiembrie se aleg cinci secretari noi și aceștia se împart prin sorți între cele cinci comitete, D. Rallet devenind astfel secretarul comitetului deputaților săteni în locul lui Rolla. În aceeași zi și în conformitate cu art. 81, 82, deputații pontași aleg președinte al comitetului lor, în locul lui Simion Stanciu, pe Pandelachi Croitoru [13]. Printre secretarii aleși la 29 noiembrie, pentru luna decembrie, se găsește și D. Grigoriu, care la 9 decembrie, prin tragere la sorți, devine secretarul comitetului locuitorilor săteni [14]. Tot atunci s-a ales desigur și alt președinte în locul lui Croitoru, numele lui nu se cunoaște.

Deputații pontași au participat activ la discutarea problemelor privind organizarea în viitor a țărilor române, unul dintre ei, Vasile Stan, fiind ales de Adunarea ad-hoc, la 10 octombrie, ca membru al comisiei de nouă, însărcinată să facă, în termen de 5 zile, propuneri de interes general, care să fie comunicate și comisiei din București, ele servind « *ca bază a viitoarei organizații a Principatelor* ». Proiectul comisiei va fi întocmit în conformitate cu « *dorințele rostite de Adunare în ședința din 7 octombrie* » și supus apoi în dezbaterea Adunării [15]. Alcătuit din 12 puncte, proiectul fu depus Adunării în ședința din 15 octombrie și discutat pe larg în ședințele din 18, 25 și 29 octombrie, adoptîndu-se la ultima cinci principii fundamentale pentru « *viitoarea reorganizație* » [16].

Fiindcă atît în proiectul din 15 octombrie, cît și în dezbaterile lungi din următoarele două ședințe ale Adunării nu s-a pus problema agrară, modul unei mai bune așezări a relațiilor dintre proprietari și clăcași, ba dimpotrivă s-a vorbit la 18 octombrie de « *reforme întemeiate pe principiile dreptății, a egalității înaintea legii și a respectului proprietății* » [17], deputații pontași s-au decis să aducă ei în dezbaterea Adunării ad-hoc

---

[3] Arhiva Marii Adunării Naționale, *dos.* 3748/1857, f. 19 (24).

[4] Ibidem, f. 35—37 (39—40). Dosarul comisiei I cuprinde 16 foi, e șnuruit, semnat de toți membrii și sigilat cu o singură pecete în ceară roșie (f. 57 și 53).

[5] Ibidem, f. 64 (59).

[6] *Buletinul ședințelor Adunărei ad-hoc a Moldovei*, nr. 2 din 7 octombrie 1857.

[7] Arh. Marii Adunări Naționale, *dos. cit.*, f. 103 (85).

[8] *Buletinul ședințelor*, nr. 2 din 7 octombrie (ședința a V-a din 3 octombrie) și adaosul la supliment.

[9] Idem, nr. 2 (ședința a VI-a din 4 octombrie).

[10] Arh. Marii Adunări Naționale, *dos. cit.*, f. 168 (138). Jurnalul este iscălit prin punere de deget și parafă de Simion Stanciu; semnează și C. Rolla. În aceeași zi se comunică rezultatul și președintelui Adunării (fig. 167 și 137).

[11] Ibidem, f. 201 (169). Simion Stanciu pune degetul înaintea numelui său scris de altcineva, iar dedesubt imprimă parafa.

[12] În hîrtii oficiale din aceeași zi, deputatul pontaș de Botoșani figurează cînd « Stanciul », cînd « a Stancei », dovadă că era identificat sub ambele forme, deci nu poate fi vorba de « greșeli de transcriere », cum s-a conchis (v. N. Adăniloaie, *Țărănimea și unirea*, în « Studii privind Unirea Principatelor », București, 1960, p. 250).

[13] *Buletinul ședințelor*. . ., nr. 9 din 5 noiembrie 1857 (ședința din 4 nov.) și nr. 10 din 8 noiembrie (ședința din 6 nov. prin care se anunță Adunării alegerea lui P. Croitoru). La 7 noiembrie, el se plînge Adunării că delegații ce l-au ales sînt bruscați de autorități (cf. N. Adăniloaie și Matei D. Vlad, *Rolul maselor populare în făurirea Unirii țărilor române*, în « Studii », XII (1959), nr. 1, p. 89.

[14] *Buletinul sedințelor*. . . nr. 19 din 12 decembrie și nr. 20 din 15 decembrie.

[15] Idem, nr. 4 din 21 octombrie. Cu adresa nr. 12, din 13 octombrie, C. Negri, vicepreședintele Divanului, comunică membrilor comisiei hotărîrea din 10 octombrie (Arh. Marii Adunări Naționale, *dos. cit.*, f. 244).

[16] Idem, nr. 5 din 25 oct.; nr. 6 din 27 oct. și nr. 7 din 30 octombrie. Au participat la vot toți cei 15 deputați clăcași.

[17] Idem, nr. 5 din 24 octombrie, cf. cuvîntul lui C. Hurmuzaki.

https://biblioteca-digitala.ro

această chestiune vitală pentru viitorul mai senin al țărănimii clăcașe, alcătuind — cu sprijinul unui știutor de carte devotat progresului — sub titlul: *Propunere*, o zguduitoare plîngere, un adevărat monument literar [18] prin concepție și stil, pe bună dreptate caracterizată de Tudor Vianu « *cea mai patetică pagină de proză a vremii* » [19].

Scrisă în ziua de 26 octombrie de condeiul unui om priceput în așezarea slovelor, acționînd sub influența evocării suferințelor țărănimii de către reprezentanții acesteia, cei mai pricepuți în folosirea celor mai eficiente mijloace de luptă, printre ei relieîndu-se de bună seamă legendarul Moș Ion Roată, petiția a ajuns pe masa Adunării abia după două săptămîni de la redactare, la 9 noiembrie, fiind citită de An. Panu, secretarul comitetului marilor proprietari [20]. Desigur, anterior ea fusese purtată prin multe locuri — cum o dovedește înfățișarea originalului din dosar de care ne vom ocupa în cele ce urmează — a fost arătat lui C. Rolla, secretarul comitetului deputaților pontași înainte de 4 noiembrie, apoi lui D. Rallet, după această dată, însă aceștia au refuzat s-o supună Adunării din cauza conținutului ei revoluționar.

În urma citirii petiției, care uimi pe deputații stărilor privilegiate prin curajul cu care reprezentanții clăcașilor revendicau desființarea boierescului, împroprietărirea țăranilor asupra pămîntului reprezentînd pînă la două treimi din moșie și dreptul de a trimite « *oamenii noștri* » în Adunarea obștească. Panu a propus amînarea dezbaterilor privind această dificilă chestiune pînă la terminarea discutării problemelor considerate de interes general și astfel discuțiile la chestiunea agrară, ridicată de deputații pontași la 9 noiembrie, au început abia în ședința din 18 decembrie [21], fiind continuate și în ziua următoare, cînd — după numeroase discuții și propuneri, remarcîndu-se aceea a deputatului N. Bosie, din clasa micilor proprietari, susținînd dreptul țărănimii la împroprietărire [22] — propunerea deputaților clăcași fiind supusă votării, a întrunit voturile a 25 de deputați pentru, 44 de deputați votînd contra, iar 7 abținîndu-se, printre ei găsindu-se și M. Kogălniceanu[23].

Cînd, la 18 decembrie, C. Hurmuzaki a încercat să dea lecturâ propunerii deputaților săteni, unii deputați potrivnici au arătat că e de prisos, fiindcă s-a mai citit odată, la 9 noiembrie, și s-a și tipărit, deci este cunoscută [24]. S-ar putea crede că respectivii membri ai Adunării se refereau la anexa A, inserată chiar în « *Buletinul* » ședinței din 18 decembrie [25], însă au ieșit la iveală dovezi [26], cu prilejul sărbătoririi Centenarului Unirii, în 1959, care susțin că, chiar înainte de 1 decembrie 1857, protestul țăranilor clăcași în Divanul ad-hoc circula în Moldova sub formă tipărită și după aceasta se făceau copii la intervenția deputaților pontași [27] ce se difuzau prin sate.

Timp de decenii, după dizolvarea Adunării ad-hoc, cercetătorii epocii Unirii au folosit textul *propunerii* țăranilor, în 1857, publicat în « *Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei* » [28]. O altă ediție a apărut în 1896 [29], care s-a considerat [30] a fi reproducerea uneia dintre copiile răspîndite în sate, păstrată la Arhivele Statului din Iași. Încă două ediții s-au publicat în 1907, anul răscoalelor țărănești, una de D. C. Sturdza-Scheianu [31], alta de Radu Rosetti [32], apoi alta în 1911 [33]. Cînd s-a împlinit 100 de ani de la făurirea mărețului act istoric al Unirii, s-au cercetat atent arhivele de stat din Iași și București pentru descoperirea originalului jalbei țăranilor, dar eforturile au fost infructuoase [34].

În ultima vreme, cercetînd timp de mai multe luni arhiva Marii Adunări Naționale, am dat peste dosarul lucrărilor Divanului ad-hoc al Moldovei în care se găsește și propunerea deputaților clăcași, în original. Aceasta e scrisă pe cinci foi, a mai fost una în față, care se vede că a fost ruptă; foile sînt șnuruite separat și sigilate pe dosul ultimei, unde se vede aplicată de două ori parafa lui Simion Stanciu, președintele comitetului deputaților pontași în octombrie și cinci zile din noiembrie, ceea ce dovedește că a fost discutată în comitet, de față fiind probabil și secretarul C. Rolla. Prezența parafei lui Simion Stanciu, lîngă sigiliu, conduce la concluzia că petiția a fost prezentată Adunării înainte de 6 noiembrie, cînd este ales de săteni președinte, Pandelachi Croitoru, dar n-a fost luată în considerare decît la 9 noiembrie. Se observă că jalba a fost împăturită în trei, purtată multă vreme prin buzunare și trecută prin multe mîini, fiindcă ultima foaie e foarte uzată și îngălbenită. În întregime, petiția e scrisă cu litere chirilice asemănătoare caracterelor de tipar, probabil pentru a nu se putea afla cine a scris-o. Comparînd diferitele iscălituri din dosar ale lui Vasile Mălinescu, am constatat

---

[18] *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 288.

[19] T. Vianu, *Literatura Unirii Principatelor*, în « Studii privind Unirea Principatelor », București, 1960, p. 47.

[20] *Buletinul ședințelor Adunării ad-hoc a Moldovei*, nr. 11 din 11 noiembrie 1857.

[21] Idem, nr. 21 din 19 decembrie 1857.

[22] Propunerea deputatului de Fălciu, N. Bosie, prezentată sub forma unui amendament, este iscălită de 15 deputați, printre care și V. Mălinescu.

[23] *Buletinul ședințelor*. . nr. 22 din 21 decembrie 1857.

[24] *Buletinul ședințelor*. . . nr. 21 din 19 decembrie 1857. În procesul verbal al ședinței se precizează că « propunerea », pe care voia s-o citească Hurmuzaki, se găsește tipărită în anexa A. însă în fruntea textului propunerii s-a trecut greșit litera chirilică V.

[25] Ibidem.

[26] Cf. Gh. Ungureanu, *Țărănimea din Moldova și Unirea țărilor române*, în « Revista arhivelor », II (1959), nr. 1, p. 127.

[27] Este vorba de Ioan Levărdă, reprezentantul țăranilor din ținutul Roman.

[28] Nr. 21 din 19 decembrie 1857 (ședința din 18 octombrie).

[29] D. A. Sturdza ș.a., *Acte și documente relative la renașterea României*, vol. VI, București, 1896, p. 342—346.

[30] G. Ungureanu, *art. cit.*, p. 126.

[31] *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. II, p. 9—14.

[32] *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, p. 287—292.

[33] D. A. Sturdza, *Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României*, IV. Lucrările Divanurilor ad-hoc din Iași și București, în « An. Acad. Rom., s-II, t. XXXIII, m.s. ist., București 1911, p. 682—686.

[34] G. Ungureanu, *art. cit.*, p. 125, nota 2: « Originalul acestui deosebit de important act nu se găsește »: N. Adăniloaie, *Țărănimea și Unirea*, p. 262, nota 5: « Originalul jalbei nefiind păstrat, nu se poate ști cu precizie nici cine anume a scris-o ».

https://biblioteca-digitala.ro

că nu se aseamănă cu grafia petiției. Identificarea lui V. Mălinescu, de către R. Rosetti [35], ca scriitor al plîngerii nu mai poate fi menținută. De asemenea opinia lui Rosetti că aceasta a fost scrisă în urma amendamentului din 18 decembrie nu ține seamă de data redactării jalbei în discuție.

În dosarul menționat, mai există o petiție a deputaților clăcași, scrisă tot la 26 octombrie 1857 [36], prin care aceștia în număr de 14, lipsind T. Sacalov, din « *propunere* », solicită unei excelențe (probabil ministrului de interne) să le adaoge la « *leafa* » de un irmilic pe zi (30 pe lună) încă 450 de lei, fiindcă traiul în Capitală este scump, pe lîngă aceasta pentru strîngerea recoltei de pe cîmp au tocmit oameni cu plată, apoi trebuie să-și plătească birul și să răspundă la toate greutățile ce vin asupra satelor lor. Grafia acestei cereri este obișnuită, nu trădează strădania de a ascunde pe cel ce o scrie, fenomen vădit în protestul redactat în aceeași zi de sf. Dumitru. Parcurgînd dosarul cu atenție am observat că amendamentul lui D. Grigoriu la proiectul de încheiere al lui M. Kogălniceanu, din 20 noiembrie, prin care se susține respingerea instituției Senatul, propunîndu-se o singură Adunare legislativă în viitor etc., este scris în întregime și subscris de N. Bosie [37], deputatul micilor proprietari din ținutul Fălciu, un cald sprijinitor al revendicărilor deputaților pontași, care a supus Adunării, la 18 decembrie, amendamentul susținut de încă 14 deputați (printre care V. Mălinescu, D. Cozadini, D. Cracti etc.), prin care se cerea desființarea boierescului și împroprietărirea țăranilor prin despăgubire peste două treimi din moșia pe care o munceau, apoi dregătorii sătești să fie aleși din sînul sătenilor. Ceea ce interesează și mai mult este faptul că scrisul amendamentului prezintă o mare asemănare cu grafia cererii țăranilor de a li se mări diurna. De aici se poate trage concluzia că și petiția de revendicări a deputaților săteni, scrisă în aceeași zi, *se datorește condeiului aceluiași N. Bosie*, pe care l-am văzut iscălind regulat, la începutul sesiunii Adunării în actele de validare, pe deputatul clăcaș Ioan Levărdă, dovedind și în acest fel atașamentul devotat și constant față de reprezentanții țărănimii clăcașe. Poziția lui progresistă rezultă de altfel și din toate dezbaterile purtate în Divanul ad-hoc.

În ambele petiții ale deputaților țărani, primul care semnează cu parafă este Ion Roată. Constatăm că în cererea de sporirea diurnei un singur deputat, Toader Pavel, iscălește cu cerneală, pe cînd în « *propunere* » alături de el mai subscriu cu condeiul și Dumitru Savin, Pandelachi Croitoru și Timoftei Sacalov. Pe de altă parte, în propunerea « *dorințelor țării* », din 7 octombrie, toți cei 14 deputați iscălesc cu parafă [38]. De aici tragem concluzia că s-au făcut parafe pentru toți cei 14, însă nu toți erau neștiutori de carte [39], căci cei patru menționați mai sus iscăleau hîrtiile mai importante cu mîna proprie, însă foloseau și parafa, trei dintre ei, singur T. Sacalov, depunîndu-și constant autograful, el reprezentînd Ismailul și fiind ales mai tîrziu deputat, după trecerea lui D. V. Romov în clasa orășenilor [40]. Fiind vorba de deputații țărănimii clăcașe, considerăm necesar să precizăm că moș Ion Roată, primul semnatar al cunoscutei propuneri, nu era și nu putea fi din Vrancea, cum s-a susținut [41], fiindcă în Vrancea, o obște confederală de sate libere, nu existau clăcași. Alegătorii ei au fost proprietarii mici : pîlcovnicul Ioniță Șerban, Ion Șendrea, Const. Chilian, Ion sin Ion Mircea și Neculai Pîslariu, dintre ei nici unul n-a reușit să fie ales în Divanul ad-hoc [42], locul proprietarilor mici (răzeșilor) fiind ocupat de Chirilă Ciocîrlie din ocolul Răcăciuni.

Tot în legătură cu Ion Roată este de rectificat afirmația că deputatul pontaș de mai tîrziu ar fi organizat în 1823 (de fapt în 1843) spargerea și trecerea unui sat peste Milcov în Țara Românească [43]. Din documentul publicat [44], rezultă clar că este vorba de ocolul Gîrlele și de satul Șindilarii de jos al m-rii Mera de pe rîul Milcov, în care trăia Stan Gegea (nu Țețea, cum greșit s-a citit și transcris) [45], conspiratorul din 1857 și agitatorul țăranilor de pe Milcov din 1843. Satul lui Ion Roată, Cîmpuri, e departe de Milcov și în alt ocol, Zăbrăuți, și nu el ci Gegea a provocat fuga țăranilor din Șindilari în 1843.

Cînd am descoperit originalul jalbei țăranilor clăcași în arhiva amintită, n-am avut la îndemînă altă ediție a ei decît aceea publicată de R. Rosetti [46]. Confruntînd textul original cu cel tipărit de Rosetti, care de altfel e și cel mai utilizat, volumul fiind mai accesibil, am constatat numeroase deosebiri, ceea ce ne-a determinat să transcriem *propunerea* după original, semnalînd în aparat diferențele din textul Rosetti, și s-o anexăm la acest studiu pentru a se cunoaște conținutul autentic al vestitei plîngeri [47].

---

[35] *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, p. 290.
[36] *Anexa II.*
[37] Arh. Marii Adunări Naționale, *dos. cit.*, f. 620 (510).
[38] Ibidem, f. 206, r.v.
[39] Cum s-ar putea înțelege din formularea : « Cu excepția lui D. V. Romov, toți ceilalți semnează aplicînd parafa» (N. Adăniloaie, *op. cit.* p. 250).
[40] Arh. M.A.N., *dos. cit.*, f. 216, 230—32, 236—37. La 15 oct. se propune trecerea lui în clasa orășenilor.
[41] N. Adăniloaie și M. D. Vlad, *Rolul maselor*, p. 88; N. Adăniloaie, *Țărănimea și Unirea*, p. 262
[42] În prima alegere din iulie 1857, anulată, polcovnicul Ioniță Șerban din Vrancea fusese ales ca deputat al răzeșilor din Putna în Divanul ad-hoc (D. A. Sturdza, *Însemnătatea Divanurilor ad-hoc. . .*, p. 593).
[43] Valerian Popovici, *Probleme sociale în dezbaterile Divanului ad-hoc al Moldovei*, în « St. și cerc. șt. Istorie, Iași, an. X (1959), fasc.1—2., p. 128 ; cf. și Acad. A. Oțetea, *Unirea Principatelor*, în « Studii privind Unirea Principatelor », p. 20 cu data corectă 1843).
[44] Dan Berindei, *Citeva stiri noi cu privire la Ion Roată*, în « St. și cerc. șt. Istorie, Iași, IX (1958), fasc. 1—2, p. 154, rap. lui Iord. Pruncu, administrator al ținutului Putna, din 10 februarie 1858.
[45] Cf. D. Berindei, *art. cit.*, p. 153 ș. u. (de rectificat « Ion Zăharul » în « Zălarul ») ; G. Ungureanu, *art. cit.*, p. 128 ; N. Adăniloaie, *art. cit.*, p. 248, nota 3 unde consideră că D. A. Sturdza a scris greșit « Gegea, în loc de Stanciu Țețea », deși numele Gegea e des întîlnit în documentele vrâncene din sec. XVIII—XIX.
[46] *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, p. 287 și urm., nota 1.
[47] *Anexa I.*

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXE

I

1857 OCTOMBRIE 26, IAȘI. DEFUTAȚII «PONTAȘI», REPREZENTANȚII ȚĂRĂNIMII CLĂCAȘE ÎN DIVANUL AD-HOC AL MOLDOVEI, ADRESEAZĂ ADUNĂRII UN MEMORIU-PLÎNGERE, ÎN CARE DESCRIU SUFERINȚELE ȚĂRANILOR CLĂCAȘI, CA URMARE A EXPLOATĂRII BOIEREȘTI, ȘI FAC PROPUNERI PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA SITUAȚIEI LOR

Propunere *

În puterea legăturei încheeate de către cele șapte puteri la scaunul Marelui Împărat al Franțeĭilor la Paris, noi trimișii deputați săteni *din partea* [1] locuitorilor pontași a patru-spre-zăce ținuturi ale Moldovei, întrunindu-ne *ca să rostim* [2] dorințele treptei noastre, în privirea noului așăzămînt și a nouei rănduieli ce are a să pune în țară, și chibzuindu-ne noi *in de* [3] doi despre nevoile și durerile a două-spre-zăce sute de mii de suflete, care ne-au trimes să fim răsunetul gemătului lor la marea adunare alcătuită din toate treptile țărei, în numele acelora, glasul nostru cel slab rădicându-l, adivărul ca înaintea lui Dumnezeu mărturisim:

Că pănă în zioa de ăstăzi toate sarcenile cele mai grele, numai asupra noastră au fost puse, și noi mai nici de unele bunuri ale țărei nu ne-am îndulcit, iară alții fără să fie supuși la nici o povoară, de toată mana țărei s-au bucurat; că noi biruri grele pe cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat; ispravnici, judecători, privighitori și jandarmi, numai noi am ținut; drumuri, poduri și șosele, numai noi am lucrat; beilicuri, podvozi și havalele numai noi am făcut; boerescuri, zile de meremet, numai noi am îndeplinit; clacă de voie, și fără de voie, numai noi am dat; la jidovul orîndar [4] ca să ne sugă toată vlaga numai noi am fost vănduți [5]; băutură scumpă și *otrăvită* [6] numai noi am băut; pîne neagră și amară [7] udată cu lacrimi numai noi am mîncat; bătălii și răsmirițe cînd au fost, tot greul numai noi l-am dus; oști cînd au venit noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu putere țara își părăsea, peste hotară trecea, și cînd *da* [8] Dumnezeu *de să* [9] făcea pace și liniște, și țara să îmbelșuga, cu toții să întorcea de să desfăta<u>; de nevoe nu știea; nevoia și greutatea *o ducea* [10] cei ce rămănea la vatra lor. Iarna era grea, oști multe, cărături multe și la loc depărtat, căram la Dunărea și peste Dunărea, boii degerau și cădeau, alăturea cădea și omul cu dănșii, acasă copii<i> flămănziau, *că* [11] ceea ce nu lua ostașul la nevoia sa, lua zapcii<i> cei de [12] țară de să îmbogățea.

Iară dacă puhoiul oștirilor să scurgea și furtuna să alina, holdele să sămăna, grănele înverzea, cămpurile înfloria, că sudoarea noastră le uda. Țara asta nici băi, nici măestrii nu are, nici meșteșuguri multe ca alte țeri nu are; toată bogățiia, toată îmbelșugarea, brațele și sapele noastre *o* [13] aduc. Cîtu-i Dunărea de mare, și de largă, curge rîul sudorilor noastre, să duce peste mări și peste hotare, acolo să preface în rîuri de aur și de argint și curg iarăși înapoi de să răvarsă în țara noastră; iar noi nici rănduială, nici dreptate nu am avut. Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am tănguit, *păsurile* [14] cînd ne-am *spus* [15]: ispravnicul ne-a bătut, privighitorul ne-a bătut, jandarmul ne-a bătut, zapciul ne-a bătut, vătăjelul ne-a bătut, vechilul ne-a bătut, posesorul ne-a bătut, boerul *de moșie* [16] ne-a bătut; cine s-a sculat mai de dimineață, cine a fost mai țare, acela *era* [17] mai mare. Boul și vaca, munca ostenelilor noastre, nu știiam de sînt ale noastre, puiul și găina, laptele de la gura copiilor noștri de multe ori cu nedreptul *ne s-au* [18] luat.

---

* Între textul original în chirilice, al memoriului deputaților clăcași transcris aici, și între textul publicat de Radu Rosetti (*Pentru ce s-au răsculat țăranii*, București, 1907, p. 287—292, nota 1) există deosebiri. Pe cele mai mari le-am subliniat în transcriere, iar în subsol am indicat cum arată în ediția dată de Rosetti, subliniind forma schimbată. N-am semnalat deosebirile fonetice. Am păstrat ortografia originalului. Rosetti nu dă titlul petiției revendicative, căreia deputații îi spun «*Propunere*», el caracterizînd-o «*albă*».

[1] Rosetti: «săteni *a* locuitorilor» (p. 287, nota 1).
[2] Idem: «*pentru a rosti*» (ibidem).
[3] Idem: «între» (ibidem).
[4] Idem: «*orîndariu*» (ibidem).
[5] Idem: «*orînduiți*» (ibidem).
[6] Idem: «*neotrăvită*» (ibidem).
[7] După cuv. «amară» urmează în textul tipărit conjuncția *și*, absentă în original.
[8] Idem: «*dela*» (ibidem).
[9] Idem: «*se făcea*», în loc «de să facea».
[10] Idem: «*o făceau*» (ibidem).
[11] Idem: «*căci*» (ibidem, p. 288, nota).
[12] Idem: «*cei din*» (ibidem).
[13] Idem: «*le*» (ibidem).
[14] Idem: «tînguit pasurile» (ibidem).
[15] Idem: «cînd ne-am *spus* nevoile» (cuv. «nevoile» absent în original a fost adăugit de editor, care a căutat să dea frazei sens cu punctuația greșită, virgulă după «pasurile», în loc să fie după «tînguit» (ibidem).
[16] Cuvintele subliniate lipsesc în textul tipărit de Rosetti, p. 288.
[17] Textul Rosetti: «*a fost*» (ibidem, 288).
[18] Idem: «*ni-au fost*» (ibidem).

https://biblioteca-digitala.ro

Boerescul era odineoară şase şi apoi două-spre-zăce zile, de la răsăritul şi până la *sfinţitul* [19] soarelui. Apoi *s-au făcut legi* [20] ca să tălmăcească ziua lăsată de Dumnezeu cîtu-i de mare, şi boierescul s-a mărit ; în urmă iar s-a mai tălmăcit, şi boerescul s-a tot îngreuiat. Acum sînt două-spre-zăce zile de pont, ziua cît luna ; lucrăm din primăvară [21] în toamnă, lucrăm de *cum* [22] să iea *omătul şi* [23] până ce dă îngheţul tot la boeresc, lucrăm cît zice legea, *mai ades* [24] şi peste lege, lucrăm şi nu mai mântuim, nu-i nici sărbătoare, nici lucrătoare.

Holdele cele mari şi întinse să fac frumoase şi mănoase, iar cînd treci pe lîngă pămînturile noastre, *ţi se rumpe* [25] inima : ogoarele ne rămîn păragină, păpuşoii ni se îneacă în buruiană şi rămîn necopţi de-i bate bruma ; cei boereşti aşăzaţi de noi în *coşare* [26] şăd ca aurul de frumoşi. Cînd dă frigul, cînd bate crivăţul, cînd ne bate nevoia, ne ducem de ne răscumpărăm însuşi munca noastră, ca să ne hrănim copiii cu dănsa şi de multe ori pe lîngă necazul nevoei, *uniia* [27] tari de inimă *ne mai* [28] ţineau de leneşi, că nu am putut a ne lucra ogoarele.

Înainte de reglement, săteanul avea zăce, cinci-spre-zăce şi peste două-zăci de fălci : rădicam vite, ne prindeam nevoia, şi era [29] şi ţara folosită, că cirezile cele multe care eşiau din ţară noi le creşteam. Cu reglementul, munca ni s-a împovărat, iar pămînturile ni s-a micşurat. Ni s-a dat numai *cîte* [30] patru fălci celor cu doi boi, celor fără de boi li s-a dat şi mai puţin. Tot reglementul zice că *unde boerul de moşie nu va avè pămînt de ajuns de dat locuitorilor, acolo să aibă a le da două treimi* [30a] din întregul moşiei ; unii dau, alţii nu dau, *cine cum vrea* [31]. Noi nici la facerea legei acestiia, nici la *cele alte* [32] nu am fost chemaţi, nici întrebaţi, nici la vre o [33] învoială nu am stătut. Domnia lor boerii de moşii singuri le-au făcut, noi le-am urmat, deşi [34] greu şi amar ne-au picat. Dar fiindcă Dumnezeu ş-a adus aminte şi a dat *în gînd* [35] celor şapte puteri de s-au îndurat că de astădată [36] să fim şi noi întrebaţi despre păsurile şi durerile ce *aveam* [37], uitat fie şi şters din *mintea* [37a] şi inimile noastre tot trecutul cu chinurile sale, departe fie toată ura, toată vrajba şi tcată împărecherea *de la* [38] sufletul nostru ; o samă şi din boeri a fost cu frica lui Dumnezeu ; şi mai din vechi, pe cînd cu toţii de-avalma ne luptam şi ne vărsam sîngele pentru apărarea credinţei şi a moşiei strămoşăşti, ei ne erau ca părinţi, şi noi ca fii lor. Noi încă ştim, *că* [39] de cînd cu domniile greceşti, de atunci ni s-au stricat şi dresele ţărei, şi ale noastre.

De aceia noi [40] nu facem nici împutare, nici înfruntare nimărui, şi să avem ertare dacă spuind adivărul, vom fi scăpat *vre o* [41] vorbă, care să vie greu la auzul cuiva. Noi dorim ca tot poporul Român să să înfrăţască şi să trăiască în pace şi în linişte pe pămîntul strămoşesc al României, pentru mărirea şi fericirea neamului ; căci precum e scris la carte : « Toată cetatea împărechiată va pieri».

Însă pentru ca în viitor să lipţască[42] orice prilej de neînţălegere şi de nemulţămire între treapta sătenilor şi între boerii de moşii, în numele prea puternicului Dumnezeu şi a sfintei Dreptăţi, cerem şi cu umilinţă ne rugăm ca să ni să audă :

Pe lîngă cele *Mari Dorinţi* [43] care dinpreună cu cele alte trepte [44] le-am arătat în adunarea obştească a ţărei, *treapta locuitorilor pontaşi cere ca* [45] pe viitorime săteanul să fie şi el pus în rîndul oamenilor, să nu *mai* [46] fie ca până acum asămăluit cu dobitoacele necuvîntătoare ; *bătaia* [47], care atîta amar de timp ne-a umilit

---

[19] Idem : « *asfinţitul* » (ibidem).
[20] Idem : « *au făcut lege* » (ibidem).
[21] Rosetti dă după « primavară » cuvîntul « până » care nu există în original.
[22] Idem : « *cînd* » (ibidem).
[23] Idem : nu conţine după « omătul » conj. « şi » (ibidem).
[24] Idem : « *si mai des* » (ibidem).
[25] Idem : « se rupe » (ibidem, p. 289).
[26] Idem : « *ccşere* » (ibidem).
[27] Idem : « *unii* » (ibidem).
[28] Idem : « *ne ţineau* » (ibidem).
[29] Idem : « lipseşte conj. « şi » (ibidem).
[30] Idem : lipseşte cuv. « *cîte* » (ibidem).
[30a] Pasaj subliniat în original.
[31] Idem : « *care cum vroiau* » (ibidem).
[32] Idem : « *celelalte* » (ibidem).
[33] Idem : « *la o* » (ibidem).
[34] Idem : în loc de conj. « deşi » figurează cuv. « *şi de* » (ibidem).
[35] Idem : « *in minte* » (ibidem).
[36] După « astădată » urmează « ca » (ibidem).
[37] Idem : « ce *le avem* » (ibidem).
[37a] Idem : « mintea şi » lipsesc din textul tipărit (ibidem).
[38] Idem : « *de pe* » (ibidem).
[39] Idem : « că », lipsă în textul tipărit (ibidem).
[40] Cuv. « noi » este scris în original peste un cuvînt ras.
[41] Idem : « *scăpat o vorbă* » (ibidem, p. 290).
[42] Idem : « *lipseascâ* » (ibidem).
[43] Scrise cu majuscule aceste două cuvinte din original.
[44] Textul Rosetti conţine : « celelalte le-am arătat », omiţînd cuvîntul « trepte » (ibidem, p. 291).
[45] Pasaj subliniat în textul original.
[46] Cuvîntul « *mai* » lipsă în textul tipărit (p. 290).
[47] Cuvînt subliniat în original.

https://biblioteca-digitala.ro

și *ne-a* [48] ovilit, biciul și varga, care de multe ori a badjocorit părul cel alb al părinților noștri și cîte odată a făcut pe femeile noastre să-și peardă pruncii din pîntecile lor să *se rădice pentru totdeauna de asupra noastră* [49]. Pentru orice vină să ni să pue pedepți (?) ca la ce altă lume, și să nu mai fim osîndiți fără judecată.

De asăminea *ne rugăm* ca pe viitorime toate *beilicurile*, scrise și nescrise în legi, toate *havalelile* [50], precum și *birul pe cap să fie pentru totdeauna oborîte*. În locul *tuturor* [51] acestora să să pue un singur bir pe averea fie-cui, fără osăbire în țară, iar nu ca pănă acum ; că cei ce nu aveau de unde, da mult, iar cei ce aveau mult, dau puțin sau nimic.

Ne *mai* [52] rugăm iarăși ca satele *să-și aibă* de-acum înainte *dregătorii* alese chiar din sinul lor însuși, dregătoriile acelea să aibă a căuta sub privigherea cîrmuirei de toate nevoele, precum ținerea rînduelii în sat, la cîmp și la drumuri ; privigherea, hotărîrea și apărarea asupra avutului, venitului, dărilor, cheltuelilor, lucrărilor, alcătuirilor, și a tuturor drepturilor sătești. Să nu mai fie ca pănă acum, că noi *vornici* [53] și *pacinici* [54] aleși de sat *am avut* [55], dar nici întru o samă nu au fost ; că cutii sătești încă am avut, bani am tot dat, ar fi să fie mii *de* [56] mii de lei, dar cutiile au fost ca și sparte, cum punea să și *strecura* [57] ; munca noastră Dumnezeu știe pe a cui mînă intra ; pentru sate nici școală nici vreo altă îmbunătățire nu s-a făcut. Apoi suspinul, durerea noastră de toate zilele, dorința cea mai mare pentru care ne rugăm zi și noapte *la* [58] Dumnezeu [59] să se îndure, este *căderea boerescului* [60] ; de aceea vrem să *răscumpărăm boerescul și toate acelea cu care sîntem împovărați* [61] *către boerii de moșii*.

Vroim să scăpăm, *vroim* [62] să ne răscumpărăm de robiia în care sîntem ; vroim să ne răscumpărăm, să nu mai fim a *nimărui* [63], să fim numai a țărei și să avem și noi o țară ; am îngenunchiat, am îmbrăncit cu toții, cum sîntem nu o mai putem duce îndelung. Nu voim să jicnim *dreptul* [64] nimărui, dar nici al nostru să nu să întunice. Din buni și străbuni noi am avut Dreptul [65] a ne lucra pămîntul trebuitor pentru hrana noastră și a vitelor noastre fără *să ne poată nimenea alunga de pe dînsul*.

Toate uricile țărei, toate așăzămintele vechi și nouă ne sfințesc acest drept, precum și [66] acela de *a se da copiilor noștri pămînturi* pănă la acoperirea *a două treimi* din moșie ; iar pănă la reglement aveam dreptul de a lucra cît vom putea. De asăminea, boerii de moșii au avut dreptul [67] a ne cere boeresc.

Să fie deci o adunare obștească unde să avem și noi oamenii noștri, să să cearnă și să să desbată drepturile boerilor și drepturile noastre, și ceea ce o țară va găsi că sîntem datori, cu sudorile noastre vom plăti ; că omul ca să scape din robie și să fie stăpîn la casa, vatra și ogorul seu, cu tragere de inimă va lucra și să va răscumpăra.

Iată plecatele noastre rugăminți și cereri. Noi rugăm *pe Marea Adunare a țărei* să iee aminte la durerile noastre și la sfînta dreptate, să desbată întru înțălepciunea sa ce este *sau* [68] ce nu este cu cale, și socotința *sa* [69] să o trimeată pe lîngă cererile noastre, la cei șapte trimiși adunați în București, carii înfățoșează chipul celor șapte puteri.

Iară pre aceste *Prea Înalte* fețe le rugăm ca ajungînd glasul nostru la auzul lor, să nu-și întoarcă urechea de la plîngerile și cererile noastre, a două-spre-zăce sute de mii de suflete, ci să le pue la picioarele *Împărățeștilor Lor Măriri*, căci mîntuirea noastră, după Dumnezeu de la sfatul Puterilor o așteptăm. Ele au luat și țin sorții României în puternica lor mînă, numai *iale* [70] pot împlini măreața faptă de a scoate un popor din mormîntul în care a zăcut pănă acum. Biruințele *cele* [71] mari, cîștigate, se vor șterge de pe stîlpii cei

---

[48] În textul tipărit, lipsă « *ne* » (p. 290).
[49] Pasaj subliniat în original. În continuare, cuvintele subliniate aici fără exponent cifric sînt subliniate în original.
[50] Rosetti, *op. cit.*, p. 290, transcrie « *havalele* ».
[51] Cuvînt absent în textul Rosetti.
[52] Cuv. « *mai* » lipsește în textul Rosetti.
[53] Textul Rosetti are acest cuvînt articulat : *vornicii* (ibidem, p. 291).
[54] În textul Rosetti : « *paznicii* ».
[55] În textul Rosetti : « *i-am avut* ».
[56] Cuvînt lipsă în textul Rosetti.
[57] În textul Rosetti : « *strica* » (p. 291).
[58] În textul Rosetti : « lui ».
[59] După « Dumnezeu », în textul tipărit urmează « *ca* ».
[60] « Căderea boerescului » cuvinte scrise integral cu majuscule.
[61] După « împovărați » urmează la Rosetti « *de* ».
[62] Cuv. lipsă în textul tipărit.
[63] În textul tipărit « *nimănui* ».
[64] În textul tipărit « *drepturile* ».
[65] Cuv. e scris cu majuscule în original.
[66] În textul tipărit lipsește « *și* ».
[67] În textul tipărit este adăogit « *de* ».
[68] În textul tipărit, cuvîntul « sau » este înlocuit cu « și ».
[69] Nu este « sa » în textul tipărit (ibidem, p. 292).
[70] Rosetti (*op. cit.*, p. 292) transcrie « ei ». -
[71] Idem, *ibid.*, lipsește acest cuvînt, care însă vine după cuv. « mari ».

https://biblioteca-digitala.ro

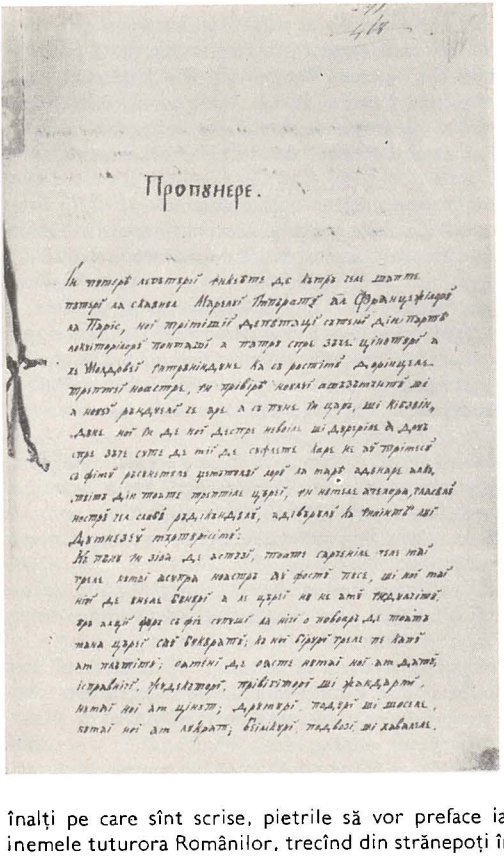

Пропънере.

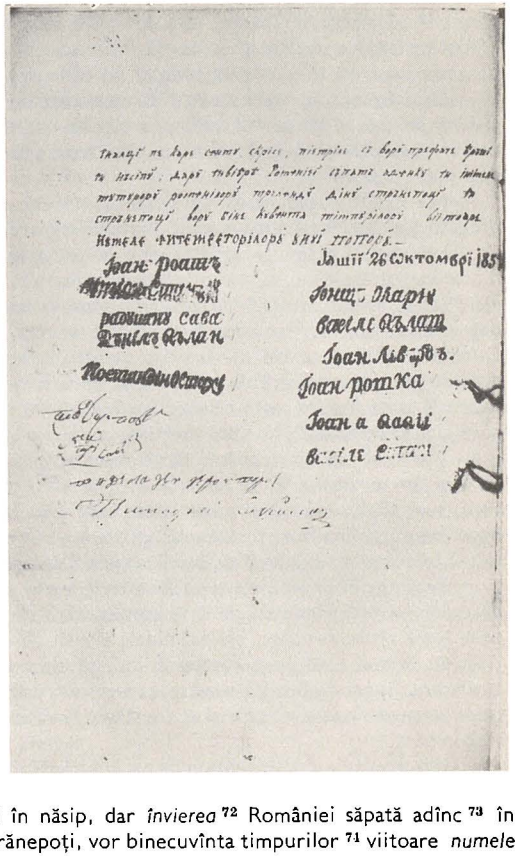

înalți pe care sînt scrise, pietrile să vor preface iarăși în năsip, dar *învierea* [72] României săpată adînc [73] în inemele tuturora Românilor, trecînd din strănepoți în strănepoți, vor binecuvînta timpurilor [74] viitoare *numele întemeetorilor unui popor* [75].

Iașii, 26 Octomvri 1857

Ioan Roată [76] <parafă>
Simion Stanciu <parafă>
Răducanu Sava <parafă>
Dănilă Bălan <parafă>
Costantin Ostahi [78] <parafă>
Toader Pavel <autograf>
Dumitru Savin <autograf>
Pandelachi Croitoru <autograf>
Timoftei Sacalov <autograf>

Ioniță Olariu <parafă>
Vasile Bălaș [77] <parafă>
Ioan Livărdă <parafă>
Ioan Roșca <parafă>
Ioan a Babii <parafă>
Vasile Stan <parafă>

ARHIVA MARII ADUNĂRI NAȚIONALE, *Dosarul Adunării ad-hoc a Moldovei*, nr. 3748/1857, f. 491 (405) —494 (403). Dosarul are două numerotări : una cu cerneală, alta — cea în paranteze — cu creionul ; am indicat ambele cifre, fiindcă între cea în cerneală și aceea în creion nu e nici o concordanță. Cifra inițială este cea în cerneală. În corpul dosarului, jalba constituie o unitate separată, fiind șnuruită și sigilată cu ceară roșie peste capetele șnurului. Pe f. 495 (409) v. s-a aplicat de două ori parafa deputatului pontaș Simion Stanciu, din partea țăranilor din ținutul Botoșani, care în lista apelului nominal din ședința divanului ad-hoc de la 2 octombrie 1857

[72] *Ibidem*, există cuv., « unirea ».
[73] *Ibidem*, cuv. « adînc » lipsește.
[74] *Ibidem*, apare sub forma « timpurile ».
[75] Cuvintele subliniate sînt scrise cu litere majuscule.
[76] Numele care nu sînt urmate de indicația « autograf » sînt reproduse cu parafe ca și al lui Ion Roată, dovadă că acești 11 țărani nu știau carte.
[77] În textul tipărit de Rosetti : « Balaiș » (ibidem, p. 292). Așa figurează și în apelul din 5 octombrie 1857 (*dos.* 3748/1857, f. 169—139).
[78] În lista apelului nominal din 5 octombrie este înscris « Costachi sin Vasile Ostadi » (*dos.* 3748/857, f. 169—139).

https://biblioteca-digitala.ro

apare sub forma « *Simion a Stancei* » dos. cit., f. 102 (86). La 5 octombrie, țăranii au ales ca președinte al comitetului (grupului) lor pe acest Simion Stanciu (f. 167, 137). Plîngerea țăranilor este precedată în dosar de două liste: una de alegerea unei comisii de trei, care să redacteze adresa de protest la comisia internațională din București « *în privire oprirei distribuției Buletinului oficial al Adunării ad-hoc* » (f. 486 și 401) în care au fost aleși M. Kogălniceanu, V. Sturdza și M. Epureanu; a doua, în care e ales în locul lui V. Sturdza, D. Miclescu (f. 487—8 și 402—3). După jalba țăranilor, figurează în dosar (f. 496—97 și 410—11) referatul lui M. Kogălniceanu pentru « secfestrația ce cu ordinile guvernului s-au făcut buletinului Adunării »

II

1857 OCTOMBRIE 26, IAȘI. DEPUTAȚII PONTAȘI SE PLÎNG CĂ DIURNA CE LI SE ACORDĂ ESTE INSUFICIENTĂ ȘI CER SĂ LI SE DEA UN ADAOS DE 450 DE LEI PE LUNĂ

Inalt Ecselență

Sub numiții deputați ai locuitorilor pontași, fiind chemați la Divanul Ad-hoc pentru binele întregii țări, ca la oami<ni> săraci ni s-au rănduit leafă numai de căte un irmilic pe zi; plata ar fi bună cînd n-am șide în Capitalie unde toati cele sînt scumpe.

Dar pe lîngă aceste, noi pentru strîngire păinii boierești de pont, pentru strîngire păinii noastre depe cămp, pentru căutare de bucatile ce avem, că precum să vedi s-au apropiet vremea ernii, am tocmit anumi oamini plătiți destul de scump, căci stăpînii moșiilor n-au vroit a erta nici măcar strînsul de pe cămp al pontului, sau podvoada, precum și birul cătră țară îl plătim. Și pentru toate celelanti greutăți ce vin asupra satilor noastri, sintem deopotrivă răspunzători.

Deci năzuind la mila înnalt ecselenții voastri ca la un părinte al țării ce sinteți, vă rugăm cu ferbințală ca să vă milostiviți de a poronci ca să ni să mai dea din cutiile sătești un adaos piste leafă de căte patru sute cinzăci lei, no. 450 l., căci după a noastră socoteală această sumă ne va ușura de grelile sus scrisă.

Și iarăși vă mai rugăm cu umilire [1] ca să vă milostiviți a poronci ca acești bani să nu să analoghisască în birul țării, fiind destui bani de ai noștri prin cutiile sătești din țară.

La mila înnalt ecselenției voastre

Prea plecate slugi,

Ioan Roată [2]
Ioniță Olariu
Dumitri Savin
Răducanu Sava
Toader Pavel <autograf>
Ioan Levărdă

Simion Stanăciu
Costantin Ostahi
Dănilă Bălan
Pandelachi Croitoru
Ioan a Babii

Vasile Stan
Vasile Bălaș
Ioan Roșca

1857 *oct.* 26
Eșii

ARHIVA MARII ADUNĂRI NAȚIONALE, *Divanul Ad-hoc al Moldovei*, dos 3748/1857, f. 75 (70). Original în chirilice.

---

[1] Cuvintele « cu umilire », în forma inițială au fost schimbate de aceeași mînă, înlocuindu-se vocala *u* cu *a*, formulîndu-se vorbele fără sens: « ca amilire ».

[2] În această petiție, primul care iscălește este moș Ion Roată din Cîmpuri-Putna. Acesta și alți 12 deputați clăcași foloseau pentru iscălitură un fel de paraf cu litere chirilice de tipar, de culoare albastră, uniforme la toate cele 13 iscălituri. Un singur deputat, Toader Pavel, se iscălește cu scris propriu. Comparînd această petiție a deputaților pontași cu cunoscuta lor « propunere » (Anexa I), avînd aceeași dată, observ că în aceea figurează 15 nume, apare în plus Timofteî Sacalov reprezentînd Ismailul. Iscălesc însă cu paraf, numai 11 săteni, neștiind carte, iar următorii patru: Toader Pavel, Dumitru Savin, Pandelachi Croitoru și T. Sacalov depun iscălituri autografe.

https://biblioteca-digitala.ro

РЕЗЮМЕ

Молдавские крестьяне-депутаты во главе с Иоаном Роатэ составили 25 октября 1857 г. петицию к Представительному Собранию Молдовы, заседавшему в Яссах с целью разрешения вопроса объединения Румынских княжеств, в которой требовали отмену барщины, передачу в собственность крестьян свыше двух третьих имения на котором они жили и трудились, а также право иметь представителей в Законодательном собрании. Это смелое прошение свидетельствующее о жестокой эксплуатации крестьян землевладельцами и требующее разрешения аграрного вопроса, обсуждалось Представительным собранием только 18 декабря и было отвергнуто его реакционным большинством. Текст этой патетической жалобы, редкий по своей литературной красоте, публиковался в прошлом по различным копиям. В настоящей статье, автор публикует его по оригиналу, найденному в архиве Великого Национального Собрания, считая составителем текста — депутата рэзеша Н. Босие, поддерживающего требования барщинных крестьян.

RÉSUMÉ

Les députés paysans moldaves ayant à leur tête Ioan Roată ont rédigé le 27 octobre 1857 une pétition adressée à l'Assemblée ad-hoc de la Moldavie réunie à Jassy pour les débats sur la question de l'union des Principautés, pétition dans laquelle ils revendiquaient l'abolition de la corvée, la mise en possession des paysans de deux tiers des terres sur lesquelles ils vivaient et travaillaient, et le droit pour les paysans d'avoir des représentants dans l'Assemblée législative. Cette pétition courageuse, qui évoquait la cruelle exploitation de la paysannerie par les propriétaires fonciers et qui réclamait la solution de la question agraire, ne fut prise en discussion par l'Assemblée que le 18 décembre, quand elle fut rejetée par la majorité réactionnaire. Le texte de cette supplique pathétique, d'une grande beauté littéraire, fut publié dans le passé d'après diverses copies. L'auteur publie aujourd'hui ce texte d'après l'original découvert dans les archives de la Grande Assemblée Nationale et considère comme auteur de sa rédaction le député paysan libre N. Bosie, un partisan des revendications des paysans corvéables.

https://biblioteca-digitala.ro

NOI DOCUMENTE EPIGRAFICE DESCOPERITE LA DROBETA

M. DAVIDESCU, R. FLORESCU

În anul 1961 cercetările întreprinse la castrul Drobeta, în colțul de sud-vest, în interiorul fortificației poligonale atribuită de cercetătorii anteriori epocii lui Justinian, au dus la identificarea unui puț de formă pătrată (2 × 2 m). În interiorul puțului printre alte materiale care-l umpleau au fost descoperite, la adîncime de 7,5 m, și două inscripții romane. După dimensiuni și format se vede că amîndouă au făcut parte din zidul turnului circular din interiorul fortificației poligonale, în care de altfel s-au mai descoperit nouă asemenea inscripții. Acest fapt implică contemporaneitatea de distrugere atît a turnului cît și a puțului.

Prima inscripție din calcar alb, dur, cochilifer, asemănător cu roca din care sînt făcute și cele mai multe din inscripțiile din zidul turnului, este un altar funerar, paralelipipedic, cu profile sculptate la soclu și cornișe pe trei fețe și o față brută. Inscripția este situată pe fețele late și încadrată de un chenar profilat. Înălțimea pietrei este de 2,05, lățimea de 0,68, grosimea de 0,53 m. Cele trei fețe profilate se termină la partea de sus cu motivul frontonului cu acroterii. În spațiile libere, dintre fronton și acroterii, apar unele elemente vegetale ca și în triunghiul frontonului (fig. 1,2).

Inscripția are 14 rînduri de înălțime inegală. Cuvintele uneori prescurtate sînt despărțite între ele prin puncte triunghiulare. Marginea ei stîngă este spartă și lipsește. Literele sînt clare și se citesc ușor. În primul rînd, mult distanțate între ele, două litere D.M. În al doilea rînd se citesc literele AVIAE. Spre stînga se mai distinge bara orizontală probabil de la L. În al treilea rînd se citește complet LENTI. În marginea din stînga se mai vede bara oblică din dreapta unui A. Apoi în rîndul patru se citesc literele AE (punct triunghiular) SIRM (pct. triung.). În rîndul al cincilea X (pct. triung.) ANN (pct. triung.) XL (pct. triung.), iar în rîndul șase XVII (pct. triung.) CONI (pct. triung.). În rîndul șapte se citește complet RISS (pct. triung.) ET (pct. triung.) PI și spre stînga se mai distinge partea de jos a barei oblice a lui A. Din rîndul opt se citesc clar literele TISS (pct. triung.) E (pct. triung.) DIG și în partea stîngă se mai vede cea mai mare parte a unui N. În rîndul nouă se citesc clar literele SS (pct. triung.) OB (pct. triung.) PR N. Către stînga se mai distinge capătul de sus al unui I, iar I dintre R și N este mai mic și intercalat între aceste două litere.

În rîndul zece se disting IUM (pct. triung.) CAS precum și bucla unui P spre stînga, iar în rîndul 11 se mai disting literele ITATIS. De remarcat că cuvîntul se sfîrșește mult înainte de capătul rîndului. În rîndul al 12-lea se citesc clar ECIUS. DO și cea mai mare parte a lui A spre stînga. În rîndul al 13-lea se disting literele ITIUS (pct. triung.) semnul pentru centurion (pct. triung.) LEG. I dintre T și U este mai mic și intercalat. În ultimul rînd, în ciuda unor goluri naturale ale pietrei, se mai pot distinge cele două capete superioare ale unui V cu o trăsătură orizontală deasupra și mult mai spre dreapta o parte dintr-un A și C. Inscripția se poate reconstitui astfel:

D M
F LAVIAE
V ALENTI
N AE. SIRM
VI X. ANN.XL.
DI XVII. CONI.
CA RISS. ET. PI.
E NTISS. E. DIG
N ISS.OB.PRIN
CI PIUM.CAS
T ITATIS
M AECIUS DO
M ITIUS. LEG
V M AC

https://biblioteca-digitala.ro

1

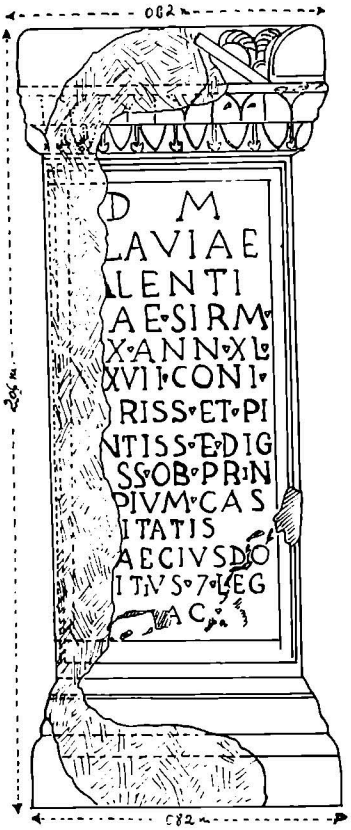

2

În traducere ar suna:

Zeilor mani

Flaviei Valentina din Sirmium, a trăit 40 de ani și șaptesprezece zile, soției prea dragi și preacuvioase, și preademne pentru curăția ei i-a pus monumentul Maecius Domitius centurion al legiunii a V-a Macedonica.

Este așadar o inscripție funerară obișnuită urmînd formula epigrafică comună. Mai neobișnuită este formula *ob principium castitatis* în care *ob principium* rămîne totuși o locuțiune care nu se deosebește de obișnuitele anomalii ale latinei provinciale. După caracterul scrisului cu M-urile mari cu barele ușor înclinate și în general cu tendința spre pătrat a tuturor literelor, inscripția se plasează în sec. II e.n., în epoca Antoninilor. Numele deja reduse la două nume, gentilicul și cognomenul, și lipsite de indicația filiației și a tribului, precum și cognomenul de Domitius — la origină un gentilicium — împiedică plasarea inscripției chiar la începutul sec. al II-lea, dar probabil nu poate fi trecută de jumătatea sec. al II-lea dacă ținem seama că Maecius Domitius este centurion, probabil veteran al legiunii a V-a Macedonica, care plecase de la Drobeta încă din această vreme.

Numele de Maecius nu mai este întîlnit pînă acum la Drobeta și nici în restul Olteniei. Această observație se poate face și cu privire la cognomenul de Domitius. Dacă Flavia este mai frecvent, în schimb Valentina rămîne de asemenea neîntîlnită pînă acum. Interesantă menționea locului de origină Sirmium, ceea ce ne dă o indicație asupra datei căsătoriei efectuată probabil în vremea staționării legiunii în această localitate, dar în orice caz din vremea Flavilor. Important, șirul de epitete ca și motivarea *ob principium castitatis* a inscripției, mărturie a unui sentiment profund din partea soțului care înalță inscripția.

În concluzie este vorba de un document ce dă informații asupra vieții private a provincialilor de la Drobeta și atestînd printre orientalii și femeile de origină libertină, peregrină, constatați în alte inscripții, două persoane de origină romană provincială.

A doua inscripție mult mai prost păstrată decît prima constă dintr-un fragment de stelă de calcar gălbui, dur, ce clivează ușor în așchii. Din profilele și decorația stelei se păstrează un fronton, cu o floare stilizată în formă de rozetă în cîmp. Din inscripție nu se păstrează decît trei rînduri și acelea incomplete (fig. 3,4).

În primul rînd distanțate D M. În al doilea rînd M fragmentar păstrat și în continuare ANLIO HER. În rîndul al treilea se mai disting bara oblică a lui A și literele NO, apoi probabil un B și literele CO. Între cuvinte nu se distinge nici un semn de punctuație, scrierea fiind continuă. S-ar putea reconstitui astfel:

D M
MANLIO HER
CVL B CO
adică
D (IS) M (anibus)
Manlio Her culano? B? CO

Zeilor mani — Lui Manlius Herculanus... B? CO?... poate beneficiario consularis?!

Inscripția ne informează despre existența unui Manlius, nume rar întîlnit în onomastica din Oltenia care purta și cognomenul de Herculanus, cognomen întîlnit și în alte cazuri; de exemplu, tot la Drobeta, inscripția funerară a lui Iulius Herculanus, decurionul școlei de fabri din prima jumătate a secolului al III-lea. De altfel și inscripția noastră pare să dateze din această vreme. Chiar dacă cele trei litere B C O ar însemna cu siguranță *beneficiario consularis*, aceasta nu ar constitui o informație nouă în ceea ce privește organizarea poștei militare la Drobeta.

Cele două inscripții prezentate mai sus aduc informații de viață privată sau onomastică cu privire la populația Drobetei.

https://biblioteca-digitala.ro

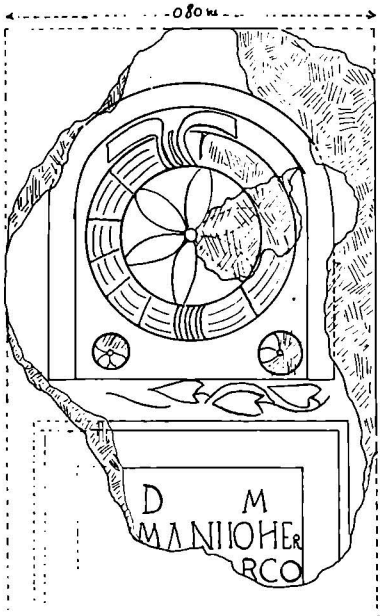

3

4

Prima constituie şi un frumos exemplar de artă provincială din prima jumătate a secolului al II-lea. O atenţie mai deosebită merită şi motivul rozetei de la cea de a doua inscripţie în măsura în care el ar putea fi legat de decorul unor inscripţii puse de orientali, cum este aceea a Laudicei Syra tot de la Drobeta.

Cu ocazia săpăturilor ce s-au făcut pentru construcţiile Complexului de industrializare a lemnului din Turnu Severin, în partea de răsărit a oraşului, în anul 1963, s-au găsit mai multe morminte ce constituiau probabil unul din cimitirele oraşului Drobeta. Mormintele, atîtea cîte s-au descoperit, erau deranjate.

În acest complex s-a găsit şi o inscripţie fragmentară. Ea este gravată într-o piatră moale, nisipoasă, fiind o stelă funerară înaltă de 110 cm, lată de 75 cm şi groasă de 25 cm (fig. 5,6).

Are două registre: registrul inferior pe care se găseşte cîmpul inscripţiei, încadrat de un profil simplu şi un chenar cu vrej de iederă. Registrul superior cu reprezentarea decedatei în nişă. Nişa se termină la partea superioară în arc plat, încadrat de un profil simplu, iar pilaştrii şi acroteriile sînt reduse la cîteva linii. Între acroterii şi arcul nişei spaţiul triunghiular este umplut de o frunză de iederă stilizată sumar. Stela este încununată de o zonă de perle şi lentile care cu multă greutate se mai observă. Decedata e reprezentată bust, încadrată de o oglindă şi de cutia de farduri. Relieful este plat, detaliile anatomice nu sînt indicate.

În rîndul întîi se disting: o frunză de iederă triunghiulară, litera D şi încă o frunză de iederă, litera M şi o a treia frunză de iederă. În rîndul al doilea se disting clar cuvîntul IULIAE şi literele FOR. În rîndul al treilea se disting clar literele ATA, iar spre stînga, unde inscripţia este ruptă, o hastă verticală poate de la un T.

D. M.
IVLIA E FOR
T ATA
Dis Manibus
Iulie For (tunatae)
t ata?

Ultimul cuvînt rămîne de neexplicat. Inscripţia este funerară şi ne dă date asupra onomasticei. Încă un exemplar cu numele de Iulia, frecvent la Drobeta.

După forma literelor şi regularitatea lor, inscripţia pare să dateze de la jumătatea secolului al II-lea e.n.

★

Toate cele trei inscripţii prezentate mai sus, descoperite cîte-trei în poziţii secundare, aduc modeste dar noi informaţii asupra populaţiei oraşului roman Drobeta. De remarcat caracterul roman, poate roman provincial al numelor, iar dacă asupra originii libertine a Iuliei Fortunata ar mai putea exista îndoieli, celelalte trei personaje pomenite în inscripţii sînt cu siguranţă cetăţeni romani.

https://biblioteca-digitala.ro

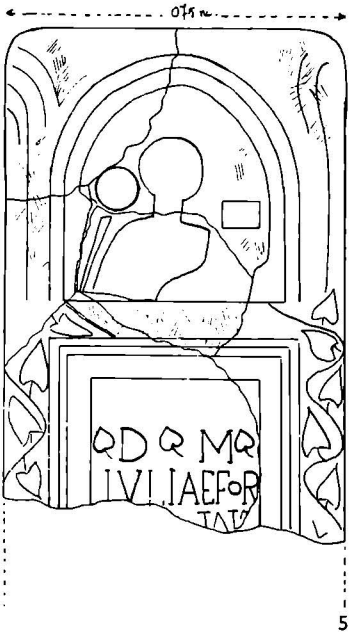

5

6

Interesante sînt şi monumentele ca atare ; ele se înscriu în cadrul tipurilor deja cunoscute în arta funerară de la Drobeta, dar cel al Iuliei Fortunata documentează mai clar decît monumentele cunoscute pînă acum existenta unui atelier, care reproduce, simplificîndu-le, tipurile obişnuite de stelă funerară. Această simplificare se datorează faptului că atelierul respectiv prelucra o rocă nisipoasă în care cu greu se puteau reda contururi precise.

РЕЗЮМЕ

Автор знакомит с тремя инскрипциями, найденными в Турну Северин. Первые две были найдены в колодце средневекового полиголального замка, находящегося в северо-западном углу крепости Дробета. Инскрипции, написанные на камнях выпали из стены круглой башни. Третья инскрипция была найдена в зоне старого кладбища западной части современного города Турну Северин, т.е. на древней дороге Дробета — Пелендава.

Латинский текст инскрипции I — см. стр. 205.
Латинский текст инскрипции II — см. стр. 206.
Латинский текст инскрипции III — см. стр. 207.

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent trois inscriptions, découvertes à Turnu Severin dans des positions secondaires. Les premières deux ont été trouvées dans le puits du château polygonal du moyen-âge, situé dans le coin de sud-ouest du castre Drobeta. Elles y étaient tombées du mur du donjon circulaire, où elles avaient été inclues en tant que matériel de construction. La troisième a été découverte dans la zone du cimetière antique situé dans la région d'est de l'actuelle ville de Turnu Severin, donc le long de la route antique Drobeta-Pelendava.

Le texte latin de la première inscription — voir la page 205.
Le texte latin de la deuxième inscription — voir la page 206.
Le texte latin de la troisième inscription — voir la page 207.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ACTIVITATEA MUZEOGRAFICĂ ÎN DOMENIUL CULTURII POPULARE

PAUL PETRESCU

Poporul român a făurit, de-a lungul vremii, o cultură și artă pe cît de bogată și originală pe atît de variată în formele de expresie. O tradiție care pornește cel puțin de la străvechiul fond geto-dacic a asigurat permanența unor elemente de cultură ce constituie zestrea de aur a poporului nostru. Constituită o dată cu formarea poporului și limbii române, cultura populară românească s-a îmbogățit necontenit în condițiile permanenței și continuității de viață a poporului român pe întreg teritoriul pe care îl populează astăzi. Această realitate istorică a determinat caracteristica esențială a culturii populare românești : *unitatea*, manifestată într-o mare varietate de forme regionale. În micile « țări » formate încă în feudalismul timpuriu și adăpostite în bazinele depresionare carpatice și în podișurile și cîmpiile păduroase din Moldova, Transilvania, Țara Românească, s-au cristalizat de-a lungul timpului, prea deseori în condițiile aspre ale luptei împotriva asupritorilor interni și externi, forme variate ale culturii populare. Alături de împrejurările istorice, sociale, diferențieri au fost impuse și de varietatea ocupațiilor condiționate de medii naturale deosebite. Agricultori și crescători de vite în șesurile roditoare și în zonele de munte, viticultori și pomicultori în ținuturile de dealuri, pescari pe malul marilor rîuri și pe țărmul mării, iată o serie de îndeletniciri de bază care, alături de meșteșugurile desprinse pe calea diviziunii sociale a muncii și a specializării, au determinat moduri de viață specifice.

Toate acestea își au răsunetul lor în cultura populară a cărei cercetare științifică — lucru lesne de înțeles — prezintă un interes deosebit. Călătorii care au trecut în decursul vremii pe meleagurile noastre au lăsat numeroase notații cu privire la felul în care poporul nostru își construia casele, își făurea uneltele de muncă sau la felul în care își croia și își împodobea îmbrăcămintea. Nu mai puține însemnări se referă la obiceiurile, jocurile și cîntecele românești care au atras întotdeauna atenția prin strălucirea lor și prin nedesmințita lor legătură cu un trecut bogat în tradiții. În secolul al XVIII-lea cultura populară românească găsește în luminatul cărturar și voevod Dimitrie Cantemir primul observator de la care ne-au rămas bogate informații și referiri cu privire la viața poporului român, la cultura și obiceiurile sale. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, aspirațiile literare ale romantismului pregătesc terenul pentru « descoperirea » literaturii orale populare. Ca în întreaga Europă, și în țara noastră, poeții se îndreaptă spre sursele poeziei populare. Poeți mari ca Alecsandri și Eminescu s-au aplecat cu nemărginită dragoste asupra poeziei « poporale », iar spre sfîrșitul secolului încep să apară colecții monumentale cum este cea a lui G. Dem. Theodorescu. În același timp cresc preocupările și pentru creația populară plastică. Se înjghebează primele colecții de artă populară. Cultura populară se impune spiritului modern, în primul rînd, ca o categorie estetică. Foarte curînd însă se recunoaște valoarea ei ca document istoric și ca obiect de cercetare științifică. Culegerile de materiale folclorice și etnografice ale lui George Barit, Simion Florea Marian, Tudor Pamfile constituie o primă etapă în procesul cunoașterii științifice a culturii populare românești. Dezvoltarea impetuoasă a științei românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a celui de-al XX-lea se răsfrînge și asupra cercetării culturii populare. La cel de-al VI-lea Congres internațional al științelor antropologice și etnologice ținut la Paris în 1960 [1], contribuția românească la formarea unei științe etnologice europene este limpede formulată vorbindu-se despre rezultatele « *senzaționale* ». Într-o enumerare selectivă de cîteva zeci de savanți din toate țările Europei, dintre care unele cu un prestigiu științific și cultural eminent, România este deci prezentă cu citarea unora dintre oamenii ei de știință, printre care C. Brăiloiu și D. Gusti.

[1] **VI-e Congrès International des sciences anthropologiques et ethnologiques**, Paris, Musée de l'Homme, 1963, p. 664.

https://biblioteca-digitala.ro

În ultima sută de ani s-a acumulat un enorm material documentar cu privire la cultura populară românească și s-au elaborat numeroase lucrări de interpretare științifică. Firește că nu se poate să nu amintim contribuțiile unor oameni de știință ca Nicolae Iorga, George Vîlsan.

Cultura populară românească este azi cercetată de pe pozițiile înaintate ale științei marxist-leniniste. În această cercetare sînt folosite rezultate ale studiilor și datelor culese în cadrul unei serii întregi de preocupări științifice înrudite. Sînt folosite ca izvoare prețioase lucrările statistice ale lui Dionisie Pop Marțian din 1860 sau ale lui Leonida Colescu din 1912 privind construcțiile. Nepreținute informații cu privire la construcții, instalații tehnice, meșteșuguri sînt conținute în Dicționarele geografice elaborate la sfîrșitul secolului trecut, după cum informații etnografice de cel mai mare interes se află în lucrările de geografie ale lui Emm. de Martonne, Vintilă Mihăilescu ș.a. O serie de monografii scrise în preajma anului 1900 de către doctorii Gh. Crăiniceanu, N. Manolescu, Ch. Laugier au multiple referiri la portul popular, la construcțiile și interioarele caselor țărănești, la alimentația țăranului român din acea vreme. În studiile de istorie, arheologie, lingvistică sînt implicate în mare număr date esențiale pentru cercetarea etnografică. Între cele două războaie mondiale o contribuție de seamă la cunoașterea satului românesc au adus-o cercetările de teren și monografiile publicate de Școala sociologică de la București condusă de prof. Dimitrie Gusti. Studiile elaborate de sociologi ca Henri H. Stahl, Traian Herseni ș.a. sînt ajutoare de preț pentru înțelegerea culturii populare românești. Domeniul de cercetare al istoriei artelor oferă și el un ajutor important cercetătorilor culturii populare. Studiile de artă populară ale profesorului George Oprescu sînt un îndreptar prețios, după cum istorici ai arhitecturii românești ca arhitecții Grigore Ionescu, Florea Stănculescu, Adrian Gheorghiu, Horia Teodoru au luminat o serie de aspecte ale arhitecturii populare.

Între anii 1944—1966 cercetarea culturii populare a luat o dezvoltare considerabilă. În cadrul Academiei Republicii Socialiste România, ca cel mai înalt for științific, cultura populară este studiată de către institute și secții specializate. Începînd din anul 1949 a luat ființă la Institutul de istoria artei al Academiei o secție de artă populară care a desfășurat o intensă activitate de cercetare în principalele domenii ale artei populare: arhitectură, ceramică, port, mobilier, țesături. În fiecare din aceste domenii temele de cercetare au îmbrățișat o vastă problematică menită să pună în lumină aspecte importante ale istoriei culturii populare românești. Astfel, în domeniul arhitecturii populare, studiul planurilor caselor țărănești, al tehnicilor de construcție și al decorului au scos la iveală elemente care demonstrează, pe de o parte, unitatea felului de a-și construi locuința a poporului român, unitate întemeiată pe o străveche tradiție atestată de cercetările arheologice, iar pe de altă parte, varietatea soluțiilor determinate de diferențierile impuse de mediul natural și social. Încadrarea în contextul arhitecturii populare centrale și sud-est europene a reliefat notele specifice ale construcțiilor românești în ce privește proporția și elevația lor, precum și în ce privește structura constructivă a unor elemente cum ar fi acoperișul, foișorul, prispa, vatra. Din punct de vedere metodologic, merită a fi menționată folosirea metodei statistice de înregistrare și prelucrare a datelor privind arhitectura populară, studiile românești din acest domeniu deținînd un loc avansat în cîmpul cercetărilor de acest gen pe plan european.

Tot atît de fecunde au fost și cercetările întreprinse în domeniul ceramicii populare din țara noastră. Pe baza studiilor extinse în cele circa 200 de centre de olari aflătoare în România, s-au putut desprinde caracteristici generale și unitare, tehnice și artistice ale ceramicii românești. Studiul tipologic al cuptoarelor ca și al procedeelor tehnologice de modelare și decorare au evidențiat legătura neîntrerupta a ceramicii populare românești contemporane cu tradiția ceramicii dacice și romane dezvoltate pe teritoriul nostru.

Studiul portului popular și al diferitelor piese componente ale costumului românesc au permis stabilirea unor linii de evoluție ce conduc nemijlocit la îmbrăcămintea dacilor înfățișați pe Columna lui Traian. Extinderea cercetărilor în toate regiunile țării a dat posibilitatea stabilirii unei tipologii a costumului popular românesc, înfățișînd în același timp marea lui varietate și puternica lui unitate pe întreg teritoriul.

Un deosebit interes l-a prezentat cercetarea repertoriului de motive ornamentale al artei populare românești, în care alături de străvechi semne locale se întîlnesc motive încărcate de semnificații azi pierdute, de largă circulație în trecut.

Pe baza materialelor culese a fost elaborată o serie de studii dintre care o parte au fost publicate fie ca volume separate, fie ca articole în revista «*Studii și cercetări de istoria artei*». Au fost organizate simpozioane, conferințe. Pe lîngă secția din București ființează și două secții ținînd de Filiala din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România. Una din secții activează la Cluj, cealaltă la Sibiu. Centrul de atenție al celor două secții îl constituie arta populară din Transilvania.

Importante domenii ale culturii populare, anume cele făcînd parte din cultura spirituală, — folclorul literar, muzical și coregrafic, — au fost studiate de cercetătorii Institutului de etnografie și folclor, vestit în întreaga lume pentru bogata sa colecție de înregistrări — circa 80 000. În activitatea sa de cîteva decenii Institutul și-a precizat metodele de lucru și a adus contribuții deosebite la cunoașterea culturii populare românești. Secția de etnografie a institutului cercetează cu precădere elemente de bază ale culturii populare românești în aspectele sale materiale, cum ar fi principalele ocupații ale poporului român: agricultura, păstoritul, viticultura, meșteșugurile și tehnicile populare. Sînt abordate de asemenea unele laturi ale culturii spirituale: cbiceiurile, riturile legate de anume îndeletniciri etc. Studii redactate de membrii secției se publică în *Revista de etnografie și folclor* cu o largă circulație în lumea științifică din foarte multe țări străine.

Un sector etnografic funcționează și în cadrul Institutului de studii sud-est europene. Sectorul are ca principal domeniu de preocupare cercetarea aspectelor etnografice din această parte a Europei, cu specială

https://biblioteca-digitala.ro

privire asupra legăturilor și întrepătrunderilor culturilor populare aparținînd diferitelor popoare cu care am întreținut relații strînse în decursul timpului.

Cultura populară este studiată sub unghiuri speciale și în cadrul Centrului de antropologie al Academiei. În masivele monografii, publicate de acest centru sub conducerea acad. prof. Șt. Milcu, se cercetează aspecte legate de locuința, îmbrăcămintea și alimentația populației rurale. O deosebită importanță o au studiile privind relațiile sociale din același mediu.

Cercetătorii din institutele de cercetare ale Academiei Republicii Socialiste România formează unul din fronturile de cercetare ale culturii populare din țara noastră. Cel de-al doilea front este alcătuit din lucrătorii muzeelor de artă populară și etnografie. Se știe că în țara noastră, sub auspiciile Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă funcționează un număr considerabil de muzee al căror profil, total sau parțial, este de artă populară și etnografie. Printre cele mai importante notăm : Muzeul satului, Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, Colecția de artă comparată, Muzeul Dr. Minovici, toate din București, Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj, Muzeul etnografic al Moldovei din Iași, Muzeul Brukenthal din Sibiu, Muzeul regional din Ploiești, Muzeul regional al Banatului din Timișoara, Muzeul de istorie și etnografie din Golești-Argeș, Muzeul etnografic maramureșan din Sighetul-Marmației, Muzeul din Sf. Gheorghe, Muzeul regional din Deva, Muzeul etnografic sătesc din Lupșa-Cluj. În afară de acestea, există secții etnografice pe lîngă o serie de muzee raionale, dintre care merită a fi menționate cele din Cîmpulung Moldovenesc, Focșani, Lugoj, Rm. Vîlcea, Rădăuți, Odorhei, Miercurea Ciucului etc.

O categorie importantă de muzee este cea a unităților în aer liber, domeniu în care țara noastră deține un loc de frunte pe plan mondial. Cea mai veche unitate de acest gen din țara noastră este secția în aer liber de la Hoia a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj. Înființata în 1929 de către profesorul Romulus Vuia, secția ajunsese să aibă înaintea celui de-al doilea război mondial patru unități. Astăzi ea s-a dezvoltat considerabil, un sector important constituindu-l instalațiile tehnice țărănești și construcții legate de ocupațiile principale — agricultură, păstorit etc. În ultimul timp s-au adus și două biserici de lemn — valoroase monumente arhitectonice și istorice. Așezată pe un teren întins (70 ha) și variat ca relief, secția are mari perspective de dezvoltare, ea trebuind să ilustreze cuprinzător cultura populară din Transilvania a cărei excepțională « varietate în unitate » este cunoscută.

În 1936 au fost puse la București bazele unui mare muzeu al satului românesc. El a constituit concretizarea muzeografică a unor îndelungi eforturi de cercetare științifică a realității sociale rurale românești făcute de Școala sociologică de la București condusă de profesorul Dimitrie Gusti. O serie de expoziții temporare organizate cu prilejul cercetărilor monografice întreprinse în diferite regiuni ale țării, precum și o serie de expoziții cu caracter de artă populară organizate în străinătate au furnizat experiența necesară în vederea constituirii unui muzeu permanent al satului. Gospodăriile aduse la București provin de aceea din satele în care s-au făcut temeinice studii sociologice : Drăguș-Făgăraș, Moișeni-Oaș, Rușețu-Brăila, Șanț-Năsăud, Goicea Mică-Dolj, Nereju-Vrancea, Fundul Moldovei-Cîmpulung, Stănești-Muscel etc., și care au făcut obiectul unor monografii sau articole publicate la vremea lor. Organizarea și construirea propriu-zisă a muzeului inițial a fost făcută sub conducerea a doi din colaboratorii apropiați ai lui Dimitrie Gusti, regretatul și multilateralul om de cultură Victor Ion Popa și sociologul Henri H. Stahl. După 1944, trecînd prin vicisitudinile războiului, Muzeul satului s-a dezvoltat într-un ritm susținut. S-au alocat fonduri mari, personalul științific și auxiliar a sporit, numărul obiectelor și unităților a crescut de la 4 000 la 17 500 și, respectiv, de la 24 la 62. Astăzi Muzeul satului oferă un bogat material de studiu cercetătorilor culturii populare românești, începînd cu arhitectura și uneltele de muncă și terminînd cu ceramica, țesăturile și portul popular. Aproape toate principalele regiuni etnografice ale României sînt reprezentate în muzeu.

Pe lîngă Muzeul cetății Bran s-a constituit în ultimii 10 ani valoroasa secție etnografică în aer liber. Ea ilustreaza cultura populară din străvechiul ținut românesc al Branului cuprinzînd un numar de sate, — Bran, Poarta, Sohodol, Șimon, Moeciu de Sus și de Jos, Peștera, Măgura, Fundata și Fundățica — , presărate de-a lungul drumului care face legătura, peste Carpați, între Transilvania și Muntenia, unind importantele centre comerciale ale Brașovului și Cîmpulungului. Printre construcțiile aduse se află și o gospodărie cu ocol întărit, tipică pentru crescătorii de vite și de oi, foarte frecventă în satele Branului și răspîndită în numeroase regiuni din România : în Carpații Orientali, în așezările de pe obcinele bucovinene, în țara Vrancei, în Carpații Meridionali, în Mărginimea Sibiului, pe valea Jiului și la Bran, în Carpații Apuseni, pe valea Arieșului și în țara Almăjului. Sînt prezente și instalații tehnice țărănești : joagăr, piuă, ștează. Recent s-a reconstruit și o stînă. Secția constituie un exemplu de cum trebuie reprezentată muzeografic o micro-zonă etnografică cum este cea a Branului.

Din 1958, au început lucrările pentru realizarea unui mare muzeu etnografic în aer liber în Dumbrava Sibiului. Pe lîngă amploarea planului se cere subliniată importanța profilului tematic al noii unități care va fi axat pe ilustrarea industriilor și meșteșugurilor populare din România. Interesul unui astfel de profil nu poate scăpa nimănui. Pentru prima oară în țara noastră, și pentru prima oară în Europa, va fi realizat un muzeu dedicat tehnicilor populare, începînd cu agricultura, viticultura, creșterea vitelor și terminînd cu prelucrarea lemnului, metalelor, pieilor, pietrei etc. Muzeul se organizează pe sectoare cuprinzînd instalații de prelucrare a produselor alimentare (mori, teascuri etc.), a produselor textile (pive, dîrste, șteze etc.), a materialelor de construcție și confecționare de unelte și obiecte de uz casnic și un sector de căi de comunicație și mijloace de transport. Pe aproape 50 ha de relief variat, cuprinzînd păduri și lacuri, vor fi aduse construcțiile și instalațiile tehnice țărănești necesare. Muzeul va fi organizat pe ramuri de producție, iar în interiorul lor, uneltele

https://biblioteca-digitala.ro

și instalațiile vor fi prezentate tipologic și în succesiunea lor istorică, oglindind evoluția tehnicilor populare pe teritoriul românesc. Pînă în prezent, în muzeu au fost reconstruite 17 unități etnografice complexe. O secție etnografică în aer liber urmează a se înființa pe lîngă Muzeul din Goleşti-Argeş. Ea va ilustra două din cele mai vechi îndeletniciri ale poporului român : viticultura și pomicultura.

Este inutil să arătăm aici importanța științifică a secțiilor în aer liber. Vom aminti doar că ele sînt singurele capabile să cuprindă printre exponatele lor și obiecte de arhitectură populară, domeniu în care poporul român a creat opere de valoare și de renume european. Includerea lor în sistemul muzeografiei etnografice este o măsură de prezervare a patrimoniului artistic al poporului nostru.

Muzeele duc și o intensă activitate de cercetare științifică, care formează de altfel baza întregii lor munci. Rezultate ale studiilor elaborate de muzeografi au fost publicate în lucrări editate de muzee sau în anuare, cum este cel al Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj. Recent a apărut un volum de studii și cercetări editat de Muzeul de artă populară din București. Patrimoniul muzeal, cifrîndu-se la zeci de mii de obiecte din toate domeniile culturii populare românești, constituie o bază de documentare de o excepțională importanță pentru toți specialiștii.

În ultimii douăzeci de ani rezultatele muncii depuse de cercetătorii culturii populare au fost concretizate într-o serie de cărți apărute în diferite edituri. Au fost publicate cărți privind arhitectura populară, ceramica populară și portul popular. Trebuie să remarcăm însă că lucrări de caracter monografic, privind arta populară sub toate aspectele dintr-o regiune, nu au apărut. Excepție face recent publicata monografie *Arta populară din valea Jiului* elaborată de un colectiv de specialiști ai Academiei din București, Cluj și Sibiu. De asemenea trebuie menționat faptul că nu s-a publicat nici o carte cu privire la ocupațiile de bază ale poporului român și la uneltele de muncă. În general vorbind, activitatea de publicare nu este încă la nivelul cantității de muncă depusă în domeniul de cercetare. O foarte largă documentare este încă nefolosită. În perspectiva apropiată, principala sarcină a cercetătorilor culturii populare românești constă în sistematizarea și publicarea acestei documentări foarte valoroase. Ea trebuie tipărită sub forma unei serii de volume alcătuind un corpus de materiale etnografice, echivalent seriei de volume de documente istorice. Aceasta cu atît mai mult cu cît cultura populară românească se află azi în plin proces de transformare, ca urmare a schimbărilor fundamentale petrecute în viața poporului nostru în ultimele două decenii. Datoria actualei generații de cercetători în acest domeniu este să transmită posterității uriașul tezaur cultural ce s-a constituit pe teritoriul patriei noastre prin efortul creator și prin lupta poporului nostru de-a lungul unei istorii bimilenare.

РЕЗЮМЕ

Научное исследование румынской народной культуры с её древнейшими традициями которые, благодаря непрерывности и постоянству жизни нашего народа на своей территории развивались и обогащались на протяжении истории ,представляет особый интерес.

Впервые этот интерес к изучению народной культуры проявляется в XVIII веке, в трудах ученого и господаря Димитрия Кантемира. В последующем, XIX столетии, учёные, исследователи различных дисциплин, освещают в своих работах и некоторые черты и явления румынской народной культуры.

Большое развитие получило в нашей стране исследование народной культуры за последние 20 лет. Оно ведётся специальными институтами и секциями Академии Социалистической Республики Румынии: Институтом истории искусства, Институтом этнографии и фольклора, а также отделом этнографии Института исследований юго-восточной Европы. Этнографические отделы существуют и в некоторых крупных центрах — в Клуже, Сибиу, Крайове — в которых есть филиалы или исследовательские базы Академии Социалистической Республики Румынии.

В музейной сети Государственного Комитета культуры и искусства числится ряд музеев народного искусства и этнографии: Музей села и Музей народного искусства Социалистической Республики Румынии в Бухаресте, Этнографический Музей Трансильвании в Клуже, Этнографический музей Молдовы в Яссах, Музей Брукенталь в г. Сибиу, Областной музей Баната в г. Тимишоара. Основная характеристика деятельности этих музеев — сочетание работы по хранению и пополнению коллекций с многогранным научным исследованием и изданием научных трудов. Конечная цель всей этой деятельности — передать последующим поколениям огромное культурное сокровище, созданное румынским народом на протяжении двух тысячелетий его истории.

RÉSUMÉ

L'étude scientifique de la culture populaire roumaine présente un intérêt tout à fait particulier. En effet, cette culture a des traditions très anciennes, que la continuité et la permanence du peuple roumain sur ces terres ont développées et enrichies à travers les âges.

https://biblioteca-digitala.ro

Le premier observateur attentif de la culture populaire roumaine fut, au XVIII-e siècle, l'illustre savant et voévode Dimitrie Cantemir. Il enregistra les faits à la lumière de la science de son temps. Au XIX-e siècle, des chercheurs travaillant dans différentes disciplines éclairèrent de nombreux aspects de la culture populaire roumaine.

Au cours des vingt dernières années la recherche dans le domaine de la culture populaire a connu un essor considérable. Dans le cadre de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie l'art populaire et le folklore sont étudiés par les instituts et les sections spécialisés, par exemple par l'Institut d'Histoire de l'Art, l'Institut d'Ethnographie et de Folklore et par une section d'ethnographie de l'Institut d'études sud-est européennes. Il existe des secteurs ethnographiques dans certains grands centres tels que Cluj, Sibiu et Craiova où il y a des filiales ou des bases de recherches de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie.

Un nombre considérable de musées d'art populaire et d'ethnographie fonctionne sous les auspices du Comité d'Etat pour la Culture et l'Art, dont le Musée du Village et le Musée d'Art Populaire de la République Socialiste de Roumanie à Bucarest, le Musée Ethnographique de la Transylvanie à Cluj, le Musée Ethnographique de la Moldavie à Jassy, le Musée Brukenthal à Sibiu et le Musée Régional du Banat à Timişoara. Ces grands musées s'occupent non seulement d'acquisition et de conservation, mais aussi ils effectuent de vastes recherches scientifiques dont le fruit se concrétise dans des publications. L'alliance harmonieuse du travail scientifique et de l'activité spécifique d'acquisition est un trait essentiel des activités muséographiques dans le domaine de la culture populaire en Roumanie. Le but de cette activité est de transmettre à la postérité le gigantesque trésor culturel qui s'est amassé sur le territoire roumain par l'activité créatrice du peuple roumain au cours de son histoire bimillénaire.

https://biblioteca-digitala.ro

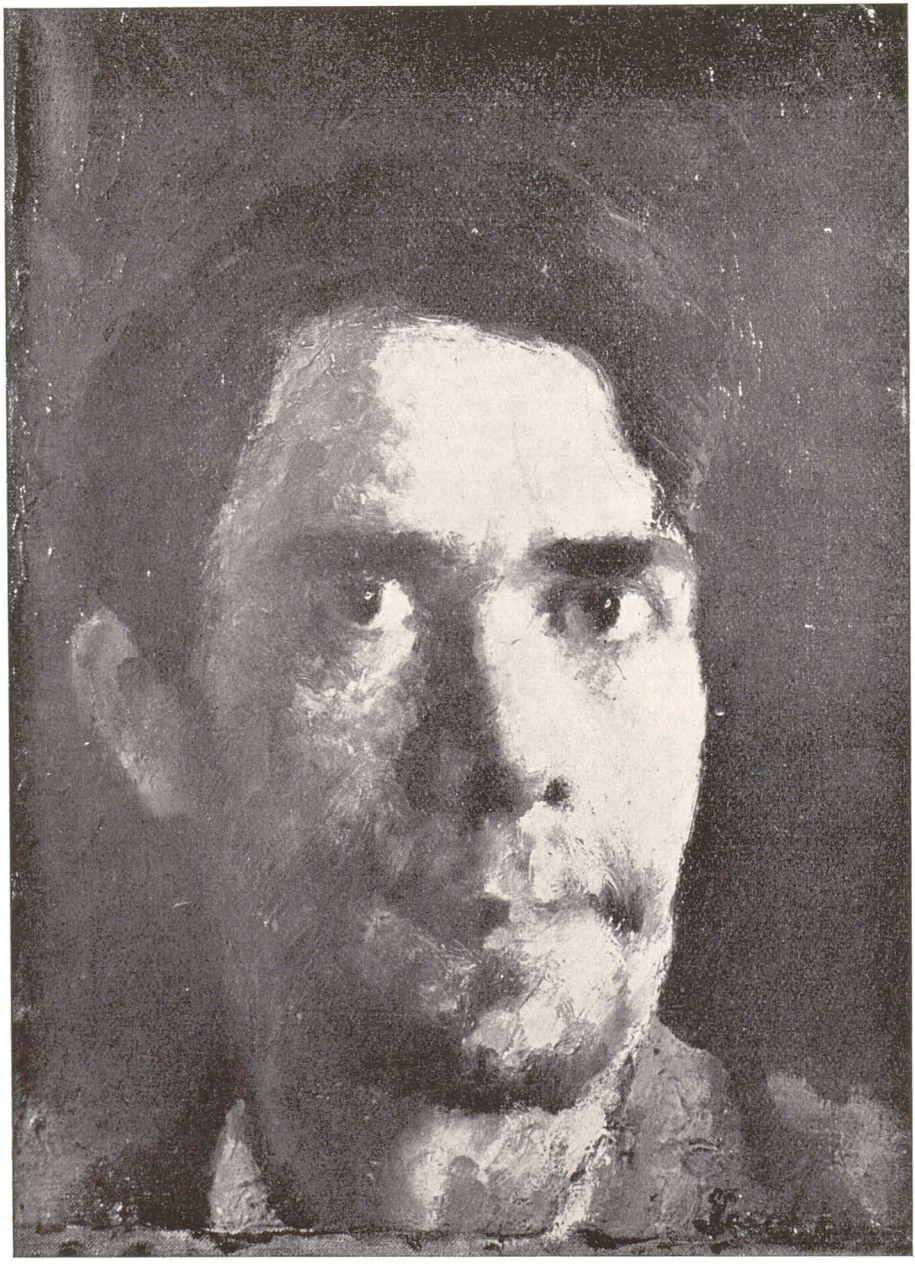

La 28 iunie a.c., la recomandarea UNESCO, în toate țările se va comemora împlinirea a 40 de ani de la moartea marelui nostru pictor Ștefan Luchian.

Muzeul de artă al Republicii Socialiste România va organiza o expoziție prezentînd o selecție de tablouri cu tema « Flori » din opera artistului.

https://biblioteca-digitala.ro

din istoria muzeografiei românești

Contribuția lui Emil Racoviță la întemeierea și susținerea Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj

VAL. PUȘCARIU

Într-o scurtă prezentare a activității cultural-sociale a marelui biolog și explorator Emil Racoviță [1], am arătat că spiritul său reformator « născut din principiile socialiste și studiile juridice ale tinereții, peste care s-a grefat experiența vremei și deosebitele însușiri de organizator » îl întîlnim în cele mai variate domenii pe care le-a abordat (arheologie, etnografie, filologie, istorie, filozofie, sociologie).

Interesul față de aceste preocupări reiese, după cum constată și acad. Emil Pop, din « asimilarea cunoștințelor sale de altă natură în doctrina biologică » [2] și pe deasupra din hotărîrea cu care căuta să traducă în fapt nestrămutatele sale convingeri.

Prima sa luare de contact cu așezările din Munții Apuseni, cu ocazia explorărilor speologice (1921), îl pune în fața vieții din regiunea plină de frumuseți a Țării Moților.

Un an mai tîrziu, întemeind asociația de turism « Frăția Munteană », convins că populația de la țară a fost păstrătoarea civilizației autohtone românești, prevede în statutele acestei asociații, ca ea să cuprindă secția destinată « frumuseților naturale, parcurilor și rezervelor naționale », secțiile arheologică și istorică, *etnologică* și *folcloristică* [3].

Între strădaniile depuse de Racoviță pentru progresul etnografiei românești merită să fie scoasă din uitare contribuția importantă pe care a avut-o îndeosebi în perioada 1927 — 1931 la înființarea și susținerea Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj.

În acest scop ne vom servi de o parte din corespondența purtată (în anii 1928—1931) între Emil Racoviță și fostul director al acestui muzeu, distinsul etnograf Romul Vuia, de opiniile presei din acea vreme, de expunerea de motive pentru legea privitoare la « organizarea Muzeului Etnografic al Ardealului și a Parcului Național din Cluj » și de cîteva însemnări inedite ce îi aparțin.

★

Racoviță acordă o mare importanță păstrării mărturiilor civilizației autohtone populare, fiind convins că acestea sînt sortite pieirii, sub influența covîrșitoare a civilizației orașelor.

În calitatea sa de membru și președinte al Academiei Române (1926—1929), Racoviță dezvoltă o intensă activitate pentru sprijinirea Muzeului etnografic din Cluj.

Înființat la începutul anului 1923, cu sprijinul unor inimoși profesori universitari (Al. Lapedatu, Sextil Pușcariu, Emil Racoviță, G. Vîlsan etc.), « Muzeul etnografic al Ardealului » a fost inaugurat abia în iunie 1928, cînd a trecut sub auspiciile Ministerului Artelor.

În timpul acestor cinci ani, cum o arată în numeroasele rapoarte și memorii, profesorul Romul Vuia, directorul muzeului, cu toată importanța relevată de atîția oameni de știință români (N. Iorga, S. Mehedinți, I. Simionescu), fără a mai aminti de inițiatori și de personalități științifice străine ca Henri Focillon, Emm. de Martonne etc [4], muzeul a dus o existență foarte precară. La începutul anului 1928, Comisiunea financiară a Camerei a găsit necesar să șteargă muzeul din bugetul Ministerului Artelor.

---

[1] *Racoviță, organizator și animator al culturii* în « *Emil Racoviță* », Opere alese, Edit. Acad. R.P.R., pag. 732—734

[2] Ibid., p. 57

[3] « Frăția Munteană » (1922), p. 31

[4] Importanța creării acestui muzeu reiese și din felul cum a fost prezentat într-un număr festiv al Buletinului Oficiului Internațional al Muzeelor « Museion », editat de Institutul de cooperare intelectuală al Ligii Națiunilor

https://biblioteca-digitala.ro

Este semnificativ în această privință memoriul pe care-l înaintează la 10 mai 1928 Romul Vuia, directorul muzeului, lui Vintilă Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri în acea vreme, din care citām următoarele:

« Muzeul a ajuns în al 5-lea an de existență fără să fi avut un buget anual. El a fost susținut din ajutoarele date după împrejurări . . . ».

Mijloacele acordate de Ministerul Cultelor au fost insuficiente pentru acoperirea angajamentelor luate față de furnizorii muzeului. Directorul R. Vuia arată că situația a ajuns extrem de critică prin faptul că funcționarii muzeului nu și-au primit leafa timp de cinci luni; instituția nemaiputînd « să facă față nevoilor multiple și urgente ea este amenințată în chiar existența ei ».

Odată cu acest memoriu, în aceeași zi (10 mai 1928), într-o scrisoare trimisă profesorului Racoviță, R. Vuia spune:

« Cu ocazia recentului Congres al naturaliștilor la Cluj [5] ați binevoit a atrage atenția celor de față asupra însemnătății Muzeului etnografic și a-l onora cu vizita congresiștilor ».

« Situația precară în care a ajuns Muzeul ne îndeamnă a vă arăta neajunsurile cu care luptăm și a vă ruga să binevoiți a ne da binevoitorul dvs. sprijin spre a-l salva din situația ce-i amenință existența tocmai acum cînd vrem să-l deschidem ».

Directorul muzeului expune apoi această situație, arătînd că muzeul n-a fost în stare să achite angajamentele luate față de furnizorii care au livrat vitrine, mobilier și accesorii, adăugînd în ce-l priveste, că « neavînd la îndemînă sumele pentru achitarea datoriilor, am fost improcesuat iar mobilierul modest al familiei mele sechestrat ».

Zece zile mai tîrziu (20 mai 1928), într-o scrisoare trimisă de la Seminarul de etnografie și folclor al Universității din Cluj, R. Vuia arată cît de prompt și eficientă a fost intervenția lui Emil Racoviță: « Am primit scrisoarea, în care îmi anunțați că ați aranjat în mod desăvîrșit chestiunea Muzeului cu Fundația. A doua oară ați salvat Muzeul din o situație extrem de critică și n-am cuvinte ca să vă exprim îndeajuns recunoștința noastră. Vă rog să vă considerați de aici înainte ca părintele sufletesc al instituției noastre a cărei prosperare să vă dea aceea mulțumire sufletească pe care o simțim numai la înfăptuirea faptelor bune și mari ».

R. Vuia cere apoi fixarea datei inaugurării odată cu trecerea muzeului la Ministerul Cultelor. Inaugurarea — la care am avut cinstea să iau parte — a avut loc la 18 iunie în același an, într-un cadru festiv cu o largă participare. Atît în cuvîntările ținute cît și în comentariile presei locale și bucureștene s-a insistat asupra însemnătății naționale a muzeului. S-a remarcat substanțiala cuvîntare a lui Emil Racoviță, din care reproducem cîteva pasagii în care se arată concepția sa despre rostul etnografiei:

« Etnografia, sau descrierea popoarelor, este o disciplină foarte tînără care abea a început să-și culeagă zestrea de documente și observații pe care trebuie să se razime ori ce știință. Pînă acum această nouă știință s-a mărginit numai la misiunea ei descriptivă, considerîndu-se ca o parte a geografiei omenești, însărcinată cu inventarierea fenomenelor actuale care constituie caracteristicile diferitelor popoare.

S-ar părea deci că mie naturalistului specialist nu mi-ar fi îngăduit să mă amestec în trebușoarele etnograficești. În realitate însă am dreptul, măcar în principiu, să am astfel de pretenții *.

Toate disciplinele științelor naturale au trecut mai întîi printr-un stadiu pur descriptiv, ca să zic așa « static » pentru a-și cîștiga mai apoi după grea și prelungită muncă caracterul de adevărate științe sintetice prin faptul că au aplicat metodele comparative și că au ajuns să privească fenomenele din punctul de vedere genealogic, din acel al originei, și din acel al evoluțiunei lor atît în timp cît și spațiu.

Etnografia se află abia la contactul acestei ere de maturitate științifică; majoritatea etnografilor chiar nu pricep încă că nu trebuie hotărît să păşească pragul. Cu toate acestea nu încape îndoială că Etnografia, astfel privită și cercetată, se va arăta ca cel mai prețios izvor de documentare sigură pentru reconstituirea istoriei omenirii primitive.

Istoria scrisă ne dă lămuriri, de multe ori nesigure dealmintrelea, despre o perioadă relativ foarte scurtă a trecutului omenesc. Archeologia ne dă bune lămuriri, mult mai îndepărtate în timp, dar mărginite numai la actele omenești ce s-au întrupat în materii trainice. Dar omenirea a avut o mult mai lungă, și, ori ce s-ar crede însă, înfloritoare viețuire în care a folosit material peritor.

Epocele folosirei metalelor, a pietrelor, a caselor și a lutului au fost precedate de epocile folosirei materiilor prime vegetale: lemn, frunze, rogojine, panere etc., epoci de care archeologii și preistoricii nu țin nici o seamă nu numai p-ntru că n-au rămas decît foarte puține urme din acele vremi atît de îndepărtate, dar pentru că, minune, nici nu le trece prin minte că acea epocă ar putea să fi existat !

Ori, eu sunt convins, că etnografia, stabilită pe baze comparative și istorice, ne poate da multe, foarte multe deslușiri asupra acelor timpuri de pruncie, a spițelor omenești. Există în adevăr și astăzi neamuri care au păstrat, mai mult sau mai puțin neștirbită, moștenirea etnică a celor dintâi alcătuiri, ce au strîns, în sălașurile permanente familiile răzlețe a spițelor primitive. Există actualminte încă în uz, fără îndoială, unelte, îmbrăcăminte, podoabe, datine și obiceiuri care s-au descoperit și întrebuințat în zorii istoriei omenești, cînd plantele, oasele și pietrele necioplite erau materiale folosite.

În sarcina etnografilor cade misiunea atît de importantă, de frumoasă și totodată atrăgătoare, de a inventaria și clasa mai întîi fenomenele etnice actuale și, pornind de la starea prezentă, de a constitui fiecăruia istoria devenirei lor trecute, și deci de a scrie astfel, obiectiv și sigur multe condeie adevărate, astăzi cu desăvîrșire tăinuite din vechea cronică a pămîntului ».

Urările lui Racoviță ca etnografia, « știința încă neajunsă la maturitate », « să fie îndrumată pe calea evoluției firești urmată de toate științele » n-au trezit însă decît un ecou momentan. Festivitatea a avut o soartă identică cu aceea a « inaugurărilor febrile cu banchete, cu numeroase discursuri și după diferite ritualuri » — de care a pomenit Racoviță.

Acest fapt reiese și din intervenția pe care o face Racoviță la 23 ianuarie 1929 ministerului de resort.

După ce arată că Muzeul etnografic al Ardealului nu este un « proiect » sau o « ficțiune bugetară », zestrea sa actuală fiind « deja una din cele mai de preț comori obștești », Emil Racoviță insistă asupra răspunderii ce apasă asupra Ministerului Cultelor dacă nu va soluționa cu toată urgența problema acestei instituții de mare valoare culturală.

Citām « Bineînțeles că desființarea sau chear numai neglijarea acestei instituții ar fi o neiertată dovadă de indiferență față de interesul cultural obștesc și Ministeriul de Culte și-ar găsi o răspundere foarte gravă față de opinia competentă română și străină dacă ar lăsa în părăsire Muzeul etnografic.

Dar mai mult ! Se impune, ca în anii ce vin, să se pue Muzeului cît mai multe mijloace pentru culegerea materialului etnografic care mai poate fi cules. Peste cîțiva ani va fi prea tîrziu. Obiceiurile, credințele, gospodăriile, industriile vechi dispar cu o iuțeală uimitoare. Ori să nu se uite că etnografia poporului nostru este una din cele mai vechi și mai bine conservate ale lumei; ea datează cel puțin din epoca bronzului dacă nu din neolitic.

Suntem răspunzători în fața culturei mondiale de păstrarea acestei comori științifice și nici o scuză nu ne va spăla, în caz de părăduire, de vina bine meritată de inconștiență ori barbarie ».

Încă de la înființarea Muzeului etnografic se pusese problema înființării unui parc național etnografic în aer liber. Și în această privință Emil Racovită a avut un rol preponderent.

Acest fapt reiese cu toată evidența în intervenția făcută de Racoviță, în martie 1929, ministerului de resort, după ce primise telegrama urmată de scriscarea din 15 martie a aceluiași an (1929) a directorului R. Vuia, în care sînt arătate greutățile ce le-a întîmpinat în această direcție.

Cu toată împotrivirea rectorului de pe atunci al Academiei Agricole din Cluj, care zădărnicea înfăptuirea parcului etnografic, Racoviță reușește să înlăture aceste greutăți.

În cele din urmă, datorită dîrzei lui stăruințe, s-a ajuns la constituirea unui început de parc etnografic pe terenul de la Hoia, dar din lipsă de fonduri, lucrările s-au rezumat la aducerea cîtorva case țărănești din trei regiuni ale Transilvaniei.

« Muzeul nu intrase definitiv în stăpînirea parcului nici la 1 aprilie 1931, cum rezultă din scrisoarea pe care o trimite Emil Racoviță mareșalului Palatului cerînd sprijin pentru « a salva — spune el — parcul de asalturile îndărătnice și răuvoitoare a unor interese și ambiții foarte puțin respectabile ».

În afară de sprijinul constant pe care Racoviță l-a acordat Muzeului etnografic din Cluj, el a fost un permanent sfătuitor în ce privește organizarea acestei instituții căreia intenționa să-i doneze colecția de obiecte de gospodărie rustică (îndeosebi obiecte de lemn) pe care a adunat-o în țară, cît și colecția de diapozitive ce proveneau din prima sa perioadă de explorare a Munților Apuseni.

Calamitățile celui de-al doilea război mondial au avut consecințe, atît asupra casei în care a locuit la Cluj, cît și a conacului părintesc de la Șurănești (regiunea Iași). Această zestre valoroasă a dispărut, iar diapozitivele au fost nimicite împreună cu alte piese documentare, privitoare la viața personală și științifică a marelui explorator și biolog.

---

[5] Congresul naturaliștilor s-a ținut la Cluj în aprilie 1928.

* Etnografia era considerată de E. Racoviță ca o ramură a științelor naturii (N. red.)

https://biblioteca-digitala.ro

Din activitatea profesorului Oreste Tafrali

AUREL H. GOLIMAS

Oreste Tafrali s-a născut la 11 noiembrie 1876 în Tulcea. Liceul și facultatea le-a făcut la București, având ca profesori pe Hașdeu, V. A. Urechia, Ionescu Gion, Gr. Tocilescu.

La 7 octombrie 1907, directorul Muzeului național de antichități, Gr. Tocilescu, atesta că O. Tafrali **« atît ca elev cît și ca funcționar al muzeului, a arătat totdeauna o deosebită aplicare pentru studiile arheologice, în particular pentru cele bizantine, posedînd însușirile cerute, ca să devină un adevărat bărbat de știință în această ramură ce o cultiva cu predilecțiune. Dacă** — arată mai departe Tocilescu — **s-ar înlesni mijloacele, ca să-și termine studiile la Paris și dacă împrejurările i-ar permite să urmeze cel puțin un an la München, s-ar întoarce desigur destul de pregătit pentru a începe în țară lucrări originale pe un teren, care încă nu este explorat»** [1].

Înainte de a pleca din țară pentru specializare, O. Tafrali a publicat, în 1905, **« Poema lui Palamide. Despre viața lui Mihai Vodă Viteazul scrisă în 1607»** [2] **și «Scene din viața dobrogeană».**

Imediat ce ajunge la Paris, în 1907, trimite în țară spre publicare studiul **« Muzeul Luvru: Antichități egyptene, chaldeene și asyriene »** [3]. La Paris a stat șase ani, unde a ocupat postul de repetitor la școala de limbi orientale și de bibliotecar al uneia din cele mai mari biblioteci din lume de artă și arheologie. Aici a colaborat la cele mai mari reviste științifice fiind remarcat de profesorii săi de la Sorbona și de la Hautes Etudes, îndeosebi de vestitul bizantinolog Ch. Diehl, arheologul M. Collignon și de alții.

În 1909 publică în capitala Franței studiul « Une métope en partie inédite du monument d'Adam-Clissi (Roumanie) », în « Revue archéologique ».

Doctoratul în litere de la Sorbona și l-a trecut în 1912 cu tezele: **« Topographie de Thessalonique avec une préface de Ch. Diehl » și « Thessalonique au quatorzième siècle ».** Lucrarea a fost premiată de Académie des Inscriptions et Belles Lettres din Paris, precum și de Association pour l'encouragement des études grecques din Paris. În 1919 a apărut la Paris volumul **« Thessalonique dès origines au XIV-e siècle »,** în editura lui Ernest Leroux, adică editura Academiei, unde rar pătrundeau străini. Această nouă monografie istorică era o completare a celor două lucrări anterioare și a fost distinsă cu premiul excepțional Bordin de către Academia de Inscripțiuni din Paris în 1927.

Tafrali a cercetat cu multă pasiune vestita metropolă bizantină din orientul grecesc, nu numai prin izvoarele inedite ale lui Isidor din Thessalonic, Grigore Palamas, Nicolae Cabassilas și alții, găsite la Biblioteca Națională din Paris, ori de la gimnaziul grec din Salonic, ci s-a deplasat la fața locului, pe șantier, dezvăluindu-și cunoștințele sale de istoric, arheolog, epigrafist și de cunoscător al problemelor de arhitectură.

Profesorul de arheologie și antichități de la Iași, O. Tafrali, membru al Academiei Române și al Institutului Franței pe care A. D. Xenopol ni-l prezenta într-un articol din **Noua Revistă Română** și **Evenimentul** din 1914, ca **« între cei mai de seamă în ramura arheologiei »** [4], — având ca temei aprecierile revistelor de specialitate [5] și ale unor savanți ca Diehl, L. Bréhiér, Hipolytte Delahaye, Spiru Labros de la Universitatea din Atena, S. Reinach, orientalistul S. Salaville, V. Chapot, englezul J. B. Bury, H. Stocks, G. Millet, N. Kondakoff, G. Schlumberger, ca să amintim numai pe cei mai notorii — a dat, prin cele trei lucrări despre Salonic, o operă care-și menține în multe privințe originalitatea și actualitatea.

Date utile se găsesc și în lucrarea **« La Roumanie Transdanubienne »** la Dobroudja [6].

Preocupările sale în domeniul istoriei bizantine au fost reluate, nu cu mult înainte de sfîrșitul vieții, scriind un studiu despre Nicephor II Phocas, în colecția **« Hommes d'état »** [7].

Influența Bizanțului asupra țării noastre o relevase încă din 1914 [8] și prin opera **Monuments bizantyns de Curtea de Argeș,** apărută la Paris în 1931 [9].

Arheologul Tafrali a îmbogățit cercetările arheologice în Moldova și în domeniul arheologiei sclavagiste din Dobrogea, publicînd rezultatele în revista **« Arta și Arheologia »** fondată de el în 1927. Datorită lui O. Tafrali harta arheologică a țării s-a înmulțit cu o serie de descoperiri noi din vremea orînduirii comunei primitive și din perioada prefeudală. Tafrali și-a deschis cursul de arheologie la Iași în 1913 cu lecția **Evoluția arheologiei și rezultatele explorațiunilor** [10] și la Academia Republicii Socialiste România se găsesc, din fericire, o parte din cursurile sale de arheologie, precum și cursuri litografiate de antichități [11]. Pentru ca să se facă posibilă legătura între teorie și practică, în 1916 Tafrali a acționat în vederea deschiderii, pe lîngă Universitatea din Iași, a unui muzeu de arheologie și antichități instalat la început într-o casă închiriată din str. Paladi. Primele colecții le-au format materialele din săpăturile Butureanu-Beldiceanu și o parte din obiectele aflate la Biblioteca centrală a Universității « Al. Cuza » din Iași.

Ca profesor de istorie antică, după moartea lui P. Răscanu care a fost suplinit mai întîi de A. D. Xenopol (1913—1914) și de I. Andrieșescu (1918—1919), Tafrali a lăsat cîteva cursuri mai ales din anii 1920—1926. În anul 1920—1921 cursul său de istorie antică s-a intitulat **« Izvoarele istoriei grecilor și romanilor. Privire generală »** [12]. Aceasta este o lucrare de erudiție și folositoare specialiștilor, chiar dacă au trecut 37 de ani de la tipărirea ei.

Tafrali a studiat cu mult zel arta veche românească, izbutind prin studiile sale să arate străinătății o parte din tezaurul monumentelor de artă medievală românească. Prin studii de mare

---

[1] O. Tafrali, **Sculptura românească în lemn. Răspuns D-lui Iorga într-o chestiune de știință și de onoare,** Iași, 1936, p. 7—8. Se reproduce scrisoarea lui Tocilescu.

[2] **Studiul critic și traducere,** Buc. 1905, 47 pagini (extras din Literatura și arta română).

[3] Buc. 1906, 180 pagini.

[4] **În Literatura și arta română,** Buc., 1906—1907.

[5] Reprodus în: O. Tafrali, **Critica operelor arheologice și istorice,** p. 102—104 și 107—111.

[6] **« Journal des Savants », « La croix », « The Homiletic New-York », « Echos d'orient », « The Academy Londra», « Le Larousse mensuel illustré », « Römische Quartaischrift », « Zeitschrift für Kirchengeschichte », «Literarische », « Zentralblatt für Deutschland »,** Berlin, **« La revue des Etudes grecques », « Revue Archéologique », « Neos Ellnonimon », « Les annales holandiennes »** etc,

[7] **Esquisse géographique, historique, ethnographique et économique.** Avec 10 figures dans le texte et 1 carte hors du texte, Paris, 1918, X — 195 pagini.

[8] Trois volumes paraissant sous la direction de M.M.A.B. Duff et T. Goly, Paris 1936, p. 515—623 + 1 planșă.

[9] **Bizanțul și influențele lui asupra țării noastre,** Buc. 1914, 94 pagini în Bibl. Soc. « Steaua », nr. 39.

[10] Texte + Atlas, ed. Paul Genthner, 1931—XXIX + 352 p.

[11] Publicată în **« Viața Românească »,** pag. 10, Iași 1913.

[12] **Arhitectura bizantină și națională.** Editori I. L. Neagu și G. N. Sîrbu, Iași 1928, 313 pagini:

Curs de arheologie. Arhitectura, Iași 1930 — 1931, ed. D. Crînjală, 200 pag.; **Arhitectura egipteană,** Iași 1928—1929, ed. I. L. Neagu — Gh. Sîrbu, 184 pag.; **Istoria civilizației,** Iași 1929, ed. I. L. Neagu — N. I. Cosma, 278 pag.; **Arhitectura bisericească,** Iași 1931—1932, ed. D. Crînjală — G. Ivănescu, 222 pag.; **Antichități publice greco-romane,** Iași 1928, ed. L. I. Neagu — G. Sîrbu, 203 pag.; **Istoria costumului și a gătelii,** Iași 1931—1932, ed. D. Crînjală — G. Ivănescu, 298 pag. etc.

https://biblioteca-digitala.ro

amploare [14], profesorul ieşan s-a dovedit nu numai un bun cunoscător al monumentelor de artă din ţara noastră, ci şi al acelora din sud-estul Europei, pe care a avut prilejul să le cunoască direct în cea mai mare parte.

Însemnările noastre constituie o pioasă aducere aminte al unui fost elev al său dintre anii 1928—1931 care, fără a-i fi îmbrăţişat specialitatea, apelează deseori la studiile de medievistică generală ale lui Oreste Tafrali.

---

[14] **Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna**, Paris 1925 (2 vol), 60 pag.; **Monuments Byzantins de Curtea de Argeş**, Paris 1931, 352 pag.; **Le monastère de Sucévitsa. Architecture, peinture, ressort**, Iaşi 1933, 23 + 18 planşe. Extrait de la revue « Arta şi Arheologia »; **Biserica Domnească. Datele clădirii şi decorării sale picturale**, Buc. 1915, 19 pag.; **Iconografia imnului acatist**. Studiu de filologie şi de istoria artei, Buc. 1915, 70 pag.; **Les fresques de l'église saint Nicolas de Curtea de Argeş**, Paris 1919, 17 pag. + 5 planşe; **Le siège de Constantinople dans les fresques des églises de Bucovine**, Paris, 1924, 456 pag.

Amintiri despre entomologul Franz Salay

VICTORIA G. IUGA

Anul acesta la 23 mai s-au împlinit 20 de ani de la moartea entomologului Franz Salay. L-am cunoscut în primăvara anului 1932, cînd şi-a reluat activitatea benevolă de la Muzeul de istorie naturală din Bucureşti: ca urmare a unui tratament, beneficia de o ameliorare temporară a vederii. Trecuse de 70 de ani, dar era vioi şi vorbăreţ, cu o figură plăcută, umbrită însă de privirea fixă a ochilor săi blînzi. Izolat prin vălul mereu mai întunecat, ce se aşeza treptat între vederea sa şi lumea înconjurătoare, el căuta să fie totuşi folositor participînd la organizarea colecţiilor de entomologie. Materialul de sistematizat provenea din diferite colecţii particulare, cumpărate sau donaţii de la diferiţi entomologi amatori, dar care dobîndiseră faimă mondială: A. L. Montandon în studiul heteropterelor; Ed. Fleck, C. Siebrecht, D. Czekelius, F. Deubel, D. Kenderessy în studiul lepidopterelor ori coleopterelor; mai era şi mult material cumpărat de la cunoscuta Casă Standinger (Dresda).

De două ori pe săptămînă, Franz Salay venea dăsdedimineaţă la muzeu, de care îl lega pasiunea sa de colecţionar şi prietenia pentru dr. Antipa. Cum circula anevoie — nu din încetinirea mişcărilor ci prin slăbirea vederii — rămînea toată ziua la lucru, mulţumindu-se să prînzească cu cîteva sandviciuri. Cu nesfîrşită răbdare şi neîntrecută dibăcie alinia în albele cutii, subîmpărţite prin dungi de şiret colorat, imensa lume a insectelor. Dacă nu reuşea să le mai vadă aidoma, şi le putea reaminti întrezărindu-le în toată diversitatea lor de forme şi colorit.

Ajutorul său era cît se poate de binevenit, deoarece muzeul dispunea pe atunci de un personal salariat restrîns (directorul, 2 conservatori, 1 tehnician cu ajutorul său, 1 mecanic, cîţiva paznici). Asistat permanent de mine, revenindu-mi şi îngrijirea colecţiilor entomologice, am mai fost ajutaţi benevol şi de alţi colegi din afară. Timp mai îndelungat au lucrat la sistematizarea colecţiilor de insecte: dr. W. Knechtel, actualul academician, lucrînd pe atunci la Institutul agronomic, pentru colecţia de heteroptere, între anii 1938—1940; studentul A. Popescu-Gorj, încă de copil elev al renumitului lepidopterolog român A. Caradja, pentru colecţiile de fluturi şi gîndaci, între anii 1937—1940; asistentul M. Ieniştea, pasionat colecţionar încă din vîrstă fragedă, între anii 1932—1934, pentru coleoptere.

F. Salay a avut viaţă îndelungată, atingînd 85 de ani (28 aprilie 1861—23 mai 1946). Tatăl său, austriac de origină, se stabilise de tînăr la Bucureşti, cîştigîndu-şi existenţa ca tapiţer şi decorator. Copilăria micului Franz a fost întristată de la vîrsta de 10 ani, cînd, fiu unic, şi-a pierdut mama. Singuratic, îşi găsea mîngîierea în priveliştile şi freamătele naturii. N-a avut parte de studii prea îndelungate, fiindcă îl lovi crunt o altă nenorocire. Tatăl său, orbind de tînăr, nu l-a mai putut întreţine la seminarul catolic. Deci la vîrsta de 17 ani, numai cu trei clase gimnaziale, se angajează practicant la sucursala din Bucureşti a Casei de mobile « Filip Haas şi Fiii » din Viena. Întreruperea studiilor şcolare n-a pus însă capăt năzuinţei sale către cunoaştere şi culturâ, care a rămas nesecătuită pînă la moarte.

Datorită hărniciei şi talentului său pentru îmbinarea reuşită a liniilor şi culorilor, şefii săi îl trimit la Viena să studieze arta decorativă. Apoi avansează repede, devenind curînd directorul sucursalei din Bucureşti. A ocupat acest post timp de 43 ani, pînă la pensionare, cînd şi sucursala a fost lichidată. Călătorind mult, el a putut cunoaşte somptuoasele muzee din marile oraşe ale Europei, Africii de Nord, Asiei apusene, desfătîndu-şi ochii cu nepreţuite comori de artă. Devine el însuşi un pasionat colecţionar de covoare vechi, vase şi bibelouri de artă (multe din ele egiptene), ouă încondeiate, timbre etc.

Adorator al naturii şi pasionat vînător, el obişnuia să-şi petreacă timpul liber hoinărind în tovărăşia cîinelui său favorit. În primăvara anului 1880 a întîlnit astfel pe colegii săi de şcoală, fraţii Liebrecht, care prindeau fluturi pentru marea colecţie a tatălui lor. Îşi urmă colegii acasă, unde rămase ceasuri întregi contemplînd vrăjit atît de armonios îmbinatele veşminte, mohorîte ori strălucitoare,ale acestei lumi, pentru el încă necunoscută. De la Carol Liebrecht, bun cunoscător al fluturilor, dobîndeşte Salay primele noţiuni de colectare, preparare, conservare, etichetare şi sistematizare a lepidopterelor. Tot în casa acestuia cunoaşte pe Otto Habich din Viena, unul dintre cei mai recunoscuţi specialişti, din acele vremuri, ai grupului. Împreună cu acesta el a colectat intens fie în diferite localităţi din ţară — mai mult împrejurul Bucureştiului şi în regiunea Sinaia-Predeal — fie în vecinătăţile Vienei. Mai era bun prieten şi cu Eduard Fleck de la Azuga, entomolog cunoscut, care avea o importantă colecţie de insecte provenind mai ales din Europa centrală şi sud-vestul Africii, dar şi din alte părţi ale lumii.

În 1889, tînărul Salay s-a căsătorit cu Emma Roth, tot atît de mare admiratoare a naturii şi amatoare de excursii şi insecte frumos colorate. Bineînţeles că cele mai minunate, care trăiesc în ţinuturile tropicale, nu puteau fi obţinute decît prin schimb ori pe bani. Şi astfel, destul de des, tînărul menaj se expunea la lipsuri, atunci cînd soţii, în deplin acord, nu puteau rezista tentaţiei de a-şi cumpăra unii dintre cei mai costisitori fluturi.

Cutreierînd ei înşişi întinse plaiuri, dealuri şi munţi, sacrificîndu-şi economiile, soţii Salay au izbutit curînd să înjghebeze importante colecţii de lepidoptere şi coleoptere. Însă publicaţiile lui F. Salay se referă numai la fluturi, pe care îi cunoştea mai temeinic. Cum totuşi el era prea inteligent şi conştiincios pentru a nu-şi da seama că disciplina de cercetare ştiinţifică lipsea din pregătirea sa de entomolog, el trimitea tot ce i se părea mai deosebit spre a fi verificat de marii lepidopterologi români Constantin Hurmuzachi şi Aristide Caradja. La expoziţia din 1906, unde el participa şi ca decorator, F. Salay expune colecţia sa **Macrolepidoptera Romaniae** (cam 8000 de exemplare), obţinînd medalia de aur. Timp de 32 de zile, cît a durat expoziţia, ambii soţi au colectat intens noaptea fluturi, care veneau atraşi de lumina lămpilor. Tot pe atunci ei au cunoscut şi pe Grigore Antipa, care a invitat şi pe acest pasionat lepidopterolog să-i ajute — benevol, ca destui alţii — la întreţinerea colecţiilor, muncă pe care el a prestat-o apoi neîntrerupt 20 de ani.

În 1907, Franz este profund zdruncinat prin moartea fulgerătoare a soţiei, răpusă de o congestie pulmonară. Zdrobit de durere, numai obligaţiile de părinte — avea doi băieţi şi o fată — şi migăloasa rutină de entomolog-colecţionar îi permit să-şi mai depene firul zilelor. El izbuteşte totuşi să publice în 1910 **Die Macrolepidopteren Rumaeniens**, un catalog al tuturor fluturilor (1115 specii) identificaţi de predecesori şi de el în fauna

https://biblioteca-digitala.ro

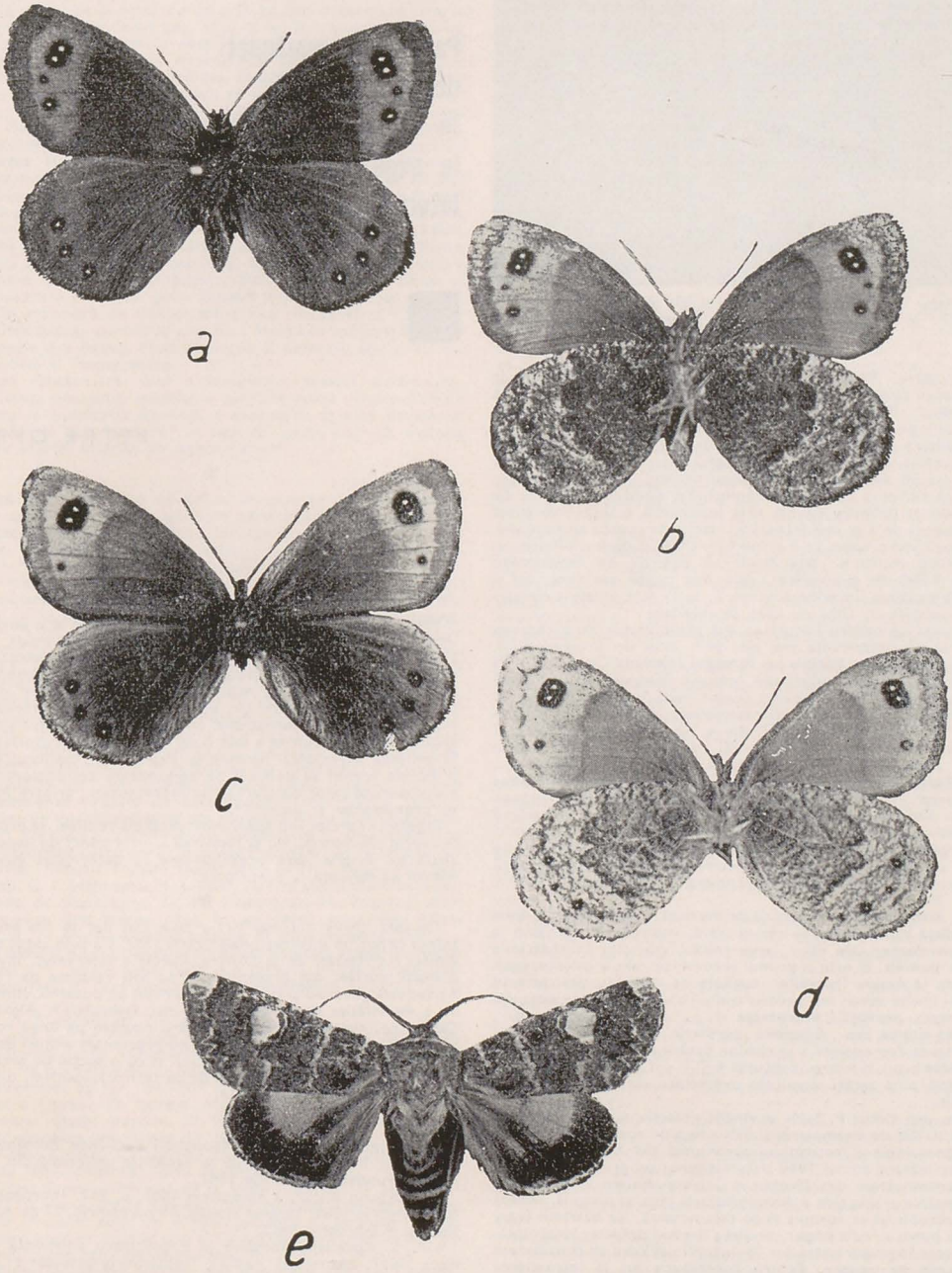

Specii rare de fluturi din colecţia Salay: a — *Erebia montanus* de Prunn (= *goante* Esp.) ♂ faţa superioară; b — idem — faţa inferioară; c — *Erebia montanus* de Prunn (= *goante* Esp.) ♀ faţa superioară; d — idem — faţa inferioară; e — *Oxytrypia orbiculosa* Esp.

https://biblioteca-digitala.ro

Franz Salay în laboratorul de entomologie al Muzeului „Grigore Antipa". În dreapta Victoria Iuga, în stînga A. Popescu-Gorj.

Participări românești de artă plastică în secolul al XIX-lea la expozițiile internaționale

PETRE OPREA

țării noastre. Pînă în zilele noastre, acest catalog este mult apreciat în țară și străinătate, constituind un îndreptar de bază în studiul Macrolepidopterelor din fauna patriei. Restul vieții sale s-a scurs între grijile și bucuriile de părinte, plimbările solitare în natură și pasiunea de colecționar.

În această ultimă perioadă a vieții sale, timp de 8 ani, de două ori pe săptămînă, bunul meu prieten pornea la muzeu, zorit să termine organizarea colecțiilor științifice înainte de a fi separat definitiv de ele prin inevitabila orbire. Înfrigurat de plăcerea de a le mai întrezări, dar și de crunta amenințare, lucra cu rîvnă și spor. La 4 octombrie 1934, el donează Muzeului « Grigore Antipa » interesanta sa colecție de lepidoptere (peste 8 000 de exemplare), cele mai multe din țară, dar și destule exotice. Cu această ocazie F. Salay este numit « conservator onorific », titlu cu care se mîndrea.

Pasiunea sa pentru fluturi i-a dat posibilitatea de a captura unele specii importante mai ales prin locul de proveniență [1]. Astfel a colectat pe **Kirinia (= Pararge) roxelana** Cr. și K. (= P) **achine** Scop în împrejurimile orașului București (la Cioplea, Buftea, Chitila și la Comana), locuri în care astăzi nu se mai întîlnesc de multă vreme. De asemenea, la luminile Expoziției de la 1906 sau la cele ale terasei « Oppler », binecunoscutul local al Bucureștiului de acum 60 ani ce se găsea la capătul străzii Izvor, a capturat între altele pe **Hoplitis milhauseri** F., **Agrochola lychnidis** f. **pistacina** Den. et Schiff, **Nonagria typhae** f. **fraterna** Tr., **Plusia cheiranthi** Tausch., **Autographa chryson** Esp. și **Cosmotriche potatoria** L., aceasta din urmă nemaifiind regăsită nicăieri în altă parte a țării. Pe frunzele de leandri din grădina unui prieten din București a descoperit mai multe larve ale frumosului sfingid circumediteranean **Daphnis nerii** L. pe care le-a cescut, obținînd primele exemplare ale acestei specii în România.

Tot Salay semnalează pentru prima dată în țară pe **Oxytrypia orbiculosa** Esp., un foarte rar noctuid, colectat de Seemann la Broșteni-Barnar, ale cărui larve trăiesc mai ales în rădăcinile de **Iris pumilla**. El este și primul entomolog care a colectat lepidoptera la Amara (Ialomița), regiune de sărături, descoperind aci mai multe specii noi pentru fauna țării, dintre care amintim pe **Simyra nervosa** f. **argentacea** H. S., **Athetis gluteosa** Tr., **Tarache citania** Esp., **Eilicrinia cordiaria** Hb. etc. Dar cea mai importantă descoperire a sa rămîne **Erebia montanus** de Prunn (= **goante** Esp.), din care a capturat 4 ♂♂ și 1 ♀ la Bușteni, acestea rămînînd pînă astăzi singurele exemplare cunoscute în lanțul carpatic.

Ceva mai tîrziu F. Salay a vîndut colecția sa de coleoptere (peste 10 000 de exemplare) și biblioteca de specialitate secției de entomologie a Institutului agronomic din București.

În primăvara anului 1940 sistematizarea pe grupe a materialului entomologic din Muzeul « Grigore Antipa » în colecții paleoarctice și exotice a fost terminată. Era și timpul, fiindcă urgia războiului se apropia și de țara noastră, iar bătrînul Salay nu mai putea circula singur, privirea fiindu-i definitiv încețoșată. Se retrase în singurătatea lui. Își îndeplinise ceea ce considerase o datorie de onoare. Pentru contribuția lui la înjghebarea primelor colecții științifice ale secției de entomologie, pentru aportul său prețios, cercetătorii de la muzeu își reamintesc cu emoție și recunoștință de munca lui destoinică și pasionată.

[1] Datele au fost furnizate de dr. A. Popescu-Gorj.

Prima încercare de participare a țării noastre la o expoziție internațională a fost prilejuită de Expoziția universală de la Londra din 1862. Guvernul Principatelor Unite [1] urmărea, prin prezența sa în cadrul acesteia, pe de o parte, să facă cunoscute în străinătate produsele noastre agricole, în vederea intensificării comerțului extern iar, pe de altă parte, să întărească și mai mult pe plan internațional prestigiul țării [2]. Către sfîrșitul anului 1861, un comitet a luat o serie de măsuri organizatorice în vederea participării noastre la expoziție. Monitorul oficial și ziarele vremii au publicat de nenumărate ori prospectul de participare al celor doritori să fie reprezentați : printre invitați se prenumărau și pictorii [3].

Ingerința Turciei, sub suzeranitatea căreia ne aflam, să expunem în cadrul pavilionului ei, și însușirea acestui punct de vedere de aliata sa, Anglia, țara organizatoare, a determinat guvernul român să renunțe la participare.

★

De-abia cîțiva ani mai tîrziu ne-a fost dat să fim prezenți într-o expoziție internațională : Paris 1867. Ca și în cazul precedentei manifestări de la Londra, Turcia a intervenit, invocînd aceleași motive, dar pretențiile ei au fost respinse de Franța. Atitudinea guvernului francez a constituit un puternic stimulent de a ne înfățișa într-o lumină cît mai favorabilă [4]. Alexandru Odobescu, comisarul general al țării noastre pe lîngă comisia organizatoare franceză, a ținut să ne prezentăm alături de produsele agricole și cele ale subsolului și cu o secție de artă care să cuprindă realizările artistice de pe teritoriul patriei, din cele mai vechi timpuri pînă la zi [5].

[1] Denumirea de atunci a Republicii Socialiste România.

[2] Victor Slăvescu : *România la expoziția universală din 1862*. Revista Fundațiilor, aprilie 1942.

[3] Monitorul oficial, 2 noiembrie 1861, p. 961; Independința, 10 noiembrie 1861; Țăranul român, 19 noiembrie, 17 decembrie 1861 și 4 februarie 1862.

[4] P. S. Aurelian : *România la Exposițiunea universală de la Paris 1867*. Atheneul român, septembrie-octombrie 1866, p. 61.

[5] Tezaurul de la Pietroasa, piese arheologice din colecția Bolliac, obiecte feudale din colecția maiorului Papazoglu, lucrări de pictură, sculptură, grafică și proiecte de arhitectură ale artiștilor contemporani.

https://biblioteca-digitala.ro

Dorința artiștilor noștri de a-și expune într-un stand separat lucrările s-a izbit de neînțelegerea unor influenți membri ai comisiei organizatoare române. Astfel, unul din aceștia, economistul P. S. Aurelian, afirma într-un articol că trebuie « să nu fim așa de naivi a crede că un tablou pierde dacă se va așeza în același palat cu produsele industriei și agriculturii »[6]. În consecință obiectele și lucrările de artă au fost prezentate împreună cu exponatele de alt gen, ceea ce nu le-a favorizat, într-un pavilion, imitînd biserica Stavropoleos, construit special de arhitectul francez Baudry Arsène. Cu toate acestea, excepție făcînd Th. Aman, toți artiștii mai însemnați ai vremii au ținut să participe[7]. G. M. Tattarescu se prezenta cu o lucrare mai veche, însă foarte cunoscută, **Visul României**, brașoveanul Mișu Popp, atunci stabilit la Cîmpulung Muscel, cu **Portretul haiducului Radu Anghel**, Olivier din Buzău cu compoziția **Caritatea**, Henri Trenk cu cîteva copii după portretele domnitorilor fondatori ai bisericii episcopale de la Argeș, iar tînărul N. Grigorescu, bursier al statului român la Paris, cu șapte lucrări **(Spălătorese, Șatră de țigani așezați pe cîmpiile românești, Vînător în pădure, Colibe de țigani în România, Un băiat, Cap de fetiță și Fructe)**. Alături de ei expunea desene Petre Verussi (4 portrete), iar acuarele, Carol Popp de Szathmary (costume naționale) și Dobrentz, pictor din Piatra. Chiar și sculptura era prezentă, prin **Țărancă română** — lucrare realizată în marmură de tînărul artist Paul Focșeneanu[8] la care am putea adăuga contribuția lui Karl Storck cu reducția Bisericii episcopale din Argeș, după planurile și desenele sale și ale lui G. Burelli și Reissemberg.

Presa românească, deși a înregistrat această participare, în privința prezenței artistice a publicat numai cîteva articole apărute în publicația franceză a expoziției privind pavilionul și produsele țării noastre[9] în care se spune doar că « ocupă un loc foarte restrîns în expoziție »[10].

★

Dacă autoritățile vor dovedi la început un vădit dezinteres organizatoric în ceea ce privește participarea artelor plastice cu ocazia următoarei expoziții universale — Viena 1873 —, nu aceeași atitudine o vor avea artiștii și amatorii de artă. Un mănunchi de pictori și de intelectuali patrioți, membri ai societății Amicii bellelor arte, iau inițiativa organizării unei expoziții preliminare unde să se strîngă toate valorile culturale, din cadrul căreia să se trieze lucrările pentru participarea în străinătate[11]. În fața acestei activități febrile, autoritățile de resort hotărăsc, în ultimul moment, să participăm la expoziția universală și cu lucrări de artă. Și de data aceasta, pictorii și sculptorii s-au prezentat cu lucrările lor cele mai bune.

Presa românească, înregistrînd un eveniment de atare rezonanță europeană cum era expoziția universală din Viena, va comenta îndelung în coloanele sale prezența țării în cadrul acestei manifestări. « Familia », « Gazeta Transilvaniei », « Pressa », « Românul », « Le Journal de Bucarest », « Trompeta Carpaților » își vor informa aproape zilnic cititorii cu știri și evenimente relatate de corespondenții lor, trimiși speciali la expoziție sau reproducînd din ziarele vieneze diverse comentarii[12]. De data aceasta prezența artistică va fi, spre deosebire de precedenta participare, semnalată adeseori și de multe ori apreciată. Artiștii români participanți — Th. Aman, N. Grigorescu, C. I. Stăncescu, M. Lipatti, care se afla la studii în Italia, C. Popp de Szathmary, G. M. Tattarescu, H. Trenk și Karl Storck — au fost mereu citați în asemenea materiale. Aflăm astfel că Th. Aman, **« căruia trebuie să fimu recunoscători . . . de a fi pusu la dispoșițiunea comissiunei romane, atîtea frumoase tablouri »**[13], unele luate chiar din Galeria Muzeului național din București[14], era prezent cu douăsprezece lucrări, unele dintre ele, cum ar fi **Izgonirea turcilor la Călugăreni, Moartea lui Alexandru Lăpușneanu**, ambele premiate cu medalia clasa I la Expoziția artiștilor în viață din 1872, **Aducerea capului lui Bathori înaintea lui Mihai Viteazu, Baia orientală**, dintre cele mai reprezentative și mai cunoscute realizări ale sale la vremea respectivă. Tînărul N. Grigorescu, ale cărui tablouri « mult remarcate de vizitatori »[15], la rîndul său era de asemenea reprezentat cu cîteva uleiuri de înalt nivel artistic. **Portretul spătarului Herescu Năsturel**, care, cu puțină vreme înainte, atrăsese asupra sa la Expoziția de belle-arte (1873) toate sufragiile, **Corturi de țigani, Natură moartă cu rațe** constituiau punctul de atracție al expoziției[16]. Dintre ceilalți expozanți, Carol Popp de Szathmary, cu ale sale acuarele reprezentînd diverse costume naționale și peisaje românești, și G. M. Tattarescu, cu **Nașterea României** și **Țăranul de la Dunăre înaintea Senatului roman**, s-au bucurat de aprecieri[17], spre deosebire de K. Storck ale cărui sculpturi au fost criticate[18].

★

Ca și în cazul altor țări monarhice, guvernul României a refuzat în ultimul moment să participe la expoziția universală de la Paris din 1889, organizată în cinstea centenarului revoluției franceze[19]. Într-o asemenea împrejurare inițiativa particulară a intervenit prompt. Deși data înscrierii la participare expirase, datorită răspunsului negativ dat cu întîrziere de guvern, un Comitet național, constituit în grabă din inițiativă particulară sub conducerea prințului Gh. Bibescu[20], a reușit să obțină totuși un spațiu pentru pavilionul românesc[21]. Cîțiva membri fondatori ai fostei societăți « Amicii bellelor-arte », în frunte cu Exarcu, care își vedeau tocmai atunci încununată munca social-culturală prin inaugurarea clădirii Ateneului au hotărît să organizeze o expoziție de artă în noile săli, de unde Comitetul național pentru artă[22] putea să aleagă lucrările cele mai demne care să ne reprezinte țara la expoziția universală de la Paris[23]. Artiștii au îmbrățișat cu entuziasm această inițiativă. Din expoziție, care a avut loc la Ateneu în octombrie 1888[24], o parte din lucrări au fost expuse la Paris în spațiul de 72 m.p. afectați « Secțiunii bellelor-arte » din cadrul pavilionului[25]. Treisprezece pictori și sculptori (N. Grigorescu, G. D. Mirea, Eugen Ghica, O. Obedeanu, C. Pascali, G. Popovici, G. M. Tattarescu, E. Voinescu, Giacomo Sentieri, I. Georgescu, Zeferina Stăncescu, C. Storck, Șt. Ionescu-Valbudea) erau prezenți cu peste 30 de lucrări[26] într-o expunere aranjată de artistul Heilbuth[27], la care apelase președintele comitetului român.

Th. Aman, care făcuse parte din Comitetul național român, datorită unui diferend legat de expunerea lucrărilor în cadrul expoziției universale[28], a refuzat să mai participe[29].

Asemeni precedentelor participări, prezența artistică a fost arar semnalată în presa țării, reținere explicabilă în parte

---

[6] P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 200

[7] *Notice sur la Roumanie principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et comerciale. Suivi du catalogue spécial des produits exposés dans la section roumaine à l'exposition universelle de Par· en 1867*

[8] Petre Oprea: O lucrare necunoscută a sculptorului Paul Focșeneanu. Studii muzeale, III, 1966, p. 68—70.

[9] L'Exposition universelle de 1867. Illustrée, Paris, 2 volume.

[10] Victor Cosse: *L'exposition roumaine*. L'exposition universelle de 1867. Illustrée. Tome second, p. 132

[11] *Expoziționea universală de la Viena*. Familia, 29 aprilie (11 mai) 1873; vezi și Petre Oprea: *Două societăți artistice bucureștene la începutul celei de a doua jumătăți a secolului trecut: Societatea amicilor bellelor arte și Cercul artistic-literar Intim Club* în Studii și cercetări de istoria artei nr. 1 din 1958

[12] Ziarul Wanderer este cel mai ades citat, apoi Le Danube, Kleine freie Presse.

[13] *Expoziționea universale de la Viena*. Pressa, 30 septembrie 1873.

[14] Ibid.

[15] *Expoziționea universale de la Viena. Secțiunea romana*. Gazeta Transilvaniei. 4 dec./22 nov. 1873; *Expoziționea universale de la Viena*. Pressa, 30 septembrie 1873.

[16] *Expoziționea universale de la Viena*. Familia, 29 aprilie (11 mai) 1873; *Expoziționea din Viena*, Romanulu, 8 mai și 23 iunie 1863.

[17] *Expoziționea universale de la Viena*. Pressa, 30 septembrie 1873

[18] *Expoziționea din Viena*, Romanulu, 23 iunie 1873

[19] Al. Ciurcu: *Expoziția din 1889*. Poporul, 18—19 iunie 1888

[20] Inițial s-au constituit mai multe (cf. Adeverulu, 31 august 1888).

[21] N. Bassarabescu: *Expoziția noastră*. Poporul, 24, 25 octombrie 1889

[22] Aceasta se compunea din C. Exarcu președinte, Th. Aman, Gr. Cantacuzino, Alex. Florescu, I. Georgescu, N. Grigorescu, A. Gottereanu, Lecomte de Nouy, I. Mincu, G. D. Mirea, C. Pascali și Șt. Ionescu Valbudea (cf. Georges Bibesco: *Exposition universelle La Roumanie avant—pendant — après, par la . . .* Paris 1890.

[23] *O expoziționea de belle arte*. Poporul, 10—11 august 1888; *Aplicațiunea artelor*. Poporul, 17—18 octombrie 1888.

[24] Claymoor: *Le salon*. L'indépendance roumaine, 31 decembrie 1888/12 ianuarie 1889.

[25] *Secțiunea română la expoziția universală de la Paris*. Epoca, 14/26 aprilie 1889; *Rominii la expoziție*. Poporul, 23—24 aprilie 1889.

[26] Georges Bibesco, *op. cit.*

[27] *Scrisoarea prințului Bibescu*. Poporul, 28—29 iulie 1889.

[28] Aman propunea construirea unei clădiri « spre a servi ca expoziționea permanentă» (*Expoziția universală din 1889. Comitetul național român*. Poporul, 15—16 mai 1890).

[29] *Nos échos*. L'indépendance roumaine, 30 ianuarie/11 februarie 1890.

https://biblioteca-digitala.ro

datorită faptului că despre unele lucrări se mai pomenise cu ocazia figurării lor în expoziția de la București. Spre deosebire de participările din cadrul expozițiilor universale anterioare, de data aceasta artiștii noștri au obținut și ei recompense. Astfel, pictorilor N. Grigorescu, C. D. Mirea și Giacomo Sentieri li s-a acordat medalie de argint; sculptorilor I. Georgescu, Șt. Ionescu-Valbudea și pictorului C. Pascali medalie de bronz, iar lui G. M. Tattarescu, E. Ghica, Zeferina Stăncescu, O. Obedeanu, G. Popovici, E. Voinescu și C. Storck mențiuni onorabile [30].

În ceea ce privește aprecierile cronicarilor și specialiștilor străini asupra artei noastre, cunoaștem puține dintre acestea. Semnalăm opinia cotidianului « L'indépendance bèlge » — înregistrată de « Familia » — care afirma că « pictura românească a fost foarte cuviincios reprezentată la ultima expoziție universală. Școala aceasta se distinge, e adevărat, mai mult prin originalitatea subiectelor, decît printr-o factură specială, dar succesele repurtate de ea sînt din acelea care încurajează a stărui în căile noi » [31]. Merită să mai amintim că André Michel în articolul său despre sculptură din catalogul expoziției universale citează printre expozanții străini mai merituoși pe I. Georgescu și Șt. Ionescu-Valbudea [32], iar că, acestuia din urmă, ziarul « L'art » i-a elogiat lucrarea **Mihai nebunul** [33].

★

Zece ani mai tîrziu pregătirile artiștilor pentru o nouă participare colectivă în străinătate erau pe sfîrșite. Comitetul național care se ocupa de secția de artă pentru expoziția universală din 1900 de la Paris, constituit încă din 1898 [34], a reușit ca în cursul lunii octombrie 1899 să organizeze o expoziție de artă de unde, așa cum s-a procedat și în cazurile similare din trecut, s-au ales lucrările pentru expoziția universală. Trierea fățiș părtinitoare a lucrărilor, după simpatii, în detrimentul calității artistice, la care a contribuit în special președintele comitetului organizatoric român, C. Ollănescu, și Simonidi, delegatul României în comisia internațională de premieri, precum și spațiul impropriu afectat artei în cadrul pavilionului țării, au avut drept rezultat o prezentare necorespunzătoare pe plan artistic. La această situație trebuie amintit că N. Grigorescu, deși sosise la Paris cu lucrările sale, a refuzat să mai expună în asemenea condiții [35], atitudine luată totodată și de G. D. Mirea, socotit la data aceea de Al. Bogdan-Pitești « cea mai de seamă personalitate în arta românească » [36].

Secția de artă se compunea, așa cum ne-o descrie un cronicar, din « două sălișoare, despărțite printr-un paravan » [37]. Expunerea lucrărilor lăsa foarte mult de dorit. « Chiar pe pereții unui pilastru erau șpinzurate tablouri.., Nici un gust în rînduirea tablourilor . . . E drept că cele două cutiuțe erau prea ingrat construite pentru a înlesni

Șt. Ionescu-Valbudea — Mihai nebunul (bronz)

[30] G. Bibescu, *op. cit.*, p. 171—175 și 180. Presa timpului indică unele recompense eronate. (Universul literar septemânal, 25 septembrie/7 octombrie 1889; Naționalul, 29 iunie 1889; Constituționalul, 27 iunie 1889; Poporul, 29—30 iunie 1889; Familia, 9 iulie 1889; Independentul, 21 septembrie 1889).

[31] Familia, 18 februarie 1890, p. 7.

[32] André Michel: *La sculpture*. Exposition universelle de 1889. Les beaux arts et les arts décoratifs. Paris.

[33] Petre Oprea: *Preciziuni asupra primei perioade din activitatea sculptorului Ștefan Ionescu-Valbudea*, Culegeri și studii de muzeografie. 1959—1960.

[34] Se compunea din N. Crețulescu, președinte, E. Casimir și C. I. Stăncescu, vicepreședinți, și E. Voinescu, G. D. Mirea, I. Georgescu (decedat în același an) și M. Caloianu (cf. Circulara Comisariatului general al Guvernului român pentru expoziția universală din 1900 de la Paris).

[35] Kean: *Pictura și sculptura română la Expoziția universală din Paris (Din carnetul unui profan)*. Noua revistă română, 1 martie 1901.

[36] Ion Duican (Al. Bogdan-Pitești): *Note de artă*. Ileana, septembrie 1900

[37] Kean: *loc. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

o rînduire mai artistică, totuşi în marginile posibilităţii s-ar fi putut face mai mult »[38].

Spaţiul cel mai propice din expoziţie era destinat celor două lucrări ale protejatului autorităţilor Menelas Simonidi, în care se resimţeau multe influenţe străine[39]. Prima era o alegorie, comandată de stat special acestui scop, «absolut de loc reuşită»[40], reprezentînd **Fortuna împărţind României darurile sale după Războiul independenţei**, a doua, o compoziţie, **Parfumuri de iarnă**, recompensată cu menţiune onorabilă, doi ani în urmă la salonul parizian. Un alt protejat, D. Serafim, era reprezentat prin două pînze: **Suzana la baie** şi **Călugăriţa rugîndu-se**, ultima lucrare, deşi respinsă la trierea din Bucureşti, a fost totuşi expusă «graţie unei binevoitoare introduceri», după cum aflăm de la bine informatul Kean, care îl socoteşte «un talent». Dintre ceilalţi artişti medaliaţi citām cîţiva cu lucrările lor cele mai valoroase: A. Garguromin Verona, cu **Speranţă**, **Portul Brăilei** şi **Potretul d-lui L.G.**, Ipolit Strîmbulescu cu **Don Juan**, **Suferinţă intimă** şi **Pe stradă**, Gabriel Popescu cu **Legenda română** şi un portret, ambele gravuri, Kimon Loghi cu **Orientala**, **Ifigenia în Taurida** şi **Post mortem laureatus**, Vermont cu **Un botez** şi **Adormită**, N. Tintoreanu cu **Concepţia copilului frumos** şi un portret, Fr. Storck cu bronzurile **Tentaţiunea**, **Inocenţa**, **Clovnul**, **Reflecţiunea** şi **Atletul**, D. D. Mirea cu **Cap de copil** şi **Femeie tînără**, W. Hegel cu busturile în marmură ale lui **M. Kogălniceanu**, **V. A. Urechia** şi **C. I. Stăncescu**. Alături de aceştia mai menţionăm prezenţa cîtorva participanţi, cum ar fi: Artachino, Luchian, «un talent de seamă», care au «fost aşa de puţin reprezentaţi încît e mai bine de a nu vorbi de loc»[41] de opera lor şi Th. Pallady cu lucrări dovedind «multă fantezie, multă intelectualitate»[42], care «premiat cu menţiunea onorabilă a refuzat această distincţie»[43].

★

Relatările de mai sus ne dezvăluie numeroasele piedici şi greutăţi întîmpinate de artiştii celei de a doua jumătăţi a secolului trecut în dorinţa lor de a se manifesta în cadrul unor expoziţii internaţionale. Dintru început se desprinde constatarea că oficialităţile, în rarele cazuri cînd au luat iniţiativa participării ţării noastre la expoziţiile universale au dat prioritate prezentării produselor solului şi subsolului şi s-au preocupat mai puţin de creaţia artistică. În asemenea împrejurări, ca şi în cele în care statul a refuzat de a fi prezent în asemenea manifestări internaţionale iniţiativa particulară a unor artişti şi amatori de artă a fost cea care a organizat expoziţii interne de artă de unde să se trieze lucrările pentru străinătate. În toate cazurile însă trierile au fost părtinitoare din partea reprezentanţilor oficiali, vexînd şi privînd pe artiştii talentaţi de o prezenţă binemeritată, nedreptate de care nu va scăpa nici N. Grigorescu. În asemenea condiţii arta noastră a fost nesatisfăcător prezentată. Ba uneori, greşita înţelegere a rostului şi rolului artei în cadrul pavilionului românesc de unii membri delegaţi ai ţării cu organizarea expoziţiei noastre a făcut ca «secţia de belle-arte» să fie plasată mai totdeauna în spaţiile cele mai necorespunzătoare. Expunerea lucrărilor, în cazul cînd nu s-au prezentat laolaltă cu alte produse, s-a făcut în grabă şi la întîmplare, nerespectîndu-se cerinţele muzeografice ale vremii.

În ciuda tuturor acestor obstacole artiştii noştri au ţinut foarte mult să participe la asemenea evenimente de rezonanţă europeană, şi au trimis din lucrările lor cele mai bune, unele înscriindu-se printre cele mai reuşite opere în creaţia lor.

Paul Focşeneanu — Ţărancă română (marmoră)

---

[38] *Ibid.*
[39] A. Costin: *Pictura şi sculptura română la expoziţiunea din Paris*. Literatură şi artă română, 25 octombrie 1900.
[40] Kean, *loc. cit.*
[41] A. Costin, *loc. cit.*
[42] Kean, *loc. cit.*
[43] D. C. Ollănescu: *Raport general asupra participării României la expoziţia universală din Paris*, 1900, p. 431.

https://biblioteca-digitala.ro

păstrarea patrimoniului muzeal

COROZIUNEA BACTERIANĂ ŞI PROBLEMELE CONSERVĂRII OBIECTELOR MUZEALE ŞI A MONUMENTELOR ISTORICE

Ing. M. MIHALCU

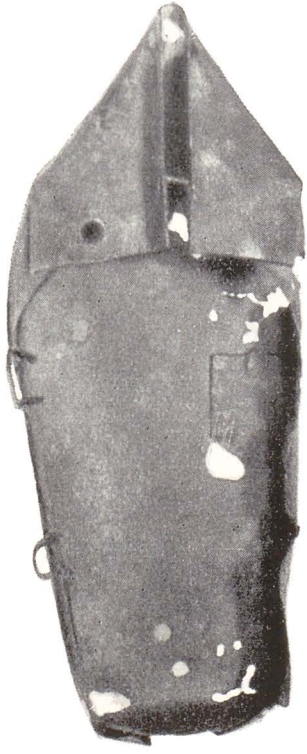

A. Apariţia unor organisme în produsele degradării unor materiale organice cum este lemnul a fost remarcată încă din antichitate. Observaţiile se refereau la distrugerile provocate de unele alge, ciuperci, crustacee perforante sau moluşte xilofage. Acestea atacau bordurile corăbiilor sau primitivele instalaţii portuare din acele vremi. Toate degradările puteau fi observate, mai mult sau mai puţin uşor, cu ochiul liber.

În remediile pe care le foloseau cei din antichitate contra acestor organisme, se utilizau soluţii care surprind astăzi prin amestecul de elemente fantastice şi realiste care intrau în compoziţia lor. În acelaşi timp se constată că, fără a fi urmărite, se realizau şi unele protecţii eficace contra unora dintre bacterii.

Opincă de fier din comuna Şuici, raionul Curtea de Argeş, dezgropată de apele riului Topolog. Se văd urmele acţiunii concomitente a coroziunii bacteriene şi electrochimice (colecţia I. Drăgoescu)

https://biblioteca-digitala.ro

Au trecut vreo două milenii însă pînă cînd, datorită faptului că știința și tehnica au evoluat corespunzător, oamenii și-au putut da seama că la origina unora dintre degradările materialelor din care-și făureau construcțiile, uneltele sau obiectele de artă stau bacteriile.

Apariția unor depuneri de azotat de calciu pe zidurile unor clădiri, pivnițe sau grajduri — ziduri construite din pietre calcaroase — a fost remarcată cu vreo trei sute de ani în urmă. De-abia după un secol s-au lămurit sumar condițiile necesare trecerii acidului azotic — produs de bacterii nitrifiante— , cu ajutorul calciului, din pietrele calcaroase în azotații respectivi.

În 1777, o societate franceză care furniza salpetru și praf de pușcă a redactat chiar unele instrucțiuni în care erau consemnate o serie de condiții neapărat necesare procesului respectiv. Remarcabil este faptul că tehnicienii acelor timpuri, deși nu cunoșteau cauza apariției fenomenului, au înregistrat corect aproape toate aceste condiții.

Au mai trecut, totuși, o sută de ani pînă cînd Schloessing și Muntz să emită ipoteza că ar fi vorba de un fenomen biologic. Trei ani mai tîrziu, Vinogradski izola microorganismul nitrifiant, stabilea mediul în care se putea dezvolta și schița mecanismul ce avea drept punct de plecare amoniacul din aer și conducea la apariția azotaților.

La acea dată microbiologia de-abia se înfiripa ca știință, iar lucrările care se efectuau se refereau aproape exclusiv la bacteriile patogene. De aceea, au fost necesare încă vreo cîteva decenii pînă cînd studierea și combaterea bacteriilor care provoacă coroziunea să se facă științific și eficace.

Nu este de loc surprinzător că au evoluat atît de greu și încet cunoștințele relative la coroziunea produsă de bacterii. Chiar și astăzi muzeograful sau inginerul sînt de multe ori tentați să considere infestarea cu aceste bacterii a plăgilor produse de coroziune ca fiind făcută ulterior procesului de degradare. Mai mult, această apariție, chiar dacă este depistată, nu este considerată a fi interesantă. În majoritatea cazurilor, atunci cînd se gîndește astfel, se greșește. Degradările corozive se continuă, iar obiectele de artă sau monumentele respective sînt lent, dar ireversibil, degradate.

Adesea se întîmplă, de asemenea, ca analiștii să semnaleze sulfat de calciu într-o cantitate neobișnuit de mare în unele materiale din care sînt confecționate construcțiile, obiectele de artă sau părți componente ale unor monumente. Inginerul sau muzeograful se grăbesc să-l atribuie prezenței în aer a bioxiduiui și trioxidului de sulf. Procedînd astfel, ei uită că s-a înregistrat o cantitate mai mare de sulfat decît ar putea fi produs de cantitățile relativ mici în care se găsesc oxizii respectivi în aer. Uită, de asemenea, că tot cam aceeași cantitate de sulfați apar — în cazuri similare — fie că obiectele sau construcțiile au fost expuse unor atmosfere industriale în care cantitatea de oxizi ai sulfului este mai mare, fie că este vorba de o regiune rurală cu aer curat.

O greșeală tot atît de gravă se comite atunci cînd se neglijează faptul că locurile în care apar sulfații nu sînt cele în care apa *intră* în pietrele folosite la construcții, ci acolo unde *iese*. Dacă, într-adevăr, calcarul ar fi fost degradat de acizii sulfuric sau sulfuros, conținuți în apa de ploaie, coroziunea ar fi trebuit să se manifeste mai puternic acolo unde piatra intră în contact cu apa ploilor pentru prima dată. Se înțelege ușor că, dacă diagnosticul nu este pus bine, remediile sînt și mai fanteziste. Sînt, în același timp, ineficace sau chiar dăunătoare materialului de construcție.

Și aici, tot astfel cum se procedează în studierea oricărui fenomen, trebuie determinate precis cauzele, precizate care dintre organisme sînt autoarele fenomenelor de coroziune și, mai ales, ce mijloace de protecție specifice trebuie să folosim, pentru ca, fără să dăunăm materialelor de construcții, să desființăm coloniile bacteriene respective, fără a risipi inutil reactivi sau bani cu lucrări nejustificate din punct de vedere tehnic.

8. Coroziunea produsă de acțiunea bacteriilor este denumită *coroziune bacteriană*, *coroziune microbiologică*, sau *biocoroziune*. Primii termeni sînt sinonimi, în timp ce la cel de-al treilea s-ar putea ridica problema că ar cuprinde și coroziunea produsă de organisme superioare bacteriilor ca organizare.

Microorganismele care produc distrugerea mai mult sau mai puțin lentă — dar totdeauna ireversibilă — a construcțiilor, instalațiilor, obiectelor din colecții muzeale sau a monumentelor istorice pot fi *aerobe* (exemplu: bacteriile feruginoase), sau *anaerobe* (exemplu: bacteriile reducătoare de sulfați), după cum pot sau nu pot trăi în prezența oxigenului din aer. Cercetătorii au mai semnalat și o « *anaerobioză facultativă* », în care microorganismele respective, deși sînt anaerobe, se pot adapta unei doze foarte mici de oxigen necombinat, pe care, însă, nu-l utilizează în metabolismul lor. Trebuie precizat că atît aerobele cît și anaerobele au nevoie de oxigen. În timp ce, însă, primele și-l procură direct din aer, celelalte îl scot descompunînd molecule ale mediului înconjurător.

Un exemplu de anaerobioză facultativă îl întîlnim la bacteriile reducătoare de sulfați *(Desulfovibrio desulfuricans)*, bacterii care distrug atît fundațiile construcțiilor și monumentelor istorice, cît și piesele metalice care au stat un timp îngropate. Unele cazuri înșelătoare de anaerobiozá facultativă sau aerobioză aparentă le putem întîlni în locurile în care au apărut rugina sau unele depuneri. Dacá pe un obiect confecționat din fier a apărut rugina, sub ea, în anumite locuri, se creează zone mici, sărace în oxigen, în care dezvoltarea acestor microorganisme are condiții foarte favorabile, în timp ce întreg mediul înconjurator este bogat în oxigen. Efectele biocoroziunii se vád repede și pot fi accentuate de implicațiile electrochimice ale unei aerări diferențiale, cauzate de aceeași depunere amintită.

Din punctul de vedere al naturii anorganice sau organice a mediului din care își procură bacteriile substanțele nutritive, se cunosc bacterii *autotrofe* și *heterotrofe*. Se înțelege ușor că ultimele au un aparat enzimatic mai sărac decît primele. Se întîlnesc însă și microorganisme care se adresează atît mediilor organice cît

https://biblioteca-digitala.ro

și celor anorganice pentru a-și procura cele necesare vieții. Uzează atît de heterotrofie cît și de autotrofie.

Din categoria autotrofelor fac parte bacteriile reducătoare de sulfați, bacteriile metanice *(Methanobacterium formicium)* etc.

C. Tipurile de bacterii producătoare de coroziuni se pot clasifica în cîteva categorii, după procesele metabolice care le sînt specifice.

a. *Bacteriile reducătoare de sulfați* efectuează această operație chimică cu ajutorul hidrogenului, după o reacție de tipul: $H_2SO_4 + 8H \longrightarrow H_2S + 4H_2O$. Ulterior, hidrogenul sulfurat format trece fierul în sulfură de fier: $Fe + H_2S \longrightarrow FeS + H_2$ punînd în libertate hidrogen. Iar caruselul coroziunii se continuă. Există mai multe specii de asemenea bacterii. Dintre ele, cel mai frecvent întîlnit este *Desulfovibrio desulfuricans*, o specie deosebit de rezistentă la variațiile de temperatură. Pentru a trăi și a prolifera are neapărat nevoie de un mediu în care să existe sulfați și substanțe nutritive, precum și de lipsă totală de oxigen liber, necombinat.

Sînt frecvent întîlnite în apele de adîncime și de aceea prezintă interes nu numai pentru inginerul care-și îngrcapă construcțiile, ci și pentru arheolcgul care dezgroapă și conservă urme ale trecutului îndepărtat. Aceste urme au stat un timp îndelungat în apropierea unor asemenea ape, au suferit o acțiune corozivă și ridică probleme grele atunci cînd trebuie conservate în colecții.

b. *Bacteriile care oxidează sulfurile* sînt un alt tip de bacterii care, cu cele reducătoare de sulfați, formează unul dintre cuplurile de oxidc-reducere tipice în acest gen de coroziune. Ele oxidează compușii cu sulf în moleculă pînă la formarea de acid sulfuric. Acesta, în final, produce coroziuni care au drept rezultat apariția sulfaților: $S^{2-} \longrightarrow SO^{2-}_4$.

c. *Bacteriile care consumă, în cursul proceselor metabolice proprii, ioni de fier sau mangan* formează o a treia categorie. Se înțelege ușor că apele feruginoase sînt medii excelente pentru ele, mai ales dacă au și bioxid de carbon dizolvat în ele. Bacteriile care consumă fier sînt aerobe. Spre deosebire de tipul precedent de bacterii, ele nu provoacă produse corozive datorită apariției unui produs metabolic foarte acid, care, ulterior, ar ataca materialele metalice. Consumînd și îndepărtînd ionii feroși din soluții, ei contribuie indirect la un proces de coroziune galvanică: reacția anodică: $Fe \longrightarrow Fe^2 + 2e^-$ reacția de oxidare: $Fe^{2+} \longrightarrow Fe^{3+} + e^-$

Sursa de energie necesară vieții lor constă în reacția de oxidare a fierului feros în cel feric. Consumînd oxigenul, creează condiții de anaerobioză și de aceea se găsesc, în multe cazuri, asociate cu bacteriile reducătoare de sulfați care sînt, după cum am văzut-o, anaerobe.

Dacă oxidarea respectivă provoacă o sărăcire locală în oxigen, reacția de coroziune se continuă și printr-o depolarizare a reacției anodice, prin care fierul este trecut în ion feros. Pe de altă parte, trecînd ionii feroși în ferici și apărînd hidroxid feric, ei fac să se acumuleze local acest hidroxid pe metalul pe care și-au fixat coloniile. Aceste acumulări de nămoluri roșu-brune generează de asemenea și un alt tip de coroziune, acel datorit aerării diferențiale, tip care accentuează și mai mult efectul coroziunii electrochimice. Este interesant de remarcat că, în acest caz, arheologul are surpriza să nu găsească sub aceste nămoluri piesele desgropate atît de corodate cît s-ar aștepta, judecînd după cantitatea de nămoluri. Explicația constă în faptul că o parte din aceste nămoluri nu provine din materialul obiectului ci din mediul înconjurător.

d. *Bacteriile care oxidează hidrogenul și reduc bioxidul de carbon*, prin faptul că îndepărtează hidrogenul catodic, conduc la coroziuni destul de primejdioase. Principalele reacții, în acest caz, sînt:

a. $4Fe \longrightarrow 4Fe^{2+} 8e^-$

b. $8^{e-} + 8H^+ \longrightarrow 8H$

c. $CO_2 + 8H \longrightarrow CH_4 + 2H_2O$

d. $4Fe^{2+} + 8OH^- \longrightarrow 4Fe(OH)_2$

e. *Bacteriile nitrifiante* atacă pietrele calcaroase ale monumentelor istorice cu acizii azotos și azotic, produse ale metabolismului lor. Sinteza acestor acizi o fac plecînd de la amoniacul conținut în apa de ploaie sau cea provenită din soluri. Produsele de coroziune sînt azotați sau azotiți de calciu. Aceștia, fiind solubili în apa de ploaie, sînt antrenați, iar pietrele rămîn cu suprafața liberă atacului corosiv.

f. O altă categorie de bacterii care produc coroziunea sînt cele care formează, pe alte căi, depuneri sub formă de nămoluri. Aceste nămoluri pot produce coroziuni, fie datorită unor aerări diferențiale, fie datorită favorizării apariției unor concentrații locale deosebit de corosive în acizi sau gaze, fie creînd diferențe de potențial. Se înțelege ușor că, în cazul acumulării de nămoluri, coroziunea crește în chip de « boule de neige », datorită faptului că, pe măsură ce se mărește cantitatea de nămol, crește și un teren deosebit de propice pentru dezvoltarea bacteriilor anaerobe.

g. În afară de aceste bacterii, mai trebuie menționate și altele care nu intră în categoriile de mai sus, dar care iau contact cu unele obiecte care vor intra în colecțiile muzeale de multe ori înaintea muzeografului. Este vorba de *Clostridium aceticum* care sintetizează acid acetic, *Hidrogenomonas facilis* care sintetizează apă din oxigen și hidrogen ș.a.

D. *Forma* microorganismelor care provoacă degradări corozive este foarte variată. Bacteriile reducătoare de sulfați sînt vibrioni, *Thicbcccilus ferrioxidans* este bacil, *Micrococcus denitrificans* sînt coci ș.a.m.d.

https://biblioteca-digitala.ro

Însăşi *mărimea* lor este foarte variabilă. Bacteriile reducătoare de sulfaţi au maximum 4 microni, în timp ce bacteriile feruginoase au 6—700 microni.

E. În ceea ce priveşte *pH-ul optim* în care vieţuiesc aceste microorganisme, trebuie remarcat că:

— Unele dintre ele îl au foarte scăzut (bacteriile care oxidează sulfurile, cele nitrifiante, *Clostridium aceticum*, *Thiobaccilus ferrioxidans* etc.);

— Altele au un pH optim în jurul celui neutru (bacteriile consumatoare de fier şi mangan, bacteriile metanice etc.);

— Tot astfel, bacteriile care consumă ioni de fier se dezvoltă bine în medii cu pH cuprins între 5,8 şi 7,2, dar peste 8,2 sînt inhibate.

— În fine, altele îl au ridicat *(Micrococcus denitrificans*, bacteriile feruginoase etc.).

F. Coroziunea biologică se efectuează după mai multe mecanisme specifice tipului sau tipurilor de bacterii care o produc. O parte dintre ele le-am văzut în cele ce preced. Să le examinăm ceva mai în amănunţime.

Un prim mecanism este cel de care am amintit la bacteriile consumatoare de fier: oxidarea ionilor de fier bivalent, extragerea lor din apa şi trecerea în hidroxid feric. Acumulările de nămoluri rezultate conduc, mai departe, la coroziuni datorite unor aerări diferenţiale — micropile de coroziune — la coroziuni galvanice, datorită îndepărtării ionilor feroşi din soluţie etc. Exemplul oferă un caz tipic în care se împleteşte strîns coroziunea bacteriană cu coroziunea electrochimică. Se poate remarca încă o dată complexitatea fenomenelor de biocoroziune şi necesitatea de a fi examinate, sub toate aspectele, atunci cînd apar. Dacă nu se procedează astfel, există riscul de a nu putea fi combătute eficient.

Se remarcă uşor că, în acest caz, nu intră în joc substanţe tipic corozive. Depunerile de materiale extrase din mediul exterior creează condiţiile unei aerări diferenţiale, cu toate implicaţiile electrochimice cunoscute. Asemenea cazuri le întîlnim şi la obiecte de fier care au stat un timp oarecare în apa stagnantă a unui lac. Bacterii aerobe (coci şi bacili mai puţin cunoscuţi) oxidează ionii de fier şi mangan prezenţi în apă şi-i trec în hidroxizi care precipită. Dacă este prezent şi bioxidul de carbon — şi acesta este totdeauna prezent — procesele metabolice sînt mult favorizate. Precizăm că apariţia nămolurilor poate fi datorită şi unor alge, ciuperci sau diatomee. Efectele produse sînt aceleaşi. Se remarcă, de asemenea, că depunerile — spre deosebire de ceea ce se întîmplă în cazul altor mecanisme — sînt provenite, în cea mai mare parte, din mediul exterior, nu din materialul obiectului corodat.

Produsele metabolice ale unui număr mare de bacterii sînt acide. În acest caz, acţiunea coroziunii este directă. Avem de-a face cu acţiunea chimică a unor produşi tipic corozivi. Dacă nu apare alt acid, apare cel puţin bioxid de carbon sau hidrogen sulfurat, care se solvă în apă. În multe cazuri apar însă acizi puternici ca acidul sulfuric, azotic, azotos, lactic, sau acetic. Acumulaţi pe porţiuni mici, ei pot atinge concentraţii la care se produc coroziuni foarte intense. Aceste variaţii de concentraţii conduc, în final, şi la diferenţe de potenţial, implicit, la coroziuni anodice.

Un asemenea caz de coroziune cauzată de produsele metabolice l-am întîlnit la bacteriile care oxidează sulfurile. Dar se mai întîlneşte şi în altă parte. La bacteriile nitrifiante apare acidul azotic şi cel azotos rezultat din oxidarea amoniacului din aer sau solvit în apă. La *Clostridium aceticum* apare acidul acetic sintetizat de bacterii din hidrogen şi bioxid de carbon. La *Thiobaccilus ferrioxidans* apare tot acidul sulfuric, cu ocazia trecerii sulfatului feros în sulfat feric. Nu trebuie să ne imaginăm că este neapărat nevoie să se acumuleze în cantităţi şi concentraţii mari acizi produşi în metabolismul bacterian. Astfel, la metale, multe dintre ele au o pătură protectoare, foarte subţire, de oxizi. Ea poate fi naturală sau creată intenţionat. Dacă produsele metabolismului bacterian distrug — parţial sau total — această pătură, se creează cale liberă atacurilor corozive de alt tip.

Un al treilea mecanism de coroziune, oarecum înrudit cu precedentul, este cel în care se formează celule galvanice, de coroziune locală.

Un ultim tip de coroziune care trebuie amintit este cel în care microorganismele atacă acoperirile puţin corozive protectoare. Este vorba, îndeosebi, de acoperirile de natură organică. Fiind distruse, ele nu-şi mai îndeplinesc rolul, lasă substratul descoperit atacului coroziunii. După unele cercetări, dintre materialele plastice, polietilena şi p.v.c.-ul s-au dovedit cele mai rezistente la atacul bacteriilor şi al ciupercilor. Ţesături de bumbac impregnate cu gudron, asfaltul, produsele petrolifere sau chiar asbestul îmbibat cu gudron au fost sensibile la acest atac.

G. Coroziunea construcţiilor îngropate este un caz special al fenomenelor de coroziune produse de microorganisme. Este necesar a fi precizate cîteva aspecte.

Concentraţia în bacterii descreşte cu cît ne coborîm mai mult în adîncime. Primul şi cel mai important motiv este acela că, cu cît ne depărtăm de suprafaţă, cu atît descreşte cantitatea de substanţe nutritive necesare vieţii bacteriilor. Desigur, că în cazul unor soluri în care straturile de pămînt au fost recent deranjate, lucrurile se pot petrece şi altfel. Alţi factori importanţi pentru dezvoltarea microorganismelor sînt: pH-ul specific fiecărui tip de bacterie; temperatura (la fel de specifică tipurilor de bacterii), cantitatea de apă prezentă; cantitatea de oxigen prezent; unele microorganisme sînt favorizate de prezenţa oxigenului liber, altele nu; afînarea solului ş.a.

Cu ocazia lucrăriior de îngropare ale unor construcţii şi montaje însă, se întîmplă inevitabil o serie de lucruri care fac să se complice şi mai mult fenomenele de coroziune respectivă.

Introducerea unor materiale organice în cantităţi mari se traduce, de fapt, în mărirea substanţelor nutritive necesare vieţii şi dezvoltării bacteriilor. Ele se pot dezvolta la adîncimi mai mari decît cele normale.

https://biblioteca-digitala.ro

Afînarea solului, cu ocazia acoperirii construcţiilor îngropate, măreşte — la adîncime — cantitatea de oxigen prezent. Acest lucru este favorabil pentru aerobe.

H. În ceea ce priveşte *combaterea* florei microbiene producătoare de coroziuni la montaje, utilaje, construcţii, piese muzeale şi monumente trebuie precizate cîteva idei de bază:

1. Fiecare problemă de coroziune bacteriologică trebuie tratată ca un caz particular, nu se poate lucra cu şabloane. Nu avem cunoştinţă să se fi descoperit, încă, un bactericid universal.

Recoltarea, însămînţarea, separarea şi identificarea microorganismelor este primul stadiu de lucru. Urmează apoi testarea unor substanţe bactericide — mai întîi în laborator şi apoi pe teren. Proba pe teren sau în exploatare a bactericidului este singura-concludentă. Nu trebuie uitat că eficacitatea bactericidului depinde de tipul bacteriei, de suşă şi, mai ales, de asociaţia bacteriană existentă pe teren.

2. Este necesar a fi efectuate probe din care să se vadă în ce măsură însuşi bactericidul este coroziv.

Nu ar fi deloc interesant ca, încercînd să combatem o coroziune biologică, însuşi bactericidul să producă o coroziune chimică sau electrochimică de o oarecare importanţă.

3. Ordinea criteriilor după care este indicat să ne călăuzim atunci cînd alegem un bactericid este indicată a fi, de cele mai multe ori, corozivitatea, eficacitatea şi numai apoi preţul.

4. Gama substanţelor chimice folosite în combaterea coroziunii biologice este foarte largă. Dintre ele citãm: săruri anorganice metalice (Cu, Zn), clorul, hipocloriţi, unii dintre naftenaţi, fenolii cloruraţi, formaldehida, cîţiva compuşi ai amoniacului, compuşii organici ai zincului, alte substanţe organice ca violetul de genţiană sau unele amine ş.a.m.d. Aproape toate se fabrică sau se pot fabrica uşor în ţară.

5. În ceea ce priveşte modul de aplicaţie, bactericidele respective se aplică în sistemele clasice: impregnare sub vid sau presiune, fumigaţie, stropire, pensulare, imersare ş.a. Se operează atît asupra locurilor atacate cît şi asupra vecinătăţilor infestate cu flora microbiană respectivă. În unele reţete de protecţie, introducîndu-se mai mulţi componenţi, unii dintre ei sînt astfel aleşi încît să se efectueze o reacţie chimică de precipitare pe locul vizat, în scopul împiedicării spălării bactericidului. Alţi componenţi au ca rol numai modificarea pH-ului vecinătăţilor într-un sens nefavorabil vieţii microorganismelor corodante depistate.

6. În timpul proiectării trebuie evitate locurile în care se pot depune nămoluri şi, deci, să se favorizeze apariţia şi proliferarea coloniilor microbiene producătoare de leziuni corozive.

7. În exploatare, în legătură cu această apariţie a unor nămoluri, trebuie efectuate curăţiri periodice a acestor depuneri.

Dintre alte metode de combatere a coroziunii biologice citãm: izolările cu straturi protectoare de lacuri, emailuri, vopsele, panglici adezive etc.; sterilizarea cu ultrasunete, ultraviolete sau căldură; uscarea cu ajutorul electroosmozei sau a încorporării unor anumite materiale; intercalarea unor materiale foarte puţin poroase, în ziduri, în scopul întreruperii vehiculării apei din sol prin capilaritate; aplicarea unor impermeabilizanţi inerţi din punct de vedere chimic, cum ar fi silicanii şi aplicarea unei protecţii catodice.

8. În legătură cu flora microbiană aflată în locurile atacate de biocoroziune, trebuie menţionat că, cu cît ne ridicăm mai sus pe o construcţie sau monument istoric cu atît flora este mai puţin complexă. Explicaţia constă în faptul că părţile inferioare sînt în contact cu solul şi, implicit, cu flora complexă pe care o conţine. În părţile superioare nu ajung decît bacteriile prinse de praf şi vehiculate de vînt (bacteriile nitrifiante, spre exemplu).

I. În legătură cu situaţia combaterii coroziunii provocate de bacterii s-au făcut unele începuturi la noi în ţară. Nici în ceea ce priveşte industria şi nici în ceea ce priveşte obiectele muzeale şi monumentele nu se poate spune, însă, că am realizat nivelul tehnicii din alte ţări.

Situaţia pare stranie, dacă ne gîndim numai la două lucruri. În ţară avem, prin şcoala doctorului Ion Cantacuzino, o tradiţie în bacteriologie veche de cîteva decenii. Tot în ţară, avem materii prime, laboratoare şi o industrie care poate să ne furnizeze aproape tot ceea ce ne-ar interesa în materie de bactericide şi utilaje specifice pentru administrarea lor.

Ţinînd seamă de toate acestea, o concluzie se desprinde clară. Este timpul şi este neapărat necesar ca să se înfiinţeze şi să se doteze corespunzător, cu lucrători ştiinţifici, utilaje şi reactivi, cel puţin un laborator puternic în care să se efectueze cercetări şi să se aplice metodele moderne cu care se poate salva, de la degradări corozive produse de bacterii, patrimoniul nostru cultural.

https://biblioteca-digitala.ro

FOTOGRAFIEREA DE LA DISTANȚE MICI

ȘERBAN BOICESCU

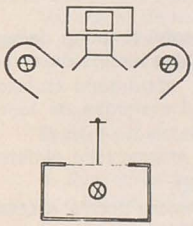

Fig. 1

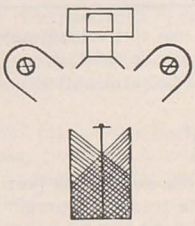

Fig. 2

Sistem de iluminare artificială, cu contralumină. Jos un bec așezat sub un geam opal, într-o cutie. Sus aparatul fotografic și două becuri laterale (sus stînga).

Sistem de iluminare artificială pentru crearea unui fond închis. Subiectul e așezat deasupra unei cutii, în care se creează un con de umbră (sus dreapta).

Subiectul așezat direct pe fond are umbre parazite (jos stînga).

Subiect așezat departe de fond și iluminat ca în desenul plasat sus în stînga (jos dreapta).

Fig. 3

Fig. 4

În activitatea de expunere, cercetare și conservare din cadrul muzeelor, indiferent de profilul lor, tehnica fotografică este solicitată să soluționeze o serie de probleme.

Un domeniu aparte al tehnicii fotografice, foarte mult solicitat în activitatea științifică și de cercetare, dar care mai pune probleme serioase în laboratoarele foto, este cel al fotografierii de la mică distanță; de aceea ne-am propus să dezbatem acest subiect în articolul de față, cu scopul de a pune la dispoziția celor interesați cîteva aspecte și relații folositoare în această direcție.

Convențional fotografierea de la distanțe mici a fost împărțită în 3 categorii și anume:

— *Fotografierea de la distanță mică*, în care subiectul este reprodus pe clișeu în mărime mai mică decît cea naturală, distanța pînă la subiect fiind cuprinsă între 1 m—10 cm.

— *Macrofotografia:* subiectul este reprodus în mărime egală sau ceva mai mare decît cea naturală; distanța pînă la subiect este cuprinsă între 20 cm—1 cm.

— *Microfotografia:* subiectul este reprodus în mărime mult mai mare decît cea naturală; distanța pînă la subiect este mai mică de 1 cm.

Laboratoarele fotografice din muzeele noastre sînt dotate în marea lor majoritate cu aparatură modernă de tipul Exakta, Pentacon, Praktisix ș.a. cu tot felul de dispozitive auxiliare, așa că nu vom mai discuta cerințele aparaturii, ci ne vom referi numai la tehnica de fotografiere în diferite situații.

În cazul fotografierii la mică distanță și al macrofotografiei, auxiliarele cel mai des utilizate sînt tuburile sau inelele intermediare și burdufurile speciale.

Deosebirea între inele și burdufuri constă în raportul de mărire direct. În timp ce inelele livrate pentru un tip de aparat nu permit decît cel mult dublarea distanței focale, deci redarea subiectului la scara 1 :1, burdufurile dau posibilitatea ca printr-o variere continuă a lungimii lor să se obțină un raport de mărire de 3 — 5 ori mai mare în imagine directă, pe clișeu.

Cînd nu se dispune de burdufuri, se pot utiliza mai multe seturi de inele în prelungire și atunci rezultatul este același.

Stadiul actual al tehnicii fotografice nu îngăduie ca prin procedeele macrofotografiei să se obțină măriri directe care să depășească valoarea 5 x sau 6 x.

Dacă totuși este necesar să se obțină o macrofotografiere într-un raport de mărire mai mare, 8—10 x, se pot cupla între ele două burdufuri cu ajutorul unor inele intermediare, în acest caz însă subiectul trebuie

https://biblioteca-digitala.ro

să aibă o adîncime foarte mică (sub 1 mm), deoarece profunzimea nu mai poate fi mărită oricît de mult s-ar diafragma (vezi tabel 1).

TABELUL Nr. 1

PROFUNZIMEA DE CÎMP, EXPRIMATĂ ÎN MM
ÎN RAPORT CU DESCHIDEREA DIAFRAGMEI

Mărimea imaginii în raport cu subiectul	5,6	8	11	16	22
1	1,1	1,6	2,2	3,2	4,4
1,5	0,6	0,9	1,2	1,8	2,4
2	0,4	0,6	0,8	1,2	1,7
3	0,19	0,27	0,37	0,53	0,8
5	0,10	0,14	0,20	0,29	0,51
8	0,06	0,08	0,12	0,17	0,21
10	0,04	0,06	0,09	0,13	0,16

Odată cu prelungirea extensiunii, indicii diafragmelor nu mai sînt valabili pentru calculul timpului de expunere, drumul parcurs de lumină în spatele obiectivului mărindu-se sensibil, iar intensitatea luminii devenind mai slabă, deoarece ea scade cu pătratul distanței, în speță cu pătratul extensiunii.

Pentru aceste cazuri se folosește formula:

$$\text{Prelungirea timpului de expunere} = \left(\frac{\text{Distanța la imagine}}{\text{Distanța focală}}\right)^2$$

Regulă empirică: Factorul de expunere = 1/10 din mărirea extensiunii (vezi tabel 2).

Pentru fotografiile executate la o scară mărită se înmulțește totdeauna timpul de expunere normal necesar cu factorul de expunere respectiv

TABELUL Nr. 2

PRELUNGIREA EXTENSIUNII, SCARA IMAGINII ȘI FACTORUL DE EXPUNERE
PENTRU OBIECTIVELE CU f = 35 mm; 50 mm; 58 mm; 135 mm

Prelungirea extensiunii	dă extensia	Scara imaginii pentru obiective de				Factorul de expunere pentru obiective de			
		35 mm	50 mm	58 mm	135 mm	35 mm	50 mm	58 mm	135 mm
50 mm	2×	1,4:1	1:1	0,9:1	0,4:1	6	4	4	2
100 mm	3×	2,9:1	2:1	1,7:1	0,7:1	15	9	8	3
150 mm	4×	4,3:1	3:1	2,6:1	1,1:1	28	16	13	5
200 mm	5×	5,7:1	4:1	3,4:1	1,5:1	45	25	20	6

De menționat că obiectivele sînt calculate și corectate pentru distanțe mari pînă la subiect și distanțe mici pînă la imagine. Fotografiile la scară mărită se execută în condiții inverse: distanțele pînă la subiect sînt mici, iar distanțele pînă la imagine sînt mari.

De aceea, pentru fotografiile la mică distanță executate la scară mai mare de 2:1, se recomandă să se inverseze poziția obiectivelor și să se îndrepte lentila posterioară spre subiect, fixîndu-se printr-un inel filetat. În acest caz punerea la punct precisă nu se mai poate face cu șurubul elicoidal, ci trebuie să se execute fie prin deplasarea aparatului fie prin deplasări ale subiectului.

Uneori trebuie calculat cu cît să se prelungească extensiunea pentru a realiza o anumită scară de reproducere. În acest caz se utilizează formula:

$$\text{Scara de reproducere} = \frac{\text{Mărimea imaginii}}{\text{Mărimea naturală}} = \frac{\text{Mărimea extensiunii}}{\text{Distanța focală}}$$

Exemplul 1: Să se fotografieze, folosind un obiectiv cu f = 50 mm, un subiect de 30 mm lungime naturală a cărui imagine să fie redusă la jumătate

$$\frac{15 \text{ mm (mărimea imaginii)}}{30 \text{ mm (mărimea naturală)}} = \frac{\times \text{ (mărimea prelungirii)}}{50 \text{ mm (distanța focală)}} \qquad \times = 25 \text{ mm}$$

https://biblioteca-digitala.ro

Deci obiectivului în poziția infinit i se vor intercala inele de prelungire cu lungimea de 25 mm. Expunerea va fi de 2,5 × mai mare.

Exemplul 2. După un obiect cu lungimea de 8 mm trebuie să se obțină o imagine de 2 × mai mare. Ce inele intermediare trebuie să adăugăm, obiectivul fiind de 50 mm?

În acest caz:

$$\frac{16 \text{ (mărimea imaginii)}}{8 \text{ (mărimea naturală)}} = \frac{\times \text{ (mărimea prelungirii)}}{50 \text{ (distanța focală)}} \qquad \times = 100 \text{ mm}$$

Deci obiectivului de 50 mm în poziția infinit trebuie să-i montăm inelele intermediare de lungimea 100 mm. Timpul de expunere se mărește de 10 ori.

În cazul cînd se folosesc inelele intermediare trebuie să se cunoască deci:

1) Scara de mărire care se obține cu fiecare combinație de inele;

2) Mărimea subiectului cuprins în fiecare treaptă de mărire.

Poziția cea mai avantajoasă de fotografiere în macrofotografiere este cea verticală, burduful de prelungire fiind fixat pe o sanie cu cremalieră, care-i permite reglarea prin deplasări înainte și înapoi. La rîndul ei sania cu cremalieră poate fi fixată pe stativul vertical special sau pe un trepied cu cap panoramic și nucă.

Subiectele mai des tratate în cadrul acestei tehnici sînt scene din viața micilor animale, insecte vii sau naturalizate, omizile cu desen pronunțat ce se deplasează pe ramuri ori pe frunze, imagini de ansamblu ori detalii ale unor plante de dimensiuni mici, flori, texturile unor țesături etc.

Pentru ca fotografia să fie cît mai veridică și toate detaliile ce trebuiesc evidențiate să apară clare, este foarte important cum se face iluminarea subiectului și ce material fotografic se folosește.

Varietatea de iluminare recomandabilă în cazul fotografierii de la distanță mică este determinată de mobilitatea sau imobilitatea subiectului.

— *Iluminarea naturală* nu poate fi folosită decît dacă subiectul ales spre fotografiere se caracterizează printr-o absolută imobilitate, deoarece se folosesc deschideri relativ mici (pentru mărirea profunzimii) care necesită timpi de expunere lungi.

Printre subiectele ce pot fi fotografiate în cazul utilizării exclusive a iluminării naturale citām ca exemple: detaliile unei scoarțe de copac, ciupercile și mușchii prinși în scoarță, secțiuni practicate într-o tulpină etc.

— *Iluminarea mixtă* se folosește la fotografierea unor subiecte în mișcare: insecte ce se deplasează pe tulpini, o floare mișcată de vînt.

Iluminarea aceasta trebuie să fie atît de intensă încît să permită fixarea unor timpi de expunere scurți, chiar și în cazul unei puternice diafragmări a obiectivului (d = 16; d = 22).

În practică se folosesc izvoarele de lumină artificială de tipul fulgerelor electronice.

— *Iluminarea artificială*. Este lumina care se folosește la fotografiile executate în laborator și cu care se execută marea majoritate a fotografiilor de la distanțe mici.

Iluminarea subiectului se face cu lămpi cu incandescență de tip obișnuit sau fotografic de 100—200 W.

Folosirea unor lămpi cu putere mai mare produce căldură, care poate duce la degradarea materialului de fotografiat (insecte naturalizate) precum și a unor iradieri ce duc la estomparea detaliilor la obiectele mici ori crearea de reflexe nedorite.

Cînd se urmărește evidențierea unor texturi (aripile la albine, viespi, textura unei țesături fine) se folosește iluminarea de jos în sus cu ajutorul unui bec de 50—100 W, așezat sub un geam opal.

De reținut că iluminarea generală trebuie să fie de 3—4 ori mai puternică decît a becului de contralumină.

În această situație subiectul apare perfect conturat, fără umbre pe un fond alb (Fig. 1 și Fig. 4)

Atunci cînd piesele de fotografiat sînt albe sau de culoare deschisă, ele se fotografiază pe fond închis ori negru.

Crearea fondului uniform se realizează cu ajutorul unui con de umbră (Fig. 2).

Se va evita așezarea pieselor direct pe fond, deoarece apar umbre parazite (Fig. 3 și 4)

Un dispozitiv foarte bun pentru iluminarea subiectului este acela al unui abajur cu becuri care dirijează o lumină fără umbre. Becurile sînt de putere mică, dar prin numărul lor mare totalizează aceeași putere ca a două becuri de 100 W. Numărul becurilor trebuie să fie totdeauna par (4—6—8). Abajurul se montează direct pe obiectiv cu ajutorul unui cercel de prindere.

Materialul sensibil cu care se fotografiază trebuie să fie de sensibilitate mică sau mijlocie, deoarece se știe că acestea au cea mai bună putere de separație, condiție esențială pentru redarea detaliilor fine. Developarea filmelor se va face totdeauna în revelatori ultrafini de tipul Atomal, Final, ORWO 14.

Lucrînd cu multă atenție și meticulozitate, deoarece fotografierea de la mică distanță este un domeniu care impune această condiție, folosind toate indicațiile date precum și experiența și priceperea individuală, rezultatele pot fi dintre cele mai bune.

BIBLIOGRAFIE

1. Dicu Al. — 1961 — *Manualul fotografului amator*. Editura științifică — București.
2. Iofis E.A. — 1955 — *Manual practic de fotografie*. Editura tehnică, București.
3. Stapf H. — 1958 — *Practica fotografică*. Editura tehnică, București.

https://biblioteca-digitala.ro

MIRCEA POPESCU
și ZOE STOICESCU

PREPARAREA MULAJELOR DE BATRACIENI ȘI REPTILE

Fig. 1. — Pregătiri pentru confecționarea negativului

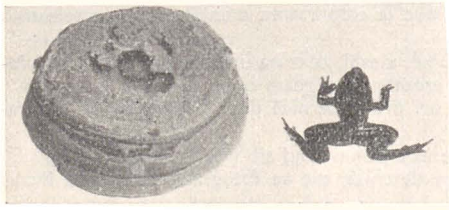

Fig. 2. — Scoaterea broaștei din negativul de ceară

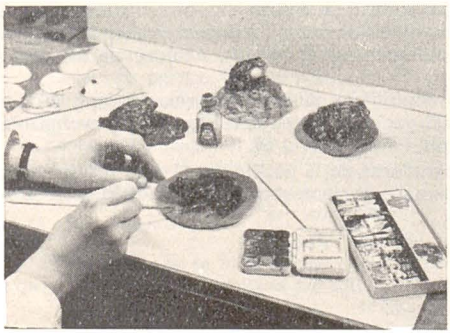

Fig. 3. — Colorarea pozitivului

În ultima vreme o serie de muzee de științele naturii din țările europene prezintă în expozițiile de bază batracieni și reptile sub formă de mulaje (din gips sau material plastic) înlocuind astfel preparatele împăiate care nu reușesc întotdeauna să redea fidel aspectul animalului. Asemenea mulaje putem întîlni printre exponatele muzeelor din Norvegia, Suedia, R.F.G., R.D.G., Elveția și alte țări cu frumoase tradiții în tehnica prezentării animalelor.

În țara noastră asistăm la o creștere continuă a numărului de muzee de tot felul. Apar mereu muzee de științele naturii și secții de acest gen în cadrul muzeelor regionale și raionale. Vechile expoziții se reorganizează pe baze noi, moderne. În consecință se impune o îmbunătățire a tehnicii de restaurare și în domeniul științelor naturii. Cadrele de restauratori au sarcina de a găsi forme cît mai eficiente în redarea veridică a elementelor floristice și faunistice în expozițiile muzeale.

Plecînd de la ideea superiorității mulajului față de piesa împăiată — în cazul batracienilor și reptilelor — am trecut la realizarea lui în laboratorul Muzeului regional de științele naturii din Ploiești. Vom prezenta în cele ce urmează etapele importante ale realizării unui asemenea mulaj. În ce privește alegerea animalelor, exemplarele care se prepară — batracieni sau reptile — trebuie să fie cît mai frumoase, viu colorate, forme tipice.

Uciderea animalelor prin narcotizare este o operație ce trebuie făcută cu deosebită grijă, Folosind de pildă narcotice în cantitate prea mare, vom căpăta un animal rigid, greu de aranjat în poziția dorită. Pentru omorîrea batracienilor și reptilelor se folosesc mai multe metode. Una dintre ele constă în a pune animalul într-un vas de sticlă al cărui fund îl tapetăm cu vată, peste care așezăm o plasă de sîrmă. Animalul se plasează deasupra ei și cu ajutorul unei pipete picurăm pe vată narcoticul.

Pentru batracieni rezultate bune se obțin cu cloroform în cantități mici, iar pentru reptile folosind un amestec de cloroform și eter acetic în părți egale (eterul se toarnă încet peste cloroform pentru a evita o supraîncălzire). Cloroformul pur nu este indicat pentru reptile, întrucît acestea își sbîrcesc pielea, prin contractarea puternică a mușchilor. Într-un mod deosebit se narcotizează tritonii. Aceștia se pun într-un vas cu apă în care introducem picătură cu picătură narcoticul (nicotină 5% soluție apoasă sau chloretan = aceton — cloroformul 0,5 — 1%).

https://biblioteca-digitala.ro

Batracienii se narcotizează în genere ușor. Reptilele însă cedează mai greu acțiunii substanțelor narcotice. De aceea este necesară la acestea din urmă o verificare a narcotizării, care se realizează prin întinderea animalului pe spate și apăsarea cu degetul arătător în ultima treime a corpului. Mișcarea cozii ne demonstrează o anestezie parțială.

A treia operațiune este luarea negativului. Pe o bucată de geam se modelează din lut o frunză de nufăr — pentru broaște, sau o stîncă pentru reptile. Pe acest suport așezăm animalul în poziția dorită. La broaște se introduc prin gură tampoane de vată în orbite spre a se menține ochii bulbucați. Capul animalului trebuie susținut cu un bold.

Înconjurăm animalul și suportul său (frunza sau stînca) cu un zid din lut care să fie puțin mai înalt decît piesa noastră (fig. 1). Se umple interiorul astfel obținut cu ceară de albine curată în stare topită, așa fel ca animalul să fie complet acoperit.

După solidificarea cerii scoatem broasca sau reptila cu foarte multă atenție, pentru a nu produce rupturi sau deformări ale negativului. Lăsăm negativul aproximativ 30 minute pentru ca ceara să se usuce și să se întărească bine în interiorul său (fig. 2).

Pozitivul se confecționează din gips sau material plastic. Gipsul se prepară sub forma unei paste subțiri pentru ca să poată pătrunde în toate amănuntele negativului. Așteptăm ca acesta să se usuce, pentru ca apoi formațiunea gips — ceară să poată fi introdusă într-un vas metalic în care să se topească ceara deasupra unei surse de căldură (reșou). Vom obține pozitivul din gips, care trebuie bine spălat cu benzină ușoară.

În cazul folosirii materialului plastic, cel mai indicat pentru obținerea pozitivului este siliconul. Negativul, de astă dată, nu mai poate fi turnat din ceară, ci din calcinat (o substanță întrebuințată în tehnica dentară). Calcinatul se prepară ca și gipsul, căpătînd un material de consistență gelatinoasă, care prezintă avantajul unei ușoare desprinderi de pe pozitiv. Siliconul se toarnă în negativ și se introduce în termostat la 170°C.

Pozitivul odată realizat, curățat cu benzină, trebuie colorat pentru a obține o piesă asemănătoare cu originalul. Această ultimă operație este poate cea mai dificilă, de ea depinzînd în mare măsură reușita preparatului. Este, desigur, nevoie de talent, spirit de observație, atenție. Cum procedăm? Întrucît prin omorîrea animalului — mai ales prin acțiunea cerii calde asupra tegumentului — acesta își schimbă culoarea, cînd avem mai multe exemplare păstrăm cîteva vii pentru a colora mulajul după natură, observînd broasca sau șopîrla anesteziată ușor. Cînd ne lipsesc însă dublurile — realizăm, înainte de a începe operațiile premergătoare preparării mulajului, un desen amănunțit pe hîrtie al animalului, dîndu-i și coloratia respectivă. Mulajul îl colorăm apoi cu acuarelă după desenul realizat anterior. În sfîrșit cînd vopseaua este complet uscată întindem cu o pensulă moale un strat de nitrolac subțire, care conferă luciul specific tegumentului (fig. 3).

Ochii se colorează fie pe gips, ca și restul corpului, sau se pot aplica ochi de sticlă care se introduc în adînciturі executate în acest scop în orbite.

Cu aceasta construirea mulajului fiind încheiată, rezultatul muncii este supus analizei critice, atît a realizatorilor cît și a celorlalți specialiști din cadrul colectivului. Condiția esențială: să semene cît mai bine, pînă în cele mai mici detalii, cu originalul.

Pe măsura perfectării executării mulajelor, ne-am propus realizarea unor colecții complete de batracieni, reptile, pești. Vom îmbogăți astfel colecțiile muzeului cu numeroase piese, la un preț minim.

Acestea ne vor sta la dispoziție fie pentru întocmirea de expoziții temporare, fie pentru înzestrarea secțiilor raionale ce le vom organiza.

Universitatea București
SEMINARUL DE ARHEOLOGIE
„VASILE PÂRVAN"

https://biblioteca-digitala.ro

muzee, expoziții, colecții

MARIA GH. MARINESCU

Muzeul memorial «Dr. Gh. Marinescu»

Gh. Marinescu este unul din cei mai mari cercetători ai lumii, care și-au adus aportul la opera colectivă și universală de înaintare a științei medicale. El a contribuit la scrierea istoriei micului și complicatului organism al celulei nervoase, la cunoașterea legilor vieții și îmbolnăvirii ei. Istoria celulei nervoase merge mînă în mînă cu istoria evoluției gîndirii și conștiinței umane. Fără existența funcției psihice universul ar ființa mai departe neperceput, neobservat de nimeni. Rîuri de cerneală au înegrit tone de hîrtie scrise de acei care căutau să aducă lumină în acest domeniu și ca în orișicare istorie au fost învingători și învinși. Mulți cercetători renunțaseră să mai înțeleagă mica celulă care trăiește, se dezvoltă, respiră, se hrănește, are o activitate superioară diferențiată apoi cu încetul, întocmai ca și organismul din care face parte, declină și moare. « **Moartea naturală e moartea prin creer** » spunea Gh. Marinescu. Nu era lucru prea greu să te pierzi în complexitatea micului cosmos, unde mintea și intuiția creatoare trebuiau să întregească ceea ce ochiul și tehnica nu mai putea să vadă. Nu era îndeajuns numai să vezi ceea ce lentila microscopului permitea, dar mai ales, înainte de toate, trebuia să știi să vezi și să interpretezi, fără confuzii, fără erori. Îndrumat de o minte clarvăzătoare, Gh. Marinescu a fost ferit să cadă în greșelile atîtor cercetători care clădeau teorii pieritoare.

Studiul neurologic, spre deosebire de alte ramuri medicale, s-a înjghebat mult mai tîrziu, iar neurologia românească începe cu primele lucrări ale lui Gh. Marinescu, privit cu drept cuvînt drept creatorul acestei științe la noi în țară.

Muzeul memorial prof. dr. Marinescu s-a înfăptuit în 1954 chiar în casa din str. Iulius Fucik nr. 27, pe vremuri fostă str. Sălciilor, în care a trăit o bună parte din viața sa și a murit marele savant, cercetător al materiei nervoase. O placă fixată pe fațada imobilului arată că Gheorghe Marinescu a trăit aici un lung șir de ani, din 1910 pînă la moartea sa, în 1938.

Casa, un parter spațios, se înfățișează în liniștea unei alei mărginită cu plopi bătrîni, așa cum arăta pe timpul cînd savantul urca zilnic cele 7—8 trepte de la intrare. Între zidurile ei odihnitoare, profesorul avea nu numai locuința, dar și laboratorul de histologie, biblioteca, seminarul de lucru, unde mulți elevi, tineri medici care au crescut și s-au dezvoltat sub îndrumarea profesorului, veneau să lucreze cu « maestrul » în afara orelor de muncă din spitale. Tot aici, s-au oprit nenumărați savanți, mari figuri ale medicinei, care, în treacăt sau în vizită prin țara noastră, veneau să-l vadă, să discute cu «colegul Marinescu».

Acum amintirea celui dispărut trăiește mai departe prin obiectele ce s-au păstrat de pe urma sa, ele exprimînd, fiecare în parte, cîte ceva din viața marelui creator. Fotografii, lucrări de specialitate în ediții originale, manuscrise, scrisori, tablouri, desene, biroul la care a lucrat, călimara, tocul ce l-a avut în mînă, toate povestesc de munca și activitatea celui care timp de 50 de ani a lucrat pentru binele omenirii și al patriei sale. Colecțiile muzeului înfățișează cronologic etapele mai importante din viața și activitatea sa clocotitoare; ele cuprind date biografice, științifice, sociale, politice și morale, căutînd să prezinte personalitatea marelui om așa cum a fost ea. S-au păstrat sute de piese, amintiri, mici fragmente din filmul unei rodnice vieți, de la scrisoarea sosită la o zi după moartea sa și prin care era înștiințat că Universitatea din Paris a decis să-i confere gradul de Doctor Honoris Causa pînă la abonamentul de tramvai pe linia 9, care-l ducea pe drumul său zilnic la spitalul Colentina.

La intrarea în holul mare, pe un panou, un fragment din discursul său de recepție la Academie din 1906 arată încrederea savantului într-o lume mai bună, într-o lume nouă: « **. . . Fără a fi vizionar sau optimist sunt ferm convins că va veni vremea cînd moartea nu va mai secera fără milă viața miilor și miilor de copii, victime ale organizației noastre actuale sociale. Omul nu va mai privi cu amar în jurul și îndărătul său** » . . .

Gh. Marinescu, născut la 28 februarie 1863 în București dintr-o familie cu mijloace modeste, și-a pierdut tatăl de timpuriu. El a urmat cursurile Seminarului central, o școală mai puțin costisitoare. După terminarea lor aflăm că s-a îndreptat către studiile medicale, urmînd totodată timp de un an și la Școala de poduri și șosele pentru a se dedica apoi științei vindecării omului suferind. Două panouri ilustrează perioada studenției în țară și peste hotare, din 1882—1897. Într-o pictură a timpului, semnată de pictorul francez Montchablon, apare tînărul Gh. Marinescu, intern al Spitalului Brîncovenesc, alături de profesorii săi Babeș, Assachi, Kalinderu și Buicliu. Acești mari reformatori ai medicinei românești, legați între ei printr-o frumoasă prietenie, l-au prețuit de timpuriu pe studentul Marinescu. Diferite acte, ca de pildă diploma de externat cît și pictura de mai sus, evocă acel trecut plin de mari făgăduințe. La terminarea studiilor medicale în 1889, Marinescu este trimis de Victor Babeș pentru specializare la vestita școală de neurologie de la Salpetrière, de sub conducerea profesorului Charcot, acolo unde îl mînau cu putere aspirațiile sale. O litografie a timpului ne arată pe fondatorul neurologiei franceze, J. Charcot, în timpul unei lecții audiată de mari somități medicale franceze și străine. În clinica marelui profesor, Gh. Marinescu, orientîndu-se cu pasiune spre neurologie, își desăvîrșește studiile sale.

La una din aceste lecții — și era pentru prima oară — un document ne relatează că Charcot anunță că prelegerea sa asupra nevritelor periferice va fi ilustrată și explicată cu piese histopatologice de către tînărul asistent al serviciului, Gh. Marinescu. O scrisoare document amintește că premiul de 1000 franci-aur a fost acordat de Academia de medicină belgiană, în 1896, lucrării lui Gh. Marinescu asupra epilepsiei. Deși tînăr, cum îl vedem într-o fotografie făcută la vîrsta de 27 ani, la Frankfurt, celebritatea îi surîdea. În teza sa de medicină, susținută la Paris în 1897 și păstrată în muzeu, Marinescu își documenta, ca și în alte lucrări, teoria sa originală asupra **Troficității reflexe,** o teorie de bază a neurologiei, arătînd, pentru prima dată, relația între mecanismul reflexelor nervoase cu funcțiunile organismului. Din documentele timpului expuse aflăm de răsunetul teoriei lui Marinescu, privită ca genială, atunci, de lumea medicală.

Alt panou înfățișează epoca reîntoarcerii sale în țară, în 1897, după 8 ani de peregrinări prin toată Europa, unde a căutat pretutindeni învățături care să-i permită realizarea unei opere nemuritoare. Exponatele arată că Gh. Marinescu ia conducerea primului serviciu de boli nervoase, înființat la spitalul Pantelimon, aflat pe atunci la 12 km depărtare de București, și e numit profesor la clinica bolilor nervoase. O pictură a profesorului la vîrsta de 34 de ani, drumul anevoios ce-l făcea zilnic la spitalul Pantelimon reprodus într-un sugestiv tablou, precum și alte aspecte marchează epoca eroică a Pantelimonului.

Tineri atrași de renumele profesorului, printre care și academicianul C. I. Parhon, primul intern al serviciului, se duc la Pantelimon spre a se iniția în tainele neurologiei. Lipsit de mijloacele tehnice necesare, geniul creator al lui Marinescu îi permite să ridice nivelul științei neurologice românești

https://biblioteca-digitala.ro

Clădirea muzeului

înscriind-o în harta neurologiei mondiale. Probleme majore ale neurologiei de azi sînt reflectate în lucrările lui Gh. Marinescu, scrise acum 40—50 de ani. Dar oamenii mari merg mereu înainte, în trecutul gîndirii lor găsim germenii viitorului. În vitrină sînt expuse cîteva din publicațiile păstrate în edițiile originale, cum sînt studiile asupra vieții și îmbătrînirii coloidelor, culturilor și transplantelor de țesuturi, magistralele sale studii anatomo-patologice, cît și minunata sa operă epocală **La cellule nerveuse**. Această lucrare totaliza cunoștințele timpului din acest domeniu, o bună parte datorîndu-se autorului ei.

Preocupările medico-sociale ale savantului, lupta sa pentru binele poporului apar în diferite lucrări ca de pildă în Discursul său de recepție la Academie (1906), în broșura **Nevroza traumatică și accidentele de muncă** (1907) și altele. Indicațiile asupra unui aparat cinematografic adus din Franța în 1899 menționează că prima aplicație a cinematografiei în lume la studiul neuro-patologiei este a medicului român Marinescu. O scrisoare trimisă de A. Lumière, inventatorul cinematografului, lui Gh. Marinescu confirmă acest lucru. În 1917 aflăm că Gh. Marinescu se află în fostul Petrograd și ia contact cu oamenii de știință ruși și sovietici ca: Bechterev, Pavlov și alții. În 1919 documentele ne spun că savantul este reținut la Londra pentru a-și pune știința în folosul răniților de război și i se publică lucrarea intitulată: **Cercetări anatomo-clinice asupra nevroamelor de amputație dureroase**, distinsă cu premiul Achucaro, semnat de marele histolog spaniol Ramon y Cajal.

În 1919 clinica de boli nervoase e mutată la spitalul Colentina și în jurul său se strînge o nouă școală — Școala de neurologie de la Colentina. Din lucrările păstrate în muzeu din epoca de la «Colentina» (1919—1938), se vădesc concepțiile noi ale lui Gh. Marinescu. Ele sînt bazate pe studiul fermenților, Gh. Marinescu fiind un precursor în domeniul histo-chimiei fermenților, pe studiul maladiilor datorite virușilor neurotropi, al citogeneticei umane, precum și pe aplicarea de noi metode și tratamente și pe însușirea concepției pavloviste, extinse de savant în neurologie. Importantă, din acest punct de vedere, este lucrarea: **Des Reflexes Conditionnels** apărută la Paris în 1935 și dedicată marelui fiziolog I. V. Pavlov.

Foarte edificatoare sînt scrisorile primite de savant de la mari oameni de știință din întreaga lume, ca Ramon y Cajal, Ehrlich, Sherington, Pierre Marie, R. Darwin și alții. Dar faima savantului trece oceanul și este invitat, oficial, în două rînduri de către Universitățile din Argentina, Brazilia și Uruguay să țină cursuri și conferințe. **«Lupt în cîmpul pașnic al științei pentru binele patriei noastre»** scrie savantul, atunci, acasă. Lupta sa pentru binele patriei n-a fost nisip aruncat în vînt și roadele ei slujesc și astăzi la prestigiul științei noastre în aceste țări. Lucrul acesta a fost confirmat, nu de mult, de către doctorul Vidal-Beretervide din Uruguay, care a participat la Congresul științelor medicale ținut la București în anul 1956. Vizitînd «Muzeul memorial Gh. Marinescu», el scrie, în registrul de impresii, că numele lui Gh. Marinescu este binecunoscut în cercurile medicale și universitare din Uruguay și că în urma vizitelor făcute în America Latină, în 1920 și 1930, de savantul român, s-au introdus în facultăți ore speciale de curs pentru studiul realizărilor medicinei românești. Același lucru este confirmat și de profesorul Hernandez Ramirez din Cordoba care a venit anume în București cu ocazia comemorării centenarului nașterii savantului român în 1963, iar recent ambasadorul Argentinei, medic el însuși, scrie în registrul de vizitatori: **«Figura extraordinară a marelui savant, profesorul Marinescu, rămîne cel mai strălucit exemplu pentru generațiile viitoare care vor studia neurologia».**

În camera de lucru a profesorului se află microscopul la care Gh. Marinescu este primul european care a văzut microbul sifilisului în creierul bolnavilor atinși de această boală. Apoi cărțile sale preferate, Shakespeare, Tolstoi, Eminescu, viața lui Beethoven.

Un număr de diplome, fotografii cu dedicații și alte obiecte personale completează atmosfera în care a trăit.

Din diferite documente, ca diplome și alte confirmări, aflăm că savantul român a fost membru a 36 de academii și societăți științifice din întreaga lume.

Un aspect nou creat de muzeu este cel privitor la relațiile cu diferite centre științifice de peste hotare ca Biblioteca de stat Saltîcov-Scedrin din Leningrad (căreia i s-a pus la dispoziție datele cerute despre savantul român), Departamentul de anatomie al Universității din Canada (Ontario), cu oameni de știință ca, de pildă, directorul Academiei de științe medicale din U.R.S.S., prof. N. V. Konovalov, prof. Hugo Spatz, directorul Institutului «Max-Plank» din Frankfurt și mulți alții. Toate aceste relații, printre multe altele, ne informează cum privește contemporaneitatea pe savantul român și prestigiul de care se bucură opera sa.

Trei albume și trei planșe murale, constituite de muzeu, oglindesc răsunetul centenarului lui Gh. Marinescu în țară și peste hotare, comemorare recomandată de Consiliul Mondial al Păcii în 1963.

Înnobilată de conștiința omului de știință față de semenii săi, activitatea lui Gh. Marinescu a fost permanent orientată de un cald ideal patriotic și umanitar. A fost sensibil la binele patriei și poporului din care a făcut parte și pentru ridicarea căruia s-a dăruit fără precupețire. Viața și activitatea lui Gh. Marinescu, reflectate în muzeul memorial, ne arată dragostea și respectul său pentru muncă și adevăr, pentru bine și progres.

Aspect din interior

https://biblioteca-digitala.ro

LUCIA BURLACU

Herbarul Czihak de la Muzeul de istorie naturală din Iaşi

Între colecţiile Muzeului de istorie naturală din Iaşi se află unul din cele mai vechi herbare din ţara noastră, ce are frumoasa vîrstă de aproape 130 de ani. Este herbarul Iacob Czihak.

El constituie de fapt debutul cercetărilor botanice din Moldova şi începutul herbarului Muzeului de istorie naturală din Iaşi. Reprezintă în acelaşi timp rezultatul străduinţilor depuse de membrii primului şi celui mai vechi lăcaş de cultură din Moldova, Muzeul de istorie naturală, înfiinţat de Societatea de medici şi naturalişti în 1834.

Membrii acestei societăţi şi-au propus o serie de obiective ştiinţifice, printre care şi acela de a inventaria flora Moldovei, misiune ce a fost încredinţată botanistului Iulius Edel şi farmacistului Iosef Szabo, cu care a colaborat şi Iacob Czihak.

Rezultatul primelor herborizări a fost o colecţie de aproape 1 400 plante, care a intrat în posesia muzeului încă din 1835. Herbarul a fost îmbogăţit de I. Szabo, aşa încît în jurul anului 1840 conţinea 2 844 exemplare de diferite specii. Acest herbar însă, care ar fi constituit o colecţie de mare valoare ştiinţifică, a fost dus în 1878 de doctorul D. Brîndză la secţia de botanică a Universităţii din Bucureşti, unde a fost distrus de incendiul declarat în clădirea acesteia la 1884.

Ceea ce se află astăzi în posesia muzeului nostru este herbarul cu un bogat material floristic adunat de Iacob Czihak, cu unele completări făcute probabil de Szabo şi Edel.

I. Czihak este una din marile figuri ale botanicii româneşti. Deşi medic, s-a ocupat cu cercetări de ştiinţe naturale, a stimulat şi a desfăşurat o activitate decisivă pentru înfiinţarea Societăţii de medici şi naturalişti din Iaşi. I. Czihak a fost apoi, aşa după cum a spus academicianul Traian Săvulescu, **«motorul şi sufletul acestei societăţi »**.

Herbarul ce-i poartă numele s-a păstrat mult timp în laboratorul de botanică al Universităţii din Iaşi, iar din 1950 a intrat din nou în posesia muzeului.

În momentul de faţă această colecţie botanică conţine 5 660 plante, majoritatea determinate pînă la specie (1 116 specii), puţine pînă la gen şi cîteva nedeterminate. Herbarul este clasificat după sistemul artificial al lui Charles Linné, care se bazează, după cum se ştie, pe numărul staminelor. Astfel plantele sînt grupate în clase denumite Monandria, Diandria etc.

Conţinutul acestui herbar este foarte variat, cuprinzînd reprezentanţi din majoritatea grupelor sistematice (licheni, muşchi, ferige, gimnosperme şi angiosperme — ultimele cele mai numeroase). Cu puţine excepţii materialul floristic face parte din flora lemnoasă şi herbacee, spontană, a ţării noastre. Se găsesc plante colectate din diferite medii, formaţii şi zone de vegetaţie. De remarcat că în cuprinsul acestui herbar se află numeroşi reprezentanţi ai florei alpine şi montane ca de exemplu: **Androsace villosa, Anemone alpina, Biscutella laevigata, Clematis alpina, Eritrichium nannum, Kernera saxatilis, Scutellaria alpina, Stachis alpina** etc.

Trebuie menţionat de asemenea şi faptul că se află şi multe specii mai rare pentru flora ţării noastre ca: **Convolvulus cantabricus, Cardamini graeca, Dracocephalum austriacum, Linaria dalmatica, Hesperis africana** (specie care astăzi este socotită incertă la noi), **Hedysarum obscurum, Melilotus dentatus, Pedicularis sceptrum-carolinum** etc. precum şi unele endemisme ca: **Aquillegia alpina, Ranunculus montanus** şi altele.

Deşi culese cu atîta trudă, plantele nu au decît numirea ştiinţifică, lipsind datele în legătură cu staţiunea şi localitatea.

Avînd în vedere însă faptul că cei cărora li s-a încredinţat misiunea alcătuirii florei Moldovei (aşa cum reiese din documentele pe care le avem la dispoziţie) şi-au desfăşurat expediţiile ştiinţifice pe teritoriul acestei provincii, putem trage concluzia că majoritatea speciilor existente în acest herbar, dacă nu toate, sînt colectate din Moldova. Un motiv în plus ce ne întăreşte această convingere este şi confruntarea cu **Indexul** plantelor ce constituie flora Moldovei, orînduit de dr. I. Czihak (în colaborare cu I. Szabo şi I. Edel) publicat în **Notiţe statistice**, din 1852, de Sutzu.

Pentru întărirea acestei afirmaţii pledează şi materialul publicat de I. Czihak în revista **Flora** din 1836, sub titlul **Florae Moldaviae specie, ac genera hucusque excursionibus explorata ac secundum Linnaei systemae ordinata**, lucrare în care se enumeră 1 116 specii din Moldova. Întrucît speciile citate în lucrarea amintită se găsesc şi în cuprinsul acestui herbar (în acelaşi număr), se poate conclude că la întocmirea ei Czihak s-a folosit de acest material floristic. De aceea credem că nu greşim cînd afirmăm că herbarul Czihak este primul care înserează flora Moldovei.

VALERIU BUTURĂ

Muzeul etnografic al Transilvaniei

Secţia în aer liber din Hoia

În profilul cultural al Clujului, Muzeului etnografic al Transilvaniei îi revin sarcini deosebit de importante, între care sînt şi acelea de a colecţiona şi valorifica în expoziţiile sale tezaurul cultural şi artistic creat de masele populare din cuprinsul Transilvaniei. Colecţiile de obiecte ale acestui muzeu, prin numărul şi profilul lor complex, se situează între cele mai importante din ţară. Ele sînt întregite acum cu o secţie în aer liber, prin organizarea căreia monumentele arhitecturale mai valoroase ale satelor vor fi aduse şi păstrate alături de monumentele istorice ale oraşului.

Problema înfiinţării unei secţii în aer liber pe lîngă Muzeul etnografic din Cluj, în care să se aducă şi să se păstreze cele mai reprezentative monumente ale arhitecturii populare, s-a pus în urmă cu patru decenii. Încă de la întemeierea sa, în ianuarie 1923, obiectivele comitetului de organizare şi ale direcţiunii au fost: obţinerea unei clădiri proprii şi a unui teren pentru a pune bazele unui muzeu etnografic în aer liber. Prin stăruinţele directorului de atunci, Romulus Vuia, a fost obţinut localul fără să se abandoneze şi celălalt obiectiv, acela al organizării unui muzeu în aer liber. « E un plan care cu puţină înţelegere s-ar putea realiza uşor, spunea R. Vuia în 1928. Prin aducerea la îndeplinire a acestui plan, oraşul Cluj ar ajunge în posesia celei mai instructive întreprinderi pentru atracţia vizitatorilor, iar ţara ar cîştiga o instituţie, care i-ar face cinste în faţa străinului venit să ne cunoască » [1].

La 11 aprilie 1929 s-a obţinut terenul de la Hoia, cu o suprafaţă de 75 ha. Încă în cursul acelui an a fost adusă şi reconstruită o casă moţească de la Vidra, raionul Cîmpeni, regiunea Cluj, tip zonal reprezentativ de locuinţă din a doua jumătate a secolului trecut.

Înfiinţarea secţiei s-a legiferat mai tîrziu, în martie 1932, cînd s-a adoptat legea privitoare la organizarea Muzeului etnografic în aer liber din Cluj. Expunerea de motive a acestei legi a fost susţinută de marele istoric şi animator al muzeografiei româneşti, Nicolae Iorga [2].

---

[1] R. Vuia, *Muzeul etnografic al Ardealului*, Bucureşti, 1928, p. 13.

[2] L. Ştefănescu, *Din activitatea muzeografică a lui N. Iorga*, în Revista Muzeelor, nr. 1, Bucureşti, 1965, p. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

În perioada dintre cele două războaie mondiale s-au mai adus în secție o casă de la Telciu, raionul Năsăud, o șură de la Stana, raionul Huedin, o stînă din Mărginimea Sibiului și o troiță de la Lupșa, raionul Cîmpeni. În condițiile de atunci nu s-a putut face mai mult, cu toate insistențele depuse de directorul muzeului, ale cărui inițiative au fost susținute de savanți ilustri din acele vremuri ca: Nicolae Iorga, Emil Racoviță, George Vîlsan, Sextil Pușcariu etc. Organizarea secției în urmă cu patru decenii ar fi însemnat o realizare de un deosebit interes științific. Atunci tipurile tradiționale de case și instalații tehnice țărănești nu constituiau raritățí ca acum. În acest sens înființarea Muzeului satului, în anul 1936, a constituit o etapă importantă în acțiunea de colecționare și păstrare, în condiții muzeografice, a celor mai valoroase monumente ale arhitecturii populare. Dezvoltarea secției în aer liber pe lîngă Muzeul etnografic din Cluj ar fi întregit documentarea, ținînd seama de marea varietate a tipurilor cronologice și zonale de case și instalații. Din puținele achiziții făcute în perioada 1929—1939, numai casa de la Vidra a scăpat de pustiire în timpul războiului, celelalte au fost distruse.

În anii regimului democrat-popular, într-o primă etapă, s-au unificat colecțiile etnografice clujene. Prin unificare s-a creat un fond unic de documente materiale asupra culturii populare transilvănene, care ilustrează nu numai îndelungatele tradiții culturale ale populației românești, ci și aspecte etnografice ale minorităților naționale.

În perioada 1945—1955 atenția colectivului s-a îndreptat, în primul rînd, spre completarea lipsurilor documentare în colecțiile pavilionare, pentru a putea face față sarcinilor ce reveneau muzeului ca instituție cultural-educativă de masă și pentru a aduna unelte și produse ale unor ocupații specializate, părăsite în timpuri mai îndepărtate sau în plin declin, unelte vechi aparținînd ocupațiilor de bază și anexe, obiecte tradiționale din locuință, piese de port etc. Concomitent cu cercetările și achizițiile pentru completarea lipsurilor din colecțiile pavilionare, s-au identificat construcții și instalații valoroase din punct de vedere științific pentru secția din Hoia.

După reorganizarea colecțiilor și deschiderea expoziției de bază s-a reluat problema dezvoltării secției în aer liber. Terenul din Hoia, situat în imediata apropiere a orașului, loc preferat pentru excursii de către clujeni, oferă largi posibilități de dezvoltare a secției.

În anii 1956—1958, după ce s-a întocmit o primă variantă a planului tematic pentru tot terenul, s-au înregistrat progrese importante în dezvoltarea secției prin achiziționarea șteampului pentru zdrobirea minereurilor aurifere de la Bucium, raionul Cîmpeni, regiunea Cluj, a casei secuiești de la Casin-Imper, raionul Ciuc, regiunea Mureș-Autonomă Maghiară, a presei de ulei de la Poșaga, raionul Turda, regiunea Cluj, a complexului pastoral format din colibă, staul și crambă de la Sălciua, raionul Cîmpeni, a morii cu ciutură de la Bouțari, raionul Caransebeș, a pivei pentru pănură de la Zagra, raionul Năsăud, a fierăriei de la Rimetea, raionul Turda, a casei din Berbești, raionul Sighet, a casei din Bedeciu, raionul Huedin, și prin montarea teascului pentru struguri de la Moșna, raionul Mediaș, achiziționat în 1951 [*].

Planul tematic al secției a fost restructurat în anul 1964, adaptîndu-se planului de sistematizare a terenului din Hoia, unde s-a prevăzut construirea unor drumuri de acces spre noul cartier industrial de la Baciu. În baza planului de sistematizare s-a trecut la împrejmuirea terenului și stabilirea sectoarelor, în curs de organizare acum.

Elaborarea planului tematic al secției a constituit o preocupare deosebită. Ținînd seama de întinderea și de varietatea terenului, s-a stabilit organizarea unui complex în aer liber, care să ofere o amplă documentare asupra culturii materiale populare, prin tipuri tradiționale de gospodării specifice principalelor zone etnografice din cuprinsul Transilvaniei, monumente ale arhitecturii populare, tipuri cronologice și zonale de instalații pentru prelucrarea diferitelor produse, ateliere meșteșugărești din sate specializate, construcții pastorale și agricole din hotarele satelor. Prin toate acestea, secția va prezenta interes atît pentru masele de vizitatori, cît și pentru cercuri largi de specialiști.

S-a stabilit gruparea exponatelor în două sectoare mari.

1. Tipuri zonale de gospodării și monumente ale arhitecturii populare.

2. Instalații tehnice populare și ateliere meșteșugărești.

Gruparea exponatelor pe categorii funcționale oferă posibilități mai largi de amplasare și este mai ilustrativă. Gruparea exponatelor pe zone de cultură, în mici ansambluri de construcții și instalații, ar fi dus la dispersarea în secție a unor tipuri a căror importanță documentară o evidențiază numai o prezentare succesivă. Instalațiile tehnice populare, numeroase și variate, construcțiile pastorale etc. ar fi devenit anexe nesemnificative ale complexelor zonale.

Pornind de la principiul grupării pe categorii funcționale, pentru primul sector s-a stabilit o succesiune zonală a unităților în circuit, care va evidenția atît elementele specifice cît și cele comune, în modul de organizare a gospodăriilor, în arhitectura și planul caselor, a construcțiilor anexe, în amenajările interioarelor etc. Pentru sectorul instalațiilor tehnice populare și atelierelor meșteșugărești s-a stabilit gruparea pe tipuri funcționale ținînd seama de materia primă: lemn, argilă, metale, produse agricole alimentare etc. Tipurile sau variantele din cadrul fiecărui grup vor avea o succesiune cronologică în circuit, începînd cu cele cu o construcție mai simplă, mai veche.

În dezvoltarea secției accentul s-a pus pe achiziționarea obiectelor pentru acest din urmă sector, deoarece instalațiile, nemaifiind folosite în ultimul timp, sînt mai expuse dispariției.

Acum, cînd în secție se găsesc 27 de unități, la care se adaugă 11 construcții anexe, deci un total de 38 construcții, încep să se contureze atît sectorul tipurilor zonale de gospodării și monumente ale arhitecturii populare cît și cel al instalațiilor tehnice populare. Acest din urmă sector cuprinde 20 de instalații tehnice populare și patru case care au aparținut unor meșteri țărani din sate specializate. Vom prezenta acest sector ținînd seama nu numai de faptul că pe aici este intrarea actuală în secție, ci și pentru că acesta se conturează mai clar acum.

I. SECTORUL INSTALAȚIILOR TEHNICE POPULARE

Terenul destinat sectorului instalațiilor tehnice țărănești și atelierelor meșteșugărești este în partea de răsărit a secției. În panta lui se conturează două viroage care oferă cadre potrivite pentru amplasarea instalațiilor acționate de roți hidraulice. În spațiul dintre acestea sau marginal, pe circuit, vor fi amplasate ateliere de rotari, dogari, olari, cojocari etc.

Sectorul va cuprinde deci tipuri cronologice de instalații folosite pentru prelucrarea diferitelor produse, grupate pe categorii funcționale. Tipurile din aceeași categorie vor avea o succesiune cronologică, ilustrînd dezvoltarea tehnicilor de prelucrare.

Sectorul va cuprinde următoarele tipuri de instalații și ateliere:

1. Instalații și ateliere pentru finisarea țesăturilor de lînă și prelucrarea pieilor.
2. Instalații și ateliere pentru prelucrarea lemnului.
3. Ateliere pentru cioplitul pietrei.
4. Ateliere pentru confecționarea vaselor de lut.
5. Instalații și ateliere pentru prelucrarea metalelor.
6. Instalații pentru prelucrarea produselor alimentare.

1. Instalații și ateliere pentru prelucrarea lemnului.

Lemnul a constituit o importantă materie primă pentru meșterii țărani. De la satisfacerea cerințelor casnice, apoi locale, unele sate din apropierea zonelor forestiere mai bogate, cu resurse agricole sărace, au dezvoltat meșteșugurile de prelucrare a lemnului ca ocupații principale: rotăritul, dulgheritul, văsăritul, spătăritul etc. În secție, acestea vor constitui un grup aparte, amplasat pe latura de sud a terenului. Grupul cuprinde: un joagăr pentru tăiat scînduri de la Botiza, regiunea Maramureș și casa de la Vidra, în care va fi prezentat meșteșugul specific Țării Moților, văsăritul, prin unelte, semiproduse și diferite tipuri de vase de lemn. Ca o anexă a casei poate fi considerată și șura poligonală de la Bucium, tip frecvent în trecut în toate satele din zonele centrale ale Munților Apuseni.

2. Instalații și ateliere pentru prelucrarea pieilor și finisarea țesăturilor de lînă.

Acestea vor fi așezate în lungul primei viroage, a cărei pantă oferă cadrul adecvat pentru amplasarea pivelor de pănură, cu care începe seria exponatelor. Instalațiile folosite pentru finisarea țesăturilor de lînă prezintă o mare diversitate pe teritoriul Transilvaniei. De altfel chiar și țesăturile sînt diferite, distingîndu-se două sortimente mari: pănura obișnuită și țesături mițoase sau păroase de tipul gubei maramureșene ori buboului făgărășan. Numeroase sate s-au specializat în finisarea țesăturilor de lînă, favorizate fiind și de calitatea apei văilor pe care sînt

[*] T. Onișor, *Etapele de dezvoltare a colecțiilor Muzeului etnografic al Transilvaniei*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1957—1958, Cluj, 1958, p. 65—66.

https://biblioteca-digitala.ro

situate. În secție au fost aduse trei tipuri de pive folosite pentru finisarea pănurii obișnuite:

1. Piua cu maie oblice, ca tip mai simplu, foarte frecvent, de la Gladna Română, raionul Făget, care a fost unul din cele mai importante centre de pive din Banat.

2. Piua cu ciocane cu bătaie orizontală de la Budureasa, regiunea Crișana, cel mai important centru cu astfel de instalații din vestul Munților Apuseni, unde s-a bătut pănura pentru sumane din zona satelor crișene și din Cîmpia Tisei, dinspre Oradea pînă înspre Arad.

3. Piua cu ciocane cu cozi orizontale și vîltoare pentru finisarea țoalelor de la Zagra, reg. Cluj.

3. Ateliere pentru cioplitul pietrei.

Cioplitul pietrei are tradiții străvechi pe teritoriul Transilvaniei. Meșteșugul s-a dezvoltat în apropierea carierelor cu material corespunzător diferitelor cerințe, în primul rînd pentru măcinatul semințelor. O importanță deosebită au avut-o satele specializate în cioplitul rîșnițelor și a pietrelor de moară cum a fost Ciceul, Stănija etc. În grupul acestora a fost adusă casa unui cioplitor de țesturi din Almașul Mare, regiunea Hunedoara, construită în urmă cu circa 200 de ani. Ea a fost inclusă în nomenclatorul monumentelor istorice, datorită vechimii și tipului reprezentativ atît al planului cît și al profilului. Transferul s-a făcut în baza aprobării Direcției monumentelor istorice din C.S.C.A.S. Alături de casă, este un șopru unde sînt expuse fazele de cioplire a unui țest, meșteșug părăsit în urmă cu 20—30 de ani. Uneltele pentru cioplit sînt în tindă, unde s-au lucrat lespezi pentru copt plăcinte și alte produse mărunte.

4. Ateliere pentru confecționarea vaselor de lut.

Olăritul a fost unul din cele mai frecvente meșteșuguri populare. Numeroase au fost satele specializate în acest meșteșug, dar numărul lor a scăzut odată cu dispariția camnițelor și a altor tipuri tradiționale de vetre pentru foc și gătit, precum și odată cu apariția pe piață a vaselor industriale. În secție au fost aduse casele unor olari, în care s-a practicat efectiv meșteșugul. În camera de lucru, de obicei tinda sau casa mică, va fi reconstituit atelierul cu toate uneltele folosite. Aici vor fi prezentate tipurile de vase și ornamentica specifică produselor. Restul încăperilor vor fi organizate după tradiția fiecărei zone, cu mobilier și alte obiecte de interior. Alături de casă va fi reconstruit cuptorul pentru ars oale.

În acest grup se găsesc două case. De la Lcheceni, regiunea Crișana, a fost adusă casa unui olar construită în urmă cu cca 200 de ani, compusă din cameră, tindă și căsuță. Aci s-au lucrat oale roșii, cu ornamentică specifică centrelor de olărit din împrejurimile Vașcăului. Alături de casă s-a adus și reconstruit o colnă, care adăpostește cuptorul pentru ars oalele. S-a mai adus casa unui olar de la Josenii Bîrgăului, regiunea Cluj, construită la începutul secolului nostru. În acest centru s-a lucrat ceramică neagră, dar meșteșugul a fost părăsit.

5. Instalații și ateliere pentru prelucrarea metalelor.

Seria instalațiilor pentru prelucrarea metalelor începe cu șteampul pentru zdrobirea minereurilor aurifere, achiziționat de la Bucium, din Munții Apuseni, care a fost un vechi și important ținut minier, renumit încă din antichitate. Seria instalațiilor continuă cu atelierele pentru prelucrarea fierului, care au fost cele mai răspîndite si mai importante, deoarece lor le-a revenit sarcina confecționării tuturor uneltelor, pînă la apariția tipurilor industriale. În cadrul acestora distingem instalații și ateliere din sate specializate și ateliere obișnuite, care satisfac cerințele sătești. În grupa acestora se găsesc următoarele exponate:

1. Făurăria de la Vărzari, regiunea Crișana, sat specializat, în care s-au confecționat diferite unelte agricole, casnice, meșteșugărești etc.

2. Fierăria de la Rimetea, regiunea Cluj, sat specializat, renumit în trecut, în care s-a păstrat un tip vechi și frecvent de instalație, cu 2 roți hidraulice: una care acționează ciocanul masiv, iar cealaltă « foii » pentru suflat în foc. Alături de fierărie este coliba pentru păstratul cărbunilor. În completarea acestor instalații și ateliere se va aduce o fierărie țărănească obișnuită cu toate anexele, pentru potcovit, legatul roților etc.

6. Instalații pentru prelucrarea produselor alimentare.

Au fost tipurile cele mai importante și mai răspîndite, nu numai în Transilvania ci peste tot. Dintre acestea se disting două categorii funcționale: morile și pivele de ulei. În sector vor fi prezentate principalele tipuri și variante transilvănene ale

Vedere din secția etnografică în aer liber de la Hoia-Cluj

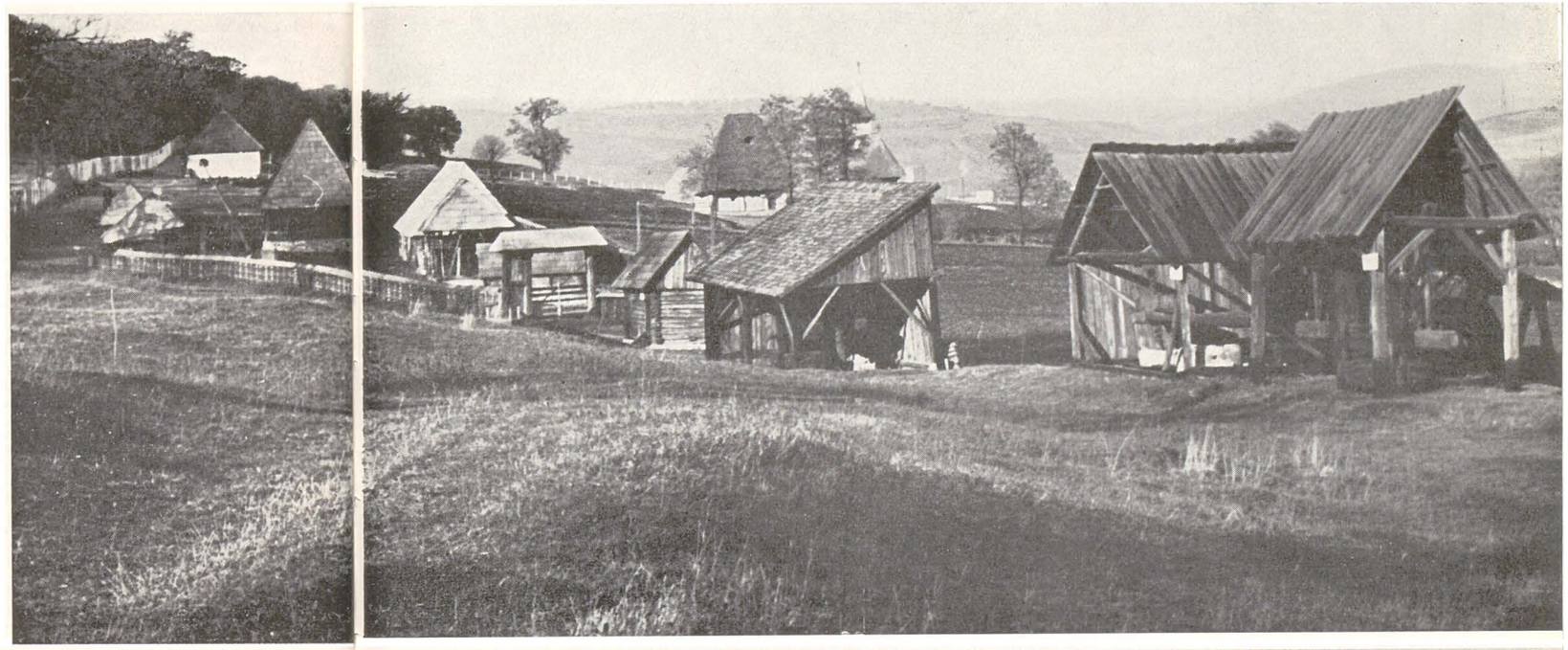

Aspect din secția etnografică de la Hoia-Cluj

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica din Chirales

https://biblioteca-digitala.ro

acestora, destul de numeroase încă. Unele au dispărut, cum este cazul morilor de vînt din Cîmpia Tisei și Banat, a morilor cu cai, frecvente și ele în trecut în zonele din vestul Transilvaniei. Altele sînt pe cale de dispariție, cum este cazul numeroaselor tipuri de pive de ulei. Instalațiile vor fi amplasate de-a lungul celei de-a doua viroage care brăzdează terenul destinat sectorului.

Un prim grup îl constituie pivele de ulei. În secție au fost aduse următoarele instalații:

— O piuă de ulei cu patru ciocane acționate cu picioarele și presă cu șurub, întregită, într-un mic complex alimentar, cu o moară de mînă de la Preuteasa, regiunea Crișana;

— O piuă de ulei cu «săgeți» acționate cu roți de mînă și o presă cu pene verticale de la Prundul Bîrgăului, regiunea Cluj;

— O presă cu «berbeci» de la Poșaga, regiunea Cluj, tip frecvent în trecut, evoluat din forme mai simple, cu pene orizontale bătute cu maiuri de mînă;

— O piuă cu «săgeți» acționate de o roată hidraulică și presă cu șurub de la Sartăș, regiunea Cluj;

— O piuă cu roată de piatră, rostogolită în valău semicircular și teasc cu pene verticale de la Almașul Mare, regiunea Hunedoara. Odată cu ea s-a adus și o piuă cu ciocan acționat cu piciorul;

— O piuă cu roată de piatră rostogolită în valău circular și teasc cu șurub acționat cu roată de mînă de la Boșorod, regiunea Hunedoara. Teascul este de tipul celor industriale, la care șurubul acționează direct asupra pastei oleaginoase. A fost transpus însă de meșterii țărani în lemn.

Al doilea grup de instalații îl constituie morile. În secție a fost adusă o moară cu ciutură de la Bouțari, regiunea Banat. Este tipul inițial al morilor acționate de apă.

Exponatele sectorului sînt grupate pe tipuri funcționale pentru a ilustra evoluția tehnicilor de prelucrare a diferitelor produse, diversitatea meșteșugurilor populare și frumusețea creațiilor din unele ramuri.

Sectorul instalațiilor tehnice are un circuit simplu, atît în condițiile accesului actual dinspre Tăietura Turcului, cît și în cele prevăzute în proiectul de amenajare a secției, întocmit pe baza planului tematic și grafic predat de către D.S.A.P.C. Cluj. Prin studiul atent al terenului s-a stabilit un circuit adecvat în cuprinsul sectorului, iar exponatele au succesiune funcțională și cronologică corespunzătoare. Pe cele două viroage care brăzdează terenul din sectorul instalațiilor se vor face plantații cu esențe lemnoase specifice zăvoaielor.

II. SECTORUL TIPURILOR ZONALE DE GOSPODĂRII ȘI MONUMENTE ALE ARHITECTURII POPULARE

Acesta va ocupa partea de vest a terenului, cu pantă mai domoală și cu mai puține denivelări. Suprafața cea mai mare va fi ocupată de tipurile zonale de gospodării și monumente ale arhitecturii populare.

În planurile centrale ale sectorului vor fi amplasate cîteva monumente istorice ale arhitecturii populare, biserici de lemn, care vor dezvălui vizitatorilor din țară și străinătate înalta măiestrie a meșterilor țărani. Se știe că bisericile de lemn din Transilvania sînt cunoscute și apreciate pentru profilul lor îndrăzneț, execuțiile tehnice ingenioase și măiestria cu care au fost înfrumusețate. Dintre cele trei monumente prevăzute în planul tematic, două se găsesc deja în secție: biserica monument istoric din Chiraleș, reconstruită în anul 1964 și biserica din Petrindul Mare, care urmează a fi reconstruită abia începînd din primăvară. Ambele monumente au fost aduse în secție de către Direcția monumentelor istorice, care a acordat astfel un sprijin important muzeului în organizarea secției, aducînd exponate de o valoare excepțională. Tot cu sprijinul D.M.I. va fi adusă și biserica din Cizer, regiunea Cluj, monument construit de o echipă de meșteri moți, condusă de Horea. Această biserică se situează printre cele mai desăvîrșite realizări ale arhitecturii populare transilvănene[4].

Tipurile zonale de gospodării vor reprezenta principalele zone etnografice ale Transilvaniei. Pe lîngă construcții se vor achiziționa unelte de muncă și obiecte de interioare, precum și inventar gospodăresc.

În planul de perspectivă se prevede aducerea în secție a unui număr de 22 gospodării, reprezentînd următoarele zone etnografice: 1. Maramureș, 2. Ținutul Chioarului, 3. Ținutul Năsăudului, 4. Cîmpia Transilvaniei, 5. Bazinul Huedinului, 6. Platforma Someșană, 7. Sălaj, 8. Cîmpia Sătmarului, 9. Secuime, 10. Bazinul Gurghiului, 11. Podișul Tîrnavelor, 12. Țara Oltului, 13. Podgoria Alba Iulia, 14. Țara Zarandului, 15. Cîmpia Crișanei, 16. Cîmpia Aradului, 17. Cîmpia Banatului, 18. Ținutul Reșiței, 19. Țara Almăjului, 20. Ținutul Pădurenilor, 21. Mărginimea Sibiului, 22. Bazinul Petroșenilor. Oricum, alături de cele 22 case trebuie aduse construcțiile anexe obișnuite: șuri, cotețe, coșare, fîntîni etc., tot ceea ce se găsește alături de ele în zonele de unde se aduc.

Prima gospodărie încheiată în sector este cea maramureșană. Casa, construită de Pop Gheorghe în anul 1795, a fost achiziționată în 1961 din Berbești, iar în cursul anului 1965 au fost aduse construcțiile anexe: șură, colejnă, cotețe, coștei etc. Tot ansamblul a fost împrejmuit cu un gard de nuiele împletit cu trei cununi, așa cum se obișnuiește la Berbești. Este în curs de reconstruire o gospodărie de la Geaca, regiunea Cluj, care va reprezenta Cîmpia Transilvaniei. În cursul anului 1966 se va achiziționa o gospodărie completă din podgoria Alba Iulia și vor fi întregite, cu construcții anexe, casele achiziționate deja, din Bedeciu, regiunea Cluj și Imper-Ciuc, regiunea Mureș-Autonomă Maghiară.

Realizarea obiectivelor prevăzute în planul tematic al secției mpune intensificarea cercetărilor și achizițiilor, ținînd seama de ritmul înnoirii satelor. Selecționarea și achiziționarea exponatelor reclamă minuțioase cercetări zonale, pentru identificarea tipurilor mai reprezentative de case și construcții anexe, contemporane lor. În achiziționarea exponatelor s-a avut în vedere nu numai valoarea lor documentară, ci și starea în care s-au păstrat. De asemenea, construcțiile cu inscripții, în care au fost consemnate numele meșterilor ori proprietarilor, anul cînd s-au construit etc. au fost preferate celor nedatate.

Secția în aer liber a Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj, prin originalitatea și valoarea științifică a exponatelor, va oferi oamenilor muncii din țară și vizitatorilor din străinătate a acestui important centru cultural un cadru instructiv și educativ, iar specialiștilor un loc de documentare asupra culturii populare transilvănene. Ea va întregi unitățile cu acest profil, existente sau în curs de organizare în patria noastră, în Dumbrava Sibiului, la Goleși, la Bran etc.

[4] V. Butură, *Un monument al arhitecturii populare transilvănene, biserica de lemn din Cizer*, în Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959—1961, Cluj, 1963, p. 323—338.

LIVIA BACÎRU

Despre colecția de incunabule a Bibliotecii Academiei

În curînd se împlinește un secol de cînd Societatea Academică Română a constituit nucleul bogatului fond de astăzi al Bibliotecii Academiei, prin cele 73 de cărți românești vechi pe care Dionisie Romano, episcopul Buzăului, le dăruise cu generozitate tinerei societăți. Evocînd, în pragul centenarului, calea pe care a străbătut-o acest fond, se întîlnesc de-a lungul ei figuri nobile de donatori[1] care cu dragoste și pricepere l-au îmbogățit, adunînd în jurul nucleului inițial mulțimea celor aproape patru milioane de tipărituri care constituie averea de astăzi a Bibliotecii, din care peste 5 300 de exemplare sînt cărți românești vechi. Acestea formează, incontestabil, partea cu cea mai mare valoare națională a colecției de cărți rare conservată, în condiții speciale, în depozitul Cabinetului de manuscrise-documente-carte rară, alături de prețioasele manuscrise românești din

[1] A. Odobescu, I. Ghica, V. A. Ureche, Ghenadie Popescu, Al. Papiu-Ilarian, D. A. Sturdza.

https://biblioteca-digitala.ro

secolele al XVI-lea și al XVII-lea de care tipăriturile lui Macarie și Coresi sînt legate în mod organic.

Din cel de al doilea fond care constituie colecția de carte rară, și anume din tipăriturile a căror valoare este recunoscută pe plan universal, cele mai de preț sînt, fără îndoială, incunabulele, lucrările de mare migală din a doua jumătate a secolului al XV-lea, cu trăsături specifice perioadei de început a tiparului. Cele mai evidente din caracterele lor primitive sînt: imitarea manuscriselor, ornamentația manuală, ilustrațiile xilogravate, legăturile de epocă.

În colecția Bibliotecii Academiei, cărțile pe care tipografii le-au îmbrăcat atunci, pînă la confuzie, în veșminte de manuscris, în scopul de a cîștiga pe cititorii neîncrezători în noua invenție, sînt reprezentate prin cîteva tipărituri italiene [3], cum este splendidul **Etymologicum magnum Graecum**, tipărit în anul 1499 la Veneția, pe cheltuiala lui Nicolaos Blastos, de către Zaharias Caliergis, împodobit cu frontispicii mari în roșu și purtînd somptuoasele mărci ale editorului și tipografului. Din aceeași categorie face parte și Simplicius, **Hypomnemata în Aristotelis categorias Graece**, tipărit în același an tot la Caliergis, o ediție princeps deosebit de frumoasă și rară, cu frontispiciul de pe prima foaie în roșu (în unele exemplare chiar aurit). Ambele incunabule sînt o dovadă a măiestriei cu care tiparul venețian imita literele din vechile manuscrise într-o execuție elegantă și clară.

Sînt în Biblioteca Academiei și un număr de lucrări care constituie o mărturie a tendinței de a da cărții o înfățișare mai artistică prin introducerea ilustrațiilor în text. În prima perioadă a imprimării, acestea erau reprezentate doar prin emblemele cu desen simplu ale tipografilor, evoluînd cu timpul spre plachete mai fastuoase, frontispicii, chenare, inițiale, iar mai tîrziu, xilogravuri. La început acestea erau mai puține, cum sînt în Petrarca, **Trionphi col commento di Bernardo Glicino. . .**, opera din 1488 a tipografilor Pelegrino di Pasquali și Domenico Bertocho de Bologna, în care cele șase triumfuri (ale amorului, castității, morții, renumelui, timpului și divinității) sînt reprezentate fiecare prin cîte o alegorie xilogravată. În tipăriturile mai tîrzii numărul ilustrațiilor crește. O mărturie a ritmului în care ele au sporit o constituie edițiile Divinei Comedii a lui Dante apărute în diverse orașe italiene, din care cea tipărită în anul 1481 este împodobită cu trei gravuri după desenele lui Sandro Boticelli, aceea din 1487 cu șasezecișiopt de gravuri, iar cele tipărite la Veneția în anii 1491, 1493 și 1497 au circa o sută de scene xilogravate. Dintre acestea, în colecția Bibliotecii Academiei figurează ediția din 1497 a **Divinei Comedii** a cărei valoare constă mai ales în bogăția ilustrațiilor și în arta cu care au fost executate. La apariția cărții aspectul ei grafic părea de neîntrecut. Peste doi ani însă, în 1499, Aldus Manutius Romanus tipărește prima ediție din ciudata lucrare **Hypnerotomachia Poliphili** pe care Columna Franciscus o scrisese pe la 1467, dînd la iveală capodopera tipografică atît de mult reprodusă și răspîndită în anii următori din cauza frumuseții celor peste 170 de gravuri care au consacrat-o ca pe cea mai desăvîrșită expresie a artei decorative de la sfîrșitul veacului al XV-lea. Gravurile au fost mult controversate, considerîndu-se că autorul desenelor ar fi fost unul din marii maeștri ai vremii: Giovanni Bellini, Benedetto Montagna, Vittore Carpacci ori Sandro Botticelli [3]. Gravarea lor a fost atribuită cînd lui Gentile Bellini, cînd lui Giovanni Buonconsiglio. Argumentele par să fi înclinat, atît pentru desene cît și pentru gravarea lor, în favoarea lui Giovanni Bellini, al cărui nume a rămas pînă astăzi legat și de această carte cunoscută mai mult sub titlul de **Visul lui Poliphil**. Exemplarul din colecția Bibliotecii Academiei este unul din puținele exemplare complete și bine conservate, din care nu lipsește nici xilogravura de la f. 6 a caietului *m*, reprezentînd un sacrificiu făcut lui Priap, zeul helespontic al amorului și fertilității solului, foaie care în mod obișnuit este smulsă din alte exemplare ale ediției. La fel foile CIII și CIIII ale volumului sînt bine plasate și bine numerotate, fapt destul de rar întîlnit în celelalte exemplare tipărite odată cu el.

Printre cele dintîi tipărituri ornate cu portrete se numără și incunabulul **Epistole devotissime de Sancta Catharina da Siena**, lucrat în anul 1500, tot în oficina lui Aldus, cu caractere ronde. Portretul autoarei împodobește o pagină întreagă din carte. Este o ediție rară din care cu greu se mai găsesc exemplare complete, ceea ce face ca exemplarul Bibliotecii Academiei, care nu are lipsuri și este foarte bine conservat, să apară cu atît mai valoros.

[3] Dintre tipăriturile italiene din secolul al XV-lea, existente în colecția Bibliotecii Academiei, au fost selecționate și expuse în toamna anului trecut, la Muzeul de artă feudală al Academiei Republicii Socialiste România « Dim. Minovici », treizeci de incunabule venețiene.

[3] Laran, Jean, *L'estampe*. Tome I. Paris, Presses Universitaires de France, 1959, p. 16.

TERTIVS
Nelaltra io mirai esso opitulatore Iupiter, q̃llo medesimo infantulo,
ad uno celeste homo talaricato & caducifero gli offeriua. Et q̃sto poscia
in uno antro a multe Nymphe nutriendo el commendaua.
SECVNDA SINISTRA.

(Sus) Pagină cu gravuri din Visul lui Poliphil, Veneția, 1499

(Jos) Marca tipografiei venețiene a lui Aldus Manutius Romanus

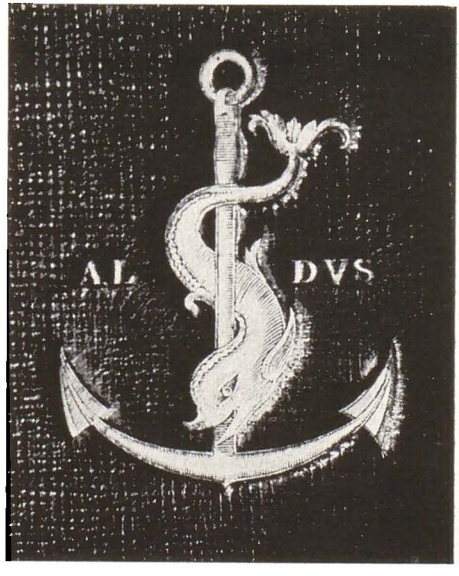

https://biblioteca-digitala.ro

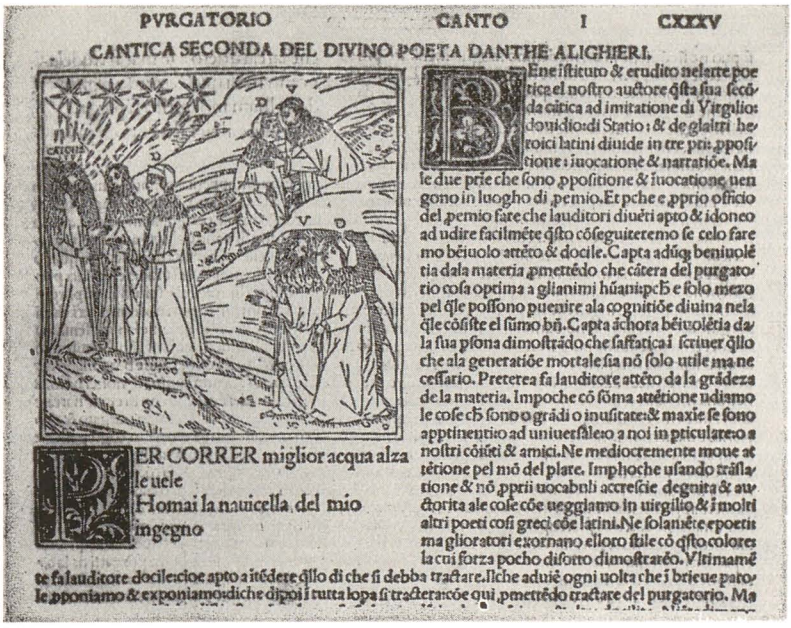
PVRGATORIO CANTO I CXXXV

CANTICA SECONDA DEL DIVINO POETA DANTHE ALIGHIERI.

Gravură și text comentat din «Divina Comedie», a lui Dante, Veneția, 1497

În aceeași perioadă, în Germania, la Nürenberg, Anton Koburger își tipărea nepieritoarele volume in folio pe 24 prese, la care lucrau peste o sută de tipografi, corectori și rubricatori. Aceștia din urmă înscriau în locurile pe care, după moda timpului, tipografuł le lăsa anume în alb, grațioase letrine colorate, unele pe fond aurit și numeroasele « pieds de mouche » roșii sau albastre care făceau ca la prima vedere tipăritura să fie confundată cu un manuscris. Din cele 276 titluri de incunabule tipărite de el se găsesc cîteva și la Biblioteca Academiei. Se cer menționate: Aeneas Sylvius Piccolomini, **Epistolae familiares** din anul 1481, rubricat cu roșu, avînd inițialele cu roșu și albastru și două exemplare din Schedel Hartmann, **Liber Chronicorum**, 1493, cunoscută operă cu peste două mii de xilogravuri reprezentînd țări, orașe, portrete. Ilustrația cronicii este atribuită după unii, lui Michael Wolgemut și Wilhelm Pleydenwurf, maeștrii lui Albrecht Dürer[4], după alții lui Dürer însuși, care ar fi făcut-o în timpul uceniciei sale[5]. Cert este că în timpul executării xilogravurilor pentru Koburger el lucra în atelierul lui Wolgemut și a participat, fără îndoială, la această muncă.[6]

Într-unul din aceste exemplare toate gravurile sînt colorate de mînă, cu o aleasă măiestrie și o armonioasă îmbinare a culorilor. El a fost, probabil, oferit odinioară unei personalități a timpului, în care scop i s-a dat o înfățișare mai somptuoasă. Se mai poate să fi fost cumpărat de un bibliofil cu mari posibilități materiale, care a pus să se coloreze imaginile pentru ca exemplarul pe care-l poseda să-i încînte ochii și să-i sporească mîndria de proprietar. Al doilea exemplar are numai cîteva gravuri colorate, la începutul cărții, dar fără strălucirea celor dinainte. Din alt oraș german, Colonia, cu renumita tipografie a lui Johann Guldenschaff, provin și cele trei lucrări ale lui Albertus Magnus **De Eucharistie sacramento, De Mysterio sive de officio missae și Summa de aucharistiae sacramento,** apărute pe la 1477, legate împreună. Este o minunată tipăritură pe două coloane, cu rubrici în roșu și albastru și cu inițiale în desenate, colorate în roșu, albastru, galben și verde. Exemplarul Bibliotecii Academiei poartă, pe prima foaie, însemnarea: **Liber domus sororum Collismariae in Coesfeloio**[7] **ord. Aug.**

Contemporan cu J. Guldenschaff, Anthonius Sorg tipărea în același timp la Augusta Vindelicorum[8], cu grija și migala specifică epocii, — pe lîngă numeroasele sale ediții din Istoria lui Alexandru cel Mare — , opere ale clasicilor greci și latini și ale scolasticilor medievali. Din tipografia lui Sorg, timpul a făcut să ajungă și la Biblioteca Academiei cîteva din primele sale cărți, a căror frumusețe constă mai ales în arhitectura paginilor, cu un echilibru perfect între spațiile albe și rîndurile negre și rubricate în roșu. Dintre acestea citām: Bernardus, S., **Meditationes sive contemplationes,** Augustinus, S. Aur., **Liber qui vocatur quinquaginta,** Ambrosius, S., **Explanationis Evanghelii S. Lucae libb. X.** și Bonaventura, S., **Breviloquium,** toate tipărite în anul 1475[9]. Inițialele fiecăreia din aceste lucrări sînt colorate de mînă în roșu și verde.

Categoria de cărți din care foarte rar se mai întîlnesc exemplare complete este reprezentată în colecție, pe lîngă lucrările menționate în acest sens (**Visul lui Poliphil, Epistolele Sfintei Catharina**) și prin **Thesaurus cornucopiae et Horti Adonidis,** 1496 și Aristophanis, **Opera,** 1498, ambele produse ale tipografiei aldine.

Nu se poate trece nici peste legăturile originale în pergament pe tăblii de lemn ale unora din aceste tipărituri vechi. Printre incunabulele cu legături, care constituie o valoare în sine, se pot cita Philelphus Franciscus, **Orationes,** 1491, Paulus de Castro, **Super prima et secunda digesti novi,** 1494, operele lui Albertus Magnus și Visul lui Poliphil descrise mai înainte. Cea dintîi are o frumoasă legătură de epocă în pergament, ornamentată cu motive decorative presate, reprezentînd floarea de crin stilizată, plasată în romburi, care cuprind întreaga scoarță. Motivul florii de crin, într-o altă variantă, înscris de data aceasta între linii curbe, se întîlnește și pe legătura contemporană, tot în pergament, a celei de a doua cărți. Lucrările lui Albertus Magnus sînt îmbrăcate într-o superbă legătură din piele cafenie, ornată cu motive heraldice diferite, dispuse alternativ în cercuri și romburi, care umplu întreaga suprafață a ambelor coperți. În sfîrșit, cartea **Visul lui Poliphil** este legată în marochin roșu, iar scoarța posterioară este împodobită cu emblema aurită a lui Aldus Manutius.

Mai trebuie să amintim că unele incunabule au o valoare crescută și pentru că păstrează pe filele lor însemnările manus-

[4] Olschki, Leo S., *Livres à figures de l'école allemande des XVe et XVIe siècle*. . . Florence, 1912, p. 238.

[5] La grande enciclopédie. *Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts*. . . Tome XXI. Paris, f. a., p. 580.

[6] Laran, Jean, *L'estampe*. Tome I. Paris, Presses Universitaires de France, 1959, p. 19 și 45.

[7] Koesfeld, localitate în Vestfalia.

[8] Augsburg.

[9] Vezi: Ludovicus Hain, *Repertorium bibliographicum*. . . Stuttgart, Paris, 1826—1838, nr. 2880, 1987, 900 și 3470.

https://biblioteca-digitala.ro

crise ale celor care le-au citit în veacurile trecute. În Petrarca, **Trionphi, Sonetti et Canzone,** tipărit de Bartholamio de Zani da Portese în 1497, se întîlnesc bogate note marginale referitoare la text, făcute de două mîini. În **Etymologicum magnum graecum,** 1499, pe lîngă alte însemnări manuscrise, pe prima foaie a incunabulului există o notă care cuprinde în ea informația că volumul a fost dăruit de Hrisant Notara, patriarhul Ierusalimului, Școlii de la Sf. Sava din București[10].

Incunabulele din colecția Bibliotecii Academiei își așteaptă cercetătorii care să le facă o descriere mai amănunțită, legată — dacă se poate spune — de personalitatea lor, nu numai pentru că ele sînt mărturii ale unor începuturi, ci pentru că, așa cum spune cunoscutul adagiu, a avut fiecare un destin ale cărui urme au rămas întipărite în întreaga lor înfățișare, transformîndu-le în fragmente de istorie autentice.

[10] *« Și aceasta printre celelalte cărți dăruite scolii grecești din Bucuresti, așezată în cinstita mănăstire Sf. Sava, închinată Sfîntului Mormînt; acela care vreodată va îndrăzni să înstrăineze aceasta, să fie blestemat de către Dumnezeu atotputernicul si în veci anatema. 1728 luna mai. Hrisant al Ierusalimului ».*

FLORICA POSTOLACHE

Muzeul de artă « Dinu și Sevasta Vintilă » din Topalu

Între cele cinci instituții muzeale de artă din regiunea Dobrogea se numără și Muzeul « Dinu și Sevasta Vintilă » din Topalu, raionul Hîrșova, înființat la 24 august 1960, ca secție a Muzeului regional de artă. El se înscrie printre primele unități muzeale sătești din țara noastră dedicate artei plastice și adăpostește peste 220 de lucrări de pictură, sculptură și grafică donate de doctorul Vintilă D. George, originar din Topalu.

Fondul muzeal expus în întregime în 7 săli cuprinde lucrări importante ale celor mai însemnați artiști români de la mijlocul secolului al XIX-lea pînă în zilele noastre, astfel încît vizitatorul poate urmări aici, în succesiune, întreaga școală românească de pictură.

În prima sală sînt grupate tablourile pictorilor Th. Aman, N. Grigorescu și Ion Andreescu, cărora li se alătură cele ale contemporanilor: G. D. Mirea și S. Henția. Următoarea sală cuprinde pînze de Șt. Luchian, N. Vermont, A. Baltazar, C. Artachino și O. Băncilă, acesta din urmă impunîndu-se prin cîteva pînze de prestigiu, cum sînt **Peticarul,** o variantă a celui de la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, **Țăran transilvănean** și **Cap de evreu.** Pe panou, acestora li se mai alătură **Car cu boi** și cîteva naturi statice.

Dintre pictorii care s-au remarcat între cele două războaie mondiale, muzeul posedă numeroase lucrări valoroase de N. N. Tonitza, Șt. Dimitrescu, Fr. Șirato, Gh. Petrașcu și Th. Pallady.

Lucrările de pictură sau de grafică aparținînd lui N. N. Tonitza, cele mai multe inspirate de meleagurile dobrogene, realizează un panou deosebit, revelator, plin de poezie. Alături de capul de **Tătăroaică,** un profil sensibil decupat pe fondul închis, învăluit într-o atmosferă de caldă visare, **Turcoaica Demira** și **Odaliscă în albastru** înscriu, pe lîngă poezia și frumusețea tipurilor dobrogene, pagini din viața grea a unei lumi exploatate, fără speranță. Alte tablouri ale lui Tonitza, cum sînt **Geamie, Mahala țigănească** și **Baia turcească** prezintă mediul în care trăiau odinioară locuitorii Dobrogei.

Dar Tonitza este prezent în expunere nu numai cu lucrări inspirate din regiunea noastră ci și cu numeroase naturi statice, flori, peisaje, precum și cunoscutele tablouri **Cap de fetiță, Fetița acrobatului** și **Fetiță citind,** care ajută vizitatorului să pătrundă sensul căutărilor acestui artist, mesajul profund uman al artei sale.

Echilibrul și soliditatea construcției caracteristice artei lui Șt. Dimitrescu formează, în expunerea de la Topalu, dominanta lucrărilor acestui artist. Astfel compozițiile **La Mangalia, Bunelul și nepoata, Fetiță la pupitru** și **Fetița cu păpușe,** ca să nu citām decît cîteva, construite printr-un desen viguros, atestă calitățile de bun desenator ale pictorului și transmit totodată un bogat conținut de viață.

Redarea întinderii nesfîrșite a mării, dovadă a stăpînirii problemelor de perspectivă, rezolvarea culorii prin valoare de ton, ca și acordurile cromatice realizate în lucrarea **La Mangalia** constituie mijloacele plastice prin care Șt. Dimitrescu prezintă șomerii, oameni care nu-și găsesc locul de muncă într-un regim de exploatare.

Lucrările lui Fr. Șirato înviorează atmosfera de adîncă meditație, de sobrietate, creată de pictura lui Stefan Dimitrescu. Coloritul incandescent al florilor și acela mai domolit al cîtorva peisaje dobrogene sînt edificatoare pentru arta acestui pictor.

Poet al florilor și al naturilor statice Th. Pallady este prezent în muzeul din Topalu cu 12 lucrări. Liniile colțuroase ale obiectelor înfățișate, rafinamentul unei deosebite organizări a fiecărei lucrări creează atmosfera de visare și poezie în neîntrecute realizări: **Flori de castan, Natură moartă cu struguri, Peisaj cu construcții, Natură moartă cu chitara** ș.a.

Alături de creația lui Th. Pallady se grupează lucrările lui Gh. Petrașcu, care își construiește pictura într-o pastă densă, cu strălucirea smaltului de pe oalele țărănești. Ca și în cazul lui N. N. Tonitza și aici cele mai multe lucrări sînt inspirate și lucrate în Dobrogea. Cele 13 pînze, pictate în diferite perioade, începînd cu anul 1920 și pînă în 1938, prezintă drumul ascendent parcurs în dezvoltarea sa de Gh. Petrașcu. **La țărmul mării, Bărci, Casă țărănească, Femeie la mare, Femeia la plajă** sînt numai cîteva dintre valorile semnate de artist.

Pictorul ridică la nivelul unei opere de artă orice aspect simplu, nesemnificativ din natură. Ciulinul reprezentat monumental în prim planul lucrării **La țărmul mării** se profilează pe albastrul intens al mării și, personificat, el face legătura dintre pămîntul arid, lutos, static și marea învolburată, frematătoare.

Cu lucrări valoroase, unele înfățișînd tipuri și locuri ale Dobrogii de altă dată (Hîrșova, Constanța, Mangalia) sau peisaje inspirate de alte meleaguri din țară sau din străinătate, sînt reprezentați și pictorii J. Al. Steriadi, N. Dărăscu, I. Iser, C. Ressu, S. Popp, V. Popescu, Șt. Popescu, S. Mutzner, P. Iorgulescu-Yor ș.a. care continuă să populeze sălile muzeului din Topalu.

M. Bunescu, D. Ghiață, C. Baba și Al. Ciucurencu sînt prezenți cu lucrări ce se înscriu pe linia celor mai izbutite realizări ale artei contemporane (**Peisaj** și **Natură statică** de M. Bunescu; **Flori** și **Tufănele în ulcică** de D. Ghiață; **Pictorul Ressu** (pastel), **Țărancă** (desen) și **Cap de țărancă** (desen) de C. Baba; **Natură statică** și **Femeie în gri** de Al. Ciucurencu).

Alături de acești reprezentanți de seamă ai picturii românești contemporane, generația mai tînără este reprezentată cu lucrări de pictură și grafică semnate de C. I. Ioanid, I. Bițan, V. Almășanu, C. Crăciun, C. Piliuță ș.a.

Mult mai restrînsă ca număr, sculptura mică punctează interiorul aducînd nume și lucrări de prestigiu: D. Paciurea cu **Himera apelor** (o variantă a celei de la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România), C. Medrea cu **Singurătate** și **Copil cu broasca,** I. Jalea cu **Cap de femeie,** O. Han cu **Fată cusînd, Moș Tuțu** și **Sărutul.**

Valorile de artă expuse în Muzeul « Dinu și Sevasta Vintilă » din comuna Topalu sînt cunoscute și cercetate de către localnici și de nenumărate grupuri de cooperatori din comunele vecine, de turiști din țară și de peste hotare. Cartea de impresii ca și numărul de vizitatori (în cei 5 ani de existență muzeul a fost vizionat de peste 60 000 de persoane) arată că menirea artei de a se adresa omului, de a pătrunde adînc în mase a devenit un pregnant și viguros fenomen al prezentului.

În vizită la Muzeul de artă din Topalu

https://biblioteca-digitala.ro

MARIN POPESCU

Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoşoaia

La porţile de miază-noapte ale Bucureştilor, pe şoseaua care trece prin Buftea către Ploieşti, se găseşte unul din cele mai de seamă monumente medievale româneşti: palatul brîncovenesc de la Mogoşoaia.

Admirabilă mărturie a arhitecturii începutului de veac XVIII, palatul de la Mogoşoaia a atras în lungul anilor numeroşi vizitatori. În ultima vreme numărul acestora a sporit datorită faptului că, începînd din anul 1957, funcţionează aici un muzeu de artă brîncovenească, secţia Muzeului de artă al Republicii Socialiste România. La început, deschis numai în sălile etajului, muzeul s-a extins ulterior prin deschiderea unui modern lapidarium în pivniţa palatului (1959) şi a unei expoziţii de artă decorativă, costum şi podoabe, în trei din încăperile parterului (1961).

Două au fost ideile de principiu care au stat la baza organizării muzeului. Prima a avut rostul să scoată în evidenţă valorile arhitecturale şi decorative ale monumentului şi, legat de acestea, să sugereze vizitatorului atmosfera de fast a curţii princiare brîncoveneşti. În acest scop, printr-o luminaţie discretă şi judicios plasată, s-au valorificat plafoanele cu bolţi în lunete, consolele bolţilor, micile ferestre, firidele sau liniile de o elegantă sobră ale arcadelor din sala mare a etajului. Tot în scopul creării unei ambianţe somptuoase, de palat domnesc, s-au etalat pe pereţi preţioase ţesături de epocă — covoare, broderii — şi s-au lăsat libere pardoselile din mozaic aurit sau de marmură divers colorată şi armonios îmbinată. De asemenea, obiectele de artă care alcătuiesc expoziţia de bază au fost alese şi expuse în aşa fel încît să sugereze în plus prin valoarea materialelor din care sînt executate şi prin însuşirile artistice deosebite frumuseţea decoraţiei de interior din epoca brîncovenească. Al doilea scop urmărit în organizarea muzeului de la Mogoşoaia a fost acela de a prezenta vizitatorului, prin exemple din cele mai convingătoare, unitatea artei brîncoveneşti în formele ei diverse de manifestare, precum şi nivelul înalt atins de ea în acea vreme

În marea sală a etajului, obiectele muzeistice expuse au rostul de a face o schiţă socială, economică şi politică a Ţării Româneşti la sfîrşitul veacului al XVII-lea şi începutul celui următor. Fotocopii după acte de cumpărare a unor proprietăţi din Bucureşti de către meşteşugari, desene din secolele XVIII—XIX, înfăţişînd hanurile de la Sf. Gheorghe Nou şi de la biserica Ghiorma — puternice centre comerciale —, extrasul din scrisoarea trimisă Braşovului la 26 februarie 1705 de domnul muntean, precum şi desene înfăţişînd Bucureştii, Braşovul, Sibiul — dovedesc dezvoltarea meşteşugurilor, a oraşelor, a activităţii comerciale, cu toate opreliştile relaţiilor feudale existente şi a jugului turcesc.

Exponatul cel mai important din această primă sală — prin unicitate şi prin valoare artistică — este portretul de şevalet al lui Constantin Brîncoveanu. Domnul este prezentat, într-un bogat costum de curte, de un pictor, probabil, transilvan. În vitrina situată sub acest tablou, între două piese heraldice, se află una din medaliile jubiliare bătute de domnitor în 1713 după matriţele gravorului C. Hoffmann din Alba-Iulia. Medaliile avînd bustul domnitorului pe avers au fost considerate de turci drept monedă şi au constituit obiectul uneia din acuzaţiile care i s-au adus în primăvara tragică pentru Brîncoveanu a anului 1714.

Pătrunzînd în prima încăpere a antronitideului (apartamentul domnului), vizitatorul pătrunde de fapt în prima încăpere a expoziţiei de artă brîncovenească. Materialele prezentate aci au menirea să circumscrie, să evidenţieze, cîteva din cele mai reprezentative aspecte ale culturii Ţării Româneşti. Spaţiul cel mai mare este acordat ilustrării activităţii atît de bogate în realizări a tipăriturilor. Avînd în timpul lui Brîncoveanu o tradiţie de aproape două secole, tiparniţele, sporite ca număr, prin grija domnului şi prin rodnica muncă depusă de Antim Ivireanu, tipăresc un mare număr de cărţi, în cinci limbi, nu numai pentru nevoile Ţării Româneşti, ci şi pentru întreg răsăritul european. O fotocopie a unei pagini de carte tipărită la Tbilisi în 1709, prezentă pe un panou, aminteşte vizitatorului că prima tipăritură din Georgia se datoreşte unui român: tipograful Mihail, fiul lui Ştefan Valahul, ucenicul lui Antim Ivireanu. Cărţile scoase din teascurile tiparniţelor de la Bucureşti, Buzău, Rîmnic, Snagov şi Tîrgovişte sînt bogat ornamentate cu motivele specifice artei brîncoveneşti — vrejuri, flori, coloane cu capitele decorate cu frunze de acant — de meşteri xilografi ca: Ursu, Dimitrie, Gheorghe Radovici, Damaschin ş.a. Două matriţe de lemn pentru ilustrarea tipăriturilor sînt expuse într-o vitrină. Alături cu cărţile tipărite, în vitrinele acestei încăperi, sînt prezentate două exemplare de cărţi — manuscrise şi miniate, din care cel mai frumos este, fără îndoială, cel executat de ieromonahul Calinic în anul 1700 pentru folosinţa personală a lui Constantin Brîncoveanu. *Liturghierul* lui Calinic păstrează încă unele însuşiri ale artei scriptoriilor din secolele XV—XVI (frumuseţea literei, siguranţa desenului), alături de cele caracteristice veacurilor XVII—XVIII (folosirea din abundenţă a repertoriului decorativ vegetal, a culorilor puternice, a armoariilor familiei domnitoare). O vitrină cu fotocopii după manualele folosite la Academia de limbă greacă de la Sf. Sava semnalează un moment important în cultura veche românească: reorganizarea, după 1695, de către Constantin Brîncoveanu, a şcolii întemeiate în 1679 de Şerban Cantacuzino şi, implicit, începuturile învăţămîntului superior în Ţara Românească.

Sala a II-a, pe vremuri cea de-a doua încăpere a antronitideului, şi sala a III-a, fosta spătărie de la etaj, sînt rezervate artei prelucrării metalului. A fost epoca brîncovenească ultima perioadă de strălucire a artei argintăriei, operele create atunci concurînd, prin fineţea execuţiei şi frumuseţea decoraţiei, — evident între marginile unui alt gust artistic —, cu cele mai bune exemplare ale genului din toată arta veche românească. Din nefericire, obiectele de argintărie aparţinînd palatelor brîncoveneşti s-au pierdut în cursul timpului, rămînînd muzeului, pentru expunere, aproape numai odoare cu care au fost împodobiţite, prin danii domneşti sau boiereşti, tezaurele bisericilor şi mănăstirilor. În executarea unor obiecte cu funcţionalitate diversă (pocale, talere, căţui, chivoturi, ferecături de cărţi, ripide, vase de parfum, vase de ars mirodenii etc.) s-au folosit de către meşterii argintari tehnici diferite: ciocănitul, cizelatul, turnatul, emailatul şi altele. Documentele vremii amintesc de numeroşii « zlătari » din oraşele Ţării Româneşti, iar în vitrine sînt expuse cîteva din operele lor (de pildă, ferecătura dăruită mănăstirii Segarcea în 1698 de căpitanul Hristoduli). Numărul mare de comenzi care nu putea fi împlinit numai de atelierele locale, precum şi calitatea operelor lucrate în atelierele săseşti transilvane — cu veche tradiţie în acest meşteşug — au făcut ca multe comenzi să fie trecute atelierelor de argintari din nordul Carpaţilor. Muzeul de la Mogoşoaia expune o bogată colecţie de argintării datorată unor asemenea ateliere. Grija meşterilor transilvani (Sebastian Hann, Georg May II, Johannes Henning, Petrus Hiemesch, meşterul E.I.V.) de a executa argintăriile după « izvoade » (modele) primite din Ţara Românească fac ca operele de argintărie ale acestora nu numai să se încadreze întru totul artei brîncoveneşti ci şi să contribuie la răspîndirea elementelor decorative caracteristice ei. Ferecătura de carte comandată de Constantin Brîncoveanu lui Georg May II, în 1707, pentru biserica Sf. Gheorghe Nou, ctitoria sa din Bucureşti, expusă în prima sală de argintărie, este tipică pentru argintăria ce se lucra la comandă în Transilvania. Compoziţia scenelor religioase, care îmbracă cele două feţe ale ferecăturii (cu evidente caracteristici iconografice ortodoxe), frunzele de acant, lalelele, vrejurile de pe cotorul ferecăturii (pe care le găsim, frecvent, în sculptura, broderia, miniatura brîncovenească), arată capacitatea autorului de a se încadra gustului românesc al epocii, preocuparea strictă de a urma « izvoadele » primite. Pe reversul ferecăturii, în partea de jos, meşterul a prezentat, într-o manieră realistă, pe donatori: Constantin Brîncoveanu şi doamna lui, Maria, îmbrăcaţi în costume lungi şi bogate de epocă. Ferecătura executată în atelierul lui Sebastian Hann (1692) pentru mănăstirea Hurezu, expusă în a doua sală de argintărie, dovedeşte şi ea din plin trăsăturile specifice argintăriei brîncoveneşti: bogata folosire a elementelor decorative vegetale, simţul proporţiei, execuţia minuţioasă şi de calitate a detaliului, introducerea — în unele scene — a elementelor de peisaj şi de arhitectură, executarea pe spaţii restrînse a unor scene ample ce se desfăşoară pe mai multe planuri etc.

În fostul apartament al Doamnei Maria, soţia lui Constantin Brîncoveanu, sînt prezentate piese de sculptură în lemn. Autorii acestor opere sînt recrutaţi în majoritatea lor din mediul rural. Pentru a se adapta gustului epocii ei au renunţat la tehnica specifică artei populare, şi anume tehnica crestăturilor, şi a motivelor ornamentale geometrice, folosind reliefuri înalte şi rotunjite, apoi stucate, aurite sau policromate, precum şi ornamentica inspirată din sculptura în piatră, din argintărie, sau broderiile epocii: vrejuri, flori, fructe etc., tratate într-o

https://biblioteca-digitala.ro

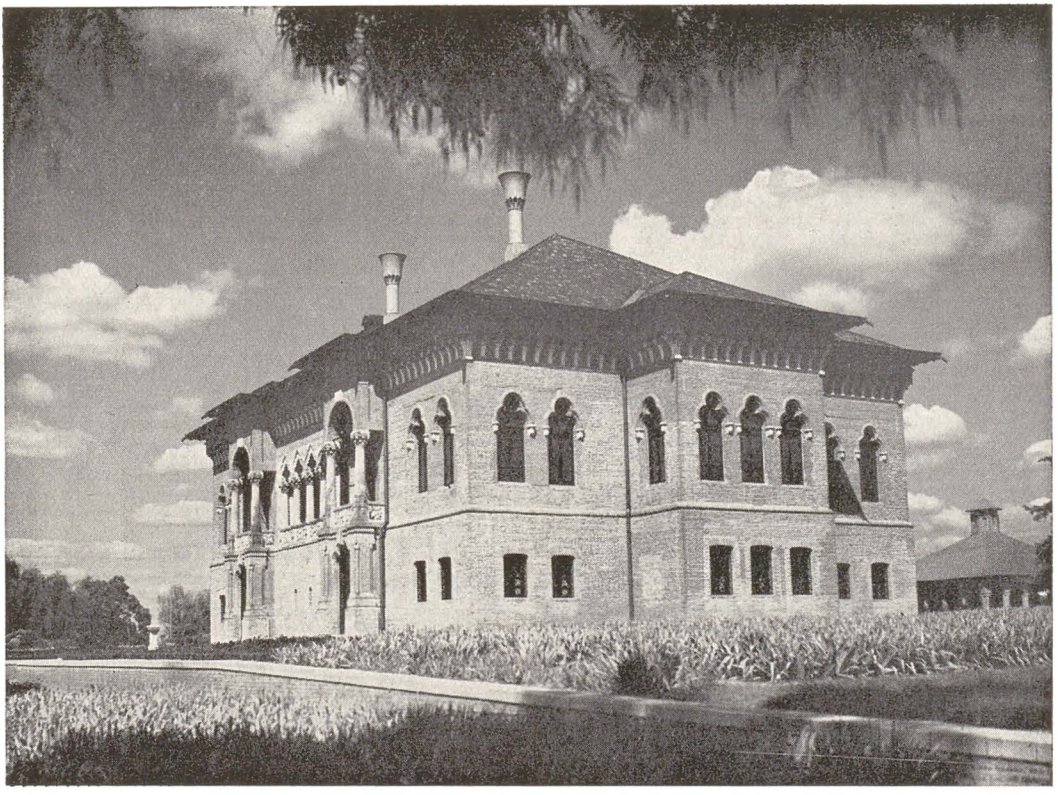

Palatul brîncovenesc de la Mogoşoaia. Vedere de ansamblu

manieră aproape realistă. Deşi de mici dimensiuni, tîmpla mănăstirii Arnota are proporţii foarte elegante. Executate cu multă finețe, ajurate, aurite şi policromate, motivele ornamentale, strălucitoare şi luxuriante, sînt inspirate din alfabetul decorativ specific artei brîncoveneşti. Folosindu-se tehnica stucului policromat, s-au realizat pe uşile bisericii din Şubeşti serafimi înconjuraţi cu vrejuri şi vase cu flori de inspiraţie orientală. De o mare valoare artistică sînt uşile sculptate în lemn de păr ale mănăstirii Tismana (1698). Sfeşnicele expuse, bogat decorate cu vrejuri, flori şi frunze şi apoi policromate, sînt admirabile completări de mobilier nu numai pentru monumentele de cult ci şi pentru cele laice.

Într-o încăpere adăugată etajului la sfîrşitul secolului al XIX-lea se găsesc expuse piese de broderie brîncovenească. Broderia este poate singurul gen al artei vechi româneşti care dispare complet în secolul al XVIII-lea. De aceea broderiile expuse la Mogoşoaia au, pe lîngă calităţile păstrate din epoca de zenit a secolelor XIV—XVI, şi unele scăderi care anunţă declinul. Acestea din urmă se vădesc în realizarea stîngace a scenelor iconografice — atunci cînd ele există —, în folosirea abundentă a motivelor ornamentale, în utilizarea unor materiale care transformă broderiile în piese decorative, în folosirea unor procedee tehnice mai mult meşteşugăreşti, decît artistice. Astfel sînt omoforul dăruit de Brîncoveanu mănăstirii Hurezu în 1696, o broderie decorativă de la Mănăstirea dintr-un Lemn, poala de icoană executată de Gherasim Galactianul pentru mănăstirea Cotroceni (1681). O broderie în care elementele figurative sînt tratate cu un simţ al detaliului apropiat de arta miniaturii este epitrahilul lucrat de Despineta în 1696 pentru mănăstirea Hurezu. În partea de jos sînt prezente portretele donatorilor: Constantin Brîncoveanu, Doamna Maria şi cei patru fii ai lor.

Expoziţia de bază de la etajul palatului se încheie cu prezentarea, în original sau copie, a picturii brîncoveneşti. Inovaţiile pe care le cunoaşte pictura la hotarul dintre veacurile XVII şi XVIII, coloritul viu, folosirea amănuntelor în tratarea compoziţiilor, utilizarea elementelor decorative, apariţia elementelor de peisaj sau arhitectura contemporană pot fi observate în icoanele expuse în Muzeul de la Mogoşoaia. Prin siguranţa desenului, prin armonia culorilor, prin folosirea elementelor noi pe care le aduce pictura brîncovenească, se remarcă icoana din 1696 avînd drept subiect *Adormirea Maicii Domnului*, prăznicarele de la mănăstirea Doiceşti, *Răstignirea* pictată de Parthenie Zugravul în 1721.

Încăperile de la parterul palatului din Mogoşoaia sînt destinate completării imaginii pe care vizitatorul şi-o face asupra artei brîncoveneşti, multe din obiectele expuse fiind lucrate în tot cursul secolului al XVIII-lea. Un ansamblu de trei broderii provenite de la mănăstirea Văcăreşti, principala ctitorie a domnitorului fanariot Nicolae Alexandru Mavrocordat, avînd stema Moldovei şi a Ţării Româneşti în centru şi chenare florale şi vegetale, sînt expuse în prima încăpere a parterului. Tot aici este prezentată o ladă din lemn sculptat, ornamentată cu vrejuri, flori, păsări, chiparoşi şi stema Cantacuzinilor, provenită probabil dintr-un palat domnesc. O colecţie de vase din cositor, aflate în a doua sală, aminteşte comenzile pe care Brîncoveanu le trimitea în Transilvania pentru ca «*să ne facă niște tipsii precum am dat izvod şi am trimis tot cositor ales, neamestecat*»... «Alte obiecte de argint sau argint aurit (sfeşnice, pahare, talere, podoabe), covoare orientale sau costume de boieri şi jupîniţe sînt expuse în cele trei camere ale parterului.

Larga iniţiativă pe care a dovedit-o Constantin Brîncoveanu în domeniul construcţiilor (o hartă aflată la parterul palatului indică principalele monumente construite şi reconstruite de

https://biblioteca-digitala.ro

domn) a favorizat și dezvoltarea sculpturii în piatră ca element decorativ principal în ornamentația edificiilor. Balustradele, coloanele, capitelele, chenarele de uși, consolele palatului de la Mogoșoaia se numără printre cele mai strălucite dovezi ale măiestriei cioplitorilor în piatră din secolele XVII—XVIII.

În pivnița palatului sînt expuse, în completarea ansamblului de sculptură a palatului Mogoșoaia, sculpturi în piatră din epoca brîncovenească: pisanii, baze de coloane sau capiteluri, chenare de uși de mănăstiri, pietre de mormînt, elemente heraldice etc. Repertoriul motivelor decorative este același ca și pentru celelalte genuri ale artei brîncovenești. Dintre sculpturile expuse în lapidarium, se remarcă, prin interesul istoric-cultural și prin valoarea artistică, pietrele de mormînt ale lui Teodor din Trapezunt (1695) și Sevastos Chimenitul (1702) — profesori ai Academiei domnești din București — , chenarul de piatră al ușii de intrare de la mănăstirea Sf. Sava, pisania și piatra cu stema Cantacuzinilor de la Turnul Colței, cariatida care-l înfățișează pe Samson ș.a.

Cercetarea Muzeului de la Mogoșoaia, cu zăbovirea atentă în fața tuturor exponatelor, oferă vizitatorului nu numai bucuria estetică pe care o prilejuiește admirarea unei opere de artă, ci și cunoașterea în profunzime a unei epoci de strălucire din arta veche românească.

Portretul lui Constantin Brîncoveanu (ulei) Muzeul de artă al Republicii Socialiste România

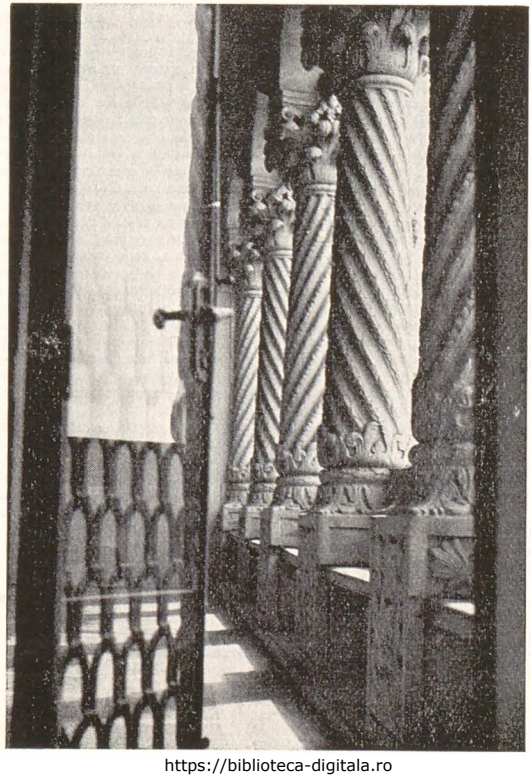

Loggia palatului de la Mogoșoaia — detaliu

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEELE DE ȘTIINȚELE NATURII ȘI AGRICULTURA SOCIALISTĂ

Ing. D. SPĂTARU

« Rezolvarea cu succes a sarcinilor complexe din agricultură este o condiție esențială a înfăptuirii întregului program de dezvoltare a patriei noastre, constituie o parte componentă a operei de desăvîrșire a construcției socialiste, a procesului de trecere treptată spre comunism », arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al C. C. al P.C.R. în Expunerea făcută în fața Congresului cooperativelor agricole de producție, la 7 martie 1966 [1]. Expunerea arată mai departe că « Un rol tot mai mare în progresul satului îl au școala, căminul cultural, biblioteca, cinematograful, întreaga activitate de răspîndire a științei și culturii. Învățătorii și profesorii, inginerii și medicii, toți intelectualii satelor sînt chemați ca și în viitor să-și consacre energia, priceperea și pasiunea pentru ridicarea culturală și spirituală a țărănimii, pentru dezvoltarea conștiinței sale socialiste » [2].

Muzeele, în primul rînd cele de științele naturii, au datoria să participe la această operă, prezentînd în expozițiile lor de bază sau temporare, fixe sau itinerante, aspectul biologic al problemelor ce trebuie rezolvate pentru ca agricultura să fie practicată pe baze științifice. Ele contribuie însă și la formarea concepției științifice despre lume, la combaterea misticismului și superstițiilor, prin prezentarea unor teme ca: originea pămîntului, originea și evoluția vieții, originea și evoluția omului etc. De asemenea, în cadrul prezentării regiunii sau raionului, ele arată caracterul complex și condiționarea reciprocă a factorilor de mediu și a viețuitoarelor, ajutînd la înțelegerea corectă a realităților din natură, la cunoașterea aprofundată a mediului în care trăiește și pe care-l transformă omul.

În acest sens, tema cu prezentarea reliefului din cuprinsul regiunii sau raionului constituie cheia înțelegerii juste a caracterului naturii, deoarece de relief sînt legate particularitățile climaterice ale teritoriului, particularitățile solului, ale vegetației, ale faunei etc. La organizarea acestei expoziții accentul trebuie pus asupra reliefului actual al teritoriului respectiv, iar prezentarea poate să se facă pe machete sau scheme machetizate însoțite de hărțile topografice ale regiunii sau raionului. Macheta îi familiarizează pe vizitatori cu reliefu actual al teritoriului, iar harta topografică delimitează cu precizie acest teritoriu. Ca ilustrații pentru harta-machetă servesc fotografiile, tablourile și schițele făcute asupra diferitelor elemente ale reliefului.

În strînsă corelație cu particularitățile reliefului se află și clima. Scopul prezentării acestei teme este să dea o imagine generală despre climă și să prezinte în așa fel aceste informații vizitatorului muzeului de științele naturii, încît acestea să fie pentru el nu numai de un interes teoretic, ci și de interes practic. La prezentarea climei, într-o serie de cazuri, pot fi folosite ca punct de plecare aparatele meteorologice respective. În același sector al temei este bine să se includă și măsurile împotriva înghețului, brumei tîrzii sau timpurii, apărarea livezilor împotriva înghețului de primăvară prin reținerea zăpezii etc. Evident nu trebuie să uităm că mai există tot felul de credințe greșite pe baza cărora unii fac « prognoze » ale timpului. Aceste credințe pot fi menționate pentru a li se scoate în evidență netemeinicia. Paralel trebuiesc arătate faptele concrete care le infirmă. Deoarece orice credință este legată adesea de « diferite sărbători », materialul poate servi și în scopurile propagandei împotriva misticismului.

În legătură cu clima, la Muzeul regional al Banatului, prezentarea păsărilor călătoare este completată cu informații despre timpul sosirii și plecării celor mai caracteristice specii: cocorii, gîștele și rațele sălbatice, cucul, ciocîrlia, graurii etc. și cu o hartă mică a drumului urmat de păsările călătoare. Se pot prezenta și alte aspecte, de exemplu calendarul naturii locale și al muncilor agricole, temperaturile medii ale anului, periodicitatea apariției cărăbușului de mai, anii de invazie în masă a rozătoarelor de cîmp etc., care prezintă o mare însemnătate, deoarece prin asemenea materiale se poate demonstra modul în care rațiunea și voința omului învinge « forțele oarbe » ale naturii.

Alături de prezentarea acestei teme, trebuie făcută caracterizarea geomorfologică a regiunii sau raionului.

Evident, în urma interacțiunii dintre natura vie și substrat ca și dintre factorii naturii lipsiți de viață (clima) a rezultat solul, pe care muzeul de științele naturii trebuie să-l prezinte ca un produs al muncii omului și pe care omul îl poate transforma în continuare.

Întrucît tipurile de soluri și particularitățile lor sînt strîns legate de poziția geografică, de particularitățile climaterice și alte particularități fizico-geografice, centrul expoziției trebuie să-l ocupe o hartă a solurilor pe care se redau principalele tipuri și varietăți de soluri. În al doilea rînd monolitele dau cea mai intuitivă imagine a solului și a particularităților lui fizice. Pentru a scoate în evidență legătura dintre sol și roca-mamă sînt necesare monolite de 1,5—2 m lungime. Orizonturile se notează pe o fîșie din placaj de 2 cm, care se așază pe marginea monolitului. Caracterizarea generală a solurilor trebuie făcută printr-un text scurt. Caracterul următor îl formează procesul de genezâ și roca-mamă pe seama căreia s-a format tipul de sol respectiv, sub influența tuturor factorilor de climă, vegetație spontană, microorganisme, energia radiantă a soarelui. Apoi trebuie prezentate particulele minerale, care intră atît în componența rocii mame cît și în cea a solului natural, precum și principalii constituenți ai solului natural.

Pentru a scoate în evidență legătura indisolubilă dintre sol și activitatea economică a omului, prin lupta împotriva eroziunii solului, sub acțiunea apei, vîntului sau împotriva mlăștinizării lui, acțiuni de mare însemnătate, se pot organiza și expoziții itinerante la sate.

Pentru a reda fidel caracterul natural al reliefului, cu toate particularitățile lui biogeografice, credem că o completare potrivită s-ar putea face în cadrul organizării temei « *Natura și bogățiile naturale ale regiunii sau raionului* » unde, odată cu prezentarea faunei și florei specifice regiunii,se prezintă fragmente sau colțuri din natură caracteristice reliefului de baltă, cîmpie, dealuri sau coline, ripe, zone muntoase etc. Mărimea și numărul acestor colțuri din natură sînt în strînsă corelație cu ponderea locală a fiecărui tip de relief în parte. Evident, o asemenea prezentare trebuie să ne dea în același timp o imagine vie asupra bogățiilor naturale și mai ales să scoată în evidență corelația dintre fenomenele naturii și realizările științei. Prin scoaterea în relief a căilor istorice de dezvoltare a naturii și a rolului activ al omului, care transformă în mod dirijat natura, muzeele de științele naturii creează largi posibilități pentru popularizarea concepției materialist-dialectice despre lume și viață. Așadar prezentarea pe scară largă a transformării naturii de către om, care are drept scop sporirea productivității plantelor și animalelor, trebuie să ocupe un loc important în cadrul muzeelor de științele naturii. Pentru ca muzeele de științele naturii să sprijine din plin sectorul socialist al agriculturii și în primul rînd al cooperativelor agricole de producție, prezentarea nu trebuie să se limiteze numai la expunerea soiurilor noi de plante (de exemplu pentru regiunea Banat soiul Bezostaia 1, Skorospelka 3, Triumph 301, Jimbolia 3 etc.),ori a raselor

---

[1] *Scînteia*, nr. 6913, p. 2, 8 martie 1966.
[2] *Idem*, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

de animale, ci această prezentare trebuie să fie însoțită și de diferitele procedee practice, prin care se acționează asupra naturii plantelor sau animalelor. La rîndul ei această prezentare trebuie să oglindească și partea teoretică, fazele ei fundamentale.

Scoaterea în evidență a unității, a legăturii strînse dintre organisme și condițiile lor de existență, a corelației și interdependenței tuturor părților componente constituie cheia de boltă ce stă la baza organizării unei expoziții de acest gen.

În cadrul acestei teme se prezintă și diferitele soiuri de plante și rase de animale obținute de oamenii de știință în urma unei îndelungate cercetări, precum și prezentarea avantajelor economice obținute prin cultivarea și creșterea acestora. În această ordine de idei problema introducerii actualității este o preocupare nouă, izvorîtă din caracterul științific al concepției care stă la baza muzeelor de științele naturii. Grupurile biologice, profilurile ecologice ale plantelor, dioramele și microdioramele prin care se scoate în evidență corelația dintre plante și animale și alte aspecte vor face ca expoziția « Fauna și flora regiunii » (sau raionului) să fie suficient de dinamică. O mare importanță o prezintă problema dăunătorilor. Dăunătorii au însă dușmani, aliați cu omul, în primul rînd păsările insectivore. Dar și ele au dușmani. Se poate prezenta o gaiță în legătură cu cuiburile cu ouă ale păsărilor insectivore, cărora gaița le consumă ouăle. Pentru a imprima caracterul și mai dinamic al acestei prezentări, alături de pasările insectivore se pot prezenta și numeroase insecte sau omizi cu care se hrănesc. La fel se știe că nevăstuica se hrănește cu șoareci și din acest punct de vedere se consideră un animal folositor, dar dacă alături de tabloul unde se prezintă nevăstuica, de regulă cu șoarecele în gură, se expune și un vînat pe care nevăstuica îl atacă, însemnează că animalul care mai înainte a fost declarat folositor este acum și dăunător.

Este cunoscut apoi faptul că vulpea este un animal stricător și ca urmare ar trebui nimicită prin toate mijloacele. Ori se știe că acolo unde s-a redus complet numărul lor, s-a micșorat și numărul iepurilor din cauza deselor epidemii, deoarece selecția naturală de data aceasta nu a mai putut acționa în conformitate cu legile naturii.

La prezentarea diferitelor insecte dăunătoare, nu trebuie să expunem numai plantele cultivate ci și buruienile pe seama cărora se dezvoltă în natură dăunătorii respectivi. Prin acest procedeu se atrage atenția asupra buruienilor (mai ales din fam. Cruciferelor) care servesc drept adăpost pentru o serie de dăunători, cum sînt: purecii și păduchii de plante, mușteleș.a., contribuind la intensificarea combaterii lor. Pe lîngă mijloacele mecanice, chimice și agrotehnice de combatere ar fi foarte util să se prezinte și hiperparaziții și prădătorii lor, împreună cu insectele atacate, pentru a scoate în evidență și mijloacele de combatere pe cale biologică. În păduri se cunosc de pildă foloasele pe care le aduce cucul în combaterea omizilor hirsute (păroase), mai ales din familia Bombicidelor.

Se pot prezenta și alte insecte, folositoare omului, cum sînt insectele care distrug pe cele dăunătoare, sau cele care dau produse, ca viermii de mătase și albinele. La prezentarea viermilor de mătase, pe lîngă rasele mai importante care se cresc în regiune, producția de mătase a gogoșilor și calitatea firului, trebuiesc prezentate și elemente noi în creșterea viermilor de mătase. De pildă, se știe că viermii de mătase se hrănesc aproape exclusiv cu frunzele de dud. Recent însă s-a descoperit în Japonia că dacă frunzele de stejar, fag, cireș se stropesc cu o substanță numită « Hexanol » ele sînt consumate tot așa de bine. Prin acest procedeu s-ar putea extinde creșterea viermilor de mătase și în regiunile unde crește și se dezvoltă stejarul, fagul etc. și ca urmare în acest caz va crește potențialul economic în cadrul acestei frumoase îndeletniciri.

La prezentarea apiculturii trebuie să se respecte în general cam aceleași principii. Alături de rasele noi de albine, care se cresc sau sînt pe cale de a fi introduse în regiune, trebuie să se arate importanța lor pentru plantele cultivate. Se cunoaște de exemplu că prin polenizarea cu ajutorul albinelor se sporește producția la castraveți și la alte plante asemănătoare, în sere pînă la 300%, la floarea soarelui între 30—50%, iar la pomii fructiferi pînă la 60%. În prezentarea materialelor pentru apicultură, trebuie să includem și plantele melifere cele mai importante din vegetația sălbatică. Iar pentru a veni în sprijinul stupăritului pastoral, care trebuie extins în practica stupăritului din regiune, credem că ar fi foarte sugestiv dacă plantele ar fi aranjate potrivit perioadei lor de înflorire, în genul unui calendar al înfloririi acestor plante melifere.

La prezentarea peștilor din pescăriile mai importante din regiune, pe lîngă expunerea speciilor de pești mai importante economic, muzeele de științele naturii pot să arate că la alimentația peștilor, și în special a speciilor de crap, pe lîngă administrarea alimentelor obișnuite se pot valorifica și crisalidele obținute de la creșterea viermilor de mătase.

Caracterul dinamic, mobilizator și intuitiv se mai poate ilustra și prin alte exemple. Se știe de pildă că în unii ani, cînd își fac apariția în masă, șoarecii de cîmp, hîrciogii, popîndăii ș.a. cauzează daune deosebit de mari. Pentru prezentarea acestor daune este mult mai interesant dacă în loc de cifre se va expune cîte un săculeț sau cîte o grămadă de atîtea kg cereale, iar la indicarea combaterii acestor specii în loc de text se poate expune de ex. un șoarece de cîmp și alături momeala cu otrava respectivă. Dacă vrem să ne referim la un mijloc de combatere pe cale biologică, putem expune spre exemplu pasărea șorecar alături de un șoarece de pădure, sau șoimul de dumbravă alături de un popîndău care se refugiază în galeria sa, iar viesparul alături de un cuib de viespi și în apropiere un fagure de miere descăpăcit în parte de viespi.

Pentru a veni în sprijinul cooperativelor agricole de producție muzeele de științele naturii pot organiza expoziții itinerante pe teme cum ar fi: « Combaterea misticismului la sate » sau « Folosirea resurselor interne — mijloc important pentru întărirea economico-organizatorică a cooperativelor agricole de producție » prin care se vor arăta mijloacele folosite pentru redarea în circuitul agricol a terenurilor neproductive sau slab productive, prin lucrări de desființarea haturilor, îngustări de drumuri, defrișarea terenurilor de mărăcini, apoi aspecte ca: grăpatul și îngrășatul pășunilor, asanarea mlaștinilor prin canale de desecare, executarea lucrărilor de terasare a terenurilor în pantă și erodate, folosirea semințelor de soi, semănatul la timp, folosirea urinei de grajd pentru ameliorarea pășunilor și fînețelor, distrugerea mușuroaielor de cîrtițe, confecționarea de sere și răsadnițe pentru cultura legumelor timpurii și semitimpurii, întreținerea culturilor la timp prin executarea de prașile dese, pășunatul rațional, înființarea taberelor de vară, înființarea loturilor de mecanizare lucrate exclusiv de S.M.T., însilozarea a cît mai mari cantități de porumb pentru siloz și diferite resturi de plante ca: tulpini de mazăre, frunze de sfeclă, frunze de varză, tulei de porumb, buruieni diferite, apoi transportul gunoiului pe bandă rulantă, înființarea adăpătorilor automate, mulsul mecanic etc.

Ne-am oprit numai asupra cîtorva aspecte mai importante ale contribuției muzeelor de științele naturii la opera de educare a oamenilor muncii de la țară prin intermediul expozițiilor. Credem că această problemă prezintă interes pentru fiecare specialist din muzeele noastre, care poate aprofunda — pe baza experienței sale și a cunoașterii condițiilor locale — cele de mai sus, aplicîndu-le în muzeul său, participînd astfel la opera de culturalizare a maselor.

opinii

https://biblioteca-digitala.ro

comunicări, note

Ciocîrlia urechiată balcanică — Eremophila alpestris balcanica Rchw*

Ciocîrlia urechiată sau ciocîrlia alpină (*Eremophila alpestris*) se deosebeşte de toate celelalte specii de ciocîrlii prin urechioarele de pene pe care le are pe ambele laturi posterioare ale capului. Ea face parte din ordinul *Passeriformes*, familia *Alaudidae*. Lungimea totală a pasării este de 17—18 cm.

Dintre speciile de ciocîrlii, coloritul ei este cel mai viu: fruntea, bărbia şi laturile gîtului sînt de culoare galbenă-sulfurie iar pe partea superioară a capului se întinde o dungă lată neagră, care pe laturile posterioare ale capului se prelungeşte formînd două urechioare de pene ascuţite. Peste frîu şi obraji se întinde o pată neagră, de asemenea şi în regiunea guşei şi a pieptului, unde aceasta formează o bandă lată transversală, în formă de semilună. Restul corpului este ca şi la celelalte ciocîrlii — pe partea dorsală de culoarea lutului cu nuanţe brun-roşcate, iar pe partea ventrală albă surie. La femele, banda neagră de pe guşă este mai îngustă decît la masculi, iar urechioarele de pene sînt mai mici, uneori abia vizibile. Culoarea de iarnă este în general ceva mai palidă sau mai spălăcită; totuşi ea se poate recunoaşte după desenul caracteristic, galben-negru, de pe cap.

Ea este cunoscută prin 41 de rase geografice, răspîndite în Holarctic.

Subspecia cunoscută pînă acum la noi, *Eremophila alpestris flava* (Gm.) cuibăreşte în nordul Norvegiei, în Suedia, Finlanda şi în regiunile nordice ale Uniunii Sovietice. Exemplarele clocitoare din nordul Europei iernează în primul rînd pe coastele mării Angliei, Germaniei, Olandei, Belgiei şi în nordul Franţei. Ea apare şi în bazinul Carpaţilor şi în cîmpia Dunării ca oaspete de iarnă; aici sosesc în stoluri mai mici sau mai mari, în unele ierni chiar sute de exemplare, dar au fost observate şi exemplare singuratice. De obicei apar pe mirişti sau sărături în luna noiembrie şi pleacă în martie.

Unii autori consideră că ciocîrlia urechiată este un oaspete obişnuit de iarnă în bazinul Carpaţilor, deşi însemnările vechi ne arată că ea este aici un oaspete destul de rar şi totodată întîlnit neregulat.

Din anul 1829 — de cînd se află sub observaţie ştiinţifică fauna ornitologică din bazinul Carpaţilor pînă în anul 1964, deci timp de 135 ani, ciocîrlia urechiată a fost semnalată în acest bazin numai în 43 ani, iar 92 ani, nu. Din anii cînd nu a fost semnalată amintim perioada între 1832—1854, adică timp de 22 ani, cît şi alte perioade de cîte 7—8 ani.

Aceste date confirmă atît raritatea cît şi apariţia neregulată a acestei păsări ca oaspete de iarnă în bazinul Carpaţilor.

Chernel I. presupune în 1899 că exemplarele care au fost observate în sudul bazinului Carpaţilor puteau să nu fie nordice ci să aparţină subspeciei *E. a. penicillata*, care cuibăreşte în Bosnia, Bulgaria şi Caucaz.

De fapt nu poate fi vorba de *E. a. penicillata* în Balcani, ci de subspecia *E. a. balcanica* pe care Reichenow a separat-o de subspecia *Eremophila alpestris penicillata* (Gould.) în 1895. *L. Schäfer* (1960) este de aceeaşi părere.

Subspecia balcanică *Eremophila alpestris balcanica* (Rchw.), care de fapt este foarte aproape de forma caucaziană *penicillata*, are spatele de un ton curat cenuşiu. Culoarea galbenă de pe bărbie şi frunte este mai intensă, dar în timpul clocitului şi la această subspecie culoarea galbenă devine mai alburie. Este

* Subspecie nouă pentru ţara noastră, identificată în timpul cuibăritului în Carpaţii Banatului.

https://biblioteca-digitala.ro

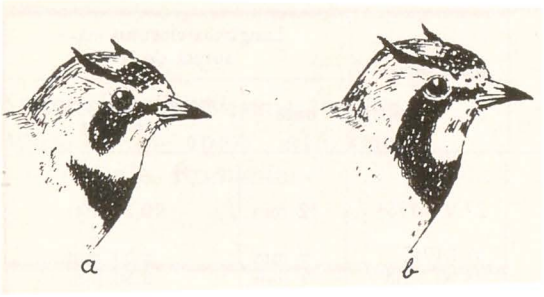

Fig. 1. — Schița arată deosebirile de penaj dintre cele 2 rase geografice de ciocîrlie urechiată întîlnite în țara noastră: a — *Eremophila alpestris flava* Gm., oaspete de iarnă; b — *Eremophila alpestris balcanica* Rchw. cuibărește la noi.

mai mare decît *E. a. flava*, iar pata neagră de pe laturile capului și gîtului se unește cu cea de deasupra gușei (Fig. 1). Ea cuibărește în munții Peninsulei Balcanice în Bulgaria, R. S. F. Iugoslavia (Bosnia, Herțegovina, Muntenegru), Turcia și Grecia; deosebit de frecventă este în munții Bulgariei, unde trăiește în pajiștile alpine de lîngă marginea pădurilor. Ea este mai mult statornică, dar în timpul iernii coboară și la șes.

Cuibărirea ciocîrliei urechiate în lanțul Carpaților — zonă intermediară între aria de cuibărire nordică și sudică a acestei specii — n-a fost dovedită pînă în prezent.

După unii ornitologi vechi, Baldamus și Wagner, ar fi posibilă clocirea ei în regiunea munților înalți ai Ardealului. I. Cătuneanu într-o primăvară ar fi văzut această specie în munții Retezat (comunicare verbală).

Afară de aceste date incomplete, nicăieri nu se mai amintesc presupuneri referitor la cuibăritul ciocîrliei urechiate în lanțul Carpaților, pînă în anul 1962. În acest an, W. Klemm semnalează într-o comunicare interesantă că în vara anului 1962 (16 iulie) pe muntele Cindrel (munții Cibinului), la înălțime de 2000 m, a observat o pereche de ciocîrlii urechiate *(Eremophila alpestris)*. În zilele de 23—24 august 1962, a observat din nou în același loc perechea văzută în luna iulie, cu 3 pui aproape adulți.

După data tîrzie la care au fost văzuți puii de ciocîrlie urechiată în munții Cibinului, se poate deduce că aceștia au provenit din a doua clocire.

O altă observație mai recentă asupra ciocîrliei urechiate s-a făcut în anul 1964, cînd a fost întreprinsă de noi o deplasare în munții Banatului *.

Cu această ocazie, în Carpații Meridionali, pe muntele Țarcului — aproape de vîrful Țarcu, la altitudinea de cca 2 160 m, la 26 august 1964, am observat două ciocîrlii urechiate. Păsările, deși nu erau prea sperioase, au putut fi totuși greu observate, căci atunci cînd stăteau nemișcate silueta lor se contopea uimitor cu solul și mediul înconjurător, datorită culorii lor de dezagregare. La apropierea noastră ele și-au luat zborul, fără să se depărteze însă prea mult se lăsau din nou jos, așteptîndu-ne pînă la 20—30 m. Părea să fie o pereche adultă. În drumul nostru spre vîrful Țarcului, în aceeași zi, am mai întîlnit din aceste ciocîrlii, un grup compus din 5 exemplare.

La 27 și 28 august am revăzut ciocîrliile urechiate în aceleași locuri. Păsările stăteau în grupuri mici, izolate. În total au fost văzute 4 grupuri compuse din 2, 5, 6 și 8 exemplare. La penajul acestor exemplare s-au putut distinge trei feluri de colorații. Erau unele exemplare la care culoarea galbenă și cea neagră de pe cap și din regiunea gîtului erau mai vii, aceștia fiind probabil masculii adulți. Unele exemplare aveau o colorație mai spălăcită, cu un galben albicios și pata neagră de pe gușă mai îngustă, probabil femelele sau masculii mai tineri. S-au mai putut distinge tinerii în prima haină, care pe cap și spate erau de culoare brun-roșcată, cu pete mai deschise, iar pe partea ventrală de culoare deschisă cu pete și striuri închise la bărbie și gușă.

Aceste grupuri mici de păsări, concentrate la un loc, erau probabil familii care au cuibărit în împrejurime și au fost atrase de unele insecte, eventual bobițe sau semințe de plante, care abundau în acel timp acolo și care le serveau drept hrană.

La 27 august 1964 am reușit să și împușcăm dintr-un grup un exemplar; din pricina calibrului mare a armei și a alicelor mult prea mari însă, spre regretul nostru, piesa a fost deteriorată, încît nu s-a putut prepara în întregime. Din ea am păstrat doar capul și picioarele, pentru material documentar.

La cercetarea piesei s-a constatat că exemplarul de ciocîrlie urechiată capturat de noi aparține subspeciei balcanice *Eremophila alpestris balcanica* (Rchw.), a cărei prezență în această regiune s-a bănuit mai de mult.

Pentru comparație, prezentăm mai jos datele măsurătorilor luate asupra ciocului, atît de la acest exemplar cît și de la *E. a. flava*, capturate în diferite locuri (vezi tabelul din pag. 252).

Din cele relatate se desprind următoarele concluzii:

Observațiile făcute asupra celor două exemplare de ciocîrlii urechiate adulte în munții Cibinului în luna iulie 1962 și a familiilor cu tineri în munții Cibinului în luna august 1962, cît și pe muntele Țarcului în luna august 1964 confirmă în mare măsură cuibăritul lor în Carpații Meridionali românești, totuși rămîne ca sarcină ornitologilor ca, în urma cercetărilor de viitor, să se depisteze și cuibul lor cu ponta de ouă sau cu pui.

Prin capturarea și identificarea exemplarului de *Eremophila alpestris balcanica* pe muntele Țarcului se constată o mai largă răspîndire spre nord a acestei subspecii, astfel completînd cunoștințele zoogeografice asupra răspîndirii ei. Totodată ne îndreptățește să credem că în Carpații românești cuibărește subspecia *Eremophila alpestris balcanica*. Și în acest caz ne lipsește dovada concretă și anume capturarea unui exemplar doveditor la cuib.

* La această deplasare cît și la observațiile făcute asupra ciocîrliilor urechiate a participat și Bran Hilde.

https://biblioteca-digitala.ro

Denumirea speciei	Sex	Locul capturării	Data capturării	Lungimea ciocului măsurată de la	
				bază	marginea anterioară a nărilor
Eremophila alpestris balcanica	♂	Muntele Țarcu, reg. Banat	27.VIII.1964	12 mm	10,50 mm
Eremophila alpestris flava	♀	Cerneteaz, reg. Banat	31.I.1943	9 mm	8,50 mm
Idem	♂	Cazaci (URSS)	29.XI.1938	9 mm	8,50 mm
Idem	♂	Helgoland, Germania	7.X.1913	9 mm	8 mm
Idem	♀	Helgoland, Germania	16.X.1913	9 mm	8,50 mm
Idem	♀	Lehliu, reg. București	25.I.1904	9 mm	8,50 mm
Idem	♂	Lehliu, reg. București	25.I.1904	9,50 mm	9 mm

Admițînd cazul că în Carpații românești cuibărește *E. a. balcanica*, ar fi posibil ca ea să fie și în țara noastră mai mult statornică, ca și în Bulgaria, și numai în timpul hoinăririi lor să coboare exemplare iarna în cîmpia Dunării și în bazinul Carpaților.

În acest caz atît în țara noastră cît și în Bulgaria, eventual în Iugoslavia și Ungaria, populația nordică *E. a. flava* are contact în timpul iernii cu populația balcanică *E. a. balcanica*.

Capturarea exemplarului de *Eremophila alpestris balcanica* (Rchw.) în România, la 28 august 1964, este o contribuție la completarea listei faunei ornitologice române cu o nouă subspecie.

Aceste date parțiale, dar noi, arată necesitatea adîncirii cercetărilor în continuare și formează o bază și un imbold pentru noi cercetări și studii sistematice asupra ciocîrliei urechiate atît în perioada cuibăritului, cît și în timpul migrației.

EMIL NADRA

BIBLIOGRAFIA

1. Chernelházi Ch. I. — *Magyarország madarai*. Budapest, 1899.
2. Dementiev G. P., Gladcov N. A. — *Ptiți Sovietscogo Soiuza*. Vol. 5, Moscova, 1954.
3. Dombrowsky R., Linția D. — *Ornis Romaniae*. Vol. I, București, 1946.
4. Keve A. — *Nomenclator ovium Hungariae*, Budapest, 1960.
5. Klemm W. — *Ciocirlia urechiată (Eremophila alpestris) pasăre clocitoare în Carpații românești*. Rev. « Natura », seria Biologie 5. Anul XV, sept.—oct., București, 1963.
6. Patev P. — *Ptițite v Bulgaria*, Sofia, 1950.
7. Peterson-Mountfort-Hollom — *Die Vögel Europas*. Hamburg u. Berlin, 1961.
8. Radde G. — *Ornis Caucasica*. Kassel, 1884.
9. Reichenow A. — *Die Vögel, Handbuch der Systematischen Ornithologie*. Band II. Stuttgart, 1914.
10. Reiser O. — *Ornis Balcanica*. Wien, 1894.
11. Schäfer L. — *A havasi fülespacsirta előfordulása Magyarországon*. Aquila. Tom. 66, Budapest, 1960.
12. Székessy V. — *Magyarország állatvilága. XXI. kötet. Madarak*. Budapest, 1958.

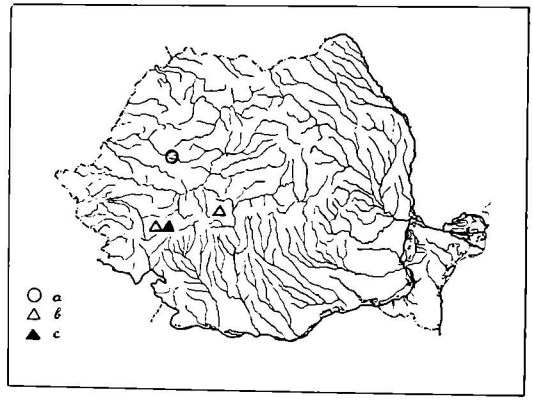

Fig. 2. — Punctele unde a fost găsită *Eremophila alpestris* în țara noastră, în timpul cuibăritului: a — se presupune cuibăritul; b — observată în timpul cuibăritului; c — capturată în timpul cuibăritului.

https://biblioteca-digitala.ro

Somateria mollissima mollissima L. în apele interioare ale României

În ziua de 11 decembrie 1965, am capturat un exemplar femel de *Somateria mollissima mollissima* L. pe Dunăre, între Brăila și Galați. Acest exemplar, predat Muzeului de istorie naturală « Grigore Antipa », avea următoarele dimensiuni: greutatea 2 250 g, lungimea 62 cm, anvergura 100 cm, aripa 28 cm, coada 10 cm, tarsul 6,5 cm, lungimea ciocului (din vîrf și pînă la baza intrîndului de pe frunte) 5,5 cm.

Referitor la penaj, menționăm că oglinda de pe aripi, comparată cu ilustrația din *Friedrich Naturgeschichte der Vögel Europas*, 1923 (Alexander Bau), Taf. 35, Fig. 6, este mai puțin distinctă, fiind conturată numai de o dungă albă foarte discretă.

Greutatea și dimensiunile exemplarului nostru, mai mari de cît cele medii, ne îndreptățesc să afirmăm că acesta este un exemplar matur, iar ovarele mici se datoresc stadiului încă îndepărtat de perioada de reproducere.

Gușa era plină pînă la refuz de *Dreissena polymorpha*, iar cîteva exemplare se găseau în esofag.

Coborîrea aiderului pînă în cursul inferior al Dunării, pe lîngă importanța pentru fauna ornitologică a țării noastre, este mai interesantă din punct de vedere al biologiei și arealului acestei rațe.

Aiderul este una din speciile de rațe scufundătoare legate de apele mărilor. Pătrunderea ei în apele continentale dulci, după datele existente, este foarte rară. Din literatura cunoscută de noi pînă azi, a mai fost semnalată în alte țări în lacul Bodensee (Constanța), în 1896 și 1910 (Friedrich, p. 569). Probabil că la aceasta se referă și mențiunea « en Suisse » din Peterson-Mountfort-Hollom. În R. P. Ungară apar incidental exemplare în unele ierni (A. Keve) [1].

Aiderul este frecvent, în timpul iernii, în Marea Nordului. Mai spre sud, Peterson-Mountfort-Hollom o citează cu semnul « ? » în Golful Biscaiei și cu mențiunea de « *egaré au S. jusqu'en Espagne, Italie* » (p. 83). În țara noastră, aiderul a mai fost semnalat o singură dată, de A. Kamner, pe baza exemplarului colectat de J. Gromer în toamna anului 1905, pe apa Cibinului, la Cisnădioara (Michelsberg). Acest exemplar este expus în Muzeul Brukenthal, secția de științele naturii. Deși figurează în catalogul publicat de Kamner în 1920, D. Linția nu citează această specie în *Păsările din R.P.R.*

Ajungerea aiderului capturat de noi în acest punct extrem sud-estic poate fi atribuită iernii aspre și foarte timpurii, care s-a abătut în anul 1965 asupra Europei nord-vestice. Înainte de 11 decembrie 1965, în Țările Scandinave și Finlanda s-au înregistrat temperaturi scăzute de —31°C, iar Atlanticul de nord a fost bîntuit și de furtuni puternice. De aceea probabil aiderii n-au mai ieșit din Marea Baltică spre M. Nordului și au căutat refugiu în rîurile tributare Balticei. Pe această cale (Elba) au putut ajunge și în Dunăre. Menționăm că în partea inferioară a Dunării, înainte de 11. XII. 1965, a fost o scurtă perioadă de frig (—5° —7°), după care a urmat o încălzire, iar apele Dunării și ale bălților n-au înghețat.

BIBLIOGRAFIE

1. Bau Alex., *Friedrich Naturgeschichte der Vögel Europas* (VI-te Auflage, 1923).
2. Kamner A., *Systematischer Katalog der Ornithologischen Sammlung des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt*. Verh. u. Mitt. d. Siebenburg. ver. für Naturwiss. zu Herm. Tom. 70—71, 1920, p. 21.
3. Keve A., *Nomenclator avium Hungariae*, 1960.
4. Peterson R., Mountfort G. et Hollom P.A.D., *Guide des oiseaux d'Europe*, 1962.

Dr. docent V. HOMEI

Fig. 1. — *Somateria mollissima mollissima* L. ♀ adult capturat la 11 decembrie 1965, aflat în Muzeul « Grigore Antipa », București.

[1] După informația verbală primită de la tov. M. Tălpeanu, în cîteva muzee locale din Cehoslovacia există de asemenea exemplare colectate din această țară. Același ne informează că în Bulgaria este citat un singur exemplar, la țărmul mării, de M. Paspaleva.

https://biblioteca-digitala.ro

Probleme privind organizarea expozițiilor de muzeu

Natura muncii muzeale, care prezintă interferențe, fie cu unele institute de cercetare științifică și de artă, fie cu școala și biblioteca, chiar și cu teatrul, cinematografia și alte instituții, conferă muzeelor calitatea de focare ale științei și instrucției, ele fiind prin excelență instituții cu dublă funcție : științifică și cultural-educativă. Prin urmare, în limitele diverselor discipline pe care le servesc și care le determină profilul — științe naturale, tehnică, istorie, etnografie, literatură și artă — instituțiile muzeale, prin conținutul exprimat și comunicat în cadrul manifestărilor specifice inițiate, contribuie direct și efectiv la perfecționarea procesului de instruire a maselor, la nivelul înaltelor exigențe ideologice și științific-artistice actuale.

Cele peste 200 de instituții muzeale din țară desfășoară astăzi o rodnică și calificată activitate de cercetare științifică, care constituie o bază documentară temeinică, strict necesară ansamblului de acțiuni întreprinse pe linie cultural-educativă. Elementul principal de legătură dintre muzeu și marele public îl reprezintă expozițiile — permanente și temporare — în jurul cărora specialiștii muzeografi își concentrează din plin priceperea, pasiunea și energia.

Sarcina organizării de expoziții, revenind aproape exclusiv muzeelor, este pe cît de importantă, pe atît de dificilă. Ea pretinde aplicarea de soluții tehnico-muzeografice multiple și adecvate pentru a sublinia valoarea obiectelor autentice expuse și conținutul de idei conturat în tematica fiecărei expoziții. Calitatea științifică și artistică a materialului grafic-însoțitor, aranjamentul firesc al pieselor, folosindu-ne de mobilier confecționat în deplină concordanță cu spațiul afectat, cu natura obiectelor și problematica urmărită, ambianța de culoare și de lumină, iată numai cîteva dintre aspectele ce alcătuiesc mănunchiul de însușiri, definitorii pentru nivelul oricărei expoziții. Forța intuitivă a obiectelor originale și a mărturiilor autentice expuse, privind bogățiile și frumusețile naturale ale patriei și respectiv tot așa de bogatele tradiții ale poporului și valori create de mintea și mîna omului, este potențată de satisfacția pe care vizitatorul o încearcă în fața unei prezentări estetice și sugestive. Această ambianță plăcută și necesară reține atenția și sporește interesul, fixînd mai bine cunoștințele transmise prin intermediul expoziției. Priceperea de a orîndui exponatele în ansambluri armonioase și atractive a devenit astăzi, la muzeele de toate categoriile, un fenomen aproape contiguu cu arta.

Lucrătorul muzeograf, conștient de misiunea sa, cînd își propune să redea și să evoce fenomene și evenimente, nu scapă din vedere utilitatea științifică și instructivă, finalitatea expozițiilor. Așadar muzeograful este cercetător și tematician, dar și artist, în sensul de creator de expoziții. Lui îi revin sarcini corelate de a efectua studii minuțicase și sistematice, într-un domeniu sau altul, de a alcătui tematica de expoziție, rezultat al procesului de selecție și generalizare în vederea redării obiectelor, aspectelor și momentelor esențiale, semnificative ale disciplinei, de a expune piesele atractiv, echilibrat și diferențiat, după importanța problemelor pe care le abordează. Această din urmă latură a muncii solicită, prin excelență, acea însușire care s-ar putea numi arta muzeografului. Atitudinea estetică în muzeografie este subordonată nemijlocit realităților pe care expozițiile le reflectă, conținutului tematic.

Elaborarea planului tematic, în care fenomenele, evenimentele, obiectele sînt consemnate potrivit succesiunii lor firești, evolutiv-cronologic, în contextul complex al mediului natural sau al totalității condițiilor istorice dintr-o perioadă dată, este strîns legată și de posibilitățile proiectării acestui plan în spațiul de expunere afectat. Adaptarea expunerii la spațiul arhitectural, conceperea proiectului tematic, ca și a întregului material auxiliar (mobilier, texte, grafice, machete, hărți, mulaje etc.), în raport cu particularitățile sălilor de expoziție, asigură expunerii claritate și realizează acea ambianță specială în care piesele de muzeu își găsesc o mai deplină punere în valoare.

În muzeele moderne mobilierul redus și simplificat pierde tot mai mult din masivitate. Vitrinele, transformate în învelișuri de cristal, panourile și podiumurile ușoare, suporturile metalice și din material plastic, consolele folosite curent în muzeu dau suplețe expunerii. Totul tinde să devină în sălile de expoziție mai variat, mai sugestiv și colorat.

Elementele de susținere, inclusiv fondul de culoare și lumină integrate în expoziție, ca parte componentă, complimentară tematicii, acordurile particulare create pe această cale între obiecte și materialul auxiliar, reliefează corespunzător problemele de bază dintr-o disciplină sau alta, facilitează caracterizarea și abordarea lor din multiplele unghiuri ale realităților naturale și sociale. O atenție deosebită se acordă prevenirii exagerărilor tehnico-muzeografice, pentru a nu se ajunge la răsturnarea raportului firesc dintre valorile și problematica expoziției, pe de o parte, și mijloacele de prezentare, pe de altă parte, a raportului dintre conținut și formă.

Considerarea tuturor acestor cerințe în organizarea unei expoziții, vizînd un conținut bogat într-o prezentare atrăgătoare, echilibrată și ușor de urmărit, constituie una dintre preocupările primordiale ale muzeografiei actuale. Desigur că nu toate aceste probleme pot fi rezolvate direct și integral de specialistul muzeograf, o seamă de colaboratori—arhitecți, artiști decoratori, graficieni și alți tehnicieni — fiind

https://biblioteca-digitala.ro

chemați să-și aducă contribuția la soluționarea lor corespunzătoare. Concepția tematică însă, viziunea tehnico-muzeografică, problema proporționării materialului complimentar, îndrumarea lucrărilor de traducere corectă a lor în fapt rămîn îndatoriri exclusive ale muzeografului organizator de expoziții.

Deseori, specialistul muzeograf este pus în situația să rezolve, numai cu ajutorul cîtorva dovezi păstrate, unele probleme importante, fie din domenii ale științelor naturii, fie de istorie și etnografie, sau din cadrul muzeelor și caselor memoriale. A reda cu forță de sinteză condițiile de mediu în complexitatea lor, particularitățile epocii în care se situează evenimentul ce stă în atenția noastră, procesul de creație și rolul personalităților — în cazul unor expoziții comemorative —, mergînd uneori, prin adîncirea analizei, pînă la sesizarea aspectelor intime, presupune aplicarea unei game întregi de metode și tehnici muzeografice, pentru a suplini unele lipsuri din colecții.

Specii din regnul vegetal și animal, eșantioane de roci, preparate umede sau împăiate, mulaje, uneori chiar exemplare vii, construcții, instalații și unelte, obiecte adesea sugerate numai pe baza unor fragmente care au ajuns pînă la noi, monumente sculpturale, inscripții și documente, acestea sînt categorii de obiecte de muzeu, care, ajutate de materiale concepute și executate ad-hoc, în măsura în care se fac necesare, vin să închege, într-un spațiu limitat, perioade și epoci întregi din domeniul istoriei naturale și activității sociale. N-am formulat decît cîteva preocupări din munca muzeografică. Realitatea este că asemenea preocupări au dus, în ultima vreme, la realizarea, în diferite părți ale țării, a unor expoziții de mare varietate tematică și de ținută artistică, care se bucură de aprecieri favorabile unanime, atît din partea marelui public, cît și a cercurilor de specialiști de la noi și din străinătate. Concludente din acest punct de vedere sînt cifrele comparative de vizitatori care pășesc pragul muzeelor noastre în număr tot mai mare, an de an. De la numai cîteva sute de mii de vizitatori înregistrați pentru anii 1950—1951, dinamica vizitării în continuare consemnează circa 3 000 000 de vizitatori în 1957 și peste 8 500 000 în 1964.

Cîteva exemplificări dintr-un domeniu de specialitate sau altul ar întregi poate imaginea a ceea ce numim progresul în muzeografie. La Tulcea, expoziția de științele naturii, inaugurată în vara anului 1964, oferă posibilitatea cunoașterii sintetice a peisajului pămîntului nou, frumusețile și bogăția resurselor naturale ale Deltei Dunării, într-o expunere atractivă, modernă. Lumea păsărilor și a mamiferelor, adusă în diorame (reprezentare plastică, la scară redusă, a unui colț din natură, în cadrul căreia fondul de culoare și jocul de lumină concură, alături de obiectele originale, la conturarea impresiei de real), bazinele în care săgetează apa diferitele specii de pești și alte viețuitoare acvatice din bălțile Deltei, albia Dunării și Marea Neagră, încap, datorită priceperii muzeografului, într-un spațiu de numai cîteva sute de metri pătrați de expoziție, cadru în care își găsește ilustrarea și marea problemă a interdependenței organismului cu mediul înconjurător.

Nu mai prejos se află muzeele de profil istoric. Muzeul Unirii din Iași, de pildă, a cărui expoziție s-a deschis pentru prima oară cu prilejul Centenarului Unirii (1959) și căruia i s-au adus îmbunătățiri repetate, reprezintă pentru generația noastră o caldă evocare a memorabilelor evenimente care au pregătit actul Unirii Țărilor Române din ianuarie 1859, — constituirea statului român modern. Numeroasele obiecte și documente de epocă, însoțite de o grafică strîns legată și subordonată ideii tematice, subliniază tocmai aceste trăsături și ne determină să poposim, cu atenție încordată, asupra momentului Unirii însuși, dar și a reformelor înfăptuite în timpul scurtei domnii a lui Alexandru Ioan Cuza, sprijinit de popor și sfătuit de patrioți luminați ca M. Kogălniceanu.

O plăcută impresie și o urmărire bine închegată de probleme oferă expoziția de bază a Muzeului din Goleşti — secția de etnografie. Aici soluțiile tehnico-muzeografice remarcabile completează și dau contur tematicii, subliniind valoarea pieselor originale ce ilustrează diversele ramuri ale disciplinei etnografice — ocupațiile tradiționale (cules, vînătoare și pescuit, agricultură, pomicultură și viticultură), meșteșugurile populare și îndeletnicirile casnice, arhitectura, portul popular, creația artistică în lemn, ceramica etc. Interioarele de locuit, tipice pentru zone etnografice importante — Vîlcea, Argeș, Muscel, Drăgănești-Olt —, tind să reconstituie imaginea reală a ansamblului condițiilor vieții de familie.

Spațiul nu ne permite să facem o analiză mai amplă privind și alte muzee. Considerăm îndeajuns să enumerăm încă vreo cîteva: în domeniul muzeelor de științele naturii se disting Muzeul de istorie naturală « Gr. Antipa » din București, Acvariul Mării Negre de la Constanța, muzeele din Craiova și Timișoara; printre instituțiile muzeale de profil istoric muzeele din Focșani, Galați, Buzău, Muzeul Brukenthal din Sibiu; în domeniul etnografiei și artei populare Muzeul satului, expozițiile muzeelor din Iași, Sibiu, Cluj și ale Muzeului de artă populară al Republicii Socialiste România; chiar și în domeniul muzeelor și caselor memoriale, știința și tehnica muzeografică oferă exemple concludente — Muzeul « G. Enescu » din București, Muzeul « I. L. Caragiale » din Ploiești, Muzeul « B. P. Hașdeu » din Cîmpina, Casa memorială « M. Eminescu » din Ipotești, regiunea Suceava ș.a.

Proiectele deja definitivate pentru organizarea expozițiilor unor mari muzee ca cel de istorie din Cluj, Muzeul instalațiilor tehnice și meșteșugurilor populare din Dumbrava Sibiului, Muzeul în aer liber privind viticultura și pomicultura, inițiat la Goleşti și multe altele demonstrează că problema este atacată cu îndrăzneală pretutindeni în țară. Experiența acumulată în cadrul unităților reorganizate pînă în prezent servește efectiv la generalizarea de metode, la aplicarea lor diferențiat, în interesul asigurării unei exigențe sporite sub raport științific și tehnico-expozițional, în toate muzeele programate a fi realizate în anii ce urmează.

Desigur că, în cadrul expozițiilor muzeelor consemnate în rîndurile de mai sus, se constată și o serie de scăderi. Ele afectează într-o anumită măsură atît conținutul de idei, cît și ținuta expozițiilor. Un proces

https://biblioteca-digitala.ro

necontenit de îmbunătățire, de înnoire, de actualizare a fiecărei expoziții, cerință obligatorie în disciplina muzeografică, ca de altfel în toate celelalte discipline, va conduce la îndepărtarea treptată a lacunelor, la ridicarea nivelului calitativ al expozițiilor de muzeu. Mai sînt, însă, unități bogate în mărturii autentice, de mare valoare științifică pentru istoria milenară a poporului, colecții rare de specii din lumea minerală, vegetală și animală, pentru care încă nu se întrevăd perspective clare în direcția realizării de expoziții la nivelul muzeografiei noastre actuale. Fie că elaborarea tematicilor întîrzie, fie că nu se depun suficiente eforturi pe plan local pentru crearea condițiilor necesare începerii lucrărilor de organizare științifică, în principal asigurarea spațiului de expunere corespunzător, fie că spațiul existent devine înțesat de exponate, datorită unei înțelegeri greșite a ceea ce se numește economie și exploatare la maximum a suprafețelor, prin introducerea neselectivă în expoziții a aproape întregului patrimoniu de obiecte, care, chipurile, ar rezolva integral problematica unei discipline și chiar a mai multor discipline, asemenea concepții și scăzute preocupări întîrzie deplina valorificare științifică și cultural-educativă a tezaurului muzeal de care dispunem. În anumite centre, colecțiile existente, de valoare națională prin numărul și semnificația lor, ar dicta specializarea, orientarea și amplificarea expunerii pentru etape și capitole bine conturate. Așa, de exemplu, unitățile din Deva și Alba Iulia, unde sînt adăpostite excelente piese privind civilizația dacică și romană și perioada trecerii la feudalism, în cadrul cărora și-ar putea găsi o mai amplă tratare procesul formării limbii și poporului român, sînt menținute într-o stare nesatisfăcătoare. La Muzeul din Suceava, epoca lui Ștefan cel Mare rămîne încă palid reprezentată, iar la Ploiești, colecțiile, de asemenea de mare interes istoric, stau depozitate într-un spațiu restrîns, fără a li se asigura valorificarea din punct de vedere științific și educativ. Pentru aceste instituții ca și pentru altele [1], rămase încă în urmă, se impune o mai largă înțelegere și o mai insistentă preocupare atît din partea organelor tutelare, cît și din partea lucrătorilor muzeografi, pentru a se trece grabnic la măsuri de îmbunătățire a condițiilor de funcționare.

Sprijinul permanent, valoarea colecțiilor și posibilitățile pe care le oferă continuarea sistematică și exigentă a cercetărilor, pasiunea, experiența și pregătirea specialiștilor muzeografi, înlesnind considerabil sarcina elaborării unor expoziții valoroase, în cadrul tuturor muzeelor, oferă perspectiva unei necontenite dezvoltări acestui gen de instituții cu pronunțat caracter științific și cultural-educativ de masă.

NICOLAE UNGUREANU și
MARCELA FOCȘA

[1] Brașov, Tg. Mureș, Aiud, Sighet, Tr. Severin, Rădăuți etc.

Contribuții la studiul unor vechi forme de locuire din zona Caracalului, regiunea Oltenia

Bordeiul, ca formă de locuință îngropată, a fost cunoscut în cea mai mare parte a Europei, din timpuri îndepărtate. În Germania s-a folosit pînă în evul mediu [1], la slavii răsăriteni s-a menținut pînă în timpurile moderne, iar în Balcani [2], în valea Dunării, Ungaria [3] și Cehoslovacia [4] pînă în preajma primului război mondial.

Sistemul de construcție diferit, destinațiile multiple pe care le-a avut — locuință stabilă sau temporară, adăpost pentru animale sau pentru războiul de țesut în timpul verii, depozit pentru alimente ș.a. — dovedesc că bordeiul a fost totdeauna adaptat unor condiții geografice, economice și istorice concrete.

Cauzele determinante pentru apariția și, mai tîrziu, pentru menținerea bordeiului au fost discutate de cei ce s-au preocupat de studiul acestui tip de locuință. Agronomi, istorici medici, geografi, arheologi, etnografi au adus pe rînd argumente de ordin geografic, climatic, istoric, economic. «*Lipsa de lemn*», după Vitruviu [5], «*frigul*», după Strabo [6], «*teama de invazii*», după Raicevich [7], constituie cîteva din principalele cauze, socotite de majoritatea cercetătorilor determinante pentru apariția și menținerea bordeiului de-a lungul mileniilor.

În 1868, Ion Ionescu de la Brad consacra cîteva pagini locuințelor din județul Mehedinți, referindu-se și la bordeiele din regiunea de cîmpie pe care le explica de asemenea prin lipsa lemnului și teama de năvălirea turcilor [8]. Peste puțin timp, în 1872, B. P. Hașdeu căuta să dea o explicație istorică [9] bordeiului, aducînd totodată mărturiile scriitorilor antici și ale călătorilor medievali, Raicevich și Avriel. Alte date și descrieri succinte asupra condițiilor de viață din acest tip de locuință se află în lucrările de igienă ale

[1] Werner Buttler, *Pits and Pit — dwellings in Southeast Europe*, în *Antiquity a Quarterly Review Arcaeology*, an X (1936), nr. 37, p. 32.
[2] F. Kanitz, *La Bulgarie Danubienne et Balkan*, Paris, 1882, p. 103.
[3] Werner Buttler, *op. cit.*, p. 31—36.
[4] Iosef Voreka, *Kolivy zvane kram, in Slovensky Narodopis*, an IX (1961), nr. 4, p. 628.
[5] Vitruviu, *De arhitectura*, II, 1.
[6] Strabo VII, 5 P. 12.
[7] Raicevich, *Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788, p. 228.
[8] Ion Ionescu, *Agricultura Română din Județul Mehedinți*, București, 1868, p. 151.
[9] B. P. Hașdeu, *Istoria critică a Românilor*, București, 1875, p. 243—251.

https://biblioteca-digitala.ro

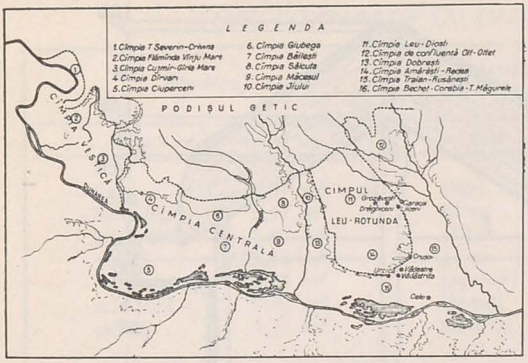

Fig. 1. — Hartă cu subdiviziunile Cîmpiei Olteniei (după Petre Coteț, Cîmpia Olteniei, București, 1957, p. 63) și satele cu bordeie cercetate

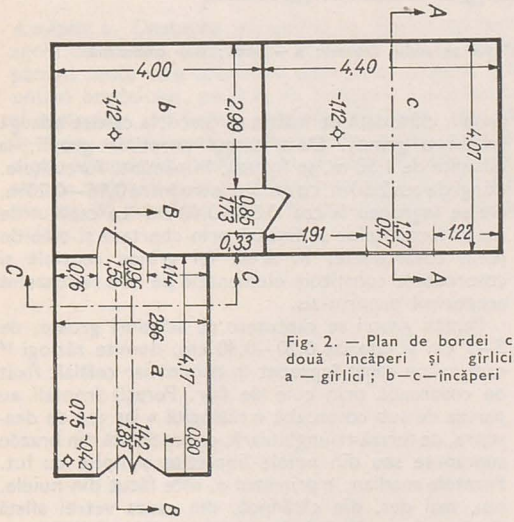

Fig. 2. — Plan de bordei cu două încăperi și gîrlici; a — gîrlici; b—c—încăperi

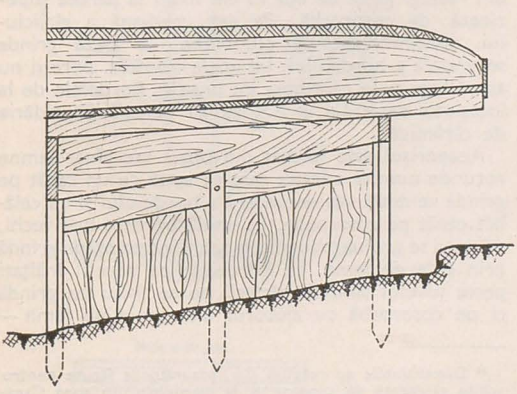

Fig. 3. — Secțiune longitudinală prin gîrlici

unor medici din a doua jumătate a secolului trecut și începutul secolului nostru [10].

C. S. Nicolaescu-Plopșor este primul care, în 1922, centralizînd toate datele cunoscute, a dat o interpretare mai largă acestui tip de locuință. Luînd în considerare cauzele multiple care au contribuit la apariția și dezvoltarea bordeiului, el subliniază legătura dintre mediul geografic și cerințele de viață ale omului. Argumentelor prezentate mai sus, Gh. Focșa adaugă încă unul, și anume condiția materială specifică epocilor în care s-a dezvoltat bordeiul [11].

În rîndurile de față ne oprim asupra unor aspecte legate de dezvoltarea bordeielor din secolul al XIX-lea în zona de silvostepă de la est de Jiu. Pentru înțelegerea și lămurirea acestor probleme însă, datele oferite de izvoare și de documentele etnografice nu sînt suficiente. Ele trebuie coroborate și completate cu datele obținute prin săpăturile arheologice.

Descoperirile arheologice de la Crușovu [12], Vădastra [13], Celei etc. au dovedit existența bordeiului, în zona la care ne referim, din neolitic pînă în timpurile moderne. Reconstituirea unor forme de bordeie medievale de la Crușovu și Vădastra prezintă de aceea o însemnătate deosebită pentru studiul bordeielor din trecutul apropiat, contribuind la stabilirea tipologiei bordeielor de mai tîrziu, foarte numeroase încă în secolul al XIX-lea. Numărul indicat de statisticile oficiale din 1860 este pentru județele Romanați și Dolj de 38 395 bordeie, față de 31 860 [14] case, cifră în care sînt incluse și casele de la orașe.

Procesul de dispariție a bordeiului s-a petrecut treptat. Mai întîi și-a schimbat funcția devenind adăpost de animale, pivniță pentru alimente etc., pentru ca apoi să dispară, odată cu toate inconvenientele ce prezenta ca locuință: lipsă de lumină, umiditate, utilizarea unei mari cantități de material lemnos ș.a. Ultimele bordeie s-au construit în Oltenia spre sfîrșitul secolului al XIX-lea. Acestea reprezintă stadiul de maximă dezvoltare din punct de vedere constructiv și ornamental. Este vorba de construcții solide din lemn de stejar *(Quercus)*, gîrniță *(Quercus conperta Kit)* sau cer *(Quercus Carris L.)* cu 3—6 încăperi.

În cele ce urmează vom încerca să analizăm cîteva din cauzele apariției și menținerii bordeiului în zona la care ne referim.

Din descrierile succinte ce se găsesc la diferiți autori asupra modului de construcție a bordeielor, explicațiile de ordin tehnic cu privire la sistemul construc-

---

[10] Dr. Istrati, *Despre Locuința Țăranului*, în *Jurnalul Societății Științelor Medicale din București*, an I (1879), nr. 19, p. 294; dr. Gheorghe Crăiniceanu, *Igiena Țăranului Român*, București. 1895, p. 41—42; dr. Ch. H. Laugier, *Sănătatea în Dolj — Monografie sanitară*, Craiova, 1910, p. 24.

[11] Dr. C. S. Nicolaescu-Plopșor, *Bordeiul în Oltenia*, în *Bulet. Soc. Reg. de geografie*, an XLI (1922), p. 16. Focșa Gheorghe, *Elemente decorative la bordeiele din sudul regiunii Craiova*, București, 1959, p. 5.

[12] Corneliu N. Mateescu, *Săpături arheologice la Crușovu*, în *Materiale și cercetări arheologice*, an III (1957), p. 111 și pl. II.

[13] Idem, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale și cercetări arheologice*, an VII (1961), p. 61 și pl. II.

[14] Analele statistice și economice, București, 1860, p. 121—129.

https://biblioteca-digitala.ro

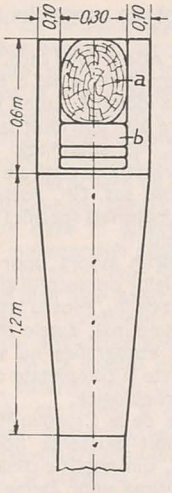

Fig. 4. — Detaliul de sprijinire a grinzii; a — grindă; b — scîndură

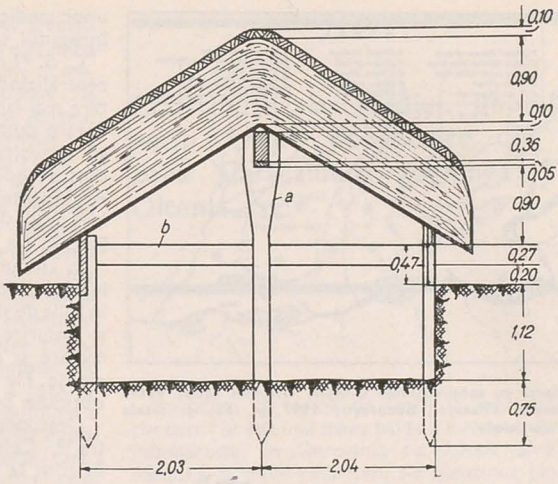

Fig. 5. — Scheletul peretelui frontal; a — furcă; b — cosoroabă

tiv au fost, în general, neglijate. Considerăm indispensabilă cercetarea acestui aspect legat de bordeiele din silvostepa de la est de Jiu, aspect foarte important pentru susținerea sau combaterea unor argumente aduse pînă în prezent în vederea explicării apariției și menținerii acestui tip de locuință. Deși bordeiele din zona amintită aparțin mai multor tipuri și variante[15], principiul constructiv rămîne același. Vom lua ca bază de studiu tipul mediu, avînd în plan două încăperi și gîrlici.

Construirea bordeiului începe prin săparea gropii, ale cărei dimensiuni variază în funcție de tipul și mărimea lui. Adîncimea gropii este de 0,80—1,20 m, considerînd o suprafață medie a gropii de cca 40 m². Podeaua gîrliciului este înclinată, pornind, la intrare, de la suprafața terenului și coborînd spre interior pentru a permite accesul în bordei. O parte din pămîntul rezultat din săpătură este așezat jur împrejurul conturului gropii, iar restul este pus deasupra paielor de la acoperiș. După executarea săpăturii și îndreptarea malurilor, groapa era uneori arsă pentru a usca și consolida viitorii pereți.

În funcție de dimensiunea stabilită pentru construcție se pregăteau piesele de lemn ale scheletului, care constituie structura de rezistență a construcției. Pe axa principală, la capete și în dreptul peretelui median, numit primez, se fixau prin îngropare, la cca 0,80 m. adîncime furcile. În deschiderea acestora se așezau amnarii și grinda centrală. Sub amnarul de pe furca centrală se punea o scîndurică dreptunghiulară, groasă de 3—5 cm care avea rolul de a « împăna » grinda centrală, asigurînd buna ei rezemare, deoarece metodele rudimentare de construcție folosite nu permiteau ca de la început capetele celor trei furci să fie situate pe o linie orizontală. Cota grinzii principale așezată pe furci este la 2,90 m. față de fundul gropii, cifră dată de înălțimea furcii, la care se adaugă grosimea grinzii. De-a lungul pereților gropii, la distanțe de 1,50 m, se fixează, în pămînt, furculițele. Lungi de cca 2,50 m, cu un diametru între 0,16—0,20 m, ele se îngropau la cca 0,50—0,60 m. La capătul de sus al furculițelor se fixează prin chertare și cuie de lemn cosoroabele. În acest fel grinda centrală și cosoroabele constituie elementele pe care se reazemă acoperișul propriu-zis.

Pereții gropii se căptușesc cu scînduri groase, de 5—7 cm și late de 0,20—0,40 cm, numite răzlogi [16] care au un capăt îngropat în pămînt iar celălalt fixat pe cosoroabă prin cuie de fier. Pereții frontali au partea de sub cosoroabă « răzlogită » iar cea de deasupra, de formă triunghiulară, e constituită din brazde suprapuse sau din nuiele împletite și lipite cu lut. Peretele median, « primezul », este făcut din nuiele, sau, mai des, din cărămidă, din cauza vetrei aflată lîngă el. Peretele de la intrare, pereții laterali și peretele despărțitor al gîrliciului sînt realizați în întregime din răzlogi groși de cca 10 cm fixați la partea superioară de cosoroabă. Pe axa mediană a gîrliciului, sprijinindu-se pe cosoroabe, se așază grinda secundară a bordeiului. La unele bordeie, pereții nu au răzlogi ci se căptușesc cu brazde. Bordeiele de la începutul secolului al XX-lea au pereții din zidărie de cărămidă.

Acoperișul este format din bîrne sau chiar lemne rotunde numite mîrtaci care se așază cu un capăt pe grinda centrală sau secundară a bordeiului și cu celălalt capăt pe cosoroabe. La unele bordeie mai vechi, mîrtacii se prelungeau pînă la sol, fiind prinși de grindă prin cuie de lemn. La bordeiele cu pereții înălțați peste nivelul solului mîrtacii nu se fixau pe grindă ci pe cosoroabă cu ajutorul unor cuie de lemn —

[15] Paul Sthal, *Planurile caselor românești țărănești*, în *Studii și comunicări*, *Muzeul Brukenthal*, 1958, nr. 9, p. 24, fig. 7.

[16] Dimensiunile au rezultat din măsurătorile făcute pentru aceste elemente de construcții la bordeiele din zona Caracalului.

https://biblioteca-digitala.ro

TABEL COMPARATIV CU CANTITĂȚILE DE LEMN FOLOSITE LA:

Bordeie		Construcții de suprafață din regiunea de munte		Construcții de suprafață din regiunea de cîmpie	
supr. utilă 34 m²		supr. utilă 38 m²		supr. utilă 30 m²	
furci	0,87 m³	tălpi	2,11 m³	tălpi	0,59 m³
furculițe	0,47 m³	bîrne	6,60 m³	stîlpi	0,13 m³
cosoroabe	1,40 m³	stîlpi	0,10 m³	cosoroabe	0,28 m³
grinzi	1,16 m³	grinzi	2,86 m³	grinzi	0,90 m³
mîrtaci	8,13 m³	căpriori	1,35 m³	scîndură pod	1,00 m³
scîndură	0,70 m³	lănțeți	1,13 m³	stîlpi	0,36 m³
pereți	1,71 m³	șindrilă	0,20 m³	pereți	1,45 m³
				căpriori	1,40 m³
				scîndură	1,32 m³
Total	15,44 m³		14,35 m³		7,43 m³

« măsele ». Deasupra mîrtacilor se așezau succesiv snopi de trestie, paie, un strat de cca 10—15 cm de pămînt peste care uneori se puneau și brazde. În-untrul bordeiului, pe linia de îmbinare a mîrtacilor și răzlogilor, se fixează șipculițe de lemn, late de 3—4 cm, atît din motive estetice cît și pentru a împiedica pătrunderea prafului. În cazul bordeielor construite mai rudimentar, mîrtacii se așază la distanță de cca 30 cm, fiind acoperiți cu o împletitură de nuiele.

Tîmplăria bordeiului este redusă la minimum. Ușile au în general dimensiuni mici și o construcție rudimentară. Ferestrele așezate deasupra solului și, de obicei, într-unul din pereții longitudinali, sînt mici. Pentru a se asigura o mai bună iluminare se remarcă, la unele bordeie, o supraînălțare a liniei de jos a mîrtacilor în dreptul ferestrei, permițînd în acest fel mărirea ei. În acest caz mîrtacii sînt rezemați pe un « boiandrug » ce se sprijină cu capetele pe doi stîlpișori verticali.

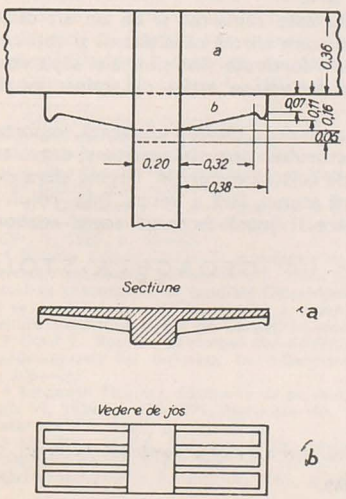

Fig. 6. — Detaliu de fixare a grinzii pe amnar și furcă

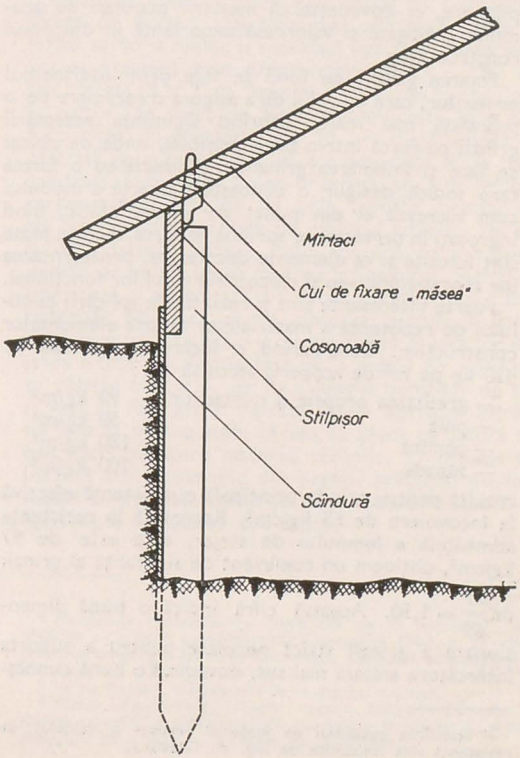

Fig. 7. — Secțiune în peretele longitudinal; detaliu de fixare a mîrtacilor pe cosoroabă

https://biblioteca-digitala.ro

Construcția unui bordei necesită o mare cantitate de lemn, superioară în general celei folosite pentru o casă de mărime medie din regiunile de munte sau de cîmpie. Acest fapt este dovedit prin măsurătorile făcute la trei construcții diferite: bordei, casă din regiunea de munte, casă din regiunea de cîmpie, cu o suprafață utilă apropiată, datele fiind prezentate în tabelul de la pag. 259 [17].

Din acest tabel rezultă că, spre deosebire de unele păreri exprimate pînă în prezent de diferiți autori, cantitatea specifică de material lemnos pentru 1 m² de suprafață utilă este mai mare la bordei decît la case. Astfel pentru 1 m² de suprafață utilă se folosește la un bordei 0,45 m³ material lemnos, la casa din regiunea de munte 0,37 m³ iar la casa din regiunea de cîmpie 0,25 m³.

Structura de rezistență a bordeiului este formată din mîrtaci ce preiau toată greutatea acoperișului pe care o transmit prin intermediul grinzilor și al cosoroabelor furcilor și furculițelor fixate în teren. La bordeiele săpate în terenuri necoezive, răzlogii preiau presiunea malurilor gropii și o transmit, în egală măsură, cosoroabei și furculițelor. Soluția de transmitere a greutății acoperișului e foarte simplă și rațională. În cazul terenurilor coezive, împingerea adusă de mîrtaci și transmisă prin cosoroabe furculițelor este echilibrată de împingerea care ia naștere în teren pe suprafața întregului perete vertical. Această combinare a elementelor constructive, care au drept scop echilibrarea forțelor și reducerea în consecință a materialului folosit, nu poate fi întîmplătoare, ci dovedește că meșterii populari au acumulat o bogată și valoroasă experiență în domeniul construcțiilor.

Fixarea grinzii pe furci se face prin intermediul amnarilor, care au rolul de a asigura o rezemare pe o suprafață mai mare, sporind siguranța rezemării grinzii pe furcă într-o zonă sensibilă, unde de obicei se face și îmbinarea grinzilor. Amnarii au o formă care indică desigur o cunoaștere exactă a modului cum lucrează ei din punct de vedere static, fiind îngroșați în partea ce se sprijină pe furcă. Aceste piese sînt folosite și ca elemente decorative, ornamentarea lor suprapunîndu-se și respectînd rolul lor funcțional.

Foarte interesante sînt și rezultatele aplicării calculului de rezistență a materialelor asupra elementelor constructive. Considerînd o încărcare normală de 420 kg pe m² de acoperiș formată din:

— greutatea proprie a mîrtacilor	90 kg/m²
— paie	50 kg/m²
— pămînt	180 kg/m²
— zăpadă	100 kg/m²

rezultă pentru grinda principală o rezistență efectivă la încovoiere de 65 kg/cm². Raportată la rezistența admisibilă a lemnului de stejar, care este de 97 kg/cm², obținem un coeficient de siguranță al grinzii de $\frac{97}{69} = 1{,}50$. Această cifră indică o bună dimensionare a grinzii strict necesare pentru a suporta încărcătura arătată mai sus, dovedind o bună cunoaștere a materialului de construcție folosit de multe generații de constructori.

Cercetările mai recente arată că stejarul s-a întins în trecut peste zona acoperită azi de nisipuri mobile din sudul Olteniei, pînă la Amara. Din aceste păduri au rămas în cîmpia de la est de Jiu numai pîlcuri sau arbori izolați. Dacă avem în vedere și mijloacele de transport utilizate în timpuri mai îndepărtate, este greu să presupunem că volumul mare de material lemnos necesar construirii unui bordei se aducea în mod curent de la distanțe mari. În aceste condiții considerăm că în zona studiată lipsa lemnului nu a constituit cauza apariției bordeiului.

În ceea ce privește rolul factorului climatic în apariția și dezvoltarea bordeiului cercetătorii sînt unanimi în sublinierea importanței sale. Cîmpia Dunării este larg deschisă spre est maselor de aer rece din timpul iernii cînd vîntul dominant, crivățul, bate cu putere. Aici se întîlnesc cele mai excesive condiții climatice din țară, cu temperaturi scăzute iarna, și călduri dogoritoare în timpul verii. Pentru a se feri de frig iarna și de căldură vara, oamenii și-au construit locuințe îngropate, orientîndu-le, de cele mai multe ori, cu intrarea spre vest sau spre sud, în direcții opuse vîntului dominant.

Considerînd insuficientă explicarea menținerii acestui tip de locuință în feudalism prin lipsa lemnului și prin climatul aspru din Cîmpia Dunării, B. P. Hașdeu, citînd pe Raicevich, aducea și un argument de ordin istoric și anume teama de «urgia invazionară». Prezentarea plastică de către Raicevich a modului în care se reflectă această teamă este edificatoare: «Satele din șes sînt mai toate meschine, oferind aspectul dezolării și mizeriei. Casele, sau mai bine vizuinele, sînt construite sub pămînt și se cheamă bordeie. De departe nu zărești decît fumul ce iese prin coșuri iar de aproape vezi numai streșinile, puțin ridicate deasupra solului și formate din niște bîrne acoperite de țărînă, deasupra căreia crește iarbă. Locuitorii se feresc totdeauna de drumurile cele mari și caută cîte o rîpă, cîte o văgăună, unde să nu fie în calea trecătorilor și să se ascundă astfel de jaf și de năpastă» [18].

Același lucru este remarcat și de un alt călător, abatele Avriel care afirmă că «țăranii și toți cei ce nu locuiesc prin fortărețe sînt siliți a-și săpa vizuina sub pămînt,» ferindu-se astfel din calea invaziilor turcești [19].

Prin acest argument Hașdeu sesizează importanța deosebită a factorului istoric în apariția și dezvoltarea fenomenelor de cultură materială, lărgind sfera explicațiilor de pînă atunci, fără a sesiza însă rolul primordial pe care îl joacă factorul social-economic.

GEORGETA STOICA

[17] Stabilirea cubajului de material lemnos și calculul de rezistență sînt întocmite de ing. A. Găzdaru.

[18] B. P. Hașdeu, *Istoria critică a Românilor*, București, 1873, p. 247—248.

[19] Ibid., p. 249.

https://biblioteca-digitala.ro

Așezarea din epoca prefeudală de la Dulceanca *

Așezarea de la Dulceanca se află situată la 12 km de orașul Roșiorii de Vede și la aproximativ 15 km distanță spre est de urmele vechiului Limes Translutanus. Locuitorii succesivi ai acestei așezări s-au stabilit pe terasa joasă din apropierea confluenței rîului Vedea cu pîrîul Burdea, astăzi secat în această zonă, dar vizibil prin șerpuirea lăsată de-a lungul terasei. Regiunea respectivă oferea condiții naturale prielnice vieții. Așezările aveau perspectiva unor văi largi, însorite, caracteristice regiunii din preajma Vedei, și adăpostul pădurilor. Urmele arheologice atestă aici o locuire care își are limita cea mai îndepărtată în epoca neolitică și cea mai tîrzie în secolul al XIV-lea.

Dulceanca a devenit cunoscută ca punct arheologic odată cu descoperirea întîmplătoare făcută în anul 1960, cînd a apărut, în timpul efectuării unei săpături ocazionale, un mormînt de inhumație, atribuit după inventar și după caracterele antropologice populației hunice [1].

Săpăturile noastre, începute în anul 1963 și continuate în anul 1964, au dat la iveală, la o mică adîncime de suprafața actuală a solului (circa 0,35—0,40 m), o depunere intermitentă, proprie unui nivel de locuire din secolul al VI-lea e.n. care conținea bulgări arși și resturi provenind dintr-un șir de locuințe de suprafață. Acest nivel suprapusese la un anumit interval stratul mai consistent în urme din sec. III e.n. (cultura dacică de tip Chilia-Militari).

Preocuparea noastră s-a îndreptat cu precădere spre așezarea din epoca prefeudală, din cuprinsul căreia au fost degajate mai multe complexe închise care oferă prin materialul descoperit în ele suficiente date pentru a putea fi încadrate din punct de vedere cultural și etnic. Așezarea de la Dulceanca se înscrie în aria culturală cunoscută pe teritoriul de la sud de Carpați sub numele de cultură Ciurel-Ipotești-Cîndești [2] ilustrată de așezările descoperite la Dămăroaia [3], Ciurel [4], Militari-Boja [5], Străulești (Măicănești și Lunca), Băneasa [6] etc. din preajma Bucureștiului, la Ipotești [7], zona de vest a Munteniei și Cîndești [8], zona de nord-est. Dulceanca se înscrie pe harta acestor descoperiri ca punctul cel mai sudic din zona vestică.

Deși stadiul actual al cercetărilor nu ne permit să lămurim toate problemele legate de acest aspect cultural, importanța care o prezintă pentru perioada de formare a poporului român, atestarea arheologică a populației autohtone la sud de Carpați, într-o perioadă pentru care izvoarele istorice nu ne transmit informații directe, ne îngăduie să socotim că prezentarea rezultatelor obținute pînă acum asupra așezării de la Dulceanca este utilă pentru completarea datelor cîștigate în această direcție.

Ca tip de așezare Dulceanca este un sat nefortificat. Locuințele erau ridicate la suprafața solului, așezate în șir (în secțiunea IV au fost descoperite cinci locuințe). Nu s-a putut aprecia cu certitudine cît de departe se întindeau construcțiile spre marginea terasei, trebuind să ne oprim cu săpătura în drumul care leagă două construcții. Totuși faptul că la extremitatea șanțurilor, destul de apropiate de pantă, locuințele sînt dese, ne determină să presupunem că ele continuau pînă în marginea terasei.

La ridicarea construcțiilor nu erau respectate anumite distanțe, se lăsa un spațiu între 8 și 2 m. S-a constatat că cel puțin în zona cercetată pînă acum, așezarea a fost distrusă în urma unui incendiu. Din unele locuințe a fost posibilă evacuarea lucrurilor, dar în altele, bunurile au rămas pe loc.

Resturile construcțiilor apar astăzi ca niște platforme de bulgări arși care mai păstrează conturul inițial avînd la mijloc o suprafață lipsită de materiale. Forma acestora este dreptunghiulară (3 × 2,50 m) sau pătrată (3 × 3 m). Scheletul locuinței se sprijinea la colțuri pe furci de lemn neprelucrate (una din furci avea un diametru de 10 cm după amprenta păstrată pe o bucată de lut ars desprinsă de la baza acesteia). În locuința 1 s-au observat, afară de lemnul carbonizat al furcilor de colț, urmele carbonizate ale furcilor intermediare pe mijlocul laturilor de est și vest (laturile lungi). Rolul lor era de a susține pereții de nuiele peste care s-a întins lutul. Suprafața interioară și exterioară a lipiturii pereților nu a fost netezită. Nu s-au putut observa gropile furcilor după cum nu s-a găsit o indicație sigură asupra locului unde a fost ușa. Faptul însă că în colțul de nord-est se găsește cuptorul, iar de-a lungul pereților de est și vest au fost găsite înșirate vasele aproape întregi ne face să presupunem că ușa se găsea pe latura de sud unde nu apare material ceramic, iar urmele de lipitură arsă provenind din pereții prăbușiți nu formează o suprafață continuă ca pe celelalte laturi, ci întreruptă în colțul sud-estic.

---

* Săpăturile de la Dulceanca au putut fi efectuate datorită sprijinului dat de prof. Petre Voivozeanu de la Muzeul raional din Roșiorii de Vede și de tov. Dițoiu, responsabilul Secției culturale a Sfatului Popular Roșiorii de Vede, cărora le aducem și pe această cale mulțumiri.

[1] Vl. Dumitrescu, *O nouă mărturie a prezenței hunilor în Muntenia, fragmentul de diademă de aur de la Dulceanca*, în SCIV, 1, 1961, p. 55—65.

[2] Valeriu Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, în *Cercetări arheologice în București*, II, 1965, p. 68 și 69, propune folosirea conceptului de complex Ciurel-Ipotești-Cîndești, care ni se pare cel mai indicat pentru a desemna în mod unitar cultura autohtonă la sud de Carpați în secolele VI—VII.

[3] Dinu V. Rosetti, *Siedlungen der Kaiserzeit und der Volkerwanderungszeit bei Bukarest*, în « Germania », XVIII, 1834, p. 206—213.

[4] Sebastian Morintz, *Săpăturile de pe dealul Ciurel*, în Materiale VI, 1959, p. 770—771, Materiale VII, 1961, p. 658—663, Materiale VIII, 1962, p. 761—769.

[5] Vl. Zirra și Gh. Cazimir, *Unele rezultate ale săpăturilor arheolcgice de pe cîmpul Boja, din cartierul Militari*, în „Cercetări arheologice în București », 1863, p. 49—75.

[6] Margareta Constantiniu, *Săpăturile de la București Noi*, 1960, în « *Cercetări arheologice din București* », 1963, p. 77—104, *Șantierul arheologic Băneasa—Străulești, Cercetări arheologice în București*, II, 1965, p. 75—98.

[7] Petre Roman, « *Săpăturile de la Ipotești* » (mss).

[8] Victor Teodorescu, *Despre cultura Ipotești—Cîndești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei (regiunea Ploiești)*, în « SCIV », 4, 1864, p. 485—503.

https://biblioteca-digitala.ro

În două locuințe s-au găsit cuptoare, în rest nu s-au păstrat dar este posibil să fi existat vetre deschise care nu au putut fi deosebite în resturile incendiate ale pereților. Cuptorul era făcut din lut, în colțul de nord-est, avînd gura îndreptată spre sud. Baza era în formă de potcoavă iar bolta destul de joasă, după cum s-a putut observa după restul de calotă rămas în picioare. Arderea a pătruns podeaua vetrei formînd un strat de pămînt ars de aproximativ 4 cm grosime, a cărui suprafață apare ca o crustă calcinată, alburie, foarte tare. Dimensiunile cuptorului sînt reduse: diametrele 0,60 m pe 0,60 m. Peretele este mai subțire în spate și mai gros în părți. La gura cuptorului s-au găsit cenușa și cărbunele scoase de pe vatră. În interiorul cuptorului nu s-au găsit vălătuci de lut așa cum se întîlnesc frecvent în alte complexe din aceeași epocă.

În locuințele cercetate s-au găsit ceramică, o serie de obiecte de uz casnic și oase de animale. Categoria de obiecte, bogat reprezentate în așezare, o formează ceramica, prin două grupuri principale:

a) vasele lucrate cu mîna;
b) vasele lucrate la roată.

Vasele din prima categorie au o pastă aspră, îngrijit frămîntată cu nisip fin și pietricele, care a căpătat în urma arderii în cuptor o culoare cenușie; petele de culoare roșcat-gălbuie, pe care le prezintă parțial unele exemplare, se datoresc arderii secundare, provocate de incendiul care a distrus locuințele. În locuința 1 s-au găsit mai multe vase întregi sau întregibile. Forma lor caracteristică este oala fără toarta. Cu o excepție (jumătate dintr-un capac), ceramica găsită reprezintă forme variate ale oalei borcan. În majoritatea lor, vasele au un profil alungit (în comparație cu profilele oalei borcan din etapele anterioare, care sînt mai bombate). Deschiderea este mai largă decît dimensiunile fundului, gîtul este scund, marginea în general dreaptă; la unul din vase, are o linie adîncită pe mijloc. Peretele vasului se ridică aproape drept lăsînd impresia că fundul este înalt. Baza vasului este întotdeauna netezită cu îngrijire, astfel că nu se poate observa cum au fost desprinse vasele de pe suportul pe care au fost lucrate. Unele exemplare păstrează o margine la exterior, ca o « talpă » abia vizibilă, care, la unul din vase, a fost netezită cu un obiect tare (probabil de lemn) care a lăsat mici zgîrieturi orizontale. Pereții se îngroașă spre fund, într-un caz terminîndu-se în vîrf de con. Dintre formele enumerate aici se remarcă în mod special borcanul larg, care repetă formele lucrate la roată, de tradiție dacică (cultura Chilia) (fig. 1,2). Acestei game de forme i se mai adaugă un fragment de capac. puțin arcuit, cu peretele gros în centru și subțire spre margini. Categoria ceramică descrisă mai sus se remarcă prin tehnica îngrijită, tendința de a obține forme cît mai regulate, asemănătoare ceramicii lucrate cu roata, uneori vasele fiind îndreptate pe roată.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată de un vas de dimensiuni mari, dintr-o pastă cu nisip fin, în amestec, de culoare cenușie, aproape neagră (fig. 1, 1). Deschiderea este largă, marginea răsfrîntă în afară, masivă, cu secțiunea triunghiulară și corpul puternic arcuit. Peretele se îngroașă spre fund. Din alt vas s-a păstrat numai jumătatea inferioară, fundul avînd ineluș și un umbo interior. La exterior suprafața vasului 1 este aspră cu ușoare urme ale rotațiilor. La exemplarele descrise mai sus și la unele fragmente s-a observat că turațiile roții nu au fost egale, urmele fiind mai adînci spre fund, iar pe măsură ce se înalță peretele, se estompează. Pe unele funduri se observă urmele sforii cu care au fost trase vasele de pe roată. Fragmentele ceramice găsite în aceleași locuințe și, sporadic, în locuințele golite din vechime indică forme și o tehnică asemănătoare cu cele descrise.

Decorul ceramicii: în repertoriul vaselor găsite în așezarea de la Dulceanca ornamentarea este rar întîlnită. Pe umărul unui vas lucrat cu mîna a fost incizat un semn format dintr-o linie scurtă în zigzag, terminată cu o cruce, decor întîlnit și pe alte exemplare găsite în complexele ariei culturii Ipotești-Ciurel-Cîndești [9]. Alt ornament este linia în val inegal, trasat dintr-o singură linie slab adîncită, pe umărul unui vas (fig. 1, 2). Ceramica lucrată la roată nu este ornamentată, ușoarele careluri adîncite pe umărul vasului (fig. 1,1) s-au format din turațiile roții, fără intenția de a realiza un decor.

Printre obiectele găsite în locuințe, mai menționăm un vălătuc mare de lut, lung de 0,50 m lucrat din aceeași pastă cu restul ceramicii dar cu mai puțin amestec de nisip, care probabil folosea la înmagazinarea căldurii în preajma cuptorului. În alte complexe, asemenea obiecte s-au găsit grămădite în jurul cuptorului și deși cel descoperit în locuința 1 nu se află alături de cuptor, putem să-i atribuim același scop. S-au mai găsit fusaiole de lut, modelate dintr-o pastă fără amestec de pietricele sau nisip, cute de piatră trapezoidală cu urme de folosire îndelungată, cute de gresie și o bucată fragmentară de tablă de bronz cu urme de nituri aflate pe vatră, căreia nu i s-a putut reconstitui cu siguranță forma inițială, dar s-ar putea presupune că a folosit ca garnitură la un vas de lemn.

În complexele cercetate la Dulceanca nu s-au găsit ceramică sau obiecte de import, de proveniență bizantină.

Locuitorii așezării trăiau probabil în forma de organizare a obștei sătești. Ocupația lor principală era creșterea vitelor. S-au descoperit în locuințe oase de bou, oaie, porc și cal [10]. Deși asupra practicării agriculturii nu avem documente directe nu se poate exclude posibilitatea că locuitorii așezării o practicau, ținînd seama de condițiile foarte bune oferite de regiunea în care trăiau. Probabil că din așezarea respectivă, sau din imediata ei apropiere nu lipseau meșteșugarii olari, se practica torsul, atestat de prezența fusaiolelor de lut, țesutul (greutățile de război de țesut), pescuitul (greutățile de plasă).

Întrucît în așezarea de la Dulceanca, materialul ceramic este bogat reprezentat, dar pentru că în complexele cercetate nu s-au găsit elemente de cronologie absolută ca: monede, fibule caracteristice,

---

[9] Vezi descoperirile de la Dămăroaia și Străulești.
[10] Determinările au fost făcute de Sanda Bolomei, cercetător la Centrul de antropologie al Academiei R.S.R.

https://biblioteca-digitala.ro

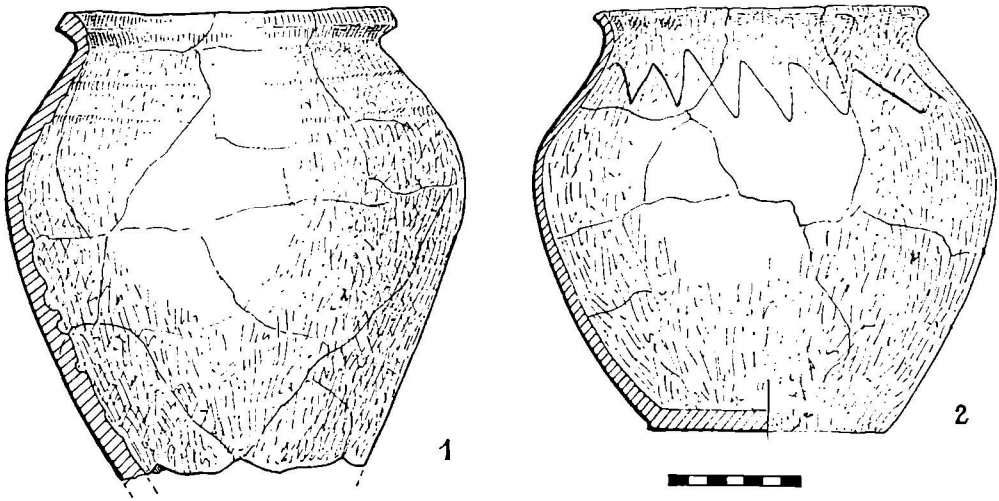

Fig. 1. — 1/1 vas lucrat la roată din aşezarea de la Dulceanca, 1/2 vas lucrat în mînă, din aceeaşi aşezare

etc. , încercăm să facem încadrarea complexului nostru, ţinînd seama în primul rînd de acest material, în raport cu aşezările înrudite, cercetate sistematic şi în care s-au găsit elemente sigure de datare. Ne referim la complexele datate cu monede din vremea lui Iustinian (prima şi a doua jumătate a secolului al VI - lea) şi fibule bizantine turnate şi cu piciorul alungit. Citām, printre acestea, aşezările de la Dămăroaia [11], Militari [12], Străuleşti [13], şi altele. Acestea sînt posibilităţile actuale de încadrare cronologică sigură a complexelor din aria culturii Ciurel-Ipoteşti-Cîndeşti.

S-a formulat părerea că începutul culturii Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti ar putea fi datat încă din secolul al V-lea e.n. Citām materialul unei faze din aşezarea prefeudală de la Tîrgşorul-Vechi, datat, pe baza unei fibule şi a ceramicei, la sfîrşitul secolului al V-lea e.n. [14] şi complexul descoperit la Cernica, atribuit unei faze premergătoare culturii Ciurel [15]. Aici, însă, materialul oferit de un singur bordei nu este îndeajuns de concludent pentru a se putea trage concluzii definitive. Afară de cazurile formulate mai sus, nu s-a observat, în majoritatea aşezărilor cercetate în cîmpie, un raport stratigrafic care să confirme o etapă direct ascendentă faţă de complexul Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti, datat în sec. VI—VII. Se remarcă numai că în mod frecvent aşezările de acest tip suprapun la un anumit interval un nivel dacic de tipul Chilia-Militari [16]. Această observaţie s-a confirmat şi în aşezarea de la Dulceanca. Faptul că aşezările dacice de tip Chilia-Militari din cîmpie nu mai prezintă continuitate de viaţă aproape două secole, pînă la aspectul Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti, poate fi explicat prin retragerea locuitorilor aşezărilor dacice în locuri mai ferite, ca urmare a situaţiei create de stabilirea goţilor şi de evenimentele care au urmat după anul 375. Continuitatea culturii materiale dacice în cursul secolului al IV-lea este însă atestată [17]. Însăşi cultura celor care au repopulat în secolul al VI-lea vechile aşezări de tip Chilia-Militari indică limpede ascendenţa dacică.

Data finală a culturii Ipoteşti-Ciurel-Cîndeşti a fost fixată de cercetătorii care au stabilit complexele descoperite mai întîi, în secolul al VII-lea (la Histria vasele descoperite în ultimul nivel de locuire, analoge unor vase din cîmpia munteană, sînt datate cu monede de la Phocas şi Heraclius)[18].

Raportată la datele stabilite mai sus, care, repetăm, se bazează în cea mai mare parte pe criteriile de tipologie a materialului ceramic, aşezarea de la Dulceanca poate fi încadrată la începutul secolului al VI-lea, eventual şi la sfîrşitul secolului V e.n.

În afară de fixarea principalelor caracteristici ale culturii materiale de la Dulceanca şi de încadrarea ei cronologică, problema cea mai importantă este aceea a atribuirii etnice a populaţiei care a locuit regiunea de vest a cîmpiei muntene. Aşezarea de la Dulceanca reflectă prin majoritatea caracterelor

[11] Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 5, 4.

[12] Mioara Zgîbea, *Fibulele din sec. III—VI e.n. descoperite în săpăturile arheologice de la Militari*, în « *Cercetări arheologice în Bucureşti* », 1, 1863, p. 373—380.

[13] Margareta Constantiniu, *Şantierul arheologic Băneasa—Străuleşti*, în *Cercetări arheologice în Bucureşti*, 1965, p. 92, fig. 18.

[14] Victor Teodorescu, *op. cit.*, p. 496.

[15] Complexul descoperit la Cernica este datat în secolul V, şi considerat ca o fază premergătoare culturii Ciurel. În ultima vreme se formulează opinia că ceramica de tradiţie Sîntana, tîrzie, găsită aici, şi ceramica asemănătoare cu grupul Ciurel, considerată pînă acum ca un grup unitar, formează două etape distincte cultural şi cronologic

[16] Observaţie constatată la Militari, Cătelu Nou, Străuleşti.

[17] Gh. Diaconu, *Autohtoni şi migratori în secolul al IV-lea e.n. pe teritoriul României* (aspectul Tîrgşor-Gherăseni), în Dacia.

[18] Em. Condurachi şi colaboratorii, *Şantierul arheologic Histria* în *Materiale* . . . VI, 1957, p. 9—103.

https://biblioteca-digitala.ro

culturale (tipul de locuință, de cuptor, ceramică, meșteșuguri) populația autohtonă romanizată, care a dezvoltat pe baza vechii culturi dacice și a celei provincial-romane o cultură proprie care prezintă, în acest moment tîrziu, influențe bizantine.

S-a făcut observația că așezările de tip Ciurel-Ipotești-Cîndești conțin, în repertoriul ceramic într-o anumită etapă, o componentă de caracter slav. Această constatare se face comparîndu-le cu complexele descoperite pe teritoriul nostru și atribuite slavilor [19], ținîndu-se seama de un anumit tip de ceramică (forme, tehnică etc.). Avînd în vedere împrejurările create de pătrunderea primelor grupuri slave pe teritoriul de la sud de Carpați în secolul VI e.n., atestată și de izvoare, se impune o studiere atentă și o interpretare exactă a elementelor componente ale culturii materiale la sud de Carpați, pentru a vedea în ce moment intervin elementele noi în cadrul culturii autohtone și prin ce se caracterizează ele. Datînd așezarea la începutul secolului al VI-lea (eventual și la sfîrșitul secolului al V-lea) am ținut în primul rînd seama de caracterul ceramicei. Din studiul acestui material iese în evidență absența ceramicei grosolan lucrate, din pastă prost frămîntată, gălbuie-roșiatică, amestecată cu cioburi pisate avînd suprafața neregulată și o fețuială exterioară neglijent întinsă, categorie care după părerea noastră reprezintă un element străin. Această ceramică este prezentă, într-o proporție nu prea mare, în toate așezările zonei de est a cîmpiei, dar probabil că nu și în faza de început a lor. Ceramica amintită nu a putut fi lucrată de aceiași meșteșugari care au modelat vasele lucrate cu mîna și la roată, de factură îngrijită, imitînd adeseori formele bizantine. Absența acestei ceramici la Dulceanca, în regiunea din vecinătatea vechiului Limes, într-o zonă cu o veche tradiție de cultură materială provincial-romană și care știuse să se bucure de siguranța vecinătății imperiului bizantin și în secolul al VI-lea e.n., se datorește faptului că așezarea de la Dulceanca s-a dezvoltat la începutul secolului al VI-lea e.n. pe baza elementelor autohtone vechi într-un moment cînd nu se resimțea încă prezența elementului slav în această zonă.

Nu pot fi contestate în repertoriul ceramicei de la Dulceanca trăsăturile generale, caracteristice acestei etape pe teritoriul de la sud de Carpați, dar tehnica de lucru, începînd de la amestecul pastei pînă la finisarea vasului, formele lor principale, reflectă o foarte veche tradiție locală și o îndelungată practică a meșteșugului olăriei. Cei care au creat această cultură erau localnicii, prezenți în cîmpie în momentul pătrunderii primelor grupuri slave. Caracterul autohton al așezării de la Dulceanca este demonstrat atît de ceramica lucrată cu mîna și de ceramica lucrată la roată de influență romano-bizantină, de tipul de cuptor, cît și de tipul de locuință: construcția ridicată la suprafața solului (în celelalte așezări ale ariei culturale Ipotești-Ciurel-Cîndești, tipul de locuință cunoscut este bordeiul).

În cuprinsul așezării prezentate s-a constatat stratigrafic o singură fază. Este de necontestat că în momentul de față se pot stabili pentru alte așezări ale acestei culturi mai multe faze. Acesta este cazul complexelor de la Ciurel și de la Militari de exemplu, unde în însăși tehnica de construcție a locuințelor, sistemul de ridicare a cuptorului și în ceramică se pot stabili etape diferențiate din punct de vedere cronologic, deși nu au fost pînă acum clar omologate în acest sens. Este însă prematur să se treacă la stabilirea de faze și subfaze culturale în interiorul unor așezări fără ca observațiile de ordin tipologic să fie confirmate de elemente mai sigure de încadrare cronologică și de intervenția unor factori de netă evoluție.

De fapt una dintre dificultățile prezente în stabilirea caracterelor determinante pentru un grup sau altul se datorește și unei mari diversități ceramice, chiar în cadrul aceluiași complex și care aparent lasă impresia unor etape deosebite din punct de vedere cronologic. Această diversitate este frecvent constatată în așezările cercetate în împrejurimile Bucureștiului: în unele din ele predomină ceramica lucrată cu mîna (Străulești-Lunca), în altele ceramica lucrată la roată și cea de influență romano-bizantină (Străulești-Măicănești), în timp ce în altele, la o mică distanță de primele, elementele de influență bizantină apar foarte rar sau deloc etc. Se remarcă o diversitate de forme, de tehnică de frecvențe și de influențe în același nivel de așezare: un anumit tip de vas respectă cu fidelitate vechea tradiție, paralel cu forme evoluate, databile în aceeași vreme. În momentul de față se mai cere încă o cercetare îndelungată și atentă pentru a se preciza caracterele mari ale acestei arii largi de cultură, deoarece deocamdată ne putem baza pe argumente stabilite doar pentru anumite zone: Zona din jurul Bucureștiului, din vestul Munteniei și grupul din nord-estul Munteniei.

Săpăturile din așezarea de la Dulceanca oferă noi dovezi în sprijinul problemei continuității populației autohtone, îmbogățind cu noi elemente cultura secolului VI. Datele stabilite aici, coroborate cu cele cunoscute anterior, confirmă încă o dată că regiunea de la sud de Carpați a fost locuită în acele timpuri de localnici. Aceștia dezvoltau o cultură proprie, puternic grefată pe un fond străvechi dacic și de coloratură romano-bizantină, într-o perioadă cînd viața de la nord de Dunăre mai era direct legată de cea din Imperiul bizantin.

SUZANA DOLINESCU-FERCHE

---

[19] Mircea D. Matei, *Contribuții la cunoașterea ceramicii slave de la Suceava*, în SCIV, X 2, 1959, p. 409—441. I. Nestor, *Les donnés archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 3, 1964. Se accentuează tot mai mult caracterul predominant autohton al materialului de la Sărata Monteoru.

https://biblioteca-digitala.ro

Mormintele de la Daia și Puieni — raionul Giurgiu

În ultimii ani, în campaniile de cercetări pe teren făcute în cadrul Muzeului de istorie din Giurgiu, au fost descoperite cîteva morminte al căror inventar a rămas pînă acum inedit. Descoperirea acestora, în lucrările executate de unele întreprinderi, ne-a prilejuit, acolo unde s-a mai putut face ceva, să le cercetăm și să tragem unele concluzii pe care le arătăm mai jos.

MORMINTELE DE LA DAIA

Localitatea este situată la 12 km de orașul nostru, pe șoseaua națională Giurgiu-București. În luna martie 1957 se afla aici o cărămidărie care își procura materia primă din jurul șoproanelor așezate pe panta unui deal. Într-un punct al acestor săpături, lucrătorii au descoperit un vas de lut, la adîncimea de 1,10 m. În apropierea acestuia, la o distanță de aproximativ 2—3 m, dar la același nivel, au găsit și un vîrf de lance de fier, îndoit. Aceste două obiecte au fost aduse la Muzeul din Giurgiu și au determinat cercetarea locului descoperirii. Vasul are forma bitronconică și este lucrat cu mîna din pastă de culoare cenușie, cu o toartă ruptă din vechime. Este înalt de 0,12 m cu diametrul gurii de 0,070 m și al bazei de 0,060 m. Nu a avut nimic în interior (fig. 1). Vîrful de lance, lung de 0,31 m, are o nervură ce merge de la tubul de înmănușare pînă la vîrf. Poartă urme puternice de trecere prin foc și este îndoit ritual. Tubul de înmănușare este dintr-o bucată realizată prin ciocănirea fierului la roșu cu un orificiu pentru cui (fig. 2/3).

Fără a considera aceste două obiecte ca făcînd parte din același mormînt, putem totuși data atît vasul cît și vîrful de lance ca aparținînd latène-ului mijlociu. Probabil că aceste resturi fac parte din morminte de incinerație care au fost distruse în lucrările amintite. De altfel declarațiile lucrătorilor au arătat că au mai fost descoperite și alte vase care s-au distrus.

În același timp am mai cercetat și alte săpături mai vechi făcute în preajma cărămidăriei, mai ales pe porțiunea de terasă aflată în lungul căii ferate. La circa 500 m de halta Daia s-a putut vedea ieșind din peretele de lut un vas, la 0,80 m adîncime. Vasul era așezat cu gura în sus și înclinat în afara peretelui, cu tendința de prăbușire. Deasupra lui s-au găsit, în timpul demontării, o parte din capacele ce îl acopereau. Nu am mai găsit resturi din aceste capace în pămîntul din prăbușire. Golind conținutul vasului, am găsit resturi de oase omenești calcinate și două vîrfuri de săgeți de bronz cu trei muchii (fig. 2/1—2).

Vasul urnă este de culoare cenușie-roșiatică, confecționat din piatră sfărîmicioasă amestecată cu cioburi pisate și are formă tronconică. Este înalt de 0,16 m, cu diametrul gurii de 0,23 m și al bazei de 0,10 m. Nu are decor, dar aproape de gură poartă patru apucători rectangulare, rotunjite la extremități (fig. 3). Fragmentele vaselor ce au servit drept capace sînt din pastă poroasă amestecată cu cioburi pisate și ornamentate cu brîuri în relief, crestate neegal, din care se ramifică altele similare de formă semicirculară. Pe unul din cioburi se păstrează o apucătoare de forma celor de la urnă.

MORMÎNTUL DE LA PUIENI

Localitatea este situată la 30 km nord-est de Giurgiu și așezată pe ultima terasă a Dunării. În anul 1960, în timpul săpării temeliilor pentru un nou local de școală, un lucrător a descoperit un schelet omenesc. Informarea tîrzie primită din partea unui cadru didactic care a adus un ciob de vas și o săgeată de bronz nu ne-a permis să facem o cercetare sistematică a întregului mormînt de la început, deoarece la sosirea noastră temelia de beton era turnată. După indicațiile lucrătorului ce descoperise scheletul și care afirma că șanțul de temelie deranjase numai craniul lîngă care găsise un vas de lut pe care l-a distrus, am trasat o casetă cu latura de 1,50 m, lîngă temelia din beton. La o adîncime de 0,80 m au mai fost găsite în situ numai oasele bazinului și membrele inferioare. În realitate lucrătorul scobise și în peretele șanțului distrugînd scheletul pînă la bazin și găsind săgeata de bronz. Oasele nederanjate se găseau culcate pe partea stîngă în poziție chircită, în stare rea de conservare. Orientarea probabilă a părții superioare a corpului și capului V—NV. Fără a demonta resturile aflate, au fost acoperite cu pămînt. În acest mormînt plan nu s-au mai găsit obiecte de inventar. Cercetînd pămîntul scos din temelie pentru a mai găsi și alte cioburi din vasul distrus, s-au mai putut recupera puține fragmente ceramice din el. Vasul a fost confecționat din pastă de calitate bună,

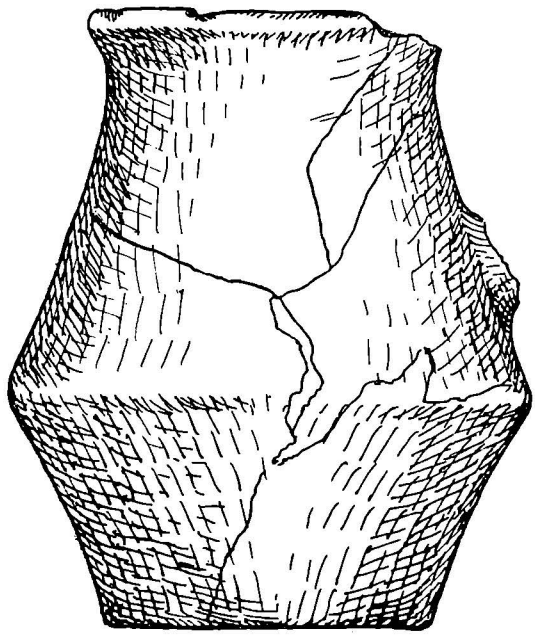

Fig. 1

https://biblioteca-digitala.ro

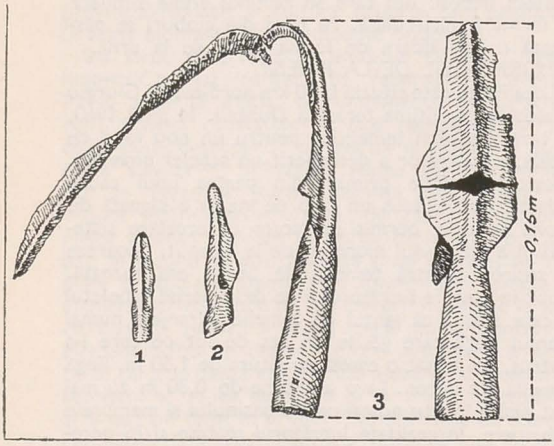

Fig. 2. — 1—2 — Vîrfuri de săgeţi; 3 — vîrf de lance

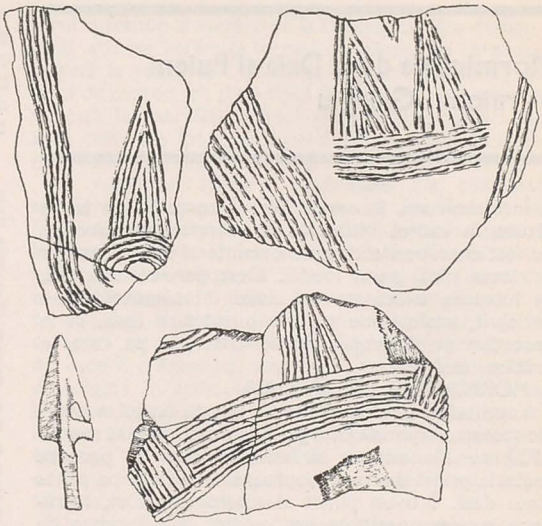

Fig. 4. — Puieni. Săgeata şi fragmente ceramice ale vasului din epoca bronzului — Cultura Tei

bine arsă, amestecată cu pietricele şi scoici pisate. Are o culoare cenuşie cu nuanţe castanii. Este decorat cu benzi late sau mai înguste din linii haşurate şi alte ornamente triunghiulare umplute cu haşuri realizate prin împunsături succesive ce stau pe benzi rectilinii sau semiovale (fig. 4). O toartă supraînălţată, triunghiulară în secţiune, are ca decor, la bază, un triunghi haşurat. Săgeata de bronz, foarte bine păstrată, este lungă de 0,045 m, are forma unui triunghi, cu peduncul şi nervură pe mijloc. Pe una din aripi are un orificiu, rezultat al unui defect de turnare (fig. 4).

★

Descoperirea mormintelor de la Daia, cu puţinele obiecte ce avem din ele, arată că în aceste locuri se mai pot afla şi altele de la sfîrşitul primei epoci a fierului ce aparţin ultimei etape a culturii hallstattiene locale, în cazul urnei de incineraţie, şi morminte din latène-ul mijlociu, sec. II-I î.e.n. Considerăm ca un lucru nou descoperit în aceste locuri vîrful de lance cu analogii în descoperirile mormintelor celtice din Oltenia, unde sînt frecvente aceste lănci [1].

În ceea ce priveşte mormîntul de la Puieni, avînd în vedere puţinele date de care dispunem, ar putea fi încadrat cu rezerve în epoca bronzului, cultura Tei. Cum pentru înmormîntările din epoca bronzului, cultura Tei, nu este cunoscut pînă în prezent decît mormîntul de la Smeieni care pare a-i aparţine [2], credem că se impune începerea unor cercetări sistematice atît la Daia cît şi la Puieni pentru dezvelirea altor morminte ce ar mai putea exista acolo.

GH. RĂDULESCU

---

[1] Dr. C. S. Nicolaescu-Plopşor, *Antiquités Celtiques en Olténie, Dacia*, XI—XII, 1945—1946.
Dorin Popescu, *Două descoperiri celtice în Oltenia*, S.C.I.V., 2/1963.
[2] *Istoria României*, vol. I, pag. 106.
N. Simache şi Victor Teodorescu, *Săpăturile arheologice de salvare de la Smeieni, Materiale*, VIII/1962.

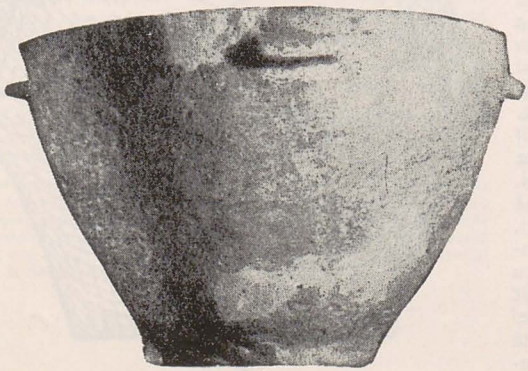

Fig. 3. — Daia — Vas de aramă

https://biblioteca-digitala.ro

Monument sculptural de la Potaissa, reprezentînd un banchet funebru

Teritoriul oraşului Turda şi a împrejurimilor sale este foarte bogat în vestigii ale culturii materiale din epoca romană.

Aşezarea Potaissa, unde a existat castrul militar al legiunii a V-a Macedonica, precum şi aşezarea civilă au fost puţin cercetate din cauza suprapunerii actualului oraş peste ruinele vechii aşezări romane. Totuşi, în urma diferitelor lucrări de construcţii şi a lucrărilor agricole, au ieşit la suprafaţă numeroase materiale valoroase: conducte, monede romane, stele funerare, altare votive, inscripţii etc. Dintre monumentele funerare intrate în colecţia Muzeului de istorie din Turda au fost publicate în lucrările de specialitate majoritatea, bucurîndu-se de aprecieri din partea specialiştilor.

În anul 1954 Muzeul de istorie din Turda a intrat în posesia unui alt monument sculptural (inv. nr. 969), apărut în urma lucrărilor agricole de pe Dealul Zînelor, monument ce ridică din nou problema pătrunderii creştinismului în Dacia în perioada stăpînirii romane. Sculpturii îi lipseşte partea de jos, picioarele mesei şi a figurilor, o parte din dreapta monumentului, iar partea superioară este deteriorată. Aşa cum se prezintă acum, are dimensiunile de 69 × 67 × 17 cm şi este lucrat din piatră de calcar (fig. 1).

Monumentul sculptural reprezintă un banchet funebru (fig. 1). În centru sînt reprezentaţi doi defuncţi încadraţi la stînga de o femeie, iar în dreapta figurilor din cauza lipsei unei părţi din monument nu se pot observa alte amănunte.

Femeia este reprezentată de lapicid şezînd pe un scaun înalt, cu spătarul închis, *kathedra*. Scaunul are pe margini şi la mijloc brîie de întărire, din material rezistent, iar brîul central este ornamentat cu linii frînte. Femeia este redată aparent spre dreapta, dar de la brîu în sus pietrarul a prezentat-o din faţă, cu capul înclinat spre dreapta şi părul coafat. Mîna stîngă se odihneşte pe piciorul stîng, iar mîna dreaptă, în care ţine mînerul unei patere, este întinsă spre suprafaţa mesei. Picioarele sînt relaxate, în limita poziţiei pe care o ocupă şezînd pe scaun. Îmbrăcămintea se compune dintr-o tunică (haina), care cade pe corp sub forma unei draperii, strînsă cu o cingătoare lată pe sub sîni. Mînecile hainei coboară puţin peste cot, de sub care ies braţele goale împodobite cu brăţări.

Defunctul din dreapta femeii, care se ospătează, este reprezentat ca figură centrală, privit din faţă, cu mîna stîngă rezemată de *kliné*. Îmbrăcămintea bărbatului este simplă, compusă dintr-o tunică cu mîneca lungă. În mîna stîngă ţine o cupă cu picior (în formă de potir) aşezată între degetul arătător şi cel mijlociu.

A treia figură, probabil tot un defunct, redat în dreapta primului, are capul puţin înclinat spre stînga, iar trunchiul uşor răsucit spre dreapta. În mîna stîngă, rezemată cu cotul de *kliné*, ţine un obiect de proporţii mai mari, probabil o cupă, sprijinit cu partea inferioară de colţul drept al mesei, iar cu partea superioară de umărul drept. Îmbrăcămintea este asemănătoare cu a primului defunct, mîneca stîngă, care atinge încheietura mîinii, se termină cu o cută de sub care iese mîneca altei haine, strînsă pe braţ.

Capetele figurilor sînt aproape distruse, determinîndu-se a crede, după urmele lăsate pe piatră, că deteriorarea nu este naturală, ci intenţionată.

În faţa celor trei personaje, este aşezată o masă, care nu se poate descrie în întregime din cauza lipsei părţii de jos a monumentului. Pe masă, de la stînga la dreapta, se află un *peşte*, o *pîine* şi o *paterâ*. Peştele este aşezat într-o farfurie ovală. În stînga peştelui, o pîine tăiată axial, dar nu perpendicular, în formă de cruce, o *panis quadratus*. Peştele şi pîinea sînt redate în poziţie verticală. Pe colţul stîng al mesei este aşezată *patera* redată din profil, cu toarta în mîna femeii. Pe paterâ se observă o linie orizontală întretăiată la mijloc de o linie verticală care începe de la buza paterei şi coboară puţin sub linia orizontală.

Stela funerară de la Turda, ca şi cea de la Gilău[1], ridică din nou problema tipului şi a atelierului unde a fost lucrată piesa, şi dacă poate fi considerată ca monument paleocreştin.

Prin faptul că oraşul Potaissa a jucat un rol militar însemnat în nordul Daciei, după anul 167—168, cînd a fost adusă aici legiunea V. Macedonica, oraşului i se acordă titlul de *colonia* şi dreptul italic *(ius italicum)*. În jurul acestui puternic centru militar s-a aşezat o populaţie civilă, compusă din familiile soldaţilor, ale veteranilor, negustorilor şi meşteşugarilor, care au participat din plin la dezvoltarea unei vieţi economice, semnalată prin descoperirile întîmplătoare de la Turda. Cu ocazia construirii şoselei naţionale care traversează o porţiune din sud-vestul aşezării Potaissa, au apărut urme materiale care dovedesc existenţa unui cartier meşteşugăresc[2] compus din olari, pietrari etc. De existenţa acestor ateliere de pietrari nu ne putem îndoi, dacă ţinem seama de mulţimea şi masivitatea sarcofagelor apărute în necropolele de la Potaissa, de numeroasele inscripţii şi monumente sculpturale, din care o parte se află în posesia muzeului nostru, iar altele în diferite muzee din ţară şi străinătate. Ne întărim convingerea de existenţa acestor ateliere ale pietrarilor prin faptul că în zona cartierului meşteşugăresc au apărut altare anepigrafe precum şi sarcofage neterminate, urmînd, desigur, a se finisa în momentul cînd erau solicitate.

Piesa de care ne ocupăm ar putea fi un produs al atelierelor locale şi nu adusă din altă parte, din alt atelier de pietrari, deoarece, împreună cu celelalte monumente apărute anterior la Potaissa şi împrejurimi, s-ar putea înscrie într-un « stil local», aparţinînd secolelor II-III. Înrudirile de stil între monumentele sculpturale apărute la Potaissa[3] ne duc la concluzia că ele sînt lucrate în acelaşi atelier.

https://biblioteca-digitala.ro

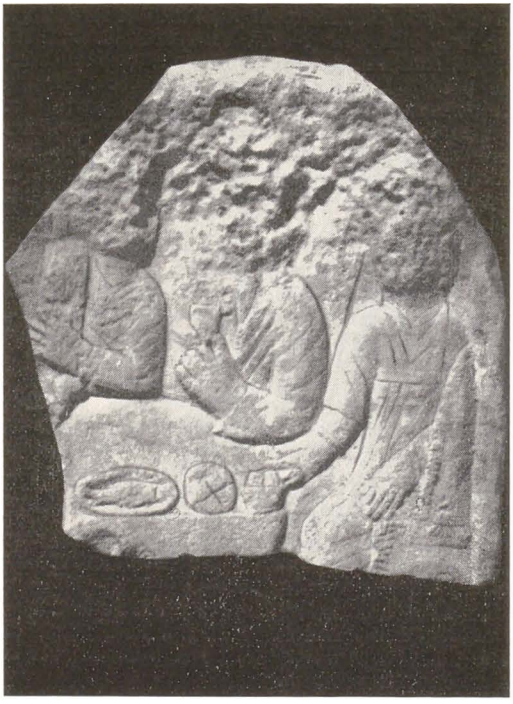

1. Monumentul funerar de la Potaissa

Privită mai atent, stela funerară de la Potaissa ridică o altă problemă importantă, izvorîtă din intenţia ce a avut-o lapicidul cînd a redat scena respectivă. Elementele prezente nu par a fi numai de ordin decorativ, ci ele par a avea o semnificaţie mai adîncă, reflectînd apariţia unor noi trăsături suprastructurale, caracteristice dezvoltării economice a provinciei şi a modului de viaţă în Dacia.

În faţa defuncţilor apare masa cu ofrandele de ospăţ. Prin tehnica de expunere, ofrandele se diferenţiază şi ele, unele fiind mai mult scoase în relief, drept urmare a rolului pe care îl jucau în cadrul banchetului funebru, iar altele redate normal. Peştele şi pîinea sînt privite de sus cu intenţia de a se sublinia importanţa lor, pe cînd patera din mîna femeii este redată din profil.

Peştele, aşezat cu capul spre pîinea tăiată axial, apare într-o asociaţie închegată, fiind al doilea relief cunoscut pînă în prezent pe teritoriul Daciei cu astfel de elemente redate împreună. Pe monumentul de la Potaissa apare în plus, faţă de monumentul de la Gilău, patera marcată cu două linii în poziţiile arătate mai sus.

Peştele, preluat de la religiile orientale, devine un simbol al creştinismului în formare, care a apărut pe numeroase monumente funerare în mai multe părţi ale Imperiului roman [4], fiind interpretat de Fr. J. Dölger ca o formă de manifestare a creştinismului începător, răspîndindu-se mult în imperiu în secolul II. Acest element, apărînd şi pe stela de la Potaissa, poate constitui — credem noi — simbolul de manifestare a noii ideologii adusă în Dacia de coloniştii romani veniţi aici din regiuni ale imperiului unde creştinismul era mai răspîndit.

Şi pîinea [5], ca şi peştele, apare pe monumentele antice şi este pusă în legătură cu diferite religii necreştine din cadrul Imperiului roman, dar apare şi ea ca un simbol al creştinismului timpuriu [6].

Caracterul paleocreştin al monumentului de la Potaissa ar putea reieşi din asocierea elementelor redate pe masa banchetului, peştele, simbol al creştinismului începător, redat cu capul spre o pîine (panis quadratus), apoi patera, marcată cu două linii întretăiate, ar putea fi dovezi care vin în sprijinul pătrunderii elementelor creştine la nordul Dunării încă de la sfîrşitul secolului II şi începutul celui următor.

Elementul creştin din Dacia, care s-a generalizat după retragerea stăpînirii romane, s-a putut infiltra odată cu colonizarea Daciei, fenomen care nu s-a oprit la împăratul Traian, ci a cotinuat mult timp după aceea. Ştiind că în Imperiul roman creştinismul se răspîndeşte încă din secolul II într-o formă neoficială, elementele venite din provinciile orientale ale imperiului, venite în contact cu noua ideologie, îl vor fi răspîndit la nordul Dunării în forme mai atenuate. Noua ideologie a ajuns astfel şi la Potaissa, deoarece soldaţii şi meseriaşii de aici, ale căror urme au fost sesizate, au putut aduce cu ei elemente creştine în aşezarea romană de aici.

Urmele materiale care poartă fără nici o îndoială amprenta creştinismului, şi aparţin sigur secolului IV, descoperite la Potaissa [7] şi în alte localităţi, atestă cu siguranţă răspîndirea creştinismului în Dacia. Monumentul descoperit la Turda este pînă în prezent al doilea de acest gen în Dacia.

NOTE

1. A. Bodor, *Un nou monument funerar de la Gilău înfăţişînd banchetul funebru*, în *Omagiul lui Constantin Daicoviciu*, Bucureşti, 1960, p. 41 şi urm.
2. I. Mitrofan, C. Pop, *Descoperiri arheologice la Potaissa* (Turda), în manuscris.
3. I. I. Rusu, Z. Milea, *Materiale epigrafice şi sculpturale în Muzeul raional Turda*, în *Probleme de muzeografie*, Cluj, 1965, p. 14 şi urm.
4. Fr. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*, Paris, 1929, p. 36, 108 sqq ; S. Reinach, *Cultes, mythes et religions*, Paris, 1923, III, p. 43—50.
5. Fr. Cumont, *Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mythras*, Bruxelles, 1889, II, p. 434, fig. 377 ; A. Buday, în *Dolg*, Cluj, VII/2, 1916, p. 83—84.
6. F. Cabrol — H. Leclerque, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, XIII, c. 448—449.
7. I. I. Rusu, *Materiale arheologice paleocreştine din Transilvania* în *Studii teologice*, nr. 5—6, Bucureşti, 1958, p. 311 şi urm.

Z. MILEA şi V. FENEŞAN

https://biblioteca-digitala.ro

Cum l-am cunoscut pe George Enescu

Printre multiplele acte patriotice, înfăptuite de către George Enescu, este și acela al întemeierii, în anul 1912, a premiului de compoziție ce-i poartă numele. Pentru strîngerea fondului necesar, marele nostru muzician a organizat un turneu de concerte la București și în principalele orașe din țară.

În acea vreme, eu locuiam încă în orașul meu natal, Iași, unde urmam studiile universitare. În același timp mergeam regulat și la cursurile de vioară ale profesorului Eduard Caudella și aveam o mai mare înclinare spre muzică decît spre științele juridice. Eduard Caudella locuia foarte aproape de noi — în strada Nicolae Gane —, familiile noastre fiind prietene, iar Caudella îmi arăta multă simpatie și în toate împrejurările mă prezenta ca « tînărul meu prieten », ceea ce mă măgulea foarte mult.

În martie 1912 se anunțase în orașul nostru concertul dat de George Enescu în scopul întemeierii Premiului național de compoziție. Eduard Caudella fusese înștiințat că în ziua de 18 martie va primi vizita fostului său elev. În dimineața aceleiași zile trebuia să mă duc la lecția mea de vioară. Întrebînd pe Caudella dacă mai este cazul să viu, acesta îmi răspunse că aveam tot timpul să lucrăm pînă la sosirea lui Enescu.

Adusesem *Sonata în re major* de Haendel și *Poloneza* de Wieniavski, lucrări ce urma să le cînt, acompaniat de Eduard Caudella, peste cîteva zile, la un festival studențesc.

După ce am terminat lecția, fiind încă destul timp pînă la ora 12 cînd era anunțat Enescu, am reluat încă o dată *Sonata* de Haendel. În timpul execuției a sunat cineva la ușă. Doamna Caudella, emoționată, a intrat în cameră anunțînd : « Edy, a venit Enescu ». Profesorul s-a dus imediat în întîmpinarea lui George Enescu, care, îmbrățișîndu-și cu vădită emoție pe fostul său mentor, își cerea iertare pentru faptul că a venit mai devreme de ora fixată, motivînd schimbarea orei repetiției pentru concertul din acea seară.

Surpriza de a mă afla în fața lui Enescu a fost atît de mare, încît de emoție nu mai știam ce să fac. Caudella mă prezentă spunînd : « Tocmai făceam lecție cu acest tînăr care va trebui să cînte la un concert studențesc ».

Enescu, văzîndu-mă încremenit cu vioara sub braț și cu arcușul în mînă, mă întrebă cu glas cald și binevoitor despre piesele ce urma să le cînt. La răspunsul meu, zise ca pentru sine : « Cît de mult îmi place *Sonata* de Haendel ». Apoi, adresîndu-mi-se, după o mică ezitare : « Vrei să cîntăm împreună prima parte? ». Eram uluit, paralizat; uitîndu-mă la mîinile lui Enescu pe clapele pianului, am realizat cu precizie că trăiam atunci una din acele clipe ce îți rămîn întipărite în minte pentru tot restul vieții. Caudella îmi veni în ajutor, îndemnîndu-mă să încep. Nu știu ce s-a petrecut în mine atunci; atît îmi amintesc că am cîntat ca niciodată.

George Enescu avu bunătatea să mă încurajeze. « Tatăl meu, am zis eu, se împotrivește să îmbrățișez cariera muzicală. »

«De multe ori părinții greșesc în educația copiilor» răspunse el. Caudella era încîntat de examenul ce trecusem și seara povesti la toți prietenii și cunoscuții lui întrevederea cu Enescu.

Urmarea convorbirii lui George Enescu cu Caudella a fost foarte interesantă căci au discutat despre muzica lui Richard Strauss, a cărui creație luase în acel timp o vastă amploare.

George Enescu m-a cucerit din prima clipă cu privirea sa blîndă, cu modestia sa, cu felul său simplu și prietenos care făceau să pară și mai strălucitoare puternica sa personalitate. Din acei ani ai tinereții i-am rămas sincer și statornic prieten. Mai tîrziu, marele muzician m-a cinstit cu toată încrederea sa pe care eu de-a lungul vieții am încercat să o merit prin devotamentul meu față de acest mare muzician al poporului român.

Această evocare este una din multele amintiri luminoase ce păstrez despre marele nostru Enescu.

ROMEO DRĂGHICI

https://biblioteca-digitala.ro

cronică, recenzii

Simpozionul etnografic de la Cluj

Din inițiativa Societății de științe istorice și filologice, Filiala Cluj, s-a organizat și desfășurat în acest oraș, în zilele de 3—6 februarie a.c., un simpozion etnografic avînd ca temă «Portul popular românesc din Transilvania și din zonele carpatice învecinate». Au participat membrii societății, cercetători din muzee etnografice republicane, regionale și raionale, precum și oameni de cultură din diferite domenii sau profesiuni — medici, ingineri, profesori, jurişti, etc. — preocupați de studierea culturii populare.

Simpozionul s-a desfășurat în sala de lucru a Institutului de arte plastice «Ion Andreescu» din Cluj. Cele 32 de referate științifice prezentate au fost pe larg dezbătute în cadrul unor ședințe de analiză și discuții.

După cuvîntul de deschidere al prof. univ. Ștefan Pascu, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, seria comunicărilor a fost deschisă prin raportul intitulat «Cercetarea comparativă a culturii populare românești și a popoarelor romanice» în care tov. Florea Bobu Florescu și N. Dunăre au încercat, pe baza unor exemplificări concrete, să demonstreze utilitatea și necesitatea metodei comparative în etnografie.

Etnograful italian Vincenzo Recchia a prezentat un interesant și bine ilustrat studiu despre «Portul popular din Sardinia».

O sinteză bibliografică asupra cercetărilor efectuate în ultimii douăzeci de ani în problemele portului popular transilvănean a făcut-o tov. Silvia Zderciuc în comunicarea intitulată «Portul popular românesc din Transilvania în literatura de specialitate».

Cea mai mare parte dintre referatele științifice prezentate în ședințele următoare au abordat teme referitoare la evoluția portului popular din Transilvania ca fenomen etnografic complex. S-au citit studii inedite întemeiate pe informații, descrieri și ample cercetări pe teren, efectuate într-un sat (Georgeta Stoica, Ioniță G. Andron, Anton Badea, Petre Lenghel — Izanu), într-un grup de sate (Ion Dihor, Eftimiu Lepăduș, Pompei Boca), într-o vale sau pe un teritoriu restrîns (Anton Badea, Florin Lică, Teodor Ghițan, Smărăndița Stanciu, Milcana Pauncev și Iadviga Formagiu), ori în zone mai cuprinzătoare ale Transilvaniei (Constantin Catrina, Adriana Petrica-Onofrei, Nicolae Dunăre).

Unele studii și-au propus să prezinte și influențele reciproce în domeniul portului popular între așezările românești de pe cele două versante ale Carpaților (Emilia Pavel).

Cîteva studii au urmărit să valorifice mai ales documentele istorice și cercetările din trecut cu privire la portul popular transilvănean, între care «Portul popular de pe cîmpia Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea» — de Leontin Ghergaru și «Două documente inedite cu privire la porturile populare transilvănene» — de Ion Drăgoescu.

În cea de-a doua categorie de teme, autorii (Viorica Pascu, Olga Horșia, Iadviga Formagiu, Maria Călugăru) și-au concentrat efortul lor în încercarea de a face tipologia, clasificarea sistematică a unor piese din portul popular transilvănean — cămăși, sumane, cepse, conciuri etc. — fie după piesele aflate în colecțiile principalelor muzee din țară, fie după cercetările pe teren. În stabilirea grupelor tipologice s-au folosit de către unii cercetători elemente de structură, de morfologie, iar de către alții sistemele decorative și gama cromatică.

În referatele privind portul popular local sau zonal, autorii (Constantin Catrina, Otilia Pernicek) au acordat o atenție specială gătelii capului și podoabelor de tot felul care urmăresc înfrumusețarea portului popular românesc din Transilvania ca și din alte regiuni ale țării.

Un alt studiu a analizat cum se reflectă multilateral portul popular în folclorul specific zonal (Virgil Medan).

A treia categorie de teme susținute de către filologi (Zamfira Mihai, Cornel Săteanu, Emese Kis și Vasile Latiș) s-a referit la terminologia privind elementele componente ale portului popular, — croiala, decorul și cromatica — urmărind originea și sensul etimologic al cuvintelor. Autorii acestor referate au ajuns la rezultate științifice importante, descoperind termeni din fondul autohton străvechi și de origină latină în cea mai mare proporție (peste 30%), apoi din fondul slav vechi etc. legate de piesele principale ale portului popular transilvănean, acelea care țin de fondul străvechi comun pe întregul teritoriu locuit de români și pot elucida probleme legate de originea și etnogeneza poporului nostru. Totodată acești termeni îmbogățesc vocabularul limbii înlesnind studiul unor importante probleme de lingvistică.

Discuțiile asupra comunicărilor s-au referit la metoda de cercetare, la conținutul lucrărilor expuse, la principiile și criteriile necesare în clasificările și încercările de tipologie în etnografie, la necesitatea amplificării acestor cercetări și organizării periodice a reuniunilor științifice, care să întrunească pe toți cercetătorii de la institutele Academiei Republicii Socialiste România, de la principalele muzee etnografice și specialiști din alte domenii interesați în dezvoltarea cercetărilor etnografice. S-au pus accente pe necesitatea dezvoltării mai sistematice a colaborării între istorici, arheologi, etnografi, folcloriști și filologi pentru elucidarea problemelor complexe privind istoria, viața și arta poporului român.

În ședința de încheiere prezidată de către tov. acad. Constantin Daicoviciu s-a dat cuvîntul în ordine tovarășilor: Gh. Focșa, T. Bănățeanu, N. Ungureanu, N. Dunăre, iar concluziile au fost trase de tov. acad. Constantin Daicoviciu și prof. univ, Ștefan Pascu.

S-a subliniat necesitatea lărgirii cercetărilor și desfășurării lor sistematice, a elaborării unor îndreptare tematice, precum și cerința de a asigura reuniuni științifice tematice și de a se crea posibilități mai largi pentru publicarea rezultatelor.

Acad. C. Daicoviciu a subliniat importanța întîlnirii, semnificația ei științifică, rezultatele pozitive obținute, îndatoririle pentru viitor în desfășurarea cercetărilor istorice, arheologice, etnografice și filologice într-o largă și sistematică interajutorare și colaborare a tuturor științelor sociale consacrate cunoașterii omului, poporului român, istoriei și creațiilor sale.

Atît rapoartele cît și discuțiile au fost în general la nivel științific corespunzător și au ilustrat deosebita importanță a unor asemenea reuniuni științifice pentru dezvoltarea mai sistematică a cercetărilor etnografice din țara noastră.

După terminarea lucrărilor simpozionului, participanții au făcut o vizită pentru schimb de experiență la Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj.

GH. FOCȘA

https://biblioteca-digitala.ro

Cutii de carton pentru colecţii

Păstrarea colecţiilor ştiinţifice, a materialului de cercetat etc. din muzee necesită o sumedenie de cutii de carton deschise, de diverse dimensiuni. Astfel de cutii sînt extrem de practice, fie că servesc provizoriu pentru trierea materialului colectat ca: minerale, cioburi de vase, ouă, scoici-melci, mixomicete, muşchi, material paleontologic, fie că se utilizează pentru păstrarea definitivă a materialului determinat, etichetat.

Procurarea din afară a cutiilor amintite este costisitoare, nu poate fi făcută în orice moment şi în loturi mici, iar achiziţionate în cantităţi mari ocupă mult spaţiu de depozitare pînă în momentul întrebuinţării.

Schiţa alăturată arată un dispozitiv simplu şi felul în care aceste cutii pot fi confecţionate şi în muzee ieftin, rapid şi în dimensiunile necesare.

Dispozitivul este compus dintr-o scîndură (fig. 1 T) cu dimensiunile de circa 20 × 30 cm şi groasă de 2—3 cm (pentru cutii mai mici şi scîndura poate fi mai mică).

Aproape de cele două laturi mai scurte ale scîndurii se fixează cîte o şipcă (P 1 şi 2) lungă de cca 5—7 cm şi lată de 3—4 cm cu grosimea de 0,5 cm. La una din laturile lungi ale scîndurii se fixează o a treia şipcă S mai lungă. Mai este nevoie de o linie tare şi rigidă (metalică sau de sticlă groasă h) suficient de lungă pentru a fi fixată pe şipcile P 1 şi P 2. Distanţa între şipca S şi linie determină înălţimea cutiei (pe care o putem şi micşora după nevoie prin intercalarea altei şipci mobile mai late sau mai înguste). Lungimea şi lăţimea cutiei depind de dimensiunea cartonului în formă de dreptunghi (desen 2) ce se foloseşte.

De exemplu: dorim să confecţionăm o serie de cutii de 12 cm lungime, 6 cm lăţime şi 2 cm înălţime. Vom tăia atunci cartoane de 16 × 10 cm şi distanţa dintre linie şi şipca S o vom fixa la 2 cm. Introducem apoi sub linie cartonul de mai sus pînă la şipca S şi îl zgîriem cu un cuţit cu vîrful ascuţit sprijinit de linie de-a lungul celor patru laturi. Scoatem cartonul şi facem cîte o tăietură de 2 cm lungime la începutul zgîrieturilor, la marginile lungi ale cartonului, deci 4 tăieturi (desenul 2, locurile t 1—4).

Cartonul îl putem îndoi acum la zgîrieturi spre faţa opusă, formînd astfel pereţii cutiei. Pe cele patru colţuri apar limbi pătrate pe care le îndoim spre înăuntru (desen 3) şi le fixăm cu un capsator de birou (pe locurile d 1—4 din acest desen), obţinînd cutia dorită.

Procurîndu-se cartoane potrivit de groase şi de calitate, se poate confecţiona extrem de rapid şi uşor, fără lipituri şi alte migale, necesarul de cutii.

I. BANYAI

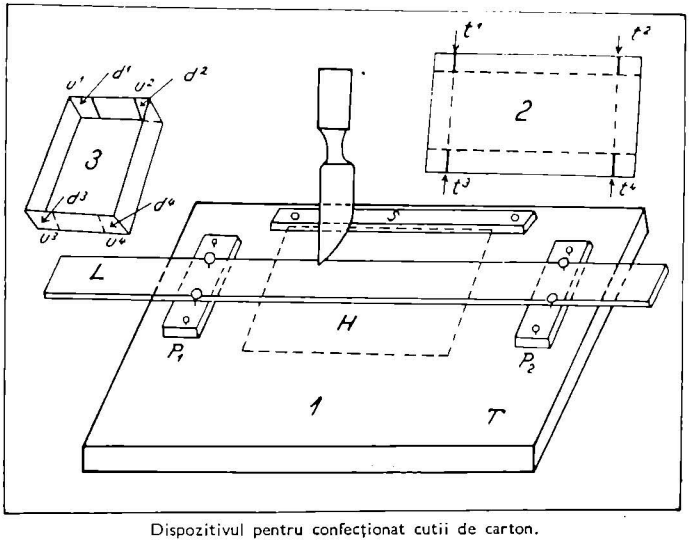

Dispozitivul pentru confecţionat cutii de carton.

Expoziţia volantă Monumente istorice şi ale naturii din zona Porţilor de Fier

Răspunzînd sarcinilor de popularizare a monumentelor patriei şi de cultivare în mase a ideii protejării lor, Muzeul regiunii Porţilor de Fier din Turnu Severin a organizat o expoziţie volantă consacrată unor monumente istorice şi ale naturii din regiunea Porţilor de Fier.

Expoziţia cuprinde 15 panouri mari (1 × 1,20 m) cu fotografii şi texte explicative a căror succesiune urmează cîteva din traseele turistice din această parte a ţării denumite sugestiv: *Ape şi munţi...* (Turnu Severin — Cazanele Dunării); *Drumul pe sub munte* (Turnu Severin — Baia de Aramă peste podişul Mehedinţului); *Pe urmele vechiului oraş* (Turnu Severin — Cerneţi); *Pe valea Topolniţei* (Turnu Severin — Schitul Topolniţei). De altfel expoziţia începe cu prezentarea acestor trasee folosind o hartă ilustrată.

Monumentele istorice din regiunea Porţilor de Fier vorbesc despre particularităţile strategice ale locurilor şi relaţiile dintre colectivităţile omeneşti din cele mai vechi timpuri. Sînt prezentate monumente ca: Ruinele podului construit de Apollodor din Damasc, ale castrului Drobeta şi Thermelor romane de la Turnu Severin, drumul roman cu Tabula Traiana de la Cazanele Dunării, Cetatea medievală a Severinului, cetăţile feudale de la Ada-Kaleh, Tricule, Golubaci, Grădeţ, cît şi alte monumente istorice importante pentru arhitectura lor (trei vechi biserici şi cula lui Tudor Vladimirescu din Cerneţi, schitul Topolniţei, mănăstirea Vodiţa).

Citeva monumente ale naturii şi plante sau animale rare (*Prangos carinata, Ruscus aculeatus, Vipera ammodytes, Euscorpius carpathicus*) trăiesc în defileul Dunării şi în rezervaţiile botanice de la Vîrciorova, Cazane şi Domogled datorită condiţiilor climatice şi edafice deosebit de favorabile din această parte a ţării. Expoziţia acordă o deosebită atenţie carstului mehedinţian, prezentînd planul şi aspecte din peştera Topolniţa, cea mai lungă peşteră din ţară,

https://biblioteca-digitala.ro

și alte monumente ale naturii legate de carst: podul natural și pădurea de liliac sălbatic (peste 30 ha) de la Ponoare.

Concepută și realizată la un nivel corespunzător, expoziția se bucură de o bună apreciere din partea publicului

TEODOR PAVELOIU

Expoziția «Treizeci de incunabule din Veneția»

Pentru a da posibilitatea unui public cît mai numeros să cunoască importante valori din tezaurul nostru cultural, continuînd ciclul de expoziții inițiate de cîțiva ani, Muzeul de artă feudală «D. Minovici» al Academiei Republicii Socialiste România a organizat de această dată o expoziție de incunabule.

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România a pus la dispoziție prețiosul său fond de cărți rare, din care s-a selecționat un număr de treizeci de incunabule, provenind toate din celebrele tipografii venețiene ale secolului al XV-lea.

Datorită valorii excepționale a acestora, expoziția intitulată «Treizeci de incunabule din Veneția» a atras un foarte numeros public, format din academicieni și alți cercetători, profesori, studenți, care au putut vedea și cerceta prețioasele tipărituri din epoca Renașterii italiene, printre care menționăm: *Dante Alighieri Fiorentino:* La Divina Commedia, tipărită de Piero de Zuanne di Quarengii în anul 1497; *Plutarchus:* Virorum illustrium vitae ex Plutarcho..., tipărită de Joannem Rigatium de Monteferrato în 1491; *Petrarca, Francesco:* Trionphi, Sonetti et Canzone, tipărită de Bartholomeo de Zani da Portese, în anul 1497; *P. Ovidii:* Metamorphosis cum integrie ac..., tipărită de Bernardinum Benalium, în anul 1493; *Boccccio Giovanni:* Genealogia Joannes Boccatii, tipărită de Octavianus Scotus, în anul 1494.

Unele volume expuse au însemnări marginale, iar altele legături «de epocă» lucrate în piele cu ferecături.

Cea mai importantă carte, însă, este Hypnerotomachia Poliphili scrisă de *Francesco Colonna*, editată de Aldus Pius Manutius, în anul 1459. Ea conține 170 de xilogravuri executate de Gentile Bellini și Bonconsigli, după desenele atribuite lui Andrea Mantegna, Giovanni Bellini și Raphael. Această carte este și azi considerată ca cea mai perfectă operă ieșită vreodată dintr-o tipografie

D. F. MINOVICI

Preocupări de conservare și restaurare a bunurilor culturale în R. P. Polonă

Spre sfîrșitul anului 1965 am făcut o călătorie în Republica Populară Polonă pentru studii și documentare în problema conservării și restaurării colecțiilor de etnografie și artă populară, în special a picturii pe sticlă. Această împrejurare a constituit un bun prilej pentru cunoașterea preocupărilor intense și a acțiunilor pe care le desfășoară specialiștii polonezi în studierea și aplicarea celor mai indicate metode în domeniul conservării și restaurării monumentelor de cultură și a colecțiilor de muzeu.

Considerată problemă de stat, activitatea de conservare și restaurare este încredințată numai unor cadre specializate care își desfășoară munca în ateliere înzestrate cu toată aparatura necesară.

Înainte de orice, fiecare muzeu își organizează ateliere de conservare, adeseori chiar înainte de a începe colecționarea. Un exemplu concludent îl oferă muzeul în aer liber din Sanok — Muzeum budownictwa ludowego w Sanoku (Muzeul arhitecturii populare din Sanok), unde funcționează ateliere de conservare și restaurare pentru diferite colecții, în timp ce muzeul propriu-zis este încă în faza de definitivare a tematicii. În afară de atelierele muzeale, există și o rețea de ateliere de stat, așa-numitele «P.K.Z.» (Panstwowa konserwacja zabytkow — ateliere de stat pentru conservarea monumentelor), conduse de cadre de specialitate, cu studii superioare, care desfășoară o muncă organizată în toate centrele mai importante, executînd comenzi de stat și cereri particulare de restaurare și conservare. Aceste ateliere nu se suprapun celor muzeale, activitatea lor fiind legată de monumentele de cultură care nu fac parte din patrimoniul muzeelor, dar care există totuși în evidența acestora.

Restaurarea picturii pe lemn este, după părerea mea, cel mai bine organizată în momentul de față. În restaurarea și conservarea obiectelor etnografice apar cele mai mari greutăți. Marea varietate de categorii de obiecte cuprinse în colecțiile etnografice ridică problema unei stricte specializări a cadrelor, cît și instalații adecvate pentru a corespunde tuturor cerințelor impuse de diversitatea materiilor prime din care sînt făcute obiectele etnografice.

Pregătirea cadrelor de specialitate este o sarcină permanentă a institutelor de învățămînt superior. În cadrul Academiilor de artă din centrele universitare Cracovia, Varșovia, Torun funcționează facultăți de conservare și restaurare, cu durata de studiu între patru și șase ani, unde se pregătesc viitorii conservatori. Programa analitică este astfel întocmită încît permite tînărului absolvent să răspundă de la început problemelor de bază. Studiile de specialitate merg paralel cu practica în laboratoarele muzeelor și ale celor de stat — «PKZ».

Conservatorul este conducătorul atelierelor și laboratoarelor de conservare. El este direct răspunzător de metodele pe care le aplică colecției ce i s-a încredințat spre păstrare. La atelierele mai bine înzestrate, care dispun de o schemă mai mare, cum este cazul celor republicane, se colaborează cu inginerii chimiști de specialitate, dar conservatorul trebuie să cunoască specificul colecției sale și necesitățile ei, deoarece el hotărăște ce metode de lucru și ce rețete se vor folosi. Alături de specialiști cu studii superioare, lucrează tehnicieni și meseriași calificați, de obicei cu practică muzeală.

Pentru cercetarea și cunoașterea metodelor folosite în practica mondială a conservării și restaurării funcționează pe lîngă Ministerul Culturii și Artei, în cadrul Direcției muzeelor și ocrotirii monumentelor, un Centru de documentare cu o bibliotecă de specialitate. Se organizează schimburi de experiență între laboratoare și ateliere, conferințe pe țară cu participarea specialiștilor de peste hotare, se publică referatele prezentate în aceste ședințe. Astfel de conferințe pe teme speciale au fost organizate începînd din 1960, cînd s-au dezbătut problemele conservării lemnului; în 1962 s-au prelucrat, la Poznan, metodele de conservare a metalelor; în 1963, la Lodz, s-a discutat problema conservării textilelor și a obiectelor de piele etc. La aceste conferințe colaborează oameni de știință și cadre de specialitate de la institutele de cercetare științifică, din învățămîntul superior și de la Academia de științe. Problemele dezbătute în cadrul conferințelor se publică, ele constituind un prețios material documentar.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu toată preocuparea intensă a forurilor care urmăresc coordonarea acțiunii și aplicarea celor mai bune metode de lucru, nu s-au definitivat încă principii unitare de conservare, nici măcar în cadrul aceloraşi categorii de obiecte, chiar dacă unele metode au dat rezultate satisfăcătoare. Se continuă studierea și experimentarea și a altor rețete. Verificarea propriuzisă a rețetelor se face pe un număr limitat de obiecte și, bineînțeles, nu pe unicate. Avînd în vedere că monumentele conservate trebuie să reziste secolelor, se consacră uneori ani întregi pentru verificarea unor rețete care să nu pericliteze viața pieselor muzeale. Un exemplu concludent în acest sens îl constituie studierea și cercetarea problemei conservării picturii pe sticlă. Cu toate rezultatele bune obținute în acest sector, metodele de lucru încă nu au fost consacrate, fiind considerate în fază experimentală. Conservarea icoanelor pe sticlă, înțelegîndu-se prin aceasta mai mult consolidarea stratului de pictură pe sticlă, este problema care prezintă cele mai mari dificultăți, cerînd și o foarte lungă perioadă de observație. Stabilirea acțiunii preparatului folosit pentru a spori puterea de aderență a două materii atît de diferite — stratul de culori și sticla — necesită o perioadă apreciabilă de studiere a fenomenului.

Atît în acțiunile de conservare, cît și la cele de restaurare se întocmesc dosare cu o documentație completă asupra stării obiectului. Dosarele cuprind o descriere amănunțită a piesei, fotografii, la nevoie radiografii, analize asupra materialelor componente, precum și o documentație tehnico-științifică privind starea obiectului înainte și după restaurare, etapele de lucru etc. Dosarele cuprind, de asemenea, specificarea rețetelor folosite și a metodelor aplicate, observațiile speciale ale conservatorului. Pentru a nu denatura unitatea și originalitatea obiectului, se impune cu toată seriozitatea studierea coordonării caracterelor speciale ale diverselor materiale, a reacțiilor dintre materialul de conservat și conservant. Astfel marea varietate a materiilor prime din care sînt realizate obiectele etnografice necesită cunoașterea deosebit de temeinică a tehnologiei materialelor, fără de care nu se poate concepe inițierea lucrărilor de conservare la aceste colecții.

Dacă restaurarea se practică numai în anumite cazuri, conservarea se aplică oricărui material de colecție. Conservarea începe din clipa intrării obiectului în muzeu. Ca o metodă unanim recunoscută și practicată este curățirea obiectului înainte de a-l încadra în colecție. Pentru aceasta muzeele dispun de încăperi speciale, în care se izolează obiectele nou intrate. Totodată se dezinfectează, sub presiune, și tot sub presiune se impregnează cu soluții insecticide și preparate care să împiedice dezvoltarea unor germeni distrugători. Această izolare și tratare a obiectului este de mare importanță. Pe de o parte, izolarea temporară a noii piese, aduse de pe teren, de restul colecției ferește colecția de eventualele contaminări, pe de alta, piesa este pregătită pentru integrare în muzeu.

Dar toate aceste metode nu ar fi de nici un folos dacă nu se creează un regim muzeal corespunzător în depozite. Practica muzeală a dovedit că prima condiție pentru o conservare științifică constă în asigurarea condițiilor de temperatură, umiditate, lumină. Acestea trebuie calculate cu precizie și previziune științifică pentru fiecare categorie în parte. Crearea acestui mediu favorabil, protector, este grija permanentă a tuturor lucrătorilor din muzee și a forurilor conducătoare. În acest domeniu se realizează o strînsă colaborare între specialiști — conservatori, restauratori, muzeografi, cercetători ai institutelor de etnografie, artă și din alte domenii ale științei — care pot contribui la păstrarea patrimoniului cultural.

IADVIGA FORMAGIU

https://biblioteca-digitala.ro

Prof. univ. Ion IONAŞCU — Textul original al petiţiei deputaţilor clăcaşi din Adunarea ad-hoc a Moldovei în 1857 195
Mişu DAVIDESCU şi Radu FLORESCU — Noi documente epigrafice descoperite la Drobeta 205
Paul PETRESCU — Cercetarea ştiinţifică şi activitatea muzeografică în domeniul culturii populare 209
Valeriu PUŞCARIU — Contribuţia lui Emil Racoviţă la întemeierea şi susţinerea Muzeului etnografic al Transilvaniei din Cluj 215
Aurel H. GOLIMAS — Din activitatea profesorului Oreste Tafrali 217
Dr. docent Victoria G. IUGA — Amintiri despre entomologul Franz Salay 218
Petre OPREA — Participări româneşti de artă plastică în secolul al XIX-lea la expoziţiile internaţionale 220
Ing. M. MIHALCU — Coroziunea bacteriană şi problemele conservării obiectelor muzeale şi a monumentelor istorice 224
Şerban BOICESCU — Fotografierea de la distanţe mici 229
Mircea POPESCU şi Zoe STOICESCU — Prepararea mulajelor de batracieni şi reptile 232
Maria Gh. MARINESCU — Muzeul memorial « Dr. Gh. Marinescu » 234
Lucia BURLACU — Herbarul Czihak de la Muzeul de istorie naturală din Iaşi 236
Valeriu BUTURĂ — Muzeul etnografic al Transilvaniei (Secţia în aer liber din Hoia) 236
Livia BACÎRU — Despre colecţia de incunabule a Bibliotecii Academiei 241
Florica POSTOLACHE — Muzeul de artă « Dinu şi Sevasta Vintilă » din Topalu 244
Marin POPESCU — Muzeul de artă brîncovenească de la Mogoşoaia 245
Ing. Dumitru SPĂTARU — Muzeele de ştiinţele naturii şi agricultura socialistă 248
Emil NADRA — Ciocîrlia urechiată balcanică (Eremophila alpestris balcanica Rchw.) 250
Dr. docent V. HOMEI — Somateria mollissima mollissima L. în apele interioare ale României 253
Nicolae UNGUREANU şi Marcela FOCŞA — Probleme privind organizarea expoziţiilor de muzeu 254
Georgeta STOICA — Contribuţii la studiul unor vechi forme de locuire din zona Caracalului, reg. Oltenia 256
Suzana DOLINESCU-FERCHE — Aşezarea din epoca prefeudală de la Dulceanca 261
Gheorghe RĂDULESCU — Mormintele de la Daia şi Puieni, raionul Giurgiu 265
Z. MILEA şi V. FENEŞAN — Monument sculptural de la Potaissa, reprezentînd un banchet funebru .. 267
Romeo DRĂGHICI — Cum l-am cunoscut pe George Enescu 269
Gheorghe FOCŞA — Simpozionul etnografic de la Cluj 270
I. BANYAI — Cutii de carton pentru colecţii 271
Teodor PAVELOIU — Expoziţia volantă « Monumente istorice şi ale naturii din zona Porţilor de Fier » 271
Dumitru F. MINOVICI — Expoziţia « 30 de incunabule din Veneţia » 272
Iadviga FORMAGIU — Preocupări de conservare şi restaurare a bunurilor culturale în R. P. Polonă 272

СОДЕРЖАНИЕ

Профессор Ион ИОНАШКУ — Подлинный текст петиции барщинных крестьян-депутатов Представительного собрания Молдовы 1857 г. 195
Мишу ДАВИДЕСКУ и Раду ФЛОРЕСКУ — Новые эпиграфические источники, найденные в Друбете 205
Паул ПЕТРЕСКУ — Научное исследование и музейная деятельность в области народной культуры 209
Валериу ПУШКАРИУ — Вклад Эмиля Раковицэ в создание Этнографического музея Трансильвании 215
Аурел ГОЛИМАС — Из деятельности профессора Ореете Тафрали 217
Д-р доцент Виктория ЮГА — Воспоминания о Ференце Салаи 218
Петре ОПРЯ — Румынское искусство на всемирных Выставках второй половины XIX века 220
Инж. М. Михалку — Бактерийная коррозия и вопросы консервации музейных предметов и исторических памятников 224
Шербан БОЙЧЕСКУ — Фотографирование с малых расстояний 229
Мирча ПОПЕСКУ и Зое СТОЙЧЕСКУ — Изготовление муляжей земноводных и пресмыкающихся 232
Мария Г. МАРИНЕСКУ — Музей Д-р Г. Маринеску 234

https://biblioteca-digitala.ro

Лучия Бурлаку — Гербарий Чихак в Музее естествознания города Яссы 236
Валериу БУТУРА — Этнографический музей Трансильвании 236
Ливия БАКЫРУ — О коллекции инкунабул Библиотеки Академии Социалистической Республики Румынии 241
Флорика ПОСТОЛАКЕ — Музей изобразительных искусств Дину и Севаста Винтилэ в селе Топалу 244
Мария ПОПЕСКУ — Музей искусства периода Брыковяну в Могошоае 245
Инж. Думитру СПЭТАРУ — Музеи естествознания и сельское хозяйство 248
Эмил НАДРА — Eremophila Álpestris Balcanica RCHW 250
Д-р Доцент Василе ХОМЕЙ — Somateria Molissima Molissima L. во внутренних водах Румынии 253
Николае УНГУРЯНУ и Марчела ФОКША — Некоторые проблемы организации музейных экспозиций 254
Джорждета СТОЙКА — Следы древних форм жилищ в зоне Каракал 256
Сузана ДОЛИНЕСКУ-ФЕРКЕ — Поселение префеодального периода в селе Дулчанка 261
Георге РЭДУЛЕСКУ — Могилы в сёлах Дая и Пуень 265
З. МИЛЯ и В. ФЕНЕШАН . Скульптурная гробница в Потиссе 267
Ромео ДРЭГИЧ — Моё знакомство с Джордже Энеску 269
Георге ФОКША — Научная сессия, посвященная народной одежде Трансильвании . 270
И. БАНИАЙ — Изготовление коробок для коллекций 271
Теодор ПАВЕЛОЮ — Передвижная выставка об исторических и природных памятниках зоны Порциле де Фер 271
Думитру Ф. МИНОВИЧ — Выставка «30 инкунабул из Венеции» 272
Ядвига ФОРМАДЖИУ — Деятельность по консервации и реставрации культурных ценностей в Польской Народной Республике 272

CONTENTS

University professor Ion IONAŞCU — The original text of the daim of corvée deputies to the ad-hoc Assembly of Moldavia in 1857 195
Mişu DAVIDESCU and Radu FLORESCU — New epigraphic documents found in Drubeta..... 205
Paul PETRESCU — Scientific research and museological activities in the field of folk culture..... 209
Valeriu PUŞCARIU — Emil Racovitza's contribution to the founding and support of the Ethnographic Museum of Transylvania 215
Aurel GOLIMAS — Some of the activities of professor Oreste Tafrali..... 217
Dr. docent Victoria G. IUGA — Recalling Franz Salay 218
Petre OPREA — Romanian artistic exhibits at World Fairs in the second half of the 19th century.. 220
Engineer M. MIHALCU — Bacterial corrosion and how to preserve museum objects and historical monuments 224
Şerban BOICESCU — Photographing from small distances..... 229
Mircea POPESCU and Zoe STOICESCU — Preparing mouldings for batrachians and reptils 232
Maria Gh. MARINESCU — The «Dr. G. Marinescu» Museum..... 234
Lucia BURLACU — The Czihak herbarium of the Museum of Natural History in Jassy..... 236
Valeriu BUTURĂ — The open air department of the Ethnographic Museum of Transylvania in Cluj.. 236
Livia BACÎRU — The collection of incunabula of the Library of the Academy of the Socialist Republic of Romania 241
Florica POSTOLACHE — The «Dinu and Sevasta Vintilă» Museum in Topalu..... 244
Marin POPESCU — The Brancovean Art Museum in Mogoşoaia 245
Eng. Dumitru SPĂTARU — Natural sciences museums and agriculture..... 248
Emil NADRA — Eremophila alpestris balcanica Rchw..... 250

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. docent Vasile HOMEI — Somateria molissima molissima L. of the inland waters of Romania 253
Nicolae UNGUREANU and Marcela FOCŞA — A few questions of museum exhibiton organisation.... 254
Georgeta STOICA — Remains of ancient dwelling forms in Caracal area..... 256
Suzana DOLINESCU-FERCHE — The pre-feudal settlement at Dulceanca..... 261
Gheorghe RĂDULESCU — The tombs at Daia and Puieni..... 265
E. MILEA and V. FENEŞAN — The sculptured tomb at Potaissa 267
Romeo DRĂGHICI — How I met George Enescu 269
Gheorghe FOCŞA — The Symposion of ethnography at Cluj 270
I. BANYAI — The making of collection boxes..... 271
Teodor PAVELOIU — An itinerant exhibition of historical and natural monuments from Porţile de Fier 271
Dumitru F. MINOVICI — The exhibiton «Thirty incunabula of Venice»..... 272
Iadviga FORMAGIU — Concern for the preservation and restauration of cultural goods in the People's Republic of Poland 272

SOMMAIRE

Prof. univ. Ion IONAŞCO — Le texte original de la pétition des députés corvéables de l'Assemblée ad-hoc de la Moldavie en 1857..... 195
Mişu DAVIDESCO et Radu FLORESCO — Nouveaux documents épigraphiques de Drobeta..... 205
Paul PETRESCO — La recherche scientifique et l'activité muséographique dans le domaine de la culture populaire 209
Valeriu PUŞCARIU — L'aport d'Emil Racovitza à la fondation du Musée ethnographique de la Transylvanie 215
Aurel GOLIMAS — Quelques aspects de l'activité du professeur Oreste Tafrali..... 217
Dr. docent Victoria G. IUGA — Souvenirs concernant Franz Salay 218
Petre OPREA — Présences artistiques roumaines aux expositions universelles de la deuxième moitié du XIX-e siècle 220
Ing. M. MIHALCU — La corrosion bactérienne et les problèmes de la conservation des objets et des monuments historiques 224
Şerban BOICESCO — La photographie à petite distance..... 229
Mircea POPESCO et Zoe STOICESCO — Préparation des moulages pour les batraciens et les réptiles 232
Maria Gh. MARINESCO — Le Musée «Dr. G. Marinesco» 234
Lucia BURLACU — L'herbier Czihak du Musée d'histoire naturelle de Jassy 236
Valeriu BUTURĂ — La section en plein air du Musée ethnographique de la Transylvanie..... 236
Livia BACÎRU — La collection d'incunables de la Bibliothèque de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie 241
Florica POSTOLACHE — Le Musée d'art « Dinu et Sevasta Vintilă » de la commune Topalu..... 244
Marin POPESCO — Le Musée d'art brancovan de Mogoşoaia 245
Ing. Dumitru SPĂTARU — Les musées de sciences naturelles et l'agriculture..... 248
Emil NADRA — L'Eremophila alpestris balcanica Rchw 250
Dr. docent Vasile HOMEI — Somateria molissima molissima L. des eaux intérieures de la Roumanie.. 253
Nicolae UNGUREANU et Marcela FOCŞA — Certains problèmes concernant l'organisation des expositions dans les musées 254
Georgeta STOICA — Vestiges de formes anciennes de logement de la zone Caracal..... 256
Suzana DOLINESCO-FERCHE — L'établissement pré-féodal de Dulceanca..... 261
Gheorghe RĂDULESCO — Les tombes de Daia et de Puieni..... 265
Z. MILEA et V. FENEŞAN — La tombe sculptée de Potaissa..... 267
Romeo DRĂGHICI — Comment j'ai connu Georges Enesco..... 269
Gheorghe FOCŞA — Le symposium ethnographique de Cluj..... 270
I. BANYAI — La confection des boîtes à collections..... 271
Teodor PAVELOIU — L'exposition itinérante des monuments historiques et de la nature de la zone des Portes de Fer..... 271
Dumitru F. MINOVICI — L'exposition « Trente incunables de Venise »..... 272
Iadviga FORMAGIU — La préoccupation de la conservation et de la restauration des biens culturels dans la République Populaire de Pologne 272

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

43.474

Lei 7

https://biblioteca-digitala.ro